This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

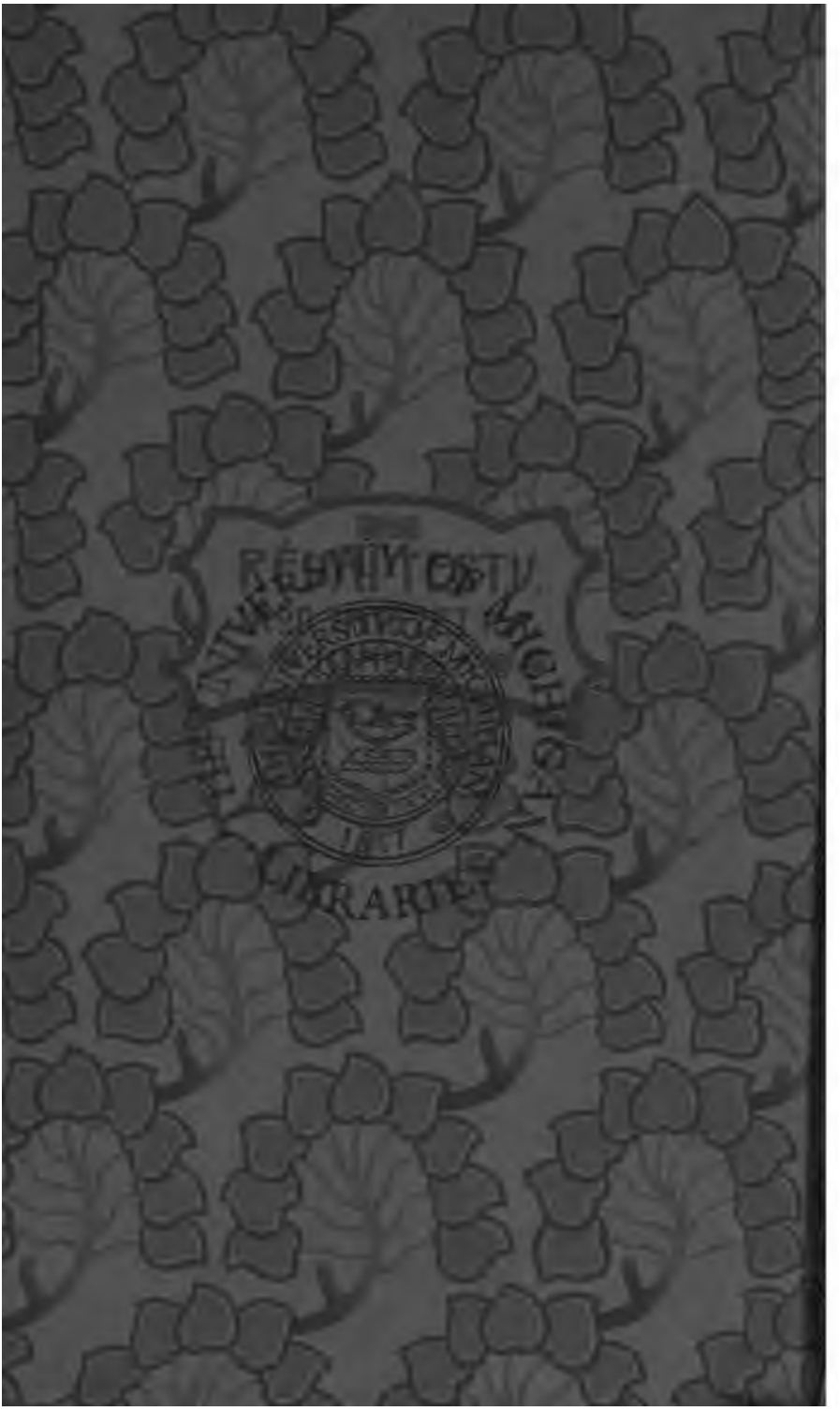

RÉPUBLIQUE FRANÇAISE
THE UNIVERSITY OF MICHIGAN
LIBRARIES

BARÓ
EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

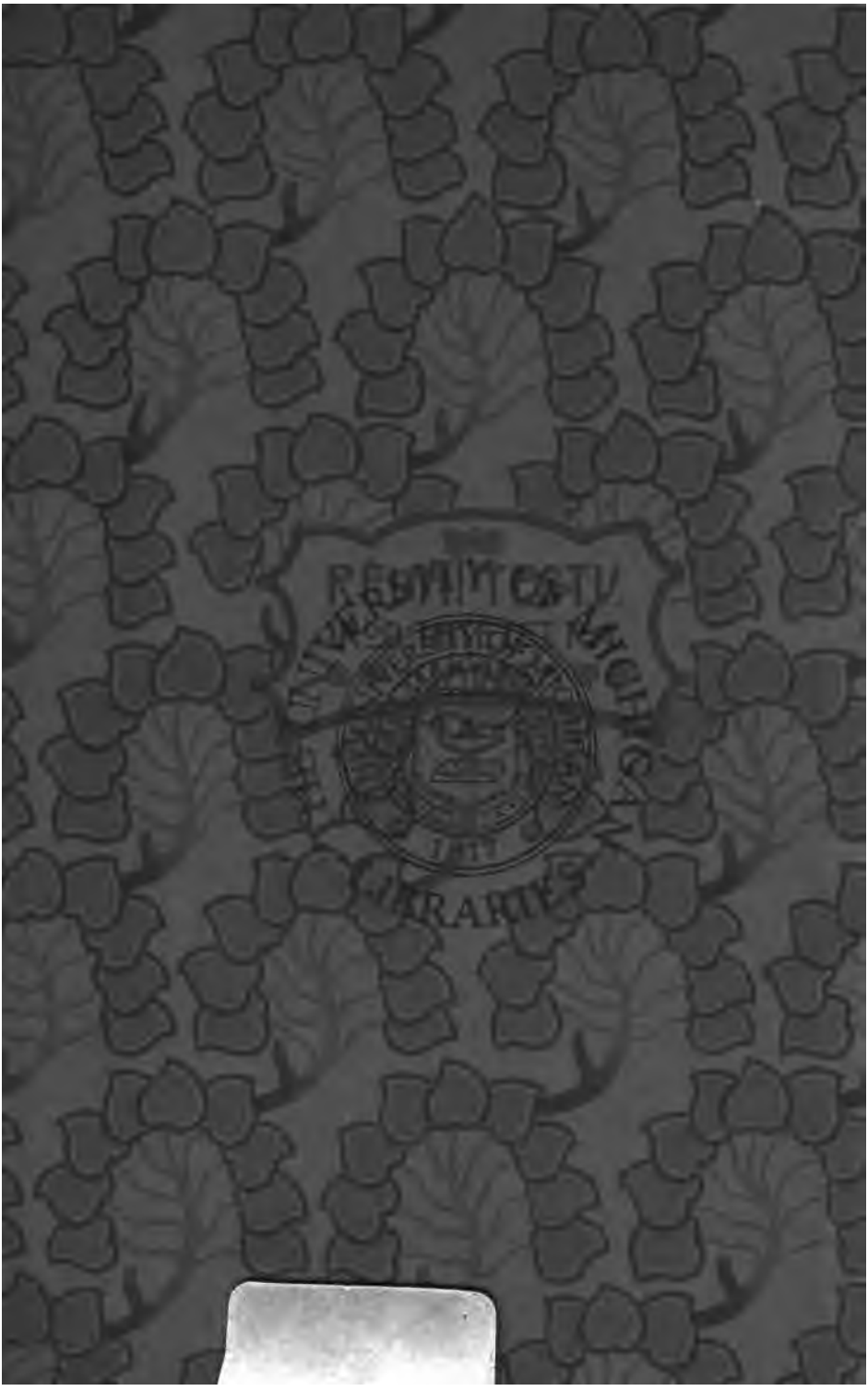

BARO
EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF
ÖSSZES MUNKÁI
XI. KÖTET

KELET NÉPE és PESTI HIRLAP

—

REFORM

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

ÖSSZES MUNKÁI

XI.

KELET NÉPE ÉS PESTI HIRLAP

—

REFORM

BUDAPEST MDCCCCII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

BÁRÓ EÖTVÖS JÓZSEF

*

KELET NÉPE ÉS PESTI HIRLAP

REFORM

BUDAPEST MDCCCCII
VIII., ÜLLŐI-ÚT 18. SZÁM.

RÉVAI TESTVÉREK
IRODALMI INTÉZET R.-T.

PH
3220
.A1
1901
v.11

AZ ÖSSZES JOGOK FENTARTÁSÁVAL

AZ EÖTVÖS-ALAP TULAJDONA

Révai és Salamon könyvnyomdája, Budapest, VIII., Üllői-út 18.

838291-230

KELET NÉPE ÉS PESTI HIRLAP

Sine ira et studio,
quorum causas procul habeo.

Minden nép, mint minden egyednek életében vannak pillanatok, melyekben sorsától kényszerítve, több előtte nyíló utak közt választania, melyekben egész jövője iránt határoznia kell; nagy, fontos pillanatok, hol időmérőnk fövenye közt a jövőnek magvai folynak, s minden szív, érezve, hogy határozatától egy egész létnek üdve vagy boldogtalansága függ, szorulni kezd. Vannak ily pillanatok, s az egyed, ki átélve ifjúságának azon boldog napjait, hol a magas feltételek közt ingadozó szív fenséges, de csak még ösmeretlen célok után vágyódott, s a nemzet, mely átfutva azon korát, hol magas lelkesedése még bizonyos elhatározott pályát nem választa magának, e pillanatokhoz közelítve, helyesen cselekesznek, ha mielőtt magas ábrándjaik köréből a tett nehéz mezejére lépnének, egy perczig magokba szállanak, s az élet annyi ösvényei között, melyeknek mindegyikén példák intenek s ijesztenek, mert nincs egy, melyen senki czéljához nem ért vagy nem sülyedett volna, ha nem választanak a nélkül, hogy meggondolnák, miként nem a legdicsőbb, de egy elérhető czél választása illik a férfiúhoz, ki bármily hatalmasan alkotva Istenétől, gyengévé válik, mihelyt túlbecsülve erejét, abban fáradozik, miben győznie nem lehet.

Ezen pillanatok egyike az, melyben nemzetünk napjainkban áll; s ha volt valaha időszak, melyben e haza ügyeinek elrendelésében a legnagyobb gond kivántatott, ha volt, melyben minden tévedéstől őrizkednünk kelle: ez, melyben élünk, bizonyára azok közé tartozik. A vetés-

nek ideje s módja az, mi termésünkről határoz; jaj nekünk, ha a nemzet mezején elmulasztjuk a pillanatot, vagy oly magokat választánk, melyeket földje el nem bir; hogy pedig, ha már keleti nép létünkre hasonlatosságokkal élni akarunk, csakugyan a vetés korszakán még túl nem mentünk, azon, véleményem szerint, senki e hazát ösmerő kételkedni nem fog, s ha kételkednék, egy tekintet, előítélet nélkül viszonyainkra vetve, meg fogja őt győzni, hogy ha — hála az égnek s azoknak, kik eszközei valának — sok régi gaz irtatott is ki néhány év óta: azon termés, melyet helyébe várunk, sok helyütt még elvetve sincs, s hol elvettetett is, még csak felette ritkán zöldellik napjainkban.

Ha e nehéz, nagy következésű pillanatban — megfontolva a hazának helyzetét, azt, melylyel a külföld ellenében áll, s azt, melyet belső organisátiója szült; meggondolva multját, melytől soha egészen megválni nem lehet, s a nemzetnek jellemét, mely ha újításoknál tekintetbe nem vétetik, minden fáradságot hasztalanná teszen — egy hazáját valóban szerető polgár belsőjében meggyőződött, hogy a közügy hibás irányt vesz, hogy a nemzeti haladás, melynek csak épen azért nyilik oly tág pálya, mert a fordulón, melyen áll, több útnak kezdete összpontosul, tévútat követ, e meggyőződést a haza előtt nyilván kimondja, s félretéve minden mellékes tekintetet, bár veszni látná azt, mi szívének oly kedves vala: hontársai bizodalmát, szavát felemeli, tette nemes, tiszteletre méltó tett vala.

Ki azon férfiak történetét ösmeri, kik nemzeteket haladásra intettek s vezettek, tudja, hogy közöttök a Gracchusoktól le Washingtonig nincsen egy, ki nem rágalmaztatott, s nem ért volna napokat, hol hála s tisztelet helyébe a legcsúfosabb apostasiával vádoltaték. Ki a tömeget megindítá, az nem várhatja, hogy haladása nyugodt leend, hogy egyes részei épen a mozgás által szétválni nem fognak, hogy nem lesznek sokan, kik czél s irány nélkül, csak mintegy benső ösztöntől kényszerítve rohannak elő, átkozva vagy megvetve mindenkit, ki határtalan futásukat követni nem akarja. Minek kimondására az egyest nyugodt meggondolás s belőle eredett erős meggyőződés birta, az a népnél szenvedélylyé

válik; amaz szeme előtt tartva czélját, de nem felejtve akadályait, nyugodtan halad feléje; a tömeg csak kivánatait érezve, vakon rohan a nehéz pályán; mi csoda, ha elválnak egymástól? Egyesek ritkán, de nép majdnem soha sem ösmeri önerejét, s ha nemünk történetén végig megyünk, alig találunk nemzetet s pillanatokat, hol a sokaság, vagy nem sejdítve hatalmát, vakon nem engedelmeskedett, vagy túlbecsülve azt, korlátlan mindenhatóságról nem álmodozott volna, s hol a hatalmas, ki őket ily pillanatokban visszatartóztathatná; hol az, ki, habár ő vezeté is a pályára, az egyszer megindult tömegnek elébe szabhatná lépteit? Halad, tarthatatlanul halad a nagy test, s ki első mozdulatait okozá, többnyire nem tehet mást, mint félre lépni az útból, s azon egy meggyőződéssel vigasztalni lelkét, hogy utána mások jövendenek, kik helyét betöltik; hogy habár a háladatlan sokaság, mint gyöngyhalász a csigát, midőn kivette kincsét, lábbal tiporná emlékét: mégis ő vala, kinek e kincset köszönheti; s egy nemzet háladatossága után, melylyel az a babért homlokunkra fűzi, van-e szebb jutalma tettünknek azon érzeménynél, hogy azt megérdemeltük?

Abból tehát, hogy valaki, ki egykor a haladásnak barátja, sőt megkezdője vala, minden haladást kivétel nélkül pártolni nem akar, s midőn némely újítások mellett felszólalt, másoknak ellene szegül, azt következtetni, hogy nézeteit megváltoztatá, hogy, mert régi zászlóját, mely most más ügynek szolgál, czímerétül többé követni nem akarja, apostata, a lehető legnagyobb igazságtalanság. Tökéletlen nyelveinkben a szók száma nem felel meg a fogalmak különbségeinek; évről-évre változik sokszor egy szónak értelme, s nem kötelessége senkinek azt, minek mások megváltoztatták értelmét, elfogadni, csak azért, mert hasonlóan hangzik; s mert például egykor a szabadság barátjának nyilatkozott, azt pártolni, mi később annak neveztetik, s pártolni minden módot, mely annak elérésére ajánltatik, bármennyire volna is meggyőződve hibásságáról. Lehetnek, sőt vannak esetek, hol azon egy czélt követők elválnak egymástól, s hol épen a haladás leghívebb barátjai mérsékletre intenek; csak az ok, mely őket e felszólalásra

birta, az idő, melyben az történt, a mód, melylyel azt tevék, teszi hibássá vagy érdemmé tettöket; csak ez a pont, mely körül minden józan discussiónak forogni kell.

Hogy tehát gróf Széchenyi István, noha a haladás embere, sőt hazánkban megkezdője, a *Pesti Hirlap* ellen, mely szintén a haladás zászlója alatt küzd, felszólalhatott a nélkül, hogy előbbi pályájáról lemondana, s csak a legkisebb következetlenséggel vádoltathatnék, minden kétségen kívül áll; a kérdés csak az: vajon a *Pesti Hirlap* adott-e okot e fellépésre; a pillanat, melyben élünk, olyan-e, mely e fellépést szükségessé tevé; s vajon a mód, melyen az történt, olyan vala-e, mely a haladás, jogszerű szabadság és szabad discussió ügyét elősegíti?

Ez azon helyzet, melyben gróf Széchenyi István a haza előtt áll; ez az, miért én, bármi csekély legyen szavam, mielőtt legújabb munkájának taglalásába belé ereszkedném, nyilván ki akarom mondani legvalóbb, legőszintébb tiszteletemet.

A barátságnak nincs szebb s nehezebb kötelessége, mint ellentállani barátjai kivánatainak; a honszeretet legdicsőbb áldozatja azé, ki nemzete javáért le tuda mondani szeretetéről; a jövő megszokta jutalmazni az ilyes áldozatokat.

Mélyen tisztelem én azon érzeményeket, melyek a *Kelet Népe* lelkes íróját meggyőződésének nyilvánítására birták; de valamint meggyőződésem szerint nincs tett, mely által való hazafiságát inkább bebizonyíthatá: úgy én, ki a tisztelt írónak nézeteiben nem osztozhatom, ki ily nemes kútfőből eredett tanácsait azon ügyre nézve, mely mellett mindig szóltam és szólni fogok, veszélyeseknek tartom, elmulasztanám kötelességemet, ha ezen nézeteket, s az okokat, melyekből erednek, a hon előtt nyilván s világosan ki nem mondanám. Mit oly férfi mond, kinek a haza annyi köszönettel tartozik, mint gróf Széchenyi Istvánnak, fontosabb, mint hogy felelet nélkül maradhatna; a discussió mezején ki fog világlani az igazság, mely, mint jó ércz, surlódás által csak fényesebben tündököl.

Ez indító oka, ez czélja rövid munkámnak; ki benne mást keres, ki ügyes polemiának meglepő mesterkéléseit

várja, vagy azon fogások után vágyódik, melyek által — felkeresve minden egyes következetlenségeket, s összeállítva egymástól különváltakat — némely író a közönséget mulattatni iparkodik, vagy ki épen személyességeket remél — mert hisz, mint a napról sok ember szereti tudni, hogy foltjai vannak, úgy sok törpe minden magasabban állóról nem kíván tudni mást, mint hibáit, — az tegye félre e füzetet; nem az író, de véleményei ellen irok, s ha nézeteimben, miről a közönség ítélni fog, hibáztam, legalább soha sem felejtém, hogy az, ki ellen fellépek, honomnak egyik leghasznosabb polgára, s azon férfiú, kinek példáját követni ifjúságomnak legszebb, legbüszkébb vágya volt.

Hibázhatunk. Hol van, ki egy haza viszonyairól ítélve biztosan mondhatná, hogy nem hibázott? Mint az óriási fa tövében változást nem látni, míg fenn ágain a tavasz érintése alatt millió levelek fejlődnek: úgy nemzetek életében is a legkülönbözőbb jelenetek egyszerre állnak előnkbe; s ki az, ki korlátolt láterejével fel birná fogni a roppant egészet, s nem függne azon helytől, melyen a végzet által túltekintenie nem engedtetett. Hibázhatunk, de épen hibáink által ki fog világlani az igazság, s ez elég; minden való, mit emberi nemünk bir, ezer egyes csalódások által szereztetett; feladásunk fáradni a való után; sok, terhes salakjával együtt kihozni e kincset; az idő, s más munkások, kik utánunk jönnek, bizonyosan ki fogják választani terhünkből a nemes érczet, melyet rejte.

Nézzük tehát mindenek előtt azon okokat, melyek a *Kelet Népe* tisztelt szerzőjét arra birták, hogy egy a haladási párt organumának tartott hirlap ellen felszólaljon; s itt, mielőtt ezen okokba részletesen belé ereszkedném, legyen szabad némi általános észrevételeket előre bocsátanom.

Tekintve a *Pesti Hirlap* szerkesztőjének személyes tulajdonait, s főkép azon rendkívüli állást, melybe multjának történetei őt a haza előtt helyhezék, kétségen kívül nagyok lehettek s valának azon várakozások, melyekkel haladásunknak mind barátjai, mind elleni e lapnak megjelenését fogadták; s ha e vállalatnak hirdetése után szenvedélyes barátok s ellenek támadtak,

ha már első számánál nem hibáztak, kik belőle hazánk végromlását vagy ujjászületését jósolák, bizonyosan nincs mit bámulnunk; politikában száz között alig van egy, ki tárgyakról szólva el tudná felejteni a személyeket, kik által képviseltetnek, s alig van kérdés, melynek eldöntése nem függne épen annyira megindítójának állásától, mint benső érdekétől. Hogy a *Pesti Hirlap* szerkesztője e túlságos várakozásnak meg nem felelhetett, hogy ily rendkívüli s minden valószínűség ellen tett jóslatokat nem igazolhatni, nézetem szerint világos. A történetek felszínénél mélyebbre tekintve, mindig s mindenütt látjuk, hogy nagy következések soha nem valának egyes ember vagy ténynek következése, hanem mindig sok különböző okok s emberek közös munkásságából származtak. Caesartól Napoleonig mindazon nagy egyedek, kiknek nevei a történet epocháit jelelik, csak szikrák valának legfelebb, melyek a már összegyült gyúlóanyagot lángba boríták, csak azon végső cseppek, melyek a csordultig telt kelyhet átfolyni készték; mindenütt nem az hatalmas, ki embertársainak egy új gondolatot ád, hanem az, ki a többség gondolatát magáévá tevé. S vajon ki tehetné fel, hogy a mit még senki véghez nem vihetett, azt Kossuth Lajos, bármi nagy adományokkal van megajándékozva Istenétől, megteendi? Nem az tehát: mit vártak a haladás szenvedelmes baráti vagy elleni a *Pesti Hirlap*tól, hanem az: mit lehetett tőle józanon várni, ez a kérdés; valamint, nézetem szerint, ha e lap vétkes irányt követne, józanul nem lehetne azt felhozni mentségül, hogy elleneinek aggodalmait nem igazolta egész mértékben: úgy, véleményem szerint, nem lehet e lapot felelőssé tenni barátjainak túlzó reményeiért sem. Alig van talán egy ember, ki jóban azt, mit barátjai, gonoszban azt, mit ellenei róla feltevének, véghezvihette volna; minden tettnek mérlege csak a körülményekben fekszik, s a legcsekélyebb is nagy, ha nálánál többet tenni lehetetlen vala.

A *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője 58., 59. l. előadja azt, mit egy haladási hírlaptól kiván: »Ariadne fonalaként a legjobb főktől nyujtva biztos rést nyitni, melyen

honi tébolydónkban nagy és kicsi, dús és szegény, s általában minden erő, minden érdek, sőt minden szenvedelem is egy czél felé lenne vezérelve; egy czél felé, mely nem egyéb, mint tökéletes biztosítás mind a despotismus, mind az anarchia szörnyetege ellen.«

»Szükség oly lap, mely a körülményekhez képest majd halkal, majd gyorsabban izgatná a nemzeti testet, ma a szenvedelmek lecsillapítására hatna leginkább, majd, ha tán isméti álomkórságba merülne a nemzet, . . . vagy ha szolga irányt venne, azt ismét s ha szükség, a végitéleti tárogatókint életre, s kötelesség teljesítésre felriasztaná; mely az elkülönözött részek egymás iránti viszonyait felvilágosítni, közös érdekeiket velök jobban megesmértetni, a szerencsésebb születésűeket kémélettel áldozatok tételére csábítgatni, az alantabb állókat őszinte részvéttel, viszont még egy kis béketűrésre édesgetni törekednék, mely eldiribolt erőnket egy-egy czélra egyeztetni, s a teendők eddigelé oly sokszor egyedül pillanati hév-sugta sorát végkép okszerénti logikába szorítni, s azon felette nehéz »egymásutánt« kijelelni ügyekeznék; szóval, melynek az volna legfőbb működési köre, hogy a régi külföldnek tapasztalási kincseit sajátjává tévén, egyoldalúság és szenvedelem nélkül rendre kijelelné, mi volna kettős czélunk elérésére, t. i. nemzetiségünk és alkotmányunk mind inkábbi kifejlésére, mi kerülésre, mi viszont utánzásra méltó; s ekkép, mely nem arról vitatkoznék, vajon kell-e tenni? mert ez régi elismérve, s a többségtől már rég elfogadva van, de azt tenné fejtegetési tárgyául: »Mit kell mivelni, s ezt mi módon, miszerént egyes esetek, egyes kivételek aprólékosságit mellőzvén, jó hadi vezér, jó országos emberként magasabb szempontból volna felfogva, s szakadatlan rendben egy pontra vezérelve az egész.«

Már, kérdem, mióta a sajtó működik, hol van hirlap, mely e kivánatoknak csak távolról megfelelt volna; hol van egyed, kitől csak a legkisebb valószinűséggel ennyit remélhetnénk? Vajon a nemzeti testnek egyes tagjai mindig egyenlő állapotban vannak-e, s midőn egy rész túlhévtől elragadva mintegy lázban áll előttünk, vajon nem merül-e akkor épen a másik néha

álomkórságba; vajon nem szükséges-e néha ott a szenvedélyek lecsillapítása, mikor itt épen az ellenkező szükséges? S ha ez nem volna is, ha a nemzet egy emberként csak egy érzeményben hevülne mindig, ha az, mi sehol nem volt, hazánkban való lehetne, hogy annyi párt, s minden pártban annyi árnyéklat mindig egy gondolatban központosulna: vajon hol van az egyed, ki ezen állapotot mindig felfoghatná, s mint egy mindent tudó lény, egy naptól a másikra e szerint irányozhatná szavait, irányozhatná főkép úgy, hogy szavai — noha a magyar, mint a tisztelt grófi (102. l.) felette jól jegyzi meg, »vezért, főkép nem általa választottatt nem igen kedvel,« s noha e hazában egyedek vannak, »kiknél a méltó leczkézés csak akkor nem talál makacs fejességre, ha hasonlóktól, vagy magasabb állásúaktól, s nem idegenektől, vagy épen alólról nyujtatik« (32. l.) — hogy szavai, mondom, mindig követőkre találnának?

Kérdésen kívül nagy a korszaki sajtónak befolyása napjainkban, s ha újabb történeteinken végig tekintünk, alig fogunk találni egy nagyobb tényt, melynek fő indító okai, vagy legalább leghatalmasabb eszközei között a journalistika nem mutatkoznék. Korunk a discussio kora; az idő, hol egyes hatalmasnak szava, vagy régi szokások minden ellenzést elnémítának, megszünt; nevek helyébe vélemények léptek, szokások helyett meggyőződést keres a nép; mi csoda, ha ily körülmények között, midőn még a korlátlan hatalom is alattvalóinak meggyőződésében keresi fő támaszát, az, mi a sokaság véleményére leginkább hat, egyszersmind leghatalmasabb; s ez a korszaki sajtónak feladása. Egykor a tudomány, mint minden, egyeseknek mintegy kiváltságos tulajdona vala, melyet csak hosszú munka szerezhetett, s melyből épen azért a többség kizáratott: ma a tudomány mindenkinek szükségessé vált, s a journalistika az, mely megszerzését mindenkinek lehetségessé teszi, mely a nagy, egykor egyesek birtokában heverő kincset, hogy úgy mondjam, apró pénzre felváltva, ezerek között kiosztja; mely szüntelen változó napjainkban szüntelen változó formákban nyujtja tanácsait, minden napnak történetével meghozva oktatását; a journalistika

tanácsadója, barátja a népnek, mintegy közbenjáróként állva a nép s kormányzói között, mely mindkettőnek véleményeit képviseli, s melyben a kormányzó népének véleményeit, ez a kormány tetteinek magyarázatát keresi. De azon nagy hatalom s befolyás, mely ezen állásból következik, csak az egész journalistikának s nem egyes hírlapnak lehet következése; következése annak, hogy minden kérdés minden oldalról s mindenki előtt vitatás alá jő, hogy több hírlapi egyedek az ország sajkájának két oldalán evezve, az egészet haladni késztik. Egyes hírlap csak egy véleménynek s iránynak lehet képviselője, s a mennyiben nincs vélemény, mely nem oszlanék külön szinezetekre, még azon egy vélemény követőinek is csak egy részéé, s a legtöbb, mit tőlök kívánhatni, legfelebb következetesség, s az, hogy czéljaik elérésére oly eszközöket soha ne használjanak, melyek által az egésznek bátorsága veszélyeztetnék.

Ezen szempontból tekintve a *Pesti Hirlap*ot, tekintve a dolog természetét, mely szerint hírlap — főkép kezdetén — inkább a discussio mezeje, mint vezér-csillaga, csalódtunk-e várakozásainkban; s vajon mennyire alaposak azon vádak, melyek a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője által ellene felhozattak?

Nem szükség a *Pesti Hirlap*nak elveiről s általános irányáról szólanom; amazokat, ha a jelen munkában hallgatna is, gróf Széchenyi István, kinek multja és jövője ezen elvekkel összekötött, nem tagadhatja meg; erről a tisztelt szerző e szavaiban: »Nem beszélek én a *Pesti Hirlap* általános irányzatáról, minthogy az irányzat bizonyosan helyes« (150. l.), világosan kimondja véleményét; úgy mint (142. l.) az egészről szólva e szavakból is: »Nincs tehát nekem, sem eddigelé kitüntetett legtöbb elvei, sem irányzatai, sem általában a *Pesti Hirlap* ellen legkisebb kifogásom is; sőt midőn felette sajnálnám, hogy a *Pesti Hirlap* szerkesztőjének szép tehetsége, szilárd lelkülete, komoly elszánása nem gyümölcsöznék drága hazánknak, a *Pesti Hirlap* folytatását, melyben már is oly sok jó van és mely honunkra nézve valódi kincscsé válhatik, legőszintébben óhajtom, sőt valódi közcsapásnak tartanám annak megszűntét«, — világosan kitünik, hogy sem elv, sem irányzat

köztünk vitatkozás tárgya nem lehet, s a tisztelt grófnak tökéletes megelégedésére nem szükséges más, mint hogy, miképen a fent idézett helyen folytatólag mondja — »a *Pesti Hirlap*nak a fenforgó kérdéshez s honi körülményeinkhez alkalmazva ne légyen taktikája oly hiányos, oly visszás, mint valának jámbor Mack, a dicső lengyel, s Aristoteles — ceciderunt in profundum — taktikái«, vagy hogy a tisztelt szerzőnek (117. l.) gondolatait még világosabban kimondó szavaival éljek: hogy »ő a *Pesti Hirlap* szerkesztőjének szándékáról legkevésbbé sem kételkedik; elveit is jobbadán s legfőbb vonásaiban osztja, sőt egy cseppet sem vonakodik kinyilatkoztatni, hogy azokat legnagyobb részben magáévá teszi, sőt legédesb atyai érzések közt jobbadán magáénak is ismeri és ekkép egyedül azon modor ellen lehet és van kifogása, mely szerint, mint Kossuth Lajos hiszi, felemeli a hazát, mint viszont ő maga (gróf Széchenyi) hiszi, sírba dönti a magyart.«

Tehát csak a taktika s a modor körül foroghat a kérdés; ez azon tér, melyre a tisztelt gróf áll, melyre őt követni fogjuk; minden egyéb vitatkozás felesleges.

Én ugyan teljes meggyőződésem szerint nem hiszem, hogy »ezen ponton forog a fel és alá, hogy a taktikának hiánya megsemmisítésre vezeti a magyart« (85. l.), hogy egy hírlap szerkesztőjének elhibázott modora, a csak most lábadozó, nemzetté virulni »csak most akaró népünket az anarchia mindent elsülyesztő örvényébe, vagy mi hihetőbb, közvetlen az önkénynek hajótörő szirtjei közé vezetheti« (95. l.), hogy e hont és nemzetet, melyet Isten annyi viszontagság között fentartott, nem elv, nem irány, hanem egyedül elhibázott modor fogja meggyilkolni — én, mondom, nem hiszem mindezt; s ha mást nem említek is, az, hogy annyi századok alatt stylus curiálisunk szavainál a nemzet örök álomba nem szenderült, talán elég bizonyság, hogy a stylusra nézve sokat elbirunk. De miután a tisztelt gróf épen e taktikára s modorra szorítja észrevételeit, miután minden a *Hirlap* ellen felhozott vádakat erre építi, legyen elfogadva e szűk mezeje a vitatásnak is, s nézzük, mik ezen oly veszélyes taktikának és modornak hibái s tökéletlenségei; nézzük, mi által válik e lap,

melynek elvei s irányzata oly jók, hogy a *Kelet Népe* szerzője azokat magáénak vallja, mégis oly szörnyeteggé, mely e nemzetet porba döntendi?

Nézzük először azokat, mik a taktikát illetik. Én ugyan, bármi erős szavakban kelt is ki a tisztelt gróf (96. l.) azon szerencsétlenek ellen, kik a taktikának általános szükségét elismerni nem akarják, sőt ezen véleményöket hiú öntúlbecsülésökben hirdetni is merészelik, önkényt megvallom, hogy sok, igen sok esetben az ügyes taktikának használását feleslegesnek, sőt károsnak tartom; hogy sok dolgokban — s mind azok, melyeknek eldöntésére egy népnek közmunkássága szükséges, nézetem szerint ezekhez tartoznak — csak az egyenes út vezethet czélhoz; hogy a népet akarata s nézetei ellen, fortélyok által vezérelni még a jóhoz sem lehet; s hogy végre minden ügyesség s finom tapintat, melylyel országos ember tetteit elintézi, nem pótolhatják ki azon bizodalmat, melylyel a nép némely, mindig egyenes úton járt férfinak lépteit követi. A tisztelt gróf által állításának bebizonyítására felhozott példák e nézetemet ugyan meg nem változtaták. A nagy császárban én nem a taktikának diadalát, hanem épen azt látom, miként sülyed minden taktika s ügyesség mellett az, minek alapja nem jó; miként vezethet Austerlitz, Jena, Borodino s annyi nyert csata s győzelem, s a taktikának minden csudái végre Waterlooához és Szent Ilona szigetére; s a dicső lengyel nép vesztének okát nem a taktika, hanem inkább egység s azon bizodalom hiányában keresem, mely nélkül semmi valóban nagyot végh ez vinnünk nem lehet s melyet e boldogtalan nép talán épen azért nem érezhete vezetői iránt, mert több ügyességet, mint férfias egyenességet vőn észre tetteikben; — de ez csak személyes nézetem. S habár a tisztelt gróf (41. l.) utolsó országgyűlésünk végszakáról szólva, midőn ezen, ránk nézve oly fontos pillanatokat Párisnak a szövetségesek által legelső bevételével összehasonlítván, e két oly nagy következésű történetet azon pillanatok közé számítja, mikor a földi dolgok úgy annyira egybebonyolódnak, miképen emberek befolyása nem sokat nyom többé és legott az Istennek közvetlen beavatkozása veszi kezdetét (azaz: a taktikának hatalma

megszünik), e nézetemben még inkább megerősített; s habár a taktikának hasznait, sőt szükségét némi esetekben, mint például parlamentáris vitákban, elismerve is, által nem láthatom, hogy hírlap — mely természete szerint eszköz s pedig a leghatalmasabbak egyike, de nem vezető; mely politikus felekezetnek irányát képviseli, de nem adja — mikép ragaszkodhatnék mindig a leghelyesebb taktikához, ha az vele a párt vezérei által nem közöltetik? Nem akarok e kérdés további vitatásába beleereszkedni s csak arra szorítom figyelmemet: mik tehát azon pontok, melyekben a *Kelet Népe* tisztelt szerzője a *Pesti Hirlap* által elkövetett taktikát hibásnak s hazánk jövőjére nézve veszélyesnek véli?

Mennyire a tisztelt grófnak nézeteit felfoghatám, az általa legjobbnak tartott taktika e két fő elven alapúl:

1-ször, hogy azon kettős célunk elérésére, azaz alkotmányunk s nemzetiségünk megőrzésére s erősítésére, a jelen pillanatban szükséges, „hogy a magyarság egyedül védlő, az alkotmány viszont haladó szellemben működjék.« (72. l.)

2-szor, hogy fáradozásainkból sikert reménylenünk csak akkor lehet, ha kivánatainkban soha helyzetünkről meg nem feledkezünk, s nem más nemzetek példája, hanem önszükségeink szerint rendezzük el a teendők sorát, őrizkedve leginkább minden divergentiától, melyek nemzeti erőnket szétosztva semmisítik.

Véleményem szerint e két elv oly helyes s talpra esett, hogy alig van valami, mi ellenök bárki által felhozathatnék. Az elsőre nézve, ki a hazánk némely részeiben a magyarosodás mellett mutatott túlbuzgóságnak következését látá, mely eddigelé csak egy magyarság elleni szláv reactió vala, az nem fog kételkedni, hogy azon erőszakos út, mely honi nyelvünk terjesztésére némelyektől követtetett, nem czélirányos; s hogy gúny vagy kényszerítés soha köztünk s idegen ajkú hontársaink között egyesség kötelékei nem lehetnek. Csak a mi szabadságon alapul, az állhat erősen; s ha van mód, mely e hon különvált gyermekeit valaha egy nagy egészszé egyesítheti, s ha van valami, mi erre legalább reménységet nyujt, s azért minden honfitól

figyelmet s legőszintébb előmozdítást érdemel, az, mit a tisztelt gróf ajánl, bizonyosan a legjobb, a legczélszerűbb eszköz. A másodiknak czélszerüsége magában világos; a kérdés csak az: vajon ezen elvek sérttettek-e a *Pesti Hirlap* által, s miben, s miképen sérttettek általa? S e részben, megvallom, nézetem a *Kelet Népe* szerzőjének nézetétől ismét nagyon különbözik.

Mert vajon az elsőre nézve, ha a *Pesti Hirlap* eddigelé megjelent vezérczikkein végig megyünk, nem kell-e megvallanunk, hogy mind azon hirlapok között, melyek a magyarosodás ügyében felszólaltak, nincsen talán egy, mely lelkesedésében több mérséklettel, s nem magyar ajkú hontársaink iránt több tisztelettel szólna, mint épen e lap? Ha a szerkesztő — mélyen érezve mind azon károkat s veszélyeket, melyek hazánk lakóinak annyira különböző nemzetiségeiből jelenünket s jövőnk reményeit elborítják; ha meggyőződve, hogy minden erő csak egyességből származhatik, s hogy minden egyéb, mit honunkért tehetünk, való sikert nem szülhet, míg lakói a magas Kárpátoktól a Vaskapuig egy nagy nemzetnek nem érzendik magokat, — e fontos tárgyhoz sokszor visszatér; ha mindent, mi ez ügy elémozdítására bárhol s bárki által tétetett, magasztaló szavakkal kiemel, mindent, mi ellene történt, szomorúan, sőt rosszalva előad: vajon ki veheti ezt rossz néven neki, főkép miután senki sem mondhatja, hogy e rosszalásban gúny vagy ellenséges indulat mutatkoznék, s miután azt talán csak még sem állíthatja senki, hogy ha alkotmányunk rongyos fedele alatt csak nyolczvanezer kiváltságos család áll, s a magyarsághoz csábítandó kinn a szabad ég alatt ázik, bizonyosan nem a *Pesti Hirlap* szerkesztőjének akarata az, mely őt szabad ég alatt tartja; s miután senki nem kételkedhetik, hogy ha gróf Széchenyi István nemes kívánata végre teljesül, eljövendenek az idők, »midőn Hunnia határai között a magyar alkotmánynak áldása mindenkire terjesztetik, úgy, hogy a legkisebb se legyen abból kizárva, de arra is, bármily csekély részben s mily lépcsőkön, mégis elhasson végre jóltevő melege« (76. l.), bizonyára a *Pesti Hirlap* fog annak örvendezni leginkább. E részben tehát a *Pesti Hirlap*

ellen panasz nem lehet, s egész kivánatom csak oda központosulhat, hogy a tisztelt grófnak ez üdvös tanácsát ez ország minden hírlapjai s túlbuzgó egyedei figyelembe venni el ne mulaszszák; nem magyar hontársaink pedig e nemes, a magyarosodásnak egyik legbuzgóbb vezetője által tett kinyilatkozásban egy új bizonyítványát lássák azon testvéri érzeteknek, melyekkel mi magyarok irántok viseltetünk, s melyek, bármit tegyenek is nemzetiségünk fondorkodó ellenei, végre alkotmányilag s nemzetileg ki fogják víni egyességünket.

Annyival többek s nagyobbak a *Kelet Népe* tisztelt szerzőjének a *Pesti Hirlap* ellen a második, azaz a divergentiák s nem korszerű javaslatok tekintetéből felhozott panaszai. Ezek szerint a *Pesti Hirlap* szerkesztője

a) Napról-napra új indítványokat téve, úgyis eléggé csekély nemzeti erőnket szétdiribolja.

b) Javaslatai által, melyek inkább a külföld vak utánzásának, mint nemzeti állásunk és szükségeink józan felfogásának eredményei, oly útra vezeti a magyart, melyen czélt érnie nem lehet, sőt melyen haladva, minden munka és fáradtság oda vezethet, hogy — mint ha piramis csúcsra állíttatnék — még azon kevés is, mi még fennáll, porba dőlend.

Minekelőtte e vádak részleteibe bele ereszkedném s egyenesen arról szólnék, mennyiben illethetik azok a *Pesti Hirlap* szerkesztőjét, legyen szabad előleg azon kérdést felállítanom: vajon a tisztelt gróf által haladásunkban megkivánt szoros logikai egymásután jelen helyzetünkben s viszonyaink között lehetséges-e; másodszor: vajon reménylhető-e, hogy e rendszeres reform (mert minden lehető divergentiák elmellőzése mi volna egyéb rendszernél), melyet eddig törvényhozó testünk maga sem vala képes létrehozni, történhetik-e bármily észszel s tudománynyal szerkesztett hírlap által? Nézetem szerint mind e két kérdésre csak tagadólag felelhetek.

Nem szándékom hosszasan e tárgyról szólanom; de ha századunkban, midőn a Spanyol-félszigettől Skandinaviáig Európa majdnem minden nemzete alkotmányi javitásokon ment át, vagy bennök még vajudik, mind

e tapasztalásokat összeszámítjuk; ha tekintve egy részről azon nemzeteket, hol a reform, mint Frankhonban, forradalom által a legszorosabb logika kivánatai szerint eszközöltetett, s azokat, hol, mint Angliában, a reform egy hosszú százados munka, melynek rendszerét csak szükség és lehetőség határozzák, ott oly kevés, itt annyi áldó következéseit látjuk e haladásnak: vajon álmodhatunk-e még rendszeres reformokról? Vajon, ha hazánk kifejlődési korszakára visszaemlékezünk, mindazon hasztalan munkára s fáradságra, mely 1791-től 1825-ig e hon rendszeres reformjára fordíttatott, s arra, miként haladunk, épen csak mióta a systhemával felhagyánk és gróf Széchenyi intő szavára, a helyett hogy a teendők rendszere felett vitatkoznánk, valamit teszünk: nem győződünk-e meg, hogy a reformnak ezen neme főkép nálunk lehetetlen, s hogy miként mindazon jó, mi eddig történt, s minek létesítésében talán senkinek több s dicsőbb része nem vala, mint épen a *Kelet Népe* tisztelt szerzőjének, valóban nem a szoros logikai egymásután szerint eszközöltetett; s hogy, miként tudós társaság támadt a nélkül, hogy egy jó elemi iskola léteznék, lánczhid épül a nélkül, hogy útjaink volnának: úgy ezentúl is csak akkor haladhatunk, ha nem arra, jobb vagy bal lábbal lépjünk-e elé, hanem inkább arra, hogy ne vesztegeljünk, fordítjuk fő gondunkat. Hogy e részletes javítások, épen mert előkészítve vagy a megmaradt régiekkel egyhangzásban nincsenek, néha káros következéseket szülhetnek; hogy azon hosszú stadium, mely alatt egy nemzet alkotmányi átalakulása ily módon történik, sok egyes bajokkal jár, az nem szenved kétséget. De a törvény egyetlen erős alapja a nép jellemében s szokásaiban fekszik, s míg ezeket rögtön megváltoztatni nem lehet, addig rendszeres reformról ne szóljon senki. Törvényhozóban nincs nagyobb hiba, mint ha korát meghaladva utópiákról álmodozik.

De vajon ha — dato sed non concesso — volna valaki oly annyira a természettől adományokkal felruházott, oly mindenttudó, tapasztalt, oly mindenható közbizodalom által, ki nemzeti újjászületésünkben szoros logikai törvények szerint ki tudná jelelni a teendők sorát; ha volna, ki minden perczben ismerve viszonyaink

legkisebb részleteit, apodictikus bizonyossággal maga fel tudná fogni szükségeinket, elébe szabva minden egyesnek kötelességeit, intve egyet, hogy mit szóljon, a másikat, mit tegyen, a harmadikat, hogy hallgasson el, mindenkit, hová fordítsa figyelmét, — őrködve mindenek felett, hogy soha senki tervet képzelni vagy létesítni ne merészeljen, mely a nagy nemtő logikai felfogása szerint helyén nincs; ha, mondom, volna ily halandó, ki nézeteiben soha nem csalódnék, s mi több, kinek isteni csalhatatlanságán senki kételkedni sem merészelne: — vajon egy hírlap szerkesztője lehet-e az, egy hírlap szerkesztője, ki függve levelezőitől s a közönségtől, függve a könyvvizsgálattól, számtalan kis és nagy tekintetektől, annyi s oly nehéz akadályokkal küzködik; ki, ha lapjának színt adni nem tudott, közönyösség, — ha elhatározott színnel lép fel, ellenek által veszélyeztetik; ki helyzete által a pártok harczai közé vetve, a jelennel küzködik, s mint a fáklya, mely éji utunkon vezet, csak mellékesen veti világát távolabbra, — vajon, kérdem, ki várhatná, ki remélheti ezt?

De ki szólt systhemáról, — így szólal itt fel talán a *Kelet Népe* tisztelt írója — ki lépett fel nálamnál kíméletlenebbül mindazok ellen, kik mindig a rend felett vitatkozva, végre semmit sem tesznek, s vajon hogy' lépnék most soraik közé? Ezen esetben engedelmet azon időért, melyet a tisztelt gróftól s egyéb olvasóimtól az elébb mondottak által elraboltam, s védelmemül azon egy megjegyzést, hogy mihelyt minden divergentia valóban oly veszélyes, mint azt a tisztelt gróf hirdeti, mihelyt egy néhány, idő előtt s a logikai egymásutánon kívül tett indítvány azon hajszált, melyen nemzeti létünk függ, ketté szakaszthatja, nézetem szerint szükségkép systhemához kell folyamodnunk. De hagyján, én nem akarok szavak felett vitatkozni; tegyük fel, hogy a *Pesti Hirlap*nak nem egy általános rendszer felállításának hiánya tulajdoníttatott hibául; miben fekszik hát vétke? Kétségen kívül magokban az egymástól divergáló ajánlatokban, melyek a jelen pillanatban s viszonyaink között oly célirányatalanok s veszélyesek, hogy »nemzeti és alkotmányos létünk végnapját fogják elkerülhetetlenül és szaporábban, mint gondolnók, előidézni«. (190. l.)

A vád nagy s fontos; nézzük alapjait.

Azon divergáló ajánlatok, melyek a *Pesti Hirlap*nak a tisztelt gróf által leginkább vétkül tulajdoníttatnak, mennyire azokat különösen kijelölé, a következendők.

Mátyás szobra körül tett fáradozásai.

Tömlöczeink javítása iránti felszólalásai.

A kisdedóvó-intézetek.

A hasznos ismereteket terjesztő társaság pártolása.

Nézzük ezen ajánlatokat egyenként.

Az elsőre nézve, ha emlékezetem nem csal, soha a *Pesti Hirlap* — vezérczikkeiben legalább — e vállalat mellett fel nem szólalt; nem szükség tehát, hogy e részben hosszú legyek. Én e tervnek pártolóihoz soha sem tartoztam; számtalan szükségeink, melyeknek pótlására erőnk nem elégséges, szegénységünk s — hadd mondjam ki nyiltan — művészünk tehetségei nem engedik, hogy nemzetünk azon hálát, melylyel legnagyobb királyának tartozik, méltán leróhassa; s én nem kivánom, hogy azon szent emlék, melyet igazságos Mátyásáról szivében hord a magyar, egy törpe, hozzá nem illő szoborban testesüljön; miután azonban 100,000 forintnak czéliránytalan kiadása minden esetre kár ugyan, de komolyan véve senki által olyannak nem nevezhető, mely nemzetünket sírba döntheti; s miután azon érzemény, mely némelyeket e vállalat pártolására birt, minden esetre nemes s tiszta vala: ha végre a szobor felemeltetnék is, a haza talán sem kárt, sem szégyent nem vallana általa, s maga nagy Mátyásunk, lenézve kis emlékére, a tökéletlen mű felett talán megbocsátana azoknak, kik azt sár s por között emelték, s azon gondolattal vigasztalná magát, hogy királynak szebb emléke nem lehet, mint négy nehéz század után nem felejtetni népe által. De, mint mondám, emlékezetem szerint a *Pesti Hirlap* e vállalatnak pártolásában soha sem buzgólkodott; legyen ez elég.

Azon három ajánlat, melyet a tisztelt gróf ez után említ, mind olyan, melyeknek pártolásában csekély tehetségem szerint én is részt vevék, melyeknek elősegítésében, a mennyire tőlem kitelt, fáradtam eddig, s fáradni fogok, míg erőm engedi; melyeknek felelőssége — ha azoknak mostani megpendítéséből a hazára csak-

ugyan annyi kár háramlanék, mint az a *Kelet Népe* szerzője által jósoltatik — engem úgy illet, mint a *Pesti Hirlap* szerkesztőjét, s a tisztelt gróf nem veendi rossz néven, ha elve szerint »tisztelet s becsület, de igazság is«, e részben nyiltan s őszintén kimondom meggyőződésemet.

Ha azon javításoknak hosszú során végig megyünk, melyek újabb időkben az országlási dolgok körül történtek: nincs talán egy, mely, mi elvét illeti, több s melegebb pártolást talált volna, mint Angliának s leginkább Amerikának a tömlöczök czélirányosb elrendezése iránt tett intézkedései. Kinek Isten szivet adott, mely embertársának szenvedéseinél dobogni tud, ki érezve emberi méltóságát, nem nézheti nyugodtan, ha az hasonlójában sértetett, ki vallásának szent értelmét felfogá, s nemcsak ajkain, de keblében hordja azon egyetlen s mindent magába záró parancsot: »szeresd felebarátodat«: az, látva az állapotot, melyben egy fél század előtt Európa minden tömlöczei léteztek, nem maradhata nyugodtan. Százan, ezeren érezék, nem mint a gróf úr mondja, »hogy csak a nemesis büntesse a halandót, s ember emberen kirekesztőleg csak javítson«; de érezék, hogy a büntetés csak akkor érdemli e nevet, ha minden szigorúsága mellett igazságos marad; hogy a vétkes büntetése a társaság kötelességei közé tartozik, mert a társaságnak első czélja minden személy s birtoknak biztosítása, de hogy mind az, mi e czél elérésére nem szükséges, mindazon szenvedések, melyek a börtön homályiba rejtve, senkit vétkektől el nem rettentenek, kegyetlenség, s pedig annyival nagyobb, mennyivel haszontalanabb; hogy a börtön falai közé zárt vétkes, ha büntetését kiállta, a társaságba visszalépend, s hogy őt romlásnak kitenni veszélyes; végre, hogy nincs tömlöcz, mely a még csak vád alatt lévők közül száz ártatlant nem zárna falai közé, s hogy ezekre nézve a társaságnak büntetési joga nincsen; százan s ezeren, mondom, érzék ezt, s túl az Atlanticumon s innen sok emberbarát szentelé a fogházak javításának életét, s hogy nem siker nélkül s nem a nélkül, hogy nemcsak a rabok, hanem a társaság is hasznát érezné, azon, mint szavaiból is kiviláglik, a tisztelt gróf sem kételkedik.

Miben fekszik tehát azoknak hibája, kik ezen, mindenütt oly hasznosnak mutatkozott javítást nálunk is honosítani kivánták, kik, mint én, ezen ügy mellett felemelték szavokat, s bár jól tudva, hogy ezt csak az ügy szentségének köszönhetik, örömmel láták azon pártolást, melyre hazájok törvényhozása e tárgyat méltatá, vagy kik, mint a *Pesti Hirlap* szerkesztője, miután ez ügy a törvényhozás pártolása alá vétetett, a közfigyelmet feléje igazíták? A javaslat idő előtti, így szól a tisztelt gróf; de vajon ha ez áll, nem következik-e ebből, hogy a jelen állapot idején van, s vajon ezt merné-e állítani valaki? Tekintsünk végig hazánk tömlöczein, s vajon, ha 10, 20, sőt 50 gonosztévőt látunk egy-egy szobába zárva, a megrögzött gonosztévőt s azt, kit első hibája vezetett e szerencsétlen helyre, sőt az ártatlant, kit csak vád terhel, mind egyenlő szenvedésekuek, egyenlő anyagi s erkölcsi megromlásnak kitéve, ha egy megyének tömlöczében a rabok megfagynak, tíz más törvényhatóság börtöneiben évenként a typhus uralkodik, míg máshol a rabok nagyobb része, mint konyhás rab, kényelmes szolgálatban tölti napjait, oly annyira, hogy valóban inkább kézrekerítésének helyétől, mint vétkeitől függ büntetése: fogjuk-e állítani, hogy ez rendén van, hogy a javításoknak ideje ezekre nézve még el nem jött, hogy vétkezik, ki ezen visszaélések ellen felszólal, s a hazát figyelmessé teszi, hogy törvényeink szent neve alatt kegyetlenségek s visszaélések üzetnek? S ha egy tömlöczözöttnek sápadt arcza vala is az első indító ok, mely őket felszólalásra készté, s habár a szegény, megvetett szív vala is az, mely az észt e tárgyról gondolkozni inté: vajon oly roppant-e vétkök? S mert vannak néhányan, kik a tárgyhoz nem értve, túlzások által némelyeket azon hiedelemhez vezetnek, mintha a büntető rendszer javítása csak a rabok kényelmeinek növelésében állna, mert vannak, kik az emberszeretettől elragadva, a kérdésnek csak ezen egy oldalát látják: vajon ezért érdemli-e a tárgy megvetésünket? Hogy ott, hol még annyi hátra van, mint hazánkban, kényelmes tömlöczöket épiteni bizonyára semmi angolnak vagy amerikainak eszébe nem jutna, az teljes igaz, de hogy angol vagy amerikai, kik megyei tömlöczeinknek

néhányát látta, azoknak emberiebb módon elrendezését — bármiként legyen is beavatva a nemzeti kifejlődés taktikájába — idő előttinek tartani nem fogja, az nézetem szerint ép oly bizonyos, pedig csak erről, egyedül erről van a kérdés.

A tisztelt gróf, mint szavaiból látszik, a fogház-javítási ügyben csak azon néhánynak túlzó philanthropiából eredett fáradozásait látja, kik tömlöcz-javítás alatt csak a rabok anyagi jólétének növelését értik, s ismétlem, ha ezen ügynek más alapja nem volna, mint a költői ábrándokszülte érzelgés, akkor csakugyan nagyrészint állna mindaz, mit a tisztelt gróf e tárgyban felhoz, de a dolog, hála az égnek, nem ily gyenge alapon áll.

Mindenben, mi a tömlöczök javítására történik, két fő tekintet van előttünk, melyet soha szemünk elől vesztenünk nem szabad.

Az első: a polgári társaságnak biztosítása.

A második: tisztelete azon velünk született jogoknak, melyeket, bármi mélyen sülyedve, az embernek elveszteni nem lehet, s melyeket tisztelni, még a rabban is, a társaság fő kötelességei közé tartozik.

Csak ha s a mennyiben a büntető rendszer e két tekintettel ellenkezésben nem áll, akkor és annyiban felelhet meg józan kivánatinknak, s minden, mi vagy egy, vagy más részről e két fő tekintet elérésének akadályokat okoz, czélirányatlan.

A polgári társaságnak első feladása a közbátorság; biztosítani polgárinak életét, vagyonát, becsületét: ez hivatása, ez azon magas czél, melynek elérésére alkottatott, melynek eltévesztése után fennállnia nem lehet. Minden, mi e czél elérésére szükséges, a társaság első jogai, sőt kötelességei közé tartozik, s nem lehet ok, nem lehet érzemény, bármi szép és dicséretes magában, melynek hódolva e kötelesség teljesítésétől magát felmenthetné, s ez minden büntető jognak alapja. De valamint mind az, mi a közbátorság fentartására szükséges, a társaságnak kötelességei közé tartozik: úgy kérdésen kívül minden, mi e czél elérésére szükségtelen, s csak a büntetett egyed szenvedéseit s nem a társaság biztonságát növeli, olyan, mire a köztársaságnak joga nincs, mire, bár mint erősebbnek, elkövetése hatalmában áll,

erkölcsileg joga nem is lehet. Szükség, hogy a büntetés büntetés maradjon mindig; szükség, hogy a gonosztévő, kit erkölcsi érzete az erény ösvényein meg nem tart, a haszon fölött, melyet merényéből vár, a büntető igazság sujtó karját lássa s remegjen következéseitől; de szükség, s nem kisebb moralis szükség az is, hogy a büntetés ne legyen egyéb büntetésnél, hogy soha boszú vagy kegyetlenség szinét ne öltse magára; soha, midőn a jogszerű többséget védi, az egyedben ne sértse azon emberi méltóságot, melyet nem a társaság adott, s melyet eltipornia nem szabad.

Már alkalmazva ezen általános elveket tömlöczeink jelen állapotjára, kell-e sok szó, hogy czélirányatalanságukról meggyőződjünk? Tekintve a társaságot: criminalitásaink naponként növekedő száma s a rabok egymásközti megromlása elég hangosan hirdetik, hogy a mostan létező büntető rendszer a társaságot nem biztosítja, sőt minden kegyetlensége mellett is visszatorló erővel nem bir; tekintve a büntetett egyedeket pedig, ki nem látja, hogy e büntetésmód oly kegyetlen, — s ha azon ártatlanokra tekintünk, kik csak mint vádlottak sínylenek tömlöczeinkben — oly igazságtalan, hogy azt fentartani tovább nem is lehet, s vajon nem világos-e, hogy törvényhozásunk a tömlöczök javítására fordítván figyelmét, nem túlzó érzelgésből, hanem épen a fenn érintett tekintetek által vezéreltetett, s bizonyára meg nem feledkezett azon első kötelességéről, mely e hon polgárainak biztosításában áll. Mily módon fog büntető rendszerünk olyanná válni, hogy e kivánatoknak megfeleljen, solitary confinement által (mit a *Pesti Hirlap*, legyen itt mellékesen mondva, nemcsak hogy nem pártol, de ellenez), vagy az auburni rendszer útján, vagy talán más, bár nem olyan tökéletes, de hazánk viszonyaihoz inkább alkalmazott módon, én nem tudom, de hogy az egynek igen rossztevő, de a soknak igen jótevő huszonöt helyébe más büntetés fog lépni elvégre, s hogy ez által, habár az holnap történnék is, azon hajszál, melyen egész nemzeti létünk függ, ketté szakadni nem fog, az erős meggyőződésem, s pedig olyannyira az, hogy míg erőm tart, mindent, mit ezen ügy elősegítésére tehetek, tenni kötelességemnek ismerem, mert tisztán

érzem, »hogy azon nép, mely már megízlelte az aranyszabadságnak lelketemelő kéjét, melyben felébredt az emberi méltóság érzete, s mely már sejdíteni kezdé, mi a nemzeti nagyság, mi a nemzeti üdv« (202), nem tűrheti, hogy hazájának szent határai között az emberi méltóság bárkiben is sértessék.

Ennyit a fogház-javításra nézve; menjünk tovább. Az eddig felhozottakon kívül a *Pesti Hirlap* hibás taktikájának bebizonyítására a *Kelet Népe* tisztelt szerzője még két tárgyat említ, melyeknek pártolása leginkább hibául tulajdoníttatik a szerkesztőnek; az egyik: a kisdedóvó intézetek; a másik: a tervezett hasznos ösmereteket terjesztő társaság. Kezdetek ezek, mint a tisztelt gróf azt (201. l.) ön- s mások megnyugtatására mondja, valamint nem tagadhatja azt is, hogy nagy sikerük eddigelé nem volt, hála az égnek; s ekkép felette kicsinységesnek látszhatik ilyféle kis erőlködések végett sok lármát ütnie és a tág keblüeket magok alkotta mennyországukból ily szűkkeblüleg kizavarnia; de ábrándozás ragadósabb, mint mirigy, a képzelet szárnya kimondhatlan sebes, és egy szikra tűz, melyet sok észre sem vesz, csakhamar, ha mielőtt erőre kap, el nem fojtatik, mindent lángba borít, s ezek azon okok, melyek a tisztelt grófot a tárgyak látszó parányisága mellett is felszólításra késztik. S ha meggondoljuk, hogy a tisztelt grófnak ön nézete szerint (200. l.) »mindezek nem egyebek, mint a számolni s ekkép kormányozni nem tudó, magát mindig ámító, s másokat örökleg csábító érzelmeknek kisdedei, vagy néhányaknak, mit azonban a gróf soha nem hihet, a nélkül, hogy a sokak azt észre vennék, szép köntösbe és szép szavakba burkolt ármányterve, mikép a hazai pyramis alap nélkül szántszándékkal felfordítva rakassék és ennélfogva nem csak azon magasságot el ne érhesse soha, mely után annyi hű kebel szomjadoz, de még azon kicsi is hegyünkbe dőljön, mi a régi elég alacsony építményből felmaradt.« Minekutána tehát »e kettő közt nincs közép (201. l.), s ha segítség nem nyujtatik s gát nem vettetik rögtön, még mikor idő van: vagy a mindennap növekedő álomjárás, vagy a netalán valahol lappangó Macchiavelli okvetlen lángba borítná vagy örök gyászba sülyeszthetné

A nevelés általános haszna, sőt különösen oly nemzetnél, mely szabadság után vágyódik, szüksége, egyike azon eszméknek, melyekről a közvélemény rég kimondá itéletét; az absolut porosz kormány s Amerika szabad szövetsége egyenlőn vélekednek felőle, s minden, mi mellette felhozatik, szinte közmondássá vált; nem szándékom tehát olvasóimat e rég elismert igazságnak megmutatásával fárasztanom; maga a tisztelt gróf, ha mind az, mit hazánk anyagi s szellemi kifejlődésének előmozdítására, mind az, mit hasznos ösmeretek terjesztésére tett, nem biztosítanának is e kérdés felőli nézeteiről, előttünk fekvő munkájában oly határozottan kimondja meggyőződését, oly nyiltan a nevelés pártolójának vallja magát, hogy a discussiót ezen térre vinni, nézetem szerint, haszontalan szóvitánál egyéb nem volna. Gróf Széchenyi István, kinél e hon határai között senki a haladás elősegítésére többet nem tett, ki nemzetünk emelkedésének szentelé életét, s most újra kimondá azon fenséges nézetét, hogy csak alkotmányunk terjesztése által emelkedhetik nemzetünk, a nevelés ellensége nem lehet; őt annak hinni bántás volna s alávaló vád, melyre egész élete megfelel. A kérdés csak a nevelés korszerüsége körül forog, a körül: vajon a grófnak azon nézete, »hogy a nevelés tárgya a most teendők körül nem a legelső vonás,« (369. l.) helyes-e vagy nem; csak erre fogom szorítani észrevételeimet.

A tisztelt grófot a fennemlített tételnek felállítására két ok birta; az első, mert nézete szerint nemzetünk politikai kifejlődésére nézve, — noha e részben már sok történt — alantabb fokon áll, mint hogy neveléséről még most gondoskodni veszély nélkül lehetne; a másik, előtte ennél még fontosabb: mert »ezen tárgynak idővesztés nélküli s talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól« (369. l.). Már nézzük ezen okokat egyenként.

Ez okok elsőjének fontossága egészen e két kérdés megfejtésétől függ. Először, oly nemzetnél, mely alkotmányilag és nevelésére nézve alacsony fokon áll, mi veszélyesebb: az-e, ha alkotmányos jogai terjesztetnek ki, mielőtt nevelve volna; vagy ellenkezőleg, ha neveléséről gondoskodunk, mielőtt alkotmányos jogait kiter-

jesztettük? A második: vajon ha egyes különös esetekben csakugyan e két lehetőségnek utolsója mutatkoznék veszélyesebbnek, hazánknak jelen állása olyan-e, melyben ez történhetik?

E kérdések elsőjére a tisztelt gróf ekkép adja feleletét (366. l.): »Valamint nem tartom jó logikának — pedig csak ez visz sima úton czélhoz — ha valaki növendékét illetőleg azt mondaná, csak nőjön, csak erősödjék, csak vastagúljon előbb, majd megtágítjuk köntöseit azután; de azt tartom jó logikának, ha valaki, úgyis tudván, hogy nőni fog a növendék teste, már előlegesen tágíttatja ruháit, hogy nemcsak semmi ne hátráltassa növését, sőt ezt mozgás, gyakorlás s egyáltalában gymnastika által még nevelni is lehessen, és a nélkül, hogy szétszakadjon a köntös; úgy azt sem tartom józan logikának, — ha t. i. egy tökéletes forradalmon nem akarjuk áthajtani a nemzetet, hanem ingadozás nélkül kívánunk nagy nemzetté emelkedni — ha a nevelés által még mesterségesen is tágíttatik a már magától is mindegyre növekedő nemzeti test, mielőtt eléggé tág köntöse, azaz elég tág politikai léte volna, melybe azt megbomlási veszély nélkül ugyszólván belé is lehetne nevelni«. Ez a tisztelt grófnak nézete. Már ha nem említek is semmit mindabból, mit ezen hasonlatosság ellen felhozhatnék; — ha nem említem is, hogy az emberi egyednek kifejlődése majdnem egészen benső természetének, nemzetek kifejlődése sokszor legnagyobbrészt külső viszonyoknak következése, — hogy amaz mindig lassan, előre látható phásisokban, s minden tagjaiban aránylag, ez sokszor rögtön s váratlanul, s néha csak egyes részekben történik, s hogy e szerint ott, közönséges esetekben legalább, mindent előre készíthetni, míg itt a történtek által majdnem mindig meglepetünk: — de fogadjuk el a tisztelt grófnak hasonlítását, mely nézetem szerint csak akkor állna tökéletesen, ha, miután a nemzeti nevelés a gyermek növésével, alkotmánya köntösével hasonlíttatott össze s mondatott, hogy a nevelésről mindaddig gondoskodni nem kell, míg az alkotmányos ruha nem tágíttatott — az mondatnék, hogy míg a gyermeknek tág köntös nem adatott, növése s erősödése jó logika szerint valóságos szerencsétlenség; de, mondom,

fogadjuk el e hasonlítást úgy, mint áll, s vajon, kérdem, hol van azon ember, ki növendékének, csakhogy ne hátráltassa növését, s hogy köntösei szét ne szakadjanak, a szükségesnél tágabb ruhákat csináltatna? Mintha a felette bő köntös mozgásainak szabadságát nem gátolná ép úgy, mint a felette szűk, s mintha pongyola redői nem hozhatnák botlásokra, sőt megbukásra az ügyetlen gyermeket; — s nem áll-e ez, legalább tettleg, nemzetekre nézve is? Hol van a törvényhozó, ki népének valaha politikai jogokat adott volna csak azért, hogy később nevelésük veszély nélkülivé váljék? hol van nemzet, mely politikai szabadságot kivánva, nem arra hivatkozott volna, hogy megérett reá, s hol zsarnok, ki azt eltagadná a nélkül, hogy épen a nép éretlenségére hivatkoznék s nagy zajjal hirdetné, hogy alattvalói még a művelődés alantabb fokán állanak, mintsem hogy nekik politikai jogok veszély nélkül adathatnának? Tudomásom szerint a nevelés eddig általánosan politikai jogok gyakorlására sine qua non feltételnek tekintetett, s talán soha az ellenkező — hogy t. i. csak bizonyos politikai jogok gyakorlata által válik a nép neveltetésre alkalmatossá — még nem állíttatott. Nézzük Európa mostani nemzeteit egyenként; minden nemzet jelen állapotának kezdetén mint egy nagy tény áll előttünk; minden nemzeti egyed elfoglalás által vált azzá, a külön hazákat kard választá el egymástól, — az első állapot tehát mindenütt erőszakos, az első viszony, melyben a nép egyedei egymáshoz állanak, az, mely a győző s győzött között műveletlen korban létezhet, korlátlan hatalom, s határtalan elnyomatás. De ha a történetet tovább követjük, s ha mint hosszú éj után a szürkület első nyomát láthatárunkon, úgy az egy ideig nyom nélkül eltünt szabadságnak első sugarait látjuk ismét a népek felett: vajon az nem ott tűnik-e fel mindig szemeink előtt, hol aránylag a legtöbb művelődés vala; — mindig mint szükséges következése e művelődésnek, aránylag nőve, miként az nőtt, a civilisatió egyes központjairól mindig többekre s többekre terjedve, míg végre a felvilágosodással együtt az egész nemzetet átfogá? — előbb egyes városok, utóbb többek, végre a népnek egy osztálya, s így mindig tovább, de mindig

— hol tudniillik forradalom nem vala — a művelődéssel aránylag; úgy hogy még napjainkban is minden választási censusnak aligha találtathatnék más védő oka annál, hogy azon polgároknak, kiknél szegénységük miatt nevelést föl nem tehetni, politikai jogokat adni veszélyes.

Vajon nem foly-e mindez a dolog természetéből? Az emberiségnek természettől adott tulajdona haladás; — minden nép nagyobb vagy kisebb mértékben megfelel e törvénynek, s alkotmányaik, melyek csakugyan köntösöknél nem egyebek, szükségkép követik e változásokat, mik a nemzetek benső lényegében e haladás által történtek. Sokszor e változások szinte észrevehetlenek: az alkotmány formái ugyanazok maradtak, s ha csak a dolgok nevét tekintjük, nincs semmi új, mit bennük látnánk; — de ha a dolgok mélyébe tekintünk, kétségkívül látni fogjuk, hogy a régi név mindenütt új eszméket rejt magában, s hogy a királyi hatalomtól le azon viszonyig, melyben az utolsó munkás az országhoz áll, nincs egy sociális fokozat, melynek állapota nem változott volna, mely elődeihez képest nem oly különböző állást foglalna el, mint a hogy' tőlük művelődésére nézve különbözik. Nézzünk akármely absolut kormányt napjainkban, s hasonlítsuk össze azzal, mi száz, vagy csak ötven esztendő előtt annak neveztetett; tekintsük az angol népnek állapotát utolsó dynastiai forradalmától reformjáig, hol az alkotmányi formákra nézve változások alig történtek, s látni fogjuk: alkotmányilag a szavaknak értelme hányszor változik! A nemzeti erkölcsök azok, mik minden törvényt magyaráznak; s a kimüvelt nemzet csak úgy türheti el hajdanának alkotmányos formáit, ha végrehajtásuk által nem sértetnek érzeményei.

De végre eljő a pillanat, hol e csendes, észrevehetlen változás, mely által az alkotmány kiterjesztetett, a nemzet szükségeinek többé meg nem felel; hol, vagy mert a nemzet tehetségeinek kifejlése által nagyobbra nőtt, vagy mert alkotmányának formái ily belső változásokat inkább gátoltak, a nép erkölcsi szükségei vagy anyagi szenvedési szükségessé teszik, hogy a forma is változzék; — s vajon ily viszonyokban nem

kivánatos-e, hogy inkább erkölcsi, mint anyagi szükség legyen e változások alap-oka; hogy inkább az értelem hatalmával, mint anyagi erővel küzködjenek az új ügynek pártolói; hogy a nép, mely jogaiért vív, inkább ügyének igazságában, mint anyagi erejében bízzék; hogy inkább — mi csak művelt nemzeteknél lehető — reform, mint revolutió által víja ki győzelmét? Hogy pedig ez csak akkor történhetik, ha a nemzet, még mielőtt történetének ezen stádiumához ért, már nevelés által előkészíttetett, azt történet-könyveink első lapjoktól az utolsóig egyenlően bizonyítják.

Nézzük Poroszhont, s mit látunk? Itt a népnevelés Európában legmagasabb fokon áll; Skócziát kivéve nincs ország, hol annyi gyermek iskoláztatnék s hol a nevelő intézetekre több gond fordíttatik. Poroszhon a nevelésre nézve hihetőkép minden nemzeteknél s bizonyára Frankhonnál sokkal magasabban áll; s mégis, ha alkotmányos állását tekintjük, nem mondhatja senki, hogy constitutionalis köntöse oly felette tág s kényelmes; s vajon szült-e ez e hazára nézve rossz következéseket; vajon ezen nemzeti sakkjátéknak elhibázott vonása, — mert ha az, hogy egy nemzet neveltetik, mielőtt politikai jogai kiterjesztetnének, hibás vonás, akkor az Poroszhonban csakugyan megtörtént — forradalmon hajtotta-e át a nemzetet, vagy mondhatni-e, hogy Poroszhon közelebb állana a szabadsághoz, ha népe nem neveltetett volna? Nézzük ellenben közép s déli Amerikának spanyol respublicáit; itt a politikai köntös bizonyára elég tág s nem panaszkodhatik senki, hogy általa kifejlődésében gátoltatik: a nevelés ellenben még most is vajmi alacsony fokon áll és állt, mielőtt a szabadság kivívatott; s vajon e rendszeres taktika mellett is nem látunk-e ott forradalmat forradalom után, s kínokat, minőkön művelt nemzet még át nem ment? S nem látjuk-e ugyanezt egyáltalában mindig s mindenütt? Németországnak művelődése alkotmányánál régiebb, s midőn ezen alkotmányok végre szükségessé válnak, a nemzet forradalom nélkül jut szabadságához; Spanyolország, mely aránylag annyival műveletlenebb, egy századnegyedig vérzik alkotmányáért; Franczia-ország 1791-ben a constituante által alkotmányt nyer,

melynél szabadabb monarchiai formákkal soha sem létezett, de a nép neveletlen, s a constitutionális köntös tágítása után tiz évi forradalom, s e nehéz pálya végén dictator vár reá; 1830-ban a népnevelés által felvilágosodottabb, s három nap alatt s kevés emberi áldozatokkal kivívja győzelmét, míg a még neveltebb Anglia reformját, mely belviszonyaira nézve talán nagyobb tény a franczia juliusi zendülésnél, vér és forradalom nélkül.

Mindezekből nézetem szerint világos, hogy hacsak a történeteket, ezen az emberi nemnek oly drágán vásárlott tapasztalási kincsét tekintet nélkül magunktól elvetni nem akarjuk, azon állapotot, melyben az alkotmány kiterjesztése nevelés által megelőztetett, legalább közönségesen és általában veszélyesnek nem nevezhetjük.

Már nézzük most: vajon a tisztelt grófnak ezen nézete nem áll-e némely egyes kivételi esetekben, s hazánk állapotja nem tartozik-e ezek közé?

Én csak egy állapotot ösmerek, melyben a nevelést a közbátorságra nézve veszélyesnek tartom: azt, melyben a nemzet egy része szolgai lánczok alatt görnyed, s a másik, mely felette zsarnoki hatalmát űzi, ez állapotot fel akarja tartani. Ott, hol nemünk veleszületett méltósága elösmerve nincs, hol a természet Isten-adta parancsai lábbal tapodtatnak, s ember embertársában csak alávaló eszközt lát, melynek vérével önmagának kényelmeket és hatalmat szerezni nem pirul; hol a zsarnokot a vallás szent szelleme helyett csak hideg formák intik Istenére, s az elnyomott, visszatekintve múltjára, más emléket nem talál, mint szenvedéseit, s ha jövőjére néz, csak azon egy reményt, hogy az embereknél kegyesebb halál végre leveendi lánczait, s mi annyi nehéz napjainak egyetlen jutalma vala, azt hosszú életének díjául megadandja — a hosszú, végetlen nyugalmat a hosszú élet után; hol ily állapot létezik, s fájdalommal legyen mondva, vannak ily helyek Isten tiszta ege alatt: ott, ott ne szóljon senki nevelésről. Ki szolgát akar, az nyomja el emberi természetét, nyomja el a szívnek nemes gerjedelmeit, az észnek hatalmát, mindent, mit Isten kebleinkbe nagyot s fenségest teremtett; azon nap, melyben szolgája először embernek

érzé magát, melyben gyermekeit eláradó szívéhez szorítá, uralkodásának végnapja vala; s ha a gyarmatos szolgáinak nevelését ellenzi, ha remegve látja, hogy e szerencsétlenek vallásunk fenséges igéreteiben keresik vigasztalásukat s a buzgó hitszónokot, ki őket Istenökre inti s ez élet nehéz bajai között reményleni tanítá, mint lázítót házától elűzi: tetteiben nincs semmi, min bámulhatnánk; ki szolgai munkában gyönyörködik, az nem irtózhatik embertelen eszközöktől; cselekvésmódja csak következetes. Elég, ha fekete csordájának anyagi jólétéről gondoskodott, ha kínzásaiban mértékletesebb vala másoknál, s néha kegyelemből egy-egy szünnapot vagy egy pár falat kenyérrel többet vetett e szerencsétleneknek: a vidék kegyes jótevő úrnak fogja őt nevezni, s ez elég nyomorult lelkiismeretének; többet adni balgatagság volna, és szolgáinak lelki tehetségeit kifejteni, gondoskodni arról, hogy emberekké váljanak, iszonyatos vétek; mert hisz hová lenne akkor a szolgaság, s vele annyinak szent tulajdona! De vajon, kérdem, hazánk ily állapotban van-e; hazánk, hol a szolgaság neve rég eltünt, hol évek óta a nemzet minden kitünőbb tehetségei a nép helyzetének emelésén dolgoznak; hol a tisztelt gróf, ez utolsó munkájában is, nyiltan kimondja, hogy csak alkotmányunk mind inkább való kiterjesztése által, csak akkor várhatni szebb napokat, ha ez alkotmánynak eddig oly kevesek által élvezett áldása a nép minden osztályaira árasztandja sugarait; s hol a nemzet nagyobb része — engedelmet önhittségemért, melylyel e pillanatban mint a többség organuma szólok — tapssal fogadta egyik legjelesb fiának épen ezen nyilatkozását, hazánk, mondom, ily állapotban volna? S mitől remegni csak a zsarnoknak kell, s mi csak ott veszélyes, hol a szolgaság az emberi természetnek minden nemesebb ösztönét úrban s szolgában elnyomá, az veszélyes volna nálunk is; veszélyes főkép most, miután a nemzet boldogabb osztályai, megértve magas hívatásukat, lelkesülve egy nagy kötelességérzettől, a népet magokhoz emelik; miután nem arról, kell-e boldogításáért valamit tenni, hanem csak arról, miként lehet tenni legtöbbet s legczélirányosabban, forog a kérdés; mikor a népet nem »mint súlyos nyavalyából az életre visszafordulót csak

lassanként s legkényesb tapintattal szabad nyomorult mibenlétével megismertetni« (199. l.), de mikor az ébredőnek egyszersmind azt mondhatjuk, hogy nehéz napjai megszüntek, hogy a hosszú nyomor — melyben mint súlyos nyavalyában annyit szenvedett — elmúlt, hogy mentve van; vajon most, most volna veszélyes neveltetése?! Neveltetése, mely e nemes keleti rajt hosszú tespedésből, hová sűlyedett, új életre ébresztendi; mely Istentől nyert magas tehetségeit kifejtve, a jövő ivadékot — mert hisz, fájdalom, csak erre terjedhet hatása — előkészítendi, hogy a szabadsággal, melyre hivatott, józanon élni tanúljon? Nem, teljes meggyőződésemből mondom, hazánk jelen állása nem olyan, melyben a neveléstől félnünk lehetne. Ha volt kor, midőn e nemzet kiváltságos rendei s a nép oly viszonyokban álltak egymás ellenében, hogy ezt mondani lehetett: a jelen rég megváltoztatá e viszonyokat, s mitől apáink talán félhettek, az ránk nézve csak jóltevő következéseket szülhet.

De ha ez áll — mint a mondottakból talán kiviláglik, — ha hazánk helyzetét tekintve meggyőződénk, hogy a népnevelésből veszélyek nem következhetnek, már azért sem, mert a most felnövő ivadék, melynél egyébre a nevelés nem hathat, úgyis tágítva fogja találni alkotmányos köntösét; ha tehát a népnevelés, mint minden haladni akaró nemzetnél, úgy nálunk is az első legsürgetősb szükségnek mutatkozik: vajon a tisztelt gróf által felhozott második ok, mely őt azon állításra birá, hogy a népnevelés nincsen a teendők első sorában, megváltoztathatja-e nézetünket?

»A népnevelési tárgynak idővesztés nélküli s talpra esett elrendelése nem függ egyedül magunktól« így szól a tisztelt szerző munkája 369-ik lapján; de vajon ha ez elég oknak tartatik arra, hogy egy másképüdvösnek, sőt szükségesnek tartott tárgy előmozdításáról lemondjunk, ha oly tárgyról, mely a tisztelt grófnak nézete szerint is »első felfogásra, sőt hosszabb megfontolás után is, nemzeti sakkjátékunk azon vonásának mutatkozik, melynek józan logika szerint minden más vonást alá kellene rendelni« (368. l.), le kellene mondani, csak mert annak elrendelése nem függ egyedül magunk-

tól: vajon nem következnék-e ebből szoros logika szerint, hogy mindaz, minek talpraesett elrendelésére törvény szükséges, s mi e szerint hasonlókép nem kizárólag magunktól függ, hanem a királyi helybenhagyás által feltételeztetik, a teendők sorában nincsen? Vagy nem hasonló-e az eset? Nem kell-e királyi — tőlünk egészen független — megegyezés minden törvényhez; s mi kell a népnevelés józan elrendelésének megkezdésére czélszerű törvényeknél egyéb; vagy talán okunk van előre feltenni, hogy a kormány a népnevelés elrendezése iránt hozandó törvényeknél meg fogja tagadni helybenhagyását?

De tegyük fel ezt, tegyük fel, hogy a kormány egy általános nevelési tervnek törvényileg való megállapítását ellenzené — mit feltenni, a kormánynak legutolsó új tettei s azok után, miket a szomszéd tartományokban látunk, hol a nép neveléséért annyi történt s történik, bizonyára jogunk nincsen, — tegyük fel, hogy mert a nép nevelése nem egyedül tőlünk függ, e tárgy tökéletes elrendezésében akadályok fognak gördíttetni elénkbe: vajon ebből az következik-e, hogy e tárgyra nézve épen ne tegyünk semmit; hogy, mert czélunkat tökéletesen el nem érhettük, azt, mi által hozzá közelíthetünk, habár tőlünk függött, elmulaszszuk s azon közben, melyben szabadok vagyunk, ne tegyük mind azt, mit tehetségeink szerint e szent ügy előmozdítására tehetünk? Kétségen kívül mindez nem fog tökéletességhez vezetni; ha van tárgy, melyre a törvényhozó s végrehajtó hatalom egész figyelme, s tartós buzgó közmunkássága szükséges, a népnevelésnek elrendezése bizonyára azokhoz tartozik; s minden, mit e részben egyesek tehetnek, soha a nagy czélnak egészen meg nem felelhet; de ha mind az, mit egyesek fáradozásaitól várhatunk, tökéletlen is: e fáradozások minden hiányaik mellett egészen hasztalanok-e azért? A földesúr, a tisztviselő, a hitszónok nem gyakorolhatnak-e most is hasznos befolyást gondjokra bízott oskoláikban? Reformált hontársaink buzgósága nem szült-e már most is üdvös következményeket e részben? Oly kevés pártolásra méltatott kisdedóvó intézeteink nem tettek-e már sok jót korlátolt hatáskörükben is? Vajon egy hasznos

ösméreteket terjesztő társaságnak nem lehetnének-e üdvös következései, s nem remélhető-e, hogy ha a nép nevelése iránt e nemzet minden osztályai való buzgósággal viseltetnének, a törvényhozás közbenjárása nélkül, ha nem is tökéletes, — legalább a mostaniakhoz képest ezerte szebb resultatumokat várhatnánk? Vagy mert a nap még fel nem jött, s a kis lámpa, melyet mi egyesek kezünkben tartunk, csak kis körre terjesztheti sugárait, el kell-e oltanunk ezt is, hogy, mert az egész láthatáron világosságot nem terjesztheténk, inkább tökéletes sötétségben maradjunk; mert szivünk kivánata szerint az egész nemzetet nem nevelhettük, inkább ne neveljünk senkit; mintha minden ember, kinek lelki tehetségeit kimíveltük, kit állatihoz hasonló állapotából emberi méltóságának érzésére ébreszténk, a hazára nézve nem volna valóságos nyereség!

Ezek nézeteim azon két ok iránt, melyet a tisztelt gróf a népnevelésnek korszerüsége ellen felhozott; engedje meg, hogy most felhozzam azon okokat is, melyek engem és sokakat azok közül, kik velem e részben egyetértenek, a népnevelésnek sürgetőségéről meggyőztek s ez ügy különös pártolására birtak.

1-ször. Nézetünk szerint is »el van döntve, hogy haladnunk kell; azon pompás, jóllehet értelem nélküli szójárás, mi szerint a dicső magyar alkotmánynak épületéből egy morzsát sem kellene megrendíteni, nehogy romba dőljön az egész, megsemmisíttetett« (45. l.), s a nemzet egy új, szebb jövőnek küszöbén áll; de miután, mint a tisztelt gróf, úgy mi sem akarjuk, hogy »a magyar azon nemzetek osztályába jusson, melyeknek fő tengelye az anyag« (13. l.), meggyőződésünk szerint, hogy e haladás állandó, hogy minden visszalépésektől biztosítva légyen, hogy ne csak törvénykönyveinkben, hanem a nép életében mutatkozzék: szükséges, hogy a nép szellemi tekintetben emeltessék. Kétségen kívül nagy, sőt ellenállhatatlan jó törvényeknek befolyása; s a nemzet, mely ilyenek alatt él, habár azon pillanatban, melyben birtokukba jutott, még kifejlődésében hátrább maradt lett volna is, ki fog fejlődni institutióinak jótékony befolyása alatt, s hogy úgy mondjam, fel fog nőni a törvények magasságához: de ez út lassú

és sok akadálytól környékezett; — ha ellenben a nép értelmessége nevekedett, ha szellemi tekintetben megelőzte törvényhozását, a törvényes haladás nem fog elmaradni; s ki a nemzetet nevelés által oly fokra emelé, melyen jó törvények szükséggé váltak, az biztos lehet, hogy a haladás e tekintetben elmaradni nem fog. Nevelés tehát, meggyőződésünk szerint, minden haladásnak első, egyedül biztos alapja; s azon meggyőződés, hogy haladnunk kell, csak arra int, hogy nevelésről gondoskodjunk.

2-szor. Mint a tisztelt gróf a 8 ik lapon mondja, »minekünk magyaroknak elemünk nem kereskedési elsőbbség, vagy dics- és hírvágy, sem vallásosságból eredő elmélkedési szenv, vagy a szépművészetek köre, vagy a magasb és fellengző tudományokbani búvárkodás: — csak akkor emelkedünk földi erőnkön túl és érezzük keblünket isteni tűztől hevülni, mikor alkotmányos szabadságunkról, nemzetiségünk fertőztetlenségéről van szó, mikor ezeket fenyegeti veszély, midőn ezeknek megmentése körül eped keblünk«. S ha e kettő között kellene választanunk, ha alkotmányos szabadságunk vagy nemzetiségünk közül egyet fel kellene áldoznunk, hogy a másikat megtartsuk: mint a tisztelt gróf, úgy mi sem kételkednénk, s nemzetiségünkhöz ragaszkodva lemondanánk mindenről azon erős meggyőződéssel, hogy míg ez megmaradt, a szabadság örökre veszve nem lehet. Nemzetiségünk fentartása az első, legfőbb tekintet, melynél magasabbat nem ösmerünk; de ha helyzetünket tekintjük s a világ történeteit figyelembe veszszük, azon egy kivétel nélküli tapasztalás lép előnkbe, hogy oly kis nép, mint a magyar, körülvéve annyi idegen, sőt ellenséges elemektől, nemzetiségét soha meg nem tartá, ha vagy tökéletes míveletlenség által minden külső befolyástól megőrizve nem vala, vagy a míveltség oly fokára nem lépett, mely által e befolyásnak ellenállhatott. E két lehetőségnek elsője ránk nézve elmult; s habár hihetőkép ez vala, melynek nemzetiségünk fennállását nagy részint köszönhetjük — mert talán rég nem léteznék magyar, ha kaczagányos apáink minden külső míveltséget megvetéssel nem taszítának el maguk-

tól — köztünk nincs egy, ki a krickek vagy chipevayek nemzeti önségök után vágyódnék. Nem maradt tehát e legszentebb kincsünk fentartására más mód, mint a második, nem más, mint nemzeti míveltségünket oly fokra emelni, melyen az a reá nézve legveszélyesebb, azaz a szláv nemzetiségnek ellent állhasson; s ez csak nevelés által eszközölhető. Hol két nemzet érintkezésbe jön, mindig a míveltebbé a győzelem; így tüntek el hajdan a görög gyarmatokban minden idegen nemzetiségek a görög míveltség ellenállhatlan befolyása alatt; így mult ki a szláv elem, mely Németországnak annyi tartományaiban egykor uralkodó vala, a míveltebb németek érintése által, így s csak így válhatik uralkodóvá a magyar hazája határai között; — erőszakos törvényeknek ellent állandnak idegen ajkú hontársaink: mívelődésünk meg fogja hódítani, vagy legalább őrzeni e haza magyar lakóit azon majdnem ellentállhatlan veszélytől, mely nemzetiségüket fenyegetné, ha más, és főkép a szláv nemzetiség — s ne felejtsük, mennyi történik ennek mívelésére — a mienket értelmi súlyban felülhaladná. De —

3-szor, a magyarnak száma csekély e hazában; ha honunk lakóit összeszámítjuk, mi, kik keletről jött apáink nyelvén szólunk, alig teszszük az egésznek felét. Ha nemzetiségünkre jövő vár, ha csakugyan a végzet könyvében áll, — mit én erősen hiszek — hogy a magyar élni fog: szükséges, hogy nemzetiségünk terjedjen, hogy a hazának most annyi ajkú népeit egy nagy erős lánczként a szép magyar szó tartsa össze, melynek hallásán Árpád nagy országának minden lakója egy érzeményben egyesülhessen. De, mint a tisztelt gróf oly helyesen mondá, csak ha alkotmányunk áldása mindenkire kiterjesztetik, csak ha jóltevő melege végre elhat a legkisebbre is, remélhetjük nemzetiségünk terjedését; ez pedig csak akkor várható, »ha a nemzet, — mint ismét a gróf helyesen mondja — az értelem köréből kormányoztatik s annál inkább, minél kifejlettebb s tágabb ezen kormányzás köre« (180. l.). Nem kelle-e hát — ha nemzetiségünk terjedése alkotmányunk kiterjesztésétől függ, ez pedig csak akkor szülhet áldó következéseket, ha az értelem köréből kormányoztatik —

fő figyelmet vetni arra, hogy az értelem országa mentül inkább terjedjen hontársaink között; hogy nevelés által napról-napra mentül többek támadjanak, kik polgári jogok gyakorlására alkalmatosak legyenek? — S ha ezt elmulasztjuk, ha azon feltett szándékkal, hogy haladni akarunk, a nép neveléséről nem gondoskodunk, ha ez ország minden rendű lakosait politikai jogainkban részesítjük s nem teszünk semmit, hogy e nép politikai jogok élvezetére nevelés által alkalmatossá váljék: nem fogják-e némi joggal mondhatni elleneink, hogy hazai pyramisunk fordítva rakatott és ennélfogva nemcsak azon magasságot nem fogja elérni soha, mely után annyi hű kebel szomjadoz, hanem még azon kicsit is hegyünkbe döntendi, mi magyar vér szerzette hazánk színén egy pár év óta emelkedni kezde; nem fogják-e mondhatni, hogy a még neveletlen népnek jogokat adva, nem a nép szabadságát, hanem csak azon hatalmat mozdítottuk elő, melyet míveletlen s politikai jogokkal ellátott népeknél minden ügyes demagog, ki a sokaság nemes gerjedelmeit aljas czéljaira használni tudja, mindig gyakorol; hogy csak azon nagy revolutionarius syllogismuson fogjuk átvezetni nemzetünket, melynek maiorja: a legnemesb honszeretet s lelkesedés a nép minden osztályaiban, minden önérdeknek szabad, csak a közjóért ajánlott feláldozása a nép kiváltságos tagjai között, a népnél haladó elismerése e nemes áldozatoknak; minorja: tudatlanságból eredett túlzó vágyak s teljesíthetlen kívánatok, melyekért küzdve a tudatlan tömeg, csak anyagi erejében bízik; s következménye a legtökéletesb zavar, milyen a nagy franczia forradalom alatt létezett. S ha mi, kik a népnevelési ügyet a teendők legelsőbbjének tartjuk, a tisztelt grófként meggyőződve arról, hogy hazánkra boldogság, nemzetünkre dicsőség csak úgy következhetik, ha hibáink s hátramaradásunk okát nem mindig egymásra s kivált a kormányra tolva, a nemzet valódi erejét inkább abban keressük, hogy minden tagja derekasan betölti s férfiasan megállja helyét, a népnevelés ügyét, habár annak tökéletes elrendelése nem tőlünk, egyesektől függ, tehetségünk szerint előmozdítók; ha azon bizonyos kötelességérzettől lelkesítve, nemcsak szóval, holt betűkkel

és mások cselekvéseinek gáncsolásával, hanem hasznos tettel is nevelni akartuk a közállomány egészségét s ezért a nemzeti nevelés mellett felszólaltunk; ha bármi csekély sikerrel — s ha Széchenyi velünk van, ez hihetőkép nem lenne így — annak előmozdításáért fáradtunk: vajon oly nagy volna hibánk, oly szörnyű következésű fáradozásunk, hogy belőle hazánk veszte következhetnék, hogy homlokegyenest közállományunk felbomlásának indulnánk?

Keblembe nyúltam, mint azt a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője javaslá (190. l.), de biztossá tehetem a nemes grófot, hogy — bár én is egyike azoknak, kik a fent említett javaslatokban s kezdeményekben részt vevének s azokat nemzeti ügynek tarták — azon nyugodt meggyőződéssel vontam vissza kezemet a kebelből, hogy sem pezsgő vér, sem a szív pillanati felhevülése, sem mert »épen kedvem csosszant valamit a közjóért cselekedni s egyszersmind kis halhatatlansági repkényt fűzögetni halántékim körül«, hanem csak s egyedül csak a fent említett okok birtak mind a fogházjavítási, mind a nevelési ügynek pártolására; s bármennyire érezzem is, hogy ily nagy s fontos ügyek kivívásában személyes befolyásom csak csekély lehet, bármi fájdalmasan sejdítem, hogy e nagy következésű kezdemények, főkép ha oly hatalmas szavak, mint a tisztelt grófé, s ily határozottan ellenök nyilatkoznak, csak csekély sikert szülendenek, míg ezen okok alaptalanságáról meggyőződve nem leszek, ez ügyek pártolását mindig kötelességemnek ismerendem.

Ennyit a taktikáról. Most nézzük a *Pesti Hirlap* modora ellen felhozott nehézségeket, nézzük, vajon mi az, mi által e hírlapnak modora oly veszélyessé válik?

A tisztelt gróf (153. l.) így ír: »Egyedül az által, hogy a képzelet s gerjedelmek fegyverével dolgozik és nem hideg számokkal; vagyis, mint a közéletben a bevett szójárás szerint mondani szokták, a szívhez szól, a helyett, hogy az észhez szólna«, — az által, mert (169. l.) az »érzelem s nem az értelem köréből emeli roppant hatású szózatát és ekkép az országlásnak vagy az abbai beavatkozásnak nem azon rendszerét követi, mely a legegyszerűbb helyzetben is az egyedüli üdvös

és annál elkerülhetlenebb felette szövevényes körülményeinkben; de a helyett egyenesen franczia modor szerint munkás, mely modor az érzelem köréből működik és nem más, mint az, mely után indultak Mirabeutól kezdve Camille Desmoulins, Danton, St. Just, Marat, Robespierre egész a mai propaganda hőseiig, szívandalgó Lamennaisval, Père Enfantinnal stb.«

Mielőtt ezen ellenvetésről, mennyire a *Pesti Hirlap*nak szerkesztését illeti, különösen szólnék, legyen szabad némelyeket a legnagyobb általánosságban megjegyeznem.

Ha azon hibák s tévedések hosszú során végig tekintünk, melyek az utolsó időben a tudományok mezején elkövettettek, meggyőződhetünk, hogy mind e hibáknak s tévedéseknek nagyobb része azon természetelleni elválasztásokból származott, melyek korunkban a tudományok mezején történtek; így a jog s erkölcstudomány tökéletes elkülönözése, így a politika s moral egymás ellen tétele sok s bizonyára felette szomorú tévedéseknek szolgált alapul; így az értelem s érzelem tökéletes elválasztása kétségen kívül nem szül jó következéseket. Az, mi az emberben érez s ért, egy egész, melynek egyes részeit testi tagjaiként elválasztani nem lehet a nélkül, hogy az egésznek lényét meg ne semmisítenők, s az ember helyébe, kinek tetteit magyarázni vagy irányozni akartuk, oly lényt ne alkotnánk képzetünkben, mely csak az értelem vagy csak az érzemény után indulva, talán könnyebben érthető, több logikával magyarázható lény lehet, de bizonyára nem ember. Minden emberi cselekedetek között nincs egy, melyben az észnek s szívnek nem volna része egyszersmind, s habár első tekintetre némely esetekben csak a szív gerjedelme, másokban csak a megfontoló észnek határozata mutatkozik is tisztábban, több figyelemmel látni fogjuk, hogy — kivéve a szenvedély beteges állapotát — senki sem cselekedhetik a nélkül, hogy tetteiben mind esze, mind szíve részt ne venne, a nélkül, hogy például, ha szíve felette nagy érzékenysége által valamihez vezettetik, az ész hibás felfogása, vagy ha ellenben eszét követve oly valamit tenne, mit szívtelennek mondunk, megromlott érzeményei ne lennének tetteinek alapokai.

Teljes meggyőződésem szerint a szívnek és észnek egymástóli elválasztása nem vezethet nagy resultatumokhoz, s ezen elválasztáson alapuló okoskodások örökké azokhoz tartozandanak, melyekben meggyőződéshez már csak azért sem juthatni, mert az alap oly valami, miről mindenki más fogalmakat képez magának; mert — mint az előttünk fekvő munkából is kiviláglik, hol például a keresztyén vallás az ész vallásának neveztetik — mindig lesznek, kik azt, mit ezeren a szívnek tulajdonítanak, az ész eredményeinek nevezendik, és viszont a szívnek tulajdonítandják azt, mit mások ész hiányának neveznének.

De miután a tisztelt gróf ez ész és szív közti elkülönözésnek annyi fontosságot tulajdonít, hogy Anglia s az amerikai szövetség felvirágzását, Német- s Franciaország aránylagos hátramaradását egyedül abból következteti, hogy az előbbiek csak az ész, az utóbbiak csak a szív sugallatit követék; miután nézete szerint a *Pesti Hirlap* főhibája csak azon tévedés, mely őt az ész ösvényeiről a szív s érzelmek terrenumára vezette: vajon észt és szívet, mint a tisztelt gróf maga (153. l.) teszi, a bevett szójárás szerint véve fel, a történetek, e nemzeti tapasztalásoknak nagy gyüjteménye igazolják-e a tisztelt szerzőnek nézeteit? Vajon, nem egyes népeket s pillanatokat, de az emberi nem történeteinek egészét véve fontolásunk tárgyául, az világlik-e ki általánosan, hogy csak azon országok virágoztak, melyek kizárólag az ész ösvényein haladva, a szív gerjedelmeit soha sem követik? Mind azon nagyban s dicsőben, mit nemünk multjában bámulunk, a szívnek nem volna része? Mind azon szomorú tévedések s kínok között, melyeken elődeink átmentek, nem volna egy, melyet az érzelmet megvető hideg számolás okozott? Én máskép vélekedem, s talán a történetek nagy könyve, melyre hivatkozom, igazolni fogja nézetemet. Vajon csak a hideg ész vala az, mi Görögországot Marathon és Salamis nagy csatáiban megtartá, s e maroknyi népet Ázsia százezerei ellen győzni tanítá? Vajon nyugodt megfontolás, mindent előre látó taktika szabadítá-e meg Rómát zsarnokától? Vajon ez építé-e közállományát, ez lelkesíté-e bajnokit a százados csatára, melynek diadali bére

a világ vala? S ha a régi világot elhagyva, mostani történeteink küszöbére lépünk, s vallásunknak, mely egész civilisatiónk talpköve, kezdetét tekintjük: vajon megengedve, hogy a keresztyén vallás nem a szív, de az ész vallása, mit a *Kelet Népé*nek szerzője előtt talán még senki sem mondott, mondhatni-e, hogy a szívnek e vallás terjesztésében nem vala része; s azok, kik az Úr szavára, elhagyva mindent, nagy mestereket követték, kik körülfogva gúny, megvetés, üldözés, s kínos haláltól, nem ingadoztak hitökben, s bátran felszólalva mindig s mindenütt, hóhér-pallos alatt s égő máglyák lángjai felett lelköknek meggyőződését hirdették, azon századok s ezerek, kiknek szavára a szolgaság lánczai széttörtek, kiknek vére újjászületésünk piros hajnala vala a sötét föld felett, csak a hideg ész emberei valának? csak számolás, s ész vezeté fél Európát a keresztességek alatt üdvözítőnk sírkövéhez? az iszlám dicsőségét csak ész vítta ki, csak ész adott erőt mindazon egyedeknek s nemzeteknek, kik a spanyoloktól le Görögországig szabadságukat kivívák? Töröljük ki történeteink könyvéből mindazt, mit a szív magas lelkesedése tett, s vajon mi marad annyi véres lapjain más, mint nyomorúságunk, más mint szolgaság és szégyen?

De a tisztelt gróf állításának bebizonyítására egyes példákra hivatkozik; lépjünk az általa választott térre. Nézete szerint Anglia s Amerika felsőbbségének, Franczia- s Németország aránylag alacsony állásának oka »sem az éghajlat, sem a földleirási fekvés, mert ezek csak alárendelt feltételek, sem a népek különös jelleme, minthogy ez is más rovatra való, sem valami véletlen, sem semmi más; de szorosan s kirekesztőleg csak az, hogy mind a franczia, mind a német faj országlási tekintetben jobbadán az érzelem s képzelet körében forog, az angol viszont többnyire az értelemnek és szoros számoknak határai között« (185. l.). Noha én, ha mind ezek, sőt még a népek jelleme sem gyakorolhat befolyást állásukra, nem igen látom által, mily oknak tulajdonítsam azon hajlamot, mely az angol nemzetet az értelem, a francziát s németet a képzelet s érzemény ösvényeire vezeti; noha én épen ellenkezőleg azt hiszem, hogy a felhozott okok között nincsen egy, mely a nemzetek életére nem gyako-

rolna közvetlen s pedig igen nagy befolyást, nem akarok s nem fogok a tisztelt szerző állításának egyes részeiről vitatkozni, minthogy, az én csekély nézetem szerint legalább, az egész magában nem áll.

Távol legyen tőlem, hogy Anglia vagy az amerikai szövetség kormányférfiainak magas észbeli tehetségein kételkedjem, s el ne ösmerjem, miképen e két országnak ügyei főkép azért gyarapodnak, mert elrendezésökben tudós előrelátás és magas értelem uralkodik; de vajon Francziaországnak ministeri tárczákat vadászó nagy parlamentaris capacitásai csak érzelmek által vezéreltetnek? Vajon e hatalom után vágyódó csoport, melynek talán minden szemére hányatott már, csak felette gyengéd érzemények és szenvedélyes állhatatosság nem, csak szívét követi tetteiben; s a fenséges német szövetség Frankfurtban csak érzelegve, meghatás könyei közt rendezi el dolgait? S ha ezt mondani nem lehet, ha minden kormány kötelessége szerint országos viszonyainak elrendezésében csak az észnek tanácsait követi, Francziaországban mint Angliában, a német- mint az amerikai szövetségben: abból, hogy Francziaország ügyei például rosszabbúl állnak, mint Angliáéi, nem következnék más, mint hogy Francziaország országos dolgai kevesebb előrelátással s észszel kormányoztatnak; a szívnek, az én csekély belátásom szerint, itt semmi dolga sincsen. Ennyit a külviszonyokra nézve. Ha ellenben a nemzetek belső életét tekintjük, vajon ki merné tagadni, hogy Angliában s az amerikai szövetségben az érzemények hatalma legalább épen oly nagy, mint Német-, s bizonyára százszorta nagyobb, mint Francziaországban? Az angol nemzetnek elsőbbsége napjainkban tagadhatatlan; de nézetem szerint épen erkölcsi tulajdonai azok, melyeknek elsőbbségét köszönheti; vedd el vallásosságát, vedd el a családi viszonyok szentségét, s azon hatalmas keresztyén szeretetet, mely — bármit hireszteljen is a tudatlan külföld — sehol több szegényt nem ápol, több könyet le nem töröl, mint Angliában, egy szóval azt, mi az érzemény világához tartozik; vedd el nemzeti jellemét, mely állhatatosság, s azon pietást, melylyel eldődei szokásaihoz ragaszkodik: s vajon elhiresztelt alkotmánya meg fogja-e teremni

gyümölcseit? Vajon minden országlási bölcseség, minden ész s értelem fogja-e a százezer éhenhalókat nyugalomra, vagy az ország gazdagait adakozásra inteni? E tekintetben Francziaország kérdésen kívül sokkal kevesebbet követi az érzemény tanácsait; ott kevesebb az adakozás, kevesebb a jótékony keresztyén szeretet, s vajon boldogabb-e ez által?

Teljes meggyőződésem szerint soha a hideg ész maga nagyra, soha boldogságra nem fog vezetni nemzeteket; mint az egyesnél, úgy népek életében szív kell, hogy valóban dicséretre méltót tehessenek. Carthagó, a régiség leghatalmasabb s legszívtelenebbül kormányzott városa, eldőlt; Olaszhon középkori statusai, hol Macchiavellik kormányoztak, a hatalmas Velencze, minden számolásai s okossága mellett, porba dőltek; a franczia respublica Marat, Danton s Robespierrejeivel, kiket én nem a szív, hanem az ész embereinek tartok, mert nem vala érzemény, mely őket respublicai bálványuknak hozott áldozataikban visszatartóztathatná — hová lett? — S vajon bízhatunk-e még az ész hideg számolásaiban? s nem kell-e inkább megvallanunk, hogy csak erkölcsi érzet, csak azon keresztyéni szeretet, mely milliókat egy nagy családdá fűz, tarthat s emelhet országokat, s ha Európában körültekintve a proletáriusok millióit látjuk, kiket (hála az égnek, hazánk még ment e veszélytől) számoló önösség kétségbeesésig kínoz naponként; ha látjuk, e magas ész s fenséges értelem által kormányzott országokban miként nő évről-évre a szegénység, mennyi szenvedéseket rejt mind e külső fény, mennyi mondhatatlan kínokat takar Anglia felséges bíbora: ki ne győződnék meg, hogy ha civilisatiónkat veszélyek fenyegetik, nem túlzó érzékenység, hanem inkább a kétszerkettőnek túlvitt bálványozása okozandja e veszélyeket; s hogy nem az ész, hanem csak azon felebaráti szeretet, melyre vallásunk tanít, csak azon nem számoló, de törpe önösségen túlemelt érzelem, mely vallásunk alapja, s megtanít idegen szenvedések előtt magunkról felejtkezni, menthetik meg a világot. Még egyszer mondom, soha országló ön kára nélkül czéljainak választásában az érzéseket nem hagyhatja tekintet nélkül; s a nagy császár, kire a tisztelt gróf a szívtelen észnek

panegyrisában hivatkozik, talán legszebben bizonyítja, mi elégtelen a legmagasb értelem, ha emberi érzet, ha az, mit szívnek nevezünk, nem kormányozza tetteit. De vajon ha ezt megengedjük is, s a nemzet irányának kijelelésében csak az észt magát követnők; ha megengednők is, hogy a célok választásában csak az ész határozhat: vajon azok, kik a sokaságot ez irány követésére buzdítják, kiknek hivatása a választott cél felé vezetni hontársaikat, nem szólhatnának nemesebb érzelmeikhez? Vajon ha e cél olyas, melynek elérésére egyesektől áldozatok kivántatnak, mely felé haladva némely egyedek »mosolygó megelégedéstől s gyönyör alakú szerencsétől környékezve nem lehetnek a nélkül, hogy magokon kárt tennének; hol azon jutalmazó érzés, mi szerint a hazával együtt magok állását is emelték« (133. l.), nem vár reájok: vajon nem volna szabad az önérdek ellen a szív igazságszeretetéhez appellálni? Vajon, ha ezt nem tehetjük, remélhetünk-e sikert szavainknak? remélheti-e ezt leginkább a sajtó? Vagy korunkban annyi nagy s dicső nem e fegyverekkel vívatott-e ki? Anglia anyagi érdekből s nem magas lelkesedéstől vezérelve szabadítá-e fel szolgáit? O'Connel hideg okosság, s nem az érzemény lángoló szavaival vívá-e ki honának jogait? S maga gróf Széchenyi István, kinek nevét minden hazai üdvös javításnak szónokai között találjuk, ki e nemzetet téli álmából felveré, ki felszólalt annyi visszaélés ellen, ki szembe szállt annyi előítéletekkel, ki sujtott jobbra és sujtott balra kimélet s irgalom nélkül, vajon nem szólt-e az érzelmekhez soha; nem szól-e most épen, hideg ész és számolás követésére felszólító munkájában? S ha a *Pesti Hirlap* szerkesztője ennyi példa után, a külföld s honunk tapasztalásait követve hasonlólag az érzeményekhez fordult; ha szenvedéseket látva, azon meggyőződésben, hogy nem lehet ember, kinek, bármi fenséges volna is a pálya, melyre Isten által állíttatott, egyes embertársainak szenvedéseit enyhíteni, ha hatalmában áll, nem volna kötelessége, valódi misericordiánus fraterként egyes sebek kötözésével bajlódott; ha e politikai viták és küzködések korában száraz értekezések helyett néha irgalomra inté olvasóit; ha néha a hideg számoló észtől a szívhez fordula, mert érezé,

hogy bármi tökéletesen rendeztessenek is el országos viszonyaink, bármi igazságos törvényeket alkosson nemzetünk, soha nem lesz törvényhozás, mely senkit sem sértene, ha csak a szív nem kötözi be néha a sebeket, melyeket a legigazságosabb törvény egyeseken ejtett: vajon, kérdem, vehetjük-e rossz néven neki, vajon mondhatjuk-e, hogy, mert a szívhez szólt, csak mert az érzelmekre hivatkozott, hazáját veszélybe hozá?

Csak ki czéljainak elérésére a tömeg gonosz hajlaminak hízelg, csak ki nem az érzelemhez, hanem vétkes szenvedélyeihez szól: az veszélyes valóban; az érdemli, hogy bármi legyen cselekvésének indító oka, — hiba vagy rossz szándék, — minden igaz hazafi egy emberként felálljon ellene. A szenvedelmek hatalma, bármi nemes légyen a czél, melyre felköltettek, országdolgokban mindig veszélyes; s ritka, felette ritka eseteken kívül egyik fő kötelessége minden pártnak, nem folyamodni segédökhez. Ha tehát a *Pesti Hirlap* nem szívhez, hanem vétkes szenvedelmekhez szólt, ha visszaélve állásával, a tömeg gonosz hajlaminak hízelgett, ha helyzetünknek hibás felfogásából, vagy hogy népszerűségét megtarthassa, vak buzgalom és alávaló vágyak indulatos organumának alázta magát: akkor minden, mit a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője felőle mond, tökéletes igaz; akkor a szerző jól tevé, hogy a *Hirlap* oly jeles tehetségű szerkesztőjét eddigi modorának megváltoztatására inté, s ha szavai sikeretlenek volnának, előre kijelelé a hazának azon veszélyeket, melyek e minden szenvedelmek felingerlésére írt lapból reá okvetlenül következni fognak; ellenben, ha ez a dolog nyugodt vizsgálatából ki nem tünik, akkor minden kétségen kívül a tisztelt grófnak állításai nem állhatnak; e körül forog az egész kérdés, s csak ennek megfelelésétől függhet ítéletünk.

A tisztelt gróf érzé ezt, s miután általánosan az ész és szívről szólva, nézeteit a *Pesti Hirlap*ra alkalmazza, egyenesen e térre vezeti a discussiót. Nézetei szerint a *Pesti Hirlap* »egy minden érdeket éllel egymás ellen állító, a kicsinyeket a nagyok ellen, a szegényeket a gazdagok ellen felingerlő, feluszító« (99. l.) lapnál nem egyéb; czélja, »hogy minél gyűlöletesebbé tegye a

főrendeket a nemesi rend, s megint az egész kiváltságos rendet a nagy tömeg előtt« (105. l.), »minden birtoknak, minden felsőbbségnek gyanúba hozása, gyűlöletessé tétele« (220. l.), »minden municipiumot lehető legnagyobban depopularisálni« (247. l.); s ezért a *Pesti Hirlap* »nem mirigyeiből kitisztítni, de meggyilkolni fogja a hazát, — nem dicső jövőbe vezérli, de okvetlen sírba dönti a magyart« (169. l.).

Hogy a tisztelt gróf a *Pesti Hirlap*ot ily színben látva, nyilván fellépett, hogy ő, kinek neve haladásunkkal elválaszthatlanul összekötött, ily veszélyek ellenében — s fenyegethetné-e haladásunk ügyét nagyobb veszély, mint ha a grófnak nézete a *Hirlap* által igazoltatnék? — nem hallgatott: azon nem bámulhat senki; valamint nem is kételkedhetünk, hogy őt, az oly magasan állót, ki hiúság által bizonyára mások érdemeinek lealacsonyítására nem birathatott, csak tiszta meggyőződés viheté e nézetek kimondására; de lássuk, vajon nem csalódott-e nézeteiben; vajon azon okok, melyeket bebizonyítására felhoz, igazolják-e véleményét?

Mind azon vádak, melyek a *Pesti Hirlap* ellen részint a fennemlített, részint a tisztelt gróf munkájának más, hasonló hangulatú helyeiben felhozatnak, a következő négy pontra oszolnak:

1. A szegényeket a gazdagok, a birtoktalanokat a birtokosok ellen való felingerlés.

2. Minden felsőbbségnek gyanúba hozása s gyűlöletessé tétele.

3. Gyűlöletessé tétele a főrendeknek a nemesi rend, s minden kiváltságos rendnek a nép előtt.

4. Minden municipiumnak a lehető legnagyobb depopularisátiója.

Mint az angol tengeri hadsereg minden kötelein a vékony veres fonál, úgy a *Pesti Hirlap* vezérczikkein, rejtve bár, mindig e gondolatok vonulnak át, melyek mindenikéből, habár szerzőjét nem tudnók is, azonnal megösmerhetjük; mint Bellini minden műveiben az egy bájló hanggondolat, mint Byron költeményeiből az egy keserű érzemény, úgy e lap minden vezérczikkeiben ez egy alapeszme tűnik ki; minden szerzőnek megvan physiognomiája: mint királyok pénzekre arczképőket,

úgy minden kitünőbb író gondolataira, mielőtt a nép között kiosztaná, rányomja individualitásának bélyegét, s az, melyet a *Hirlap* szerkesztőjének minden munkájában látunk, nem más, mint e kedvencz eszméknek majd rejtve, majd nyilván kilépő ismétlése. — Igy gondolkozik a tisztelt grófl.

Nagy, nehéz vádak ezek. Ki a birtoktalant a birtokos ellen feluszítja, ki a nemzet egyes osztályai között gyűlölséget gerjeszt, ki minden felsőbbséget gyanússá tesz, s honunk palladiumát, municipalis rendszerünket depopularisálni iparkodik: az hazánk ellensége, az nem érdemli, hogy magyarnak neveztessék. Nemzeti kifejlődésünknek első feltétele nyugalom. Ha e nemzet szegényebb osztályai, a helyett, hogy idegen birtok után vágyódnának, nem inkább munkában keresik jobb létöket; ha a nemzet külön rendű polgárai között egyesség nincsen; ha a felsőbbségek bizodalom helyett csak gyűlöletre számolhatnak, s polgáraink nem érzik, hogy municipalis szabadságunk nemzeti függetlenségünknek legerősb talpköve: akkor ne álmodjék senki boldogabb jövőről, s jaj annak, ki e nemzetet ily állapotra juttatta! De épen mert e vádak oly nehezek, mert az, kinek tettei e vádakat igazolják, csak gyűlöletet érdemel, nagyoknak s fontosaknak kell lenni azon okoknak is, melyek bebizonyításukra felhozatnak. Az, kinek a természet ily gonosz tettek elkövetésére erőt adott, jó szándékával nem mentheti magát; ugyan ki hinné, hogy kinek észbeli tehetségei egy nemzetre ennyi hatással lehetnek, az szavainak következését által nem látná? De annyival szükségesebb, hogy csak nyugodt megfontolás után, hogy elmellőzve minden szenvedélyt s előítéletet, ne egyes szavakból, hanem csak egész működésének öszvegéből mondjuk ki ítéletünket polgártársunk felett.

Figyelemmel olvastam végig a tisztelt grófnak munkáját, ismét s ismét visszatérve azon helyekre, hol az említett vádakról szól; megfontoltam minden okait, szorgalommal követtem gondolatainak fonalát: de megvallom őszintén, bármennyi szépet s jót találtam munkájában, bármennyire meggyőződtem szándékának tisztaságáról, bármennyire lelkesültem meleg szavainál, melyek általa csak az észhez intézve, szívemet dobogni

készték, semmit, mi e nehéz vádak bebizonyítására szolgálhatna, előadásában nem találtam, s azon édes meggyőződéssel tettem le könyvemet, hogy nemes hontársam ez egyszer csalódott, miről — ösmerem nemes jellemét — ha nem szavaim, de később önbelátása által meggyőződik, senki inkább örülni nem fog, mint ő maga.

Felteszem mindenekelőtt, hogy a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője állításainak bebizonyítására a *Pesti Hirlap* vezérczikkei közül minden kétségen kívül azokat választá, melyek e czélra legalkalmatosabbak valának, s így miután általa a 12., 14., 18., 27. és 32-ik czikkből meríttetnek okai, a többiek csak mellékesen említtetvén, leginkább ezekre fogom fordítani figyelmemet.

Az első vád, melyet a tisztelt gróf a *Pesti Hirlap* ellen felhoz, — a birtoktalanoknak a birtokosok, a szegényeknek a gazdagok ellen való felingerlése. Mindazon szemrehányások között, melyeket, mióta nemünk országos dolgok elrendezésével foglalatoskodik, pártok egymás ellen felhoztak, nincs egy, melyet minden korban s nemzetnél oly változatlanul feltalálnánk, mint ama minden haladás ellen felhozatni szokott: a birtok szentségének sértése. — A Gracchusok a római nép közbirtokát (ager publicus), mely visszaélés által, nem mint birtok, de csak haszonbérben néhány előkelő család kezeibe jutott, e régi haszonbérlőktől elvétetni, s a szegények között elosztatni kivánják, úgy mindazáltal, hogy nem csak minden a haszonbérlések alatt történt javítás az aerariumból kipótoltassék, hanem minden ily haszonbérlő magának 500, minden fiának 250 jugerumot* megtartson, a szegények pedig családonként csak 10 jugerumot kapjanak; s im, noha nem birtokról, hanem csak haszonbérről, noha sehol birtokegyenlőségről szó nem vala, a Gracchusok agrárius törvényeik miatt két ezered után mint a szent birtok megtámadói, mint szörnyeteg nivellatorok hirdettetnek mindenfelől, és az oskolás gyermek borzadva tanulja neveiket; s hány nagy név nem homályosíttatott hasonló s ép ily alaptalan vádak által!

* Hold.

A ki a dézsmának más, czélirányosb adó által történendő kipótlásáról, az angol rotten boroughok megszüneséről, a rabszolgaság vagy csak az angol cornlaw eltörléséről szól: az a szent birtok ellenségének hirdettetik, s nincs eszköz, mely ily szörnyeteg kiirtására nem használtatnék, vagy az emberi társaság ily veszélyes megtámadója ellen aljasnak vagy embertelennek tartatnék. S mi csoda? Az élet után nincs semmi, mihez az emberek többsége inkább ragaszkodnék, mint birtokához; — miután tehát alig van törvény, mely egyes polgároknak anyagi jólétére befolyással, s így birtokjogokkal közvetlen vagy közvetve összeköttetésben nem volna: természetes, hogy valahányszor törvények változása forog kérdésben, azok, kik általok, habár csak kis mértékben is, pártoltattak, azonnal feljajdúlnak, s midőn veszni látják kényelmeik azon részét, melyet számtalanok kárával élvezének, azonnal a birtok szentségének sértéséről kiabálnak. — Ez, mondom, természetes, s valamint eddig történt, úgy történni fog ezentúl minden újításnál; s a tisztelt gróf talán visszaemlékezik azon időre, hol nemes törekvései ellen hasonlókép azon vád emeltetett, hogy általok a birtok szentsége sértetik.

De kérdem: bárhol s bármikor emeltetett e vád oly férfiak ellen, kik a haladás zászlói alatt küzdenek: vajon történt-e ez valaha gyengébb alapon, mint melyre ez itt állíttatik? — A *Pesti Hirlap*, elámítva egyik levelezőjétől, azon álhirt terjeszti, hogy néhai Bay József táblabiró tetszholtan temettetett el; s e részben — noha egyáltalában nem osztozhatom a tisztelt grófnak azon nézetében, hogy az elevenen temettetés oly ritka eset volna, mely húsz évben alig egyszer történik — legfelebb azzal védelmezhetem a *Pesti Hirlap* szerkesztő ségét, miszerint léte rövidebb vala, mint hogy levelezőit tökéletesen ismerhette volna. Alkalmat véve ezen esetből, a szerkesztő halottasházak felállítását javasolja, s minekelőtte ezekről szólna, orvosi politiánk elhanyagolt állapotját említi. Felhozza, hogy e politiának hiánya a gyermekgyilkolást idézi elő; felhozza, hogy fővárosunkban földalatti pinczelyukak vannak, hová hó és esővíz befoly, s melyeknek nedves gőzében két-három család

minden leheléssel mérget szí, — rosszalván, hogy ily pinczelyukak, melyekben vízár száz meg száz bizonyos martalékot találna, még azon házakban is, melyek utolsó szomorú tapasztalásunk után emelkedtek, engedtettek építtetni. Ez az egésznek veleje. A gyermekgyilkolásról szólva, a szerkesztő azon anyátlan gyermekekre emlékezik, kik — mert nálunk e gyermekek nevelésére rendelt közintézetek nincsenek, mit a tisztelt gróf munkájának 196. lapján fájdalommal említ, — évnegyedenként négy forinttal jutalmazott dajkák gondviselésére bizatnak, s ha itt elhanyagolás által el nem vesznek — mi a szerkesztő szerint százból nyolczvan-kilenczvennel történik, — végre talán az utczán fagynak meg. A földalatti pinczelyukakról szólva, szívteleneknek nevezi azon gazdákat, kik ily lakásért két-három forint hetenkénti házbért kívánnak lakóiktól; ez az, mire a tisztelt gróf vádját építi. Nézete szerint mindez nem szülhet a legszomorúabb következéseknél egyebet; ha a szegény hallja, »hogy száz ily szerencsétlen gyermek között nyolczvan-kilenczven elhal, a megmentett tiz pedig az utczán fagy meg; nem természetes-e, — így kérdi — hogy lelkében oly antipathia, de nem, oly gyűlölet s megvetés fejlődik ki minden vagyonos iránt, miszerint aztán nem kell egyéb, mint egy kis alkalom és egy kis vezér, és kész kivágni szemét akárkinek, de még legnagyobb jóltevőjének is, kire vezérei uszítják«. (255. l.); — ha azon szerencsétlenek, kik a külváros pinczelyukaiban laknak, a *Pesti Hirlap*ban olvassák, hogy gazdáik szívteleneknek neveztetnek: »nem fogja-e ez nevelni a népnek minden kész vagyonra úgyis napról-napra nevekedő étvágyát, és így jót tágítani azon irígy szemüvegen, melyen keresztül a szegényebb mindig szívtelen harpaxot lát a birtokosban?« (259. l.)

De vajon ha ez áll, ha egy pár statisztikai adatnak összeállítása már feluszítja a birtoktalant minden birtokos ellen; ha az, ki néhány külvárosi házi gazdát szívtelennek nevezett, már a népnek minden kész vagyonra naponként növekedő étvágyát nevelé: hol vannak azon határok, melyek között a sajtó veszély nélkül működhetik? Ha már némely bajoknak puszta említése — feltéve, hogy azok igazak, mit a tisztelt

gróf kétségbe nem von, — ha a házigazdákról egyetlen egyszer használt epithetum azon forradalmi állapothoz vezetheti a magyart, melyet mindig »lelkesülés kezd, őrjöngés kisér s megbánás követ«; ha e nemzet szegényebb osztályainak állapota oly irtózatos, vagy lelkülete annyira megromlott, hogy minden szó, mely által ezen állapota iránt felvilágosíttatik, vagy boldogabb hontársai könyörületességre intetnek, csak kétségbeesésre vagy azon rég forrott gyűlöletnek kitöréséhez vezetnek, melyet állítólag szívökben régóta éreznek: vajon ki az, ki, ha szóval vagy írásban köztárgyak iránt felszólal, nem vádoltathatnék azzal, hogy szavai a népet felingerlendik; hogy legtisztább szándékból eredett törekvései által a hazát végveszélybe dönteni nem fogja; hogy nem fogja kettévágni azon vékony fonalat, melyen nemzetünk jövője még függ? Ha ez áll, akkor Isten veled szólásszabadság, Isten veled szabad sajtónak reménye örökkön örökre; ha egy vigyázatlan szó, egy rosszul választott epithetum a magyart sírba dönti, a jó polgárnak ezentúl csak egy kötelessége marad, s az: hallgatás. S vajon maga ez fogja-e biztosítani nemzetünket? Vajon ha mindnyájan, kik eddig a nép — hogy' is mondjam, hogy mindent lángba ne borítsak — nem egészen eldorádói helyzetének javítása körül fáradtak, elnémulnak is: nem fog-e téli napokban minden, az utcza szegletén didergő gyermek, nem fog-e minden, utczáinkon rongyosan kolduló asszony, nem maga azon külvárosi gazda, ki pinczelyukáért a két-három forintnyi hetibért — mi köztünk legyen mondva, talán egy kissé mégis drága — beszedi, több elkeseredést szülni a szegényekben, mint a *Pesti Hirlap* bármily érzelgően irott vezérczikkei, s nem fog-e így — bármi szigorúan töröltessék is könyvvizsgálatunk által a *Pesti Hirlap*ban minden, mi ilyetén gyújtóanyagot rejt magában — a tisztelt gróf által előre látott veszély fejünk felett lebegni mindaddig, míg az irgalom censurája utczáinkról az utolsó fázó gyermeket, pinczelyukainkból az utolsó szerencsétlen családot a nép szemei elől el nem törölte, azaz oly állapotba nem helyhezé, melynek látása senkiben elkeseredést ne szülhessen?

Nem túlságot mondok itt; ha azok, miket a tisztelt gróf a *Pesti Hirlap* ellen felhoz, állanak; ha a 18-ik vezérczikk csakugyan feluszítja a szegényt a gazdag, a birtoktalant a birtokos ellen: akkor véleményem szerint minden szólásszabadság, minden szabadabb elvű könyvvizsgálat való nemzeti calamitás; akkor, mint Rómában, úgy nálunk a haza legjobb polgárai ne vágyódjanak más, mint a censori hivatal után. S vajon a tisztelt gróf által felhozott második vezérczikk, melylyel fentemlített vádját bebizonyítani igyekszik s melyet, mint felette jóízűt, önmaga választott magának, nem épen oly elégtelen-e nézeteinek bebizonyítására? A szerkesztő e vezérczikkjében, mint a 18-dikban tevé, fájdalom, álhírre alapítja okoskodásait; s távol legyen tőlem, hogy őt e részben védelmezni akarnám; ez álhírnek terjesztése hiba minden kétségen kívül s pedig annyival nagyobb, mennyivel fontosabb tárgy körül történt, s mennyivel könnyebb vala a szerkesztőnek, helyben lévén, tökéletes bizonyosságot szerezni magának e tárgy felől. S ezt a szerkesztő maga sem fogja tagadni; de vajon — minden szenvedély nélkül szólva e tárgyhoz — e vezérczikket első sorától az utolsóig átolvasván, következtethetjük-e, hogy általa a birtoktalan a birtokos ellen felingereltetik? Pest városában sok nyomor találtatik; a tisztelt gróf is elismeri ezt s a statusférfiú tapintatával előadja néhány okait; nyomor, mely eddig orvosolva nincs s melynek orvoslása jelen viszonyainkban sem egyeseknek, sem a helybeli törvényhatóságoknak hatalmában nem áll; a *Pesti Hirlap* szerkesztője fájdalommal érzi ezt s lelkes szavakkal könyörületességre s irgalomra inti olvasóit. »Nem jótékonyság, — így szól ő, — hanem lélekisméret elaltatása azt gondolni, hogy a tíz garassal, melylyel az asszonyegyesületi tánczvigalomkor egy sorsjegyet váltottunk, — az egy forinttal, melylyel az újévi köszöntgetés alkalmatlanságát nyakunkról leráztuk, már betöltöttük Isten törvényét, mely felebarátunkat szeretni parancsolja mint minmagunkat«, de e szavakból ki fogja következtetni, hogy a *Pesti Hirlap* nézete szerint: »csak az oka, hogy nálunk annyi a szegény, mert a gazdagabbak szűkkeblűek«; vagy hogy, mert a szer-

kesztő néhány egyedekről felteszi, hogy emberszeretetre nézve nem épen evangeliumunk hív követői, azért minden gazdagabbat való harpax képében kíván a nép elébe állítani; s mert a farsangi örömöket — miben vele tökéletesen egyetértek — nem épen civilisátiónk legszebb kinövésének tartja s a tánczvigalmak hőseinek s heroináinak azon tanácsot adja, hogy mit egy bálra költenek, azt inkább szegény embertársaik felsegélésére szenteljék, azért mindazokat, kik tánczvigalmakban részt vesznek, a közgyűlölet tárgyává akarta tenni? Kérdem: ha e vezérczikk ily nehéz vádnak alapja lehet, mit mondjunk akkor azon hitszónokokról, kik nyilván, magas szónoki székekről — melyen tekintetök a nép előtt bizonyosan nagyobb, mint bármely hírlapé — könyörületességre intik azokat, kiket a sors vagyonnal álda meg; ha hivatkozva Üdvözítőnk isteni szavára, emlékeztetik a gazdagot, hogy birtokának egyetlen való becse az, ha általa embertársain segített, hogy kincse csak akkor kamatozik üdvére, ha irigy önösséggel el nem ásá vagyonát s a végzetnek látszó igazságtalanságát — mely reá annyi áldást áraszta — későbbi jótettek által igazolá; mit mondjunk magáról szentírásunkról, hol írva áll: könnyebben megy át a teve egy tűfokon, mint a gazdag a mennyeknek országába, s hol minden szó, az elsőtől az utolsóig, egy nagy oktatás, mely irgalomra int.

A tisztelt grófnak nézete szerint »alig van ország a világon, mely annyi bőkezűségnek mutatná jeleit; irgalmas érzelmekben soha sem maradt el a magyar, s mikor hibázott, egyedül érzelmeinek felcsordulása által hibázott« (208. l.) En e részben más véleményben vagyok, s habár ismerem egy pár nemes nőnek nevét, kiknek említésénél fővárosainkban minden szegénynek szive fellobog, nem átallom kimondani, hogy hazánkban egyesek jótékonysága általánosan véve kevesebb szegénynek sorsát enyhíti, mint bármi más országban, melyet ismerek; s hogy ha nálunk a szegények száma kisebb, az bizonyosan nem túlzó irgalomnak, hanem hazánk e részben szerencsés helyzetének tulajdonítható, mely épen mert gyáripar nélkül szűkölködik, a pauperismus egyik fő okától ment. De engedjük meg, hogy e részben csalódtam, s hogy

noha némely provincialis városainkban a szegények állapotja valóban irtózatos, — noha egy népes s tiszta magyar helyet nevezhetnék, hol az utas félig mezitelen koldus gyermekektől körülvéve alig menekedhetik rimánkodásaiktól, s néhány szegény télen nyakig ganéjba beásva tölti éjszakáit a nélkül, hogy sorsán annyi ezer lakó közül valaki könyörülne, — hogy noha, mondom, minden országos vásár és búcsú száz meg száz nyomorékjával, kikről senki sem gondoskodik, talán nézeteimet igazolja: mégis a tisztelt grófnak nézete szerint az irgalom érzete hontársaink szivében tökéletesen fölébredt; mondom, ha megengedjük ezt, a *Pesti Hirlap* említett czikkének ugyan mik lehetnek rossz következései? A gazdagokra nézve, »kik úgyis annyira készek minden engedményre«, a tisztelt grófnak nézete szerint »minden efféle túlhajtásnak feltartóztatólag, sőt visszalökőleg kell hatnia«. De kérdem, kinek szivében az irgalom érzete valóban feltámadott, kit vallása szeretni tanít, s ki csak egyszer élvezé azon boldogságot, melylyel egy jótettnek öntudata keblünket eltölti, vissza fogja-e vonni segédkezét embertársától, csak mert a *Pesti Hirlap* által könyörületességre intetett? Szeretetlenné fog-e válni, csak mert a szerkesztő azokhoz, kik szeretetlenek valának, néhány komoly szót intézett? Vagy talán a szegények részéről fenyegetnek veszélyek? talán e vezérczikk őket izgatá gazdagabb hontársaik ellen? Mert hisz a *Pesti Hirlap* czikkeiből ítélve, a nép szegénységének okát abban fogja keresni, mert nálunk a gazdagok szűkkeblüek. Ha ez áll, ha a *Pesti Hirlap*nak működése oda czélzott, hogy a szegény a gazdagabb ellen felingereltessék, hogy a nép szenvedéseinek okát csak a birtokosok szívtelenségében keresse: akkor mondjunk anathemát a szerkesztő fejére, s ki hazáját szereti, keljen fel egész erővel s minden tehetségeivel e köz ellenség ellen. De nem mutatkozik-e — még a tisztelt gróf által idézett czikkelyben is — mind ennek épen ellenkezője? A szerkesztő a szegénységnek okairól szólva ekkép nyilatkozik: »Ily jelenetek, mint ez a kétszáznyolczvan halott, rendkívüli eseteket kivéve, nem múlékony okok eredményei. A baj főoka mélyen rejtezik. Ébredjen a nemzet annak érzetére, mi a közérdek; vegye fel

szívvérébe a meggyőződést, hogy minden, mi a termesztési erő teljes kifejtését gátolja, nyomort és inséget szül, és árt még annak is, kinek érdekét legyezni gondoljuk. S ha e meggyőződésből indúlva, a javak világába szabadságot s biztosságot hozott be, s ha nem lesz kénytelen pirulva érezni, miként a földmívelés, műipar és kereskedés bilincseinek lerázását időn túl elmulasztotta; a munkásságot saját intézkedései által megcsonkította; a dolgozó néposztály nevelését, mely a nemzeti jólétnek lényeges föltétele, minden mértéken túl elhanyagolá; igazságszolgáltatását gyorsítani vonakodott; s a mi honunkban százados bajok gyökeres orvoslatának föltétele, a birhatási rendszer kiegyenlítéséhez ha hozzá fogni nem mert; ha mindezt pirulva kénytelen nem lesz érzeni, s a szegénység ügyét czélszerűn elrendezi: az élelmetlenség fogyni, s vele nyomor s inség kevesedni fog«. S vajon ki ezeket olvasá, fogja-e mondhatni, hogy a *Pesti Hirlap* szerkesztője a nálunk találtató szegénységnek okait kizárólag — vagy legalább nagyobb részben — a gazdagok szívtelenségében keresi, vagy hogy csak egyesek irgalmától várja e szomorú állapotnak megszünését, s nem kell-e inkább megvallania, hogy ezen czikkelyében, a szegénység megszüntetésére nézve legalább, a tőle a tisztelt gróf által (101. lapon) megkivánt javítási recipét minden tartalék nélkül előadná?

De legyen ez elég; a mondottak, s mindenek felett a 12-ik s 18-ik vezérczikkelynek figyelmes átolvasása talán meggyőzték olvasóimat, hogy ama nehéz vád, mely a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője által a *Pesti Hirlap* ellen emeltetett: mintha a szegényt s birtoktalant a gazdag s birtokos ellen úszítaná, e czikkelyekre nem alapítható; — menjünk tovább.

A második panasz, mely a *Pesti Hirlap* ellen emeltetik: minden felsőbbségnek gyanúba hozása s gyűlöletessé tétele. A vád nehéz és fontos, nézzük ennek is alapjait. Valamint az előbbi, úgy ez is leginkább a fennemlített 18-ik és 12-ik vezérczikkekre alapíttatik. »Ha a szegény a 18-ik vezérczikkben azt olvassa, — így szól a tisztelt gróf a 254-ik lapon, — hogy a gyermekgyilkolásnak eleje vétele végett máskép nem

intézkedtek a hatóságok, mint egy hóhérnak rém gyanánt háttérbe állítása által, ha azt hallja, hogy száz ily szerencsétlen közt nyolczvan-kilenczven elhal, a megmentett tíz pedig tán az utczán fagy meg: nem természetes-e, hogy lelkében antipathia s gyűlölés támad minden felsőbbség ellen. — A *Pesti Hirlap*nak ezen állításai legalább nem sokkal tesznek többet (a gróf nézete szerint 253. l.) mint: Te városi tanács, Te vármegyei hatóság, Te helytartó tanács, Ti mindnyájan nem értek annyit, mint egy pipa dohány, mert kötelességteknek nem, de legegyszerűbb emberi hivatástoknak sem feleltetek legtávolabbról is meg.« »A 12-ik vezérczikkben közlött szomorú hír pedig (275. l.) a közönségben, mely ily féléket elhisz, egyenesen azon gondolat alapját veti meg, nem volna-e jó az egészet felforgatni, egy egészen új kezdet tétele végett; mert ott, hol egy ország fővárosában a XIX. században minden háború, dögmirigy és efféle nagy esemény nélkül kétszáznyolczvan holt ember test találtatik a nyilt utczákon, ott valóban oly ebül, sőt oly kutyául állnak a dolgok, hogy már nagyobb zavar nem lehet, s ekkép kár bevárni egy csigamenésü reformatiónak annyi unalmas renddel ránk lassanként systhematisált bekövetkezését.« Minden nyugodt nemzeti kifejlődésnek első feltétele a rend. Ki ennek megbontója, ki a köz társaság szolgáit gyanúba hozza s gyűlöletessé teszi és így a szükséges hatalmoknak legerősebb talpkövét, a közbizodalmat meggyengíti, az a társaságnak ellensége. Ha a felsőbbségeknek anyagi hatalmoknál egyéb támaszok nem marad, e felsőbbségek s a nép egyiránt demoralisálódnak; azok úgyis már helyzetök által gyűlölet tárgyai lévén, a közvéleménytől egészen függetlenekké válnak, s mintegy önkénytelenül anyagi hatalmoknak kiterjesztéséhez vezettetnek; ez engedelmeskedve meggyőződése ellen, meghajolva egy gyűlölt, de félt hatalom előtt, leáztatik. Első kötelessége tehát minden jó polgárnak, fentartani valamint a törvénynek, úgy azoknak tekintetét is a nép előtt, kik e törvényeknek képviselői s naponkénti végrehajtói. De vajon ebből az következik-e, hogy mert a felsőbbségeknek általános tekintetét a haza kára nélkül csonkítani nem lehet, minden

visszaélésnek fölfedezése, mely vagy egyes tisztviselő, vagy egész gremiumok által elkövettetett, tilos? Hogy mert a felsőbbségeket a nép előtt gyanússá tenni nem szabad, egyszersmind a jó polgárnak kötelességei közé tartozik, beleplezni minden hibát, vagy hanyagságot, mely felsőbbségekre némi homályt vonhatna? Nincsenek adataim, s azért nem mondhatom, mennyire áll az, mit a *Pesti Hirlap* a lelenczek sorsáról mond; de feltéve hogy adatai igazak, hogy száz ily gyermek közül csakugyan nyolczvan-kilenczven hal meg, nem állt e kötelességében minden jó polgárnak, a kormányt s hazát e szerencsétlen állapotra figyelmeztetni, figyelmeztetni pedig annál inkább, mert hazánkban még a lelenczekről eddigelé gondoskodva nincs, s csak a törvényhozás útján történhetnek oly intézkedések, melyek e hiányt tökéletesen pótolják.

A 12-ik vezérczikkben említett kétszáznyolczvan halottról nem szükség bőven szólanom, minthogy a hír és visszavonása egy számban jelenvén meg, a közönségben csak felette kevés egyed lehete, ki ezt elhivén, reá oly iszonyatos okoskodásokat épithetett, mint melyeket a tisztelt gróf említ. De feltéve, hogy e hír való volna, vagy hogy a *Pesti Hirlap* például némely vármegye tömlöczeinek közönséges évenkénti mortalitásáról közölne tudósításokat, melyek, köztünk legyen mondva, talán nem kevesebbé lennének szívszorítók: mert egyes túlzók lehetnek, kik a tisztelt gróf által elmondott módon okoskodnának ily tudósítások nyomán; mert lehetnek némelyek annyira tapasztalatlanok minden országos tudományban, kik nem épen e nyilvánosságban látják legnagyobb biztosságát annak, hogy e visszaélések végökhöz közelgenek, hogy a kormány, mely e hiányoknak nyilvánossá tételét nem ellenzi, megszüntetésökre bizonyosan kezet nyujtand; mert, mondom, ily egyedek lehetnek, a sajtó ne gyakorolja üdvös hatalmát? Az angol hírlapok, melyek a gyári munkások sorsáról szólnak, felelősek-e azon kicsapongásokért, melyek e munkások által itt-ott elkövettetnek? A hirlapok elhallgassanak minden visszaéléseket? Mintha az igazságos panasz, mely itt-ott egyes tisztviselők ellen létezik, nem terjedne sajtó

nélkül is; vagy a mende-monda által közölt hír nem nagyulna százszorta nagyobb mértékben, mint azt a leghazugabb lap tenni merészelné, s így nagyítva a nép között nem szülné épen azon rossz következéseket! Nézetem szerint nincs, mi a felsőbbségek tekintetét inkább csonkítaná, mint ha ellenök szólani egyáltalában tilos; ily esetekben, csak mert előljáróit váddal illetni nem szabad, a nép felteszi, hogy méltó oka volna ezt tennie és suttogva egymás között igazságtalanabb, mint ha a nyilvánosság tág mezejére kilépni kényteleníttetnék. Nem a hiányoknak nyilvános rostálása: magok a hiányok csonkítják a felsőbbségek tekintetét; s a nyilvánosság, mely az egyes tisztviselőt vagy hatóságot minden lehető javításnak eszközlésére birta, épen ez által alap-oka is azon határtalan tiszteletnek, melylyel a törvény végrehajtóit épen a legszabadabb sajtóval biró országokban körülvéve látjuk.

Sokat szólhatnék e tárgyról még; mondhatnám, hogy a *Pesti Hirlap* említett vezérczikkeiben egyes esetekről szól, s hogy így legfelebb is azzal vádoltathatnék, hogy némely egyes tisztviselői személyek vagy testületek, de semmi esetre sem minden felsőbbség iránti tiszteletet gyengíthete; mondhatnám: valamint hazám népét nem gondolom oly forradalmi állapotban, hogy egypár statisztikai adat által azonnal minden felsőbbségnek gyűlöletére birathatnék, úgy azon férfiakat, kik e hazában hivatalokat viselnek, inkább tisztelem, mintsem feltehetném, hogy hiányokra bárki által figyelmeztetve, azoknak lehetőség szerinti megszüntetését kötelességöknek nem ösmernék; de füzetem hosszabbra terjed, mint akartam, s azért térjünk e vádak harmadikához, s nézzük: áll-e az, hogy a *Pesti Hirlap* gyűlöletessé teszi a főrendeket a nemesi rend, s minden kiváltságos rendet a nép előtt.

Minden országban, hol alkotmány vagy társasági szokások a népet külön osztályokra választák, s politikai jogokban vagy társalkodási tekintetben egymás felébe emelték: e különvált osztályokban szükségkép surlódások fognak támadni, s pedig annyival előbb s bizonyosabban, mennyivel közelebb állnak jogi s társalgási tekintetben egymáshoz. Kiket a sors a társalgási lépcső ellenkező

határaira állított, ritkán jönnek közvetlen surlódásba, s a koldus a gazdagot, a polgár a herczeget irigység nélkül látják oly fénykörben, mely még vágyaiknak is távol áll; sőt nem ritkán látjuk ez ennyire különvált osztályok között a legmelegebb, legtartósb sympathiát; csak ott, hol két osztály egymáshoz közel áll, hol sok tekintetben hasonló s csak némelyekben külön vált, egy téren naponként találkozva, mintegy naponként megví felsőbbségeért, ott találunk majdnem mindig gyűlölésre.

A zsellér s telkes gazda, a polgár s választott polgár, a kisebb s nagyobb birtokú nemes, s végre ez utóbbi s a mágnás között mintegy természetes rivalitás uralkodott s fog uralkodni mindig; az, ki magasabban áll, felsőbbségét senkivel sem érezteti úgy, mint épen azzal, kit valamivel alantabb, de magához oly közel lát, hogy általa contestatiójától félhet; minden alantabb álló mind azon gyűlölséget, melyet, egyenlőség után vágyódva, felsőbbjei ellen érez, azokra önti a legtöbbször, kik nálánál csak egy fokkal állnak magasabban; s ez úgy volt s lesz mindig, habár a *Hirlap* vagy egyesek vigyázatlan beszédjei soha sem nevelnék is ez ellenséges indulatokat.

Ezen általános nézetnek következése először az, hogy épen mert egymáshoz oly közel álló néposztályok, mint nálunk a mágnási s nemesi kar, természetök szerint már surlódásokra hajlandók, minden, ki e természetes hajlamot használva, ezen osztályok között ellenségeskedést okoz, kellően vétkes.

Másodszor, hogy az ily osztályok között létező surlódásoknak oka nem ritkán minden különös kútfő nélkül csak a dolgok helyzetéből fejlődik, mely által az alantabb állók néha felsőbbjeik minden tetteiben gőgöt látnak, ezek az előbbieknél gyűlölséget s ellenséges indulatot keresnek a nélkül, hogy ezek vagy amazok ilyesre különös alkalmat adnának, s inkább mert ilyesmi körülményeikben lehető, mint mert valóban elkövettetett; s hogy ennélfogva ily ellenséges indulatoknak létezését vagy nevekedését csak akkor tulajdoníthatni egyeseknek, ha ezen vád tetteikből világosan bebizonyítható.

Ha tehát a *Pesti Hirlap* a mágnási s nemesi rend

között — melyeknek összmunkálása nélkül honunk előmenetele jelen viszonyainkban lehetetlen — valóban gyűlölséget gerjesztett; ha a — fájdalom! már úgy is elég tágra terjedt — hézagot, mely e két rendet egymástól elválasztja, munkássága által még nagyítá: kétségen kívül nincs, mi e cselekvésnek mentségül szolgálhatna; az ellenben, hogy e hézag létezik, sőt a tisztelt grófnak véleménye szerint egy idő óta még tágult, a *Pesti Hirlap* szerkesztőjének csak akkor tulajdonítható, ha czikkeinek szavaiból megmutathatjuk, hogy valóban ezek valának okai a szakadásnak.

Mielőtt a *Kelet Népe* tisztelt szerzőjének a *Pesti Hirlap* ellen e részben felhozott vádjainak taglalásába ereszkedném, legyen szabad mindenek előtt idéznem azon szavakat, melyekben a szerkesztő a tisztelt gróf által említett 17-ik vezérczikkben hazánk felsőbb rendeiről nézeteit előadja.

»Ne gondolja senki, hogy a nivellatió eszméje erőt vett légyen e nemzetben a historián. Mi szeretjük nemzetünk múltját és soha sem fogjuk azt felejteni. Hazánknak múlt időkről képe nagy vonásaiban a magyar előtt mindig szívemelő, még szerencsétlensége árnyéklatában is igéző, még botlásaiban is érdekes marad. Pedig vannak nevek, mik e múlt kor dicsőségével emlékezetünkben összeforradvák. Ha ily név tűnik fel a nemzet előtt az életben: csak szólnia, csak tennie kell az irányban, melyet hazafiság jelel, s első szavánál egy nemzet figyelme vonul reá, egy nemzet bizalma fordul felé, s első léptében felkarolja őt ama roppant erő, mi nélkül ma már az ébredés korában egy nemzettel sikeresen még csak jót sem tehetne a népszerűség.

»Kiknek már nevöknél fogva ily hatáskör nyilik, minőre mások csak hosszadalmas munkahűséggel küzdhetnek fel; kik a polgárjogoknak első szülöttei, vak történet által közvetlen munkásságra hivatvák a pályán, hova másokat csak nemzeti bizodalom emelhet föl, és önállóbb, függetlenebb munkásságra hivatvák, mint kiket tömegek akaratja, s néha talán elfogultsága korlátozhat: ezekre — ha akarják — szép jövő vár. Ha — miként bizton hiszszük — néhány lelkesebbjeik példája szerint kivetkeztek a szűkkeblűség, szeretetlenség, nemzetet-

lenség lepleiből; ha érezik, hogy igazságosnak lenni nem áldozat, hanem annak, a mi valódilag jog, biztosítása; hahogy a nemzet-boldogítás és alkotmányos életfejlemény békés ösvényén a józan haladás zöld reményszegte fehér lobogóját ők viszik elől: a nemzet őket bizalomteljesen fogadja vezéreivé, s kétszer meleg lelkesedéssel követendi ez ős neveket a béke útján, miként őseiket követte egykor a harcz mezején, és a fénykört, melyet kiérdemlenek, a fénykörrel kettőztetendi meg, melyet őseik érdemlettenek.«

Ezek a *Pesti Hirlap*nak a magyar főrendekről nyilván kimondott nézetei, melyeket én annyival őszintébbeknek tartok, mennyivel tökéletesebben megegyeznek sajátaimmal e tárgyról. Ha meggondoljuk azon befolyást, melyet emlékek minden emberre gyakorolnak; ha meggondoljuk, mi nehezen ösmeri el a többség oly egyedeknek felsőbbségét, kiket egykor hasonlóinak tudott, s mennyivel könnyebben hajlong öröklött, mint önválasztott bálványok előtt: nem bámulhatja senki azon befolyást, melyet a születési aristokratia még napjainkban is majdnem mindenütt gyakorol; — nem bámulhatja, ha még Franczia országban is az ó nemesség, bár porba döntve a forradalom, s új és dicső nevek által, kipótolva a császárság által — soha nimbusát egészen el nem veszté. — A nemességnek tisztelete régi földrészünkben annyira a nép szokásaiba felvett, annyira benső organismusával egybe font eszme, hogy mostani viszonyainkban hatalmát tagadni képtelenség. Csak egy van, mi e részben az újabb s régiebb idők között különbséget teszen, az, hogy a nemesség egykor nemcsak minden politikai kitüntetés feltétele, de egyszersmind biztos eszköze is vala; s hogy most a legszebb név s czím e kitüntetés után vágyódónak segédet adhat, de valamint nem egyedüli, úgy magában nem biztos eszköz ennek elnyerésére. Csak az, ki valóban erősebb, kormányozhat; s valamint az anyagi erő századaiban a nemesség csak bajnoki erényei által vívá ki felsőbbségét: úgy napjainkban minden születési aristokratia hatalmassá csak akkor válhatik, ha czímerein kívül birtokra és magasabb intelligentiára támasztathatja hatalmát. Ez helyzete minden születési aristokra-

tiának mindenütt, s habár kisebb mértékben, nálunk is. Hazánkban a főrendeknek valamint birtoka, úgy jogai terjedtebbek, mint bármily más országban; s ha valahol, bizonyára nálunk szép az állás, mely e rendek minden egyedére, ki hivatását átlátá, vár; de a név maga korunkban már nem ámíthat el senkit, s valamint a *Kelet Népe* tisztelt szerzőjének neve és kívüle senki által nem birt országos állása legszebb igazolása azon tekintetnek, melyben a *Hirlap* nézete szerint a főrendek tagjai közöttünk állanak: úgy érdemei bizonyságot tesznek arról, hogy e nemzet tiszteletében nem csak nevek által vezéreltetik.

Már kérdem: azt, ki a főrendekről úgy szól, mint a *Pesti Hirlap* szerkesztője a fenn idézett helyen, vádolhatni-e azzal, hogy a »születési jogokat nivellálni akarja« (134. l.), vádolhatni-e, hogy ily szavak által polgári erény és közlélek helyébe másnak tulajdona utáni vágyakat gerjeszte? S ha bizonyos idő óta viszongások mutatkoznának a nemzet két felsőbb rende között: annak tulajdoníthatjuk-e ezeket, ki a főrendeknek nép s önmagok előtt ily dicső munkássági kört jelele ki, s ki mindazon francziáknál, kiknek — állítólag — modorát követi, Mirabeautól kezdve Camille Demoulinsig, Danton, St. Just, Marat s Robespierreig talán aligha találna olyast, ki e vezérczikkben az aristokratiáról kimondott nézeteket magáéinak vallaná.

A *Kelet Népé*nek mélyen tisztelt szerzője e részben máskép vélekedik, s midőn az említett czikkelyt (130. l.) olyannak nézi, mely »csábításra kigondolt dicséretei által inkább sértő« (e szavak által, én legalább nem tudom, mi más czikkelyt érthetett volna a tisztelt gróf) — a *Pesti Hirlap* minden szavaiból csak azon örökló censeo esse delendos et delendas ítéletet véli kihallani, mely szerzőjöknek kedvencz eszméje.

Nézzük a nemes grófnak okait. Azokon kívül, melyek általa annak bizonyítására hozattak fel, hogy a *Pesti Hirlap* a birtoktalant a birtokos ellen uszítja, s melyek, minthogy főrendeink egyszersmind honunk legnagyobb birtokosai, a jelen kérdés alatt lévő vádnak bebizonyítására is szolgálhatnának, a tisztelt gróf különösen a főrendeket illetőleg (legalább mennyire azt munkájából

kivehetni) kettőt rosszal a *Pesti Hirlap* eddigi vezérczikkeiben.

Az 1-ső: mert a *Pesti Hirlap* főrendeink azon részéről szólva, mely az általa kijelölt hivatásnak megfelelni nem akar, nyilván kimondja meggyőződését, hogy a haladás nagy ügye, hogy nemzetünk rendeltetése teljesülni fog nélkülök, sőt ellenük is, ha kell.

A 2-ik — s itt engedelmet, ha a tisztelt grófnak nézetét fel nem fognám, mert megvallom, noha ismét és ismét olvasám munkáját, még a jelen pillanatban is alig hihetem, hogy nem csalódom, — mert a *Pesti Hirlap* nézete szerint nem kegyelem, hanem jog s igazság az, mit korunk követel, s csak ezeknek megadása lehet az alap, melyre honunk jobb létét biztosan építhetni. Legyen szabad e vádak elsőjének megczáfolására felhoznom a *Pesti Hirlap* azon szavait, melyekre alapíttatik; e szavak, nézetem szerint, megfelelnek magokért. Előadva azon magas hivatást, mely hazánkban a főrendekre vár, ha helyzetöket felfogva, ezzel a haza javára élnek, a *Pesti Hirlap* ekkép folytatja czikkelyét: »De ha volna közöttük, ki úgy vélné, hogy őseitől öröklött neve oly tőkepénz, mely őt tétlen nyugalomra felhatalmazná, vagy tán épen felhatalmazza magán hasznát jog s igazságnak, magán érdekét köz nemzeti érdeknek ellenszegezni; ha volna, ki túlságos önhittségében a világ kerekét megakasztani, vagy a józan haladásnak, melyet kormánybölcseség vezet, köz szüksége parancsol, nemzeti lelkesedés intéz, útját állani akarná; ha van e nemzetnek rendeltetése, az bizonyára teljesülni fog velök és általok, ha nekik tetszik, nélkülök, sőt ellenök, ha kell.« S most a *Kelet Népe* mélyen tisztelt szerzőjének igazságszeretetére appellálok, s kérdem: vonhatni-e e szavakból azon következéseket, melyek munkájának 290. lapjain belőlök vonattak? Lehet-e abból, mert a *Pesti Hirlap* főrendeink azon egyedeiről szólva, kik haladásunknak ellene szegülnek, bátran kimondá, hogy nemzetünk el fogja érni rendeltetését nélkülök is: ezen állítását a főrendekre általában kiterjeszteni; kérdem, lehet-e ezt, s ha nem, úgy miben fekszik a *Pesti Hirlap* vétke? Abban, mert főrendeinkről feltevé, hogy annyi tagjai között néhányan találkozandanak, kik önös érde-

keiket nemzeti kifejlődésünknek ellenébe állítva, józan haladásunknak tehetségök szerint akadályokat fognak elébe gördíteni?

De vajon hol van a nemzet, melynek haladása ellen egyesek harczba nem szállottak volna? Hol az aristokratia, mely midőn tőle a közjóért ily áldozatok kivántattak, mint nálunk, nem állt volna legalább néhány egyedei által, ellent a közkivánatoknak? S lehet-e nagyobb magasztalása honunk kiváltságos rendeinek annál, hogy nálunk a nemzet csak e rendek kisebb részétől vár ily ellenszegülést, előre kimondva erős meggyőződését, hogy a többségtől csak igazságot vár ügyeinek elrendezésében? Vagy abban fekszik a *Pesti Hirlap* bűne, hogy nemzetünk rendeltetésében bízva, még akkor is, ha főrendeink némely egyedei ellene szegülnének, ügyét, melyet pártol, elveszettnek nem hiszi, s kimondja, hogy e hon haladni fog az ellenszegülő egyedek nélkül, sőt minden törekvéseik ellenére is? S ezen meggyőződésnek kinyilatkoztatása, melyben a *Pesti Hirlap*pal tökéletesen osztozkodom, ez fenyegethetné veszélylyel a hazát? Vajon ha ez ország törvényhozóinak többsége, felfogva honunk szükségeit, a haladás pályáján megindult, ha a kormány — mit biztosan reménylünk — átlátva magas hivatását, a nemzetet szent törekvéseiben tehetsége szerint elősegiti, e nemzetnek haladnia ne lehessen, csak azért, mert főrendei között talán oly egyedek találtatnak, kik magán hasznokat jog- s igazságnak, magán érdeköket a nemzeti közérdeknek ellene szegezik? Vajon ha volnának ily egyedek, — mi nézetem szerint legalább valószinű — nem a *Kelet Népé*nek lelkes szerzője volna-e az, ki ellenök legkiméletlenebbül fellépne? Ő, ki azon szent meggyőződéstől vezéreltetve, hogy »a magyar kiváltságos főnemes irigylésre méltó helyzetében vajmi parányi és szánakozásra méltó lény, ha hazájának emelésére semmit sem tesz«, felszólalt egymaga a nagy hallgatás között, mely e hon felett tizenöt év előtt uralkodott; ki csak ügyének igazságában bízva, nem veszté reményét, — s legyen örök dicsőségére mondva — küzködött tizenöt hosszú évig, majdnem mindig rendjének nagy többsége ellen; kit gúny s világos ellenségeskedések útjában vissza nem tartóztattak, mert szive

érezé, hogy a magyarnak még lenni kell, mert lelke meggyőződött, hogy e keleti raj el fogja érni rendeltetését, bármennyi s bármi magasan álló szűkkeblűség szegülne ellene; ő, mondom, most néhány törpe önző ellenében, kik őseiktől öröklött nevöket oly tőkepénznek tartják, mely őket tétlen nyugalomra felhatalmazza, vagy kik épen önérdekeik tekintetéből a józan haladásnak útját állani merészlenék, nem szólalna fel, nem fogná vagy nem fogja-e mondani — mert talán lesz alkalom erre és Széchenyi István nem fog lelépni a dicső pályáról, melyen eddig haladott: — Ti törpék, kik a világ kerekét feltartani, kik e nemzetnek szent törekvéseiben útját állani akarjátok, e nemzet el fogja érni rendeltetését gyenge segítségetek nélkül is; a végzet dicső helyre állított, hivatástok nagy s irigyletre méltó vala, mert a nemzet bennetek várta jogainak leghívebb bajnokit, általatok remélé örök igazainak biztosítását, de ti önmagatok lemondtok fenséges állástokról, s a nemzet el fogja érni czélját nélkületek, sőt ellenetek is. Vajon, kérdem, Széchenyi István nem fogja-e ily esetben elmondani mindezt, s a *Pesti Hirlap* mi mást tőn 14-ik vezérczikkében? Mert hogy e vezérczikknek annyira rosszallott végszavai nem a főrendekre általánosan, hanem csak azon néhány egyedekre érthetők, kik törpe önösségöket a haza javának alája rendelni nem akarják, azt minden, ki az egész 14-ik vezérczikket kezdetétől végig olvassa, tisztán átlátja. S most nézzük a tisztelt gróf vádjának második okát. A *Pesti Hirlap* 32-ik, az iparegyesületről irt czikkében politikus pártjaink különböző árnyalatairól szólva, egyebek között ezt irja: »Vannak ismét mások, kik barátai voltak a szabadelvűségnek, míg kegyelem szinében jelentkezhetett, de a gondolat fejökre nőtt s érzelmöket sérti a kor, melynek kegyelem nem kell, mely jogot s igazságot követel«; és ennek kimondása az, mit a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője — a mennyire t. i. a 290-ik lapon e szavakhoz ragasztott háromszoros felkiáltó jelekből, s a módból, melylyel a 284. lapon, s munkájának több helyén ismételtetnek, ítélhetünk — leginkább rosszalni látszik, ismétlem, rosszalni látszik, mert még most e pillanatban, midőn a *Kelet*

*Népé*nek többszöri olvasása után e sorokat írom, sem hitethetem el magammal egészen, hogy a tisztelt grófnak e részbeni nézetei iránt nem csalódom.

Mert ki első fellépésétől mostanig mindig a haladás zászlója alatt küzdött, mint Széchenyi István, ki, mint ő, nyilván hirdeti, hogy nem a szív, hanem csak a mindenek felett uralkodó észnek világát követve érhetünk czélt, hogy csak a törvényesség s alkotmányos formáink szoros megtartása mellett kivitt győzelmeink azok, melyek a nép javát elősegíthetik: kivánhatja e, hogy nem jog és igazság, hanem egyeseknek kegyelme legyen az, mire a nép barátjai hivatkozzanak, mitől e nemzet szebb jövőjét várja?

Távol legyen tőlem, hogy azon nemes gerjedelmek ellen szóljak, melyek az embert kiemelve önössége köréből, arra birják, hogy embertársainak javáért azon hasznokról, miket jog s törvény neki mások felett engedének, önként lemondjon; nincs senki e tisztán szívből eredett nemes érzeményt, melyet kegyelemnek nevezünk, mélyebben tisztelő, mint én, de ha országos dolgok elrendezésében a szív erős szavának hallgatni kell, ha csak a hideg ész az, minek tanácsait veszély nélkül követhetjük: nem foly-e ebből önként, hogy politikai engedményekben a kegyelemnek — mint tisztán a szívből eredett erénynek — helye nem lehet, s hogy minden ilyes engedmény csak a szoros jog s igazság eszméin, azaz oly alapokon épülhet, melyeknek kútfeje a tiszta ész, melyeknek határa nem a mindig ingadozó, s majdnem minden egyednél külön nyelven szóló szív, hanem egyedül az örökké változatlan értelemnek fogalmai által határoztatik?

De megengedve is, hogy ez nem azon általánosságban állana, melyben itt felállíttatott — mit azonban a tisztelt gróf, mint a tiszta észnek legkirekesztőbb tisztelője, bizonyára vitatni nem fog, — megengedve, hogy a haladási iránynak kijelölésében azon indító okok között, melyek a nemzet kiváltságos részeit engedelmények adására határozzák, a szívnek is volna része; hogy azon egyedek közül, kik a nép helyzetének javítását czélul tűzték ki munkásságuknak, némelyek volnának, kiket épen szenvedéseknek látása, s azon kegyelmi érzet,

melyet Isten minden jobb emberi kebelbe teremtett, s mely embertársainak szenvedésein megindul, vezeté e nemes útra: vajon a törvényhozó, vajon ugyanazon egyedek, kiket könyörületes érzeteik tettek először a népnek sorsára figyelmetessé, ha mint felső táblánk tagjai felszólalnak, mi másra alapíthatnák javallataikat, mint épen ügyüknek igazságára, épen arra, hogy az általuk védett törvény olyan, mely az emberi nem elidegeníthetlen jogainak életbe hozásánál nem egyéb; mert ha ezt nem teszik, ha javallataiknak alapja csak azon kegyes emberi érzet, mely kebleiket eltölti, ha nem természetes igazság a talpkő, melyre okaikat építik: ki nem látja által, hogy mindazok, kiket hasonló érzet nem lelkesít, ez engedmények adására nem kényszerítetnek; s hogy mindenki, s ha csak egy volna is, kinek önérdeke könyörületénél erősebb, vagy kinél különös viszonyok által ily engedmény több áldozattal jár, azt, mit a többség csak mint ajándékot ajánl, mint olyast — mert nagylelküség senkinek kötelességül nem tétethetik — megtagadhatja? Így például, midőn a nemesi rend elhatározá, hogy nemtelen hontársainak egy vagy más terhében ezentúl részesülni fog: azt, mit, ha e törvény a természetes igazság alapjára építtetett, elfogadni kénytelen volna, megtagadja, mihelyt ez engedmény indító okául csak a kiváltságos rendek nagylelküsége állíttatott, — nem is említve más okot, mint p. o. hogy ő hasonló nagylelkűséget keblében nem érez, vagy oly állapotban él, melyben ajándékokat tennie nem lehet. S ha ez nem volna is, az engedmény-adásnak ily módja nem lenne-e rossz hatású a népre nézve? Az emberi nemnek egyik fő tulajdona: kívánni mindent s szünetlenül, s pedig annyival inkább s türelmetlenebbül, mennyivel több vágya teljesüle; — már ha e kívánatok teljesítésében csak kegyelem s nagylelküség szerint járunk el, ha a természetes igazság, ha jog nem jeleli ki a határokat, melyeken túl ez engedmények nem mehetnek, vajon mi korlátolhatja a népet vágyaiban? — Ha a birtok szentségét kimondád, s a népnek birhatásra nézve jog-egyenlőséget adál, mert a természetes igazság kívánja, hogy mindenkinek homloka verítékével keresett vagyona biztosítva légyen, mert

természeti joga szerint senki a birtok szerzésének lehetőségétől kizárva nem lehet: a nép meg fogja érteni szavadat, s törvényed, mely neki csak egy reményt adott, s teljesítését önmunkásságától függeszté fel, szorgalomra fogja buzdítani hontársaidat; ha ellenben adományaidnak oka csak kegyes úri jó akaratod, ma irgalom, holnap nagylelküség vagy hiúságod, nem valószinű-e, hogy a tömeg, bízva határtalan hatalmadban, emberszeretetedben, vagy talán hiúság alkotta bőkezűségedben, kivánva mindig és szünet nélkül, csak mert egyszer kegyes valál, vágyaiban határt nem ösmer, míg végre azon állapotra jut, melyben a római pór, kenyérs játékokért rimánkodva, szabadságát gyáván a legbőkezüebbnek adá el.

Csak természetes jog s bennszületett igazságérzetünk azon alap, melyre törvényes engedményekben mind a törvényhozó jótéteményeire, mind a nép kivánataira nézve erősen támaszkodhatik; minden egyéb bizonytalan, s pillanati tapsot s lelkesülést, de bizonyára soha állandó megelégedést nem szülhet. Vagy talán hiszi valaki, hogy a nép kevesebb háladatossággal leend jóltevői iránt, hogy a kiváltságos rendeknek érdeme kisebbedik, ha azon engedmények, melyekkel a nép helyzetét emelék, mint természetes jogainak elösmerése, s nem mint kegyelem adattak? Mintha a népet az engedmény, melyet neki, mint koldusnak kenyerünket, irgalomból odaveténk, inkább boldogítaná azon érzeménynél, melylyel emberi méltóságát elösmerve látja; vagy mind azon tettek között, melyekkel magasabb polczon állva embertársaink javát elősegíthetjük, volna egy dicsőbb, mint kivíni embertársaink jogait! Nyissuk fel a történetek könyvét, s nemde azon nevek ragyognak legtisztább fényben, kik az igazságért víttak. A legbuzgóbb emberbarátok, kik szivük irgalmát ezrekre terjeszték, s jótétemények közt tölték napjaikat, eltüntek; a szenvedőkkel, kiknek ők törölték le könyeiket, nevük sírba szállt, s az utód nem ismeri magas példájukat; csak ki az igazságért küzködött, ki embertársainak jogait védé, s győzve, szent ügyében egy elv diadalát hagyá maga után, az marad fel a jövőnek; neve áldásként hangzik századok után, emléke magas

érzelmekkel tölti utódait, s az emberi faj nem felejti soha dicső bajnokát. S nem szép hivatás-e ez? S a kit kegyes végzete oly helyre állíta, hol munkásságának e czélt tűzheté ki, nem lehet-e joggal büszke állására? Kétségen kívül, mint minden szóval, úgy az emberi nem elidegeníthetlen jogainak nevével is sok visszaélés történt már, rossz szenvedelmek küzködtek sokszor a legtisztább zászlók alatt, s az igazság szent nevében tettek történtek, melyeken emberi érzetünk eliszonyodik; de ha a forradalmak korszakára tekintünk, melyben ez történt, nem látjuk-e, hogy épen abban fekszik e visszaéléseknek fő oka, hogy a jogérzet a népben jókor nem neveltetett; mert a nép hatalmassá vált, s multjában, egykori felsőbbjeitől adva azon példát nem találá, hogy vannak erkölcsi korlátok, melyeken semmi földi hatalom büntetlenül túl nem terjedhet? A kötelességérzetnek egyetlen biztos alapja jogérzetünk; csak ki azon határokat ösmeri, melyeken túl idegen hatalom szabadságát nem korlátolhatja: az fogja tisztelni azon korlátokat, melyeken túl kivánatai nem terjedhetnek. Kegyelem pillanatokra háladatossá teheti a népet; jogainak elösmerése a törvény szilárd védőjévé tevé, s ez a feladat.

De talán bővebben szóltam e tárgyról, mint szükség vala; a tisztelt grófnak egész élete s e munkájából is sok helyen kihangzó szabad elvei szinte kételkedésbe hoznak: nem csalódtam-e, midőn néhány szavának azon értelmet adám, melyben azok itt vétettek; e részben engedelmet félreértésemért, s mentségemül csak azt, hogy sokan, kikkel a tisztelt gróf munkájáról szóltam, tévedésemben osztoztak; s hogy lehetnek, kikre nézve nem árt, ha néha arra intetnek, hogy nem kegyelem, de igazság az, mit tőlük várunk, s hogy törvényhozó csak kötelességének teljesítésében keresheti dicsőségét: minden, mit többet vagy kevesebbet tesz, jobbára egyformán káros, s ki könyörületességtől elragadva a népnek jogánál többet ád, vagy ki önösségtől vezéreltetve azt megtagadja, egyenlően vétkezik a közjó ellen.

S most menjünk át e vádak utolsójára, s nézzük, vajon a *Pesti Hirlap* megérdemli-e azon szemrehányást,

hogy általa »minden municipalitás a lehetőség szerint depopularisáltatott.« E vádnak bebizonyítására a tisztelt gróf semmi adatot elő nem hoz; de miután munkájában a szelid torturáról, nyilvánosságról, bot-, vesszö-, korbácsról 7. 8. és 26-ik szám alatt írt vezérczikkek hordatnak elé: annyival szükségesebbnek tartom e részben véleményem kimondását, mennyivel jobban tudom, hogy mind azon panaszok között, melyek a *Kelet Népé*ben a *Pesti Hirlap* ellen felhozatnak, bizonyára egy sincs, mely ennyi visszhangra találna, s mennyivel inkább tapasztalám önmagam azon keserűséget, melyet a 17-ik, *Nemzeti veszély* czím alatt irt vezérczikk némely hatóságokban s bizonyos egyedeknél gerjesztett. Az emberek többsége egyenlően ragaszkodik hatalmához, eredjen az jogból vagy visszaélésből; s így nem bámulhatni, hogy midőn a *Pesti Hirlap* a megyei hatóságok szent czímével takart némely visszaélések ellen felszólalt, néhányan vagy érdekelve, vagy fenyítve érezvén magokat, felszólalának e merészség ellen; hisz oly édes a korlátlan hatalom, bármi szűk körben űzessék az, — ki mondana le róla, a nélkül, hogy legalább panaszra fakadna? A kérdés itt csak az: vajon a *Pesti Hirlap* az által, hogy a nemzetet megyehatóságainak hibáira figyelmessé tevé s nyilván kimondá, hogy szabadságunkat nagyobb veszély nem fenyegetheti, mint ha megyei tanácskozásainkban vad anyagi erő használtatik: a megyék depopularisatióját eszközlé-e czikkelyei által? Vajon a felfedezésekből, melyek e lapban tétettek, fenyegeti-e veszély municipalis szabadságunkat? S itt legyen szabad nemmel felelnem, s nyilván kimondanom azon meggyőződésemet, hogy a *Pesti Hirlap*nak e részbeni törekvéseit nemcsak szabadságunkra s nemzeti kifejlődésünkre nézve károsoknak nem tartom, sőt mindazon hasznok között, melyeket e lapnak eddigi munkássága hazánkban szülhetett, azt, hogy municipalis életünkre némi világosságot terjesztett, s hibákat fedezett fel, melyekről eddig senki nyilván szólani nem mert, tartom a legnagyobbnak, tartom annak, melyet senki sem tagadhat.

Municipalis szabadságunknak hívebb tisztelője, buzgóbb védje nem lehet nálamnál; teljes hitem szerint,

hogy hazánk ennyi századok harczai után még fennáll, municipalis alkotmányunknak köszönhetjük; törvényhatóságaink tarták fel alkotmányunkat s nemzetiségünket; ők a szabadságnak szent nevét s formáit is, midőn az tettleg nem létezett; körükben mutatkoztak nemzeti ébredésünknek első jelei, újjá született nemzetiségünk ott emelé először zászlóit, ott találta védőit; ha municipalis rendszerünket elveszed, alkotmányunk elveszti becsét, s a szabadság szó leend nyelvünkben, mely nemsokára az avultak közé tartozik. De épen mert municipalis rendszerünk nemzeti kincseink legnagyobbika, mert a polgárok szabadsága ott, hol municipiumok nem léteznek, biztosítva nincs, s a névszerint legszabadabb alkotmány — mint a rövid franczia respublica — néha csak a legiszonyúbb elnyomáshoz vezet; mert nemzetiségünk fentartását ennek köszönhetjük, s jövő kifejlődésünk ez által feltételeztetik: első, legszentebb kötelessége minden jó polgárnak, oda fordítani egész figyelmét, hogy e municipalis rendszer mennél biztosabb alapra állíttassék, vagy mi más szavakkal ugyanaz, hogy szűnjék meg minden hiba s visszaélés, mely e rendszernek létét veszélybe hozhatná. Alkotmányok csak azon visszaélések által vesznek el, melyek nevökben gyakoroltatnak: s az absolut kormány, mely tetteiben igazságos, biztosabb alapokon áll, mint bármely fenséges elveket hirdető szabadság, mely tettleg egyeseket elnyom.

Már ha hatóságainkon végig tekintünk, nem kell-e megvallanunk, hogy itt-ott sok, s fájdalommal legyen mondva, megrögzött visszaélést találunk; a büntető törvénykezés, rendőrségünk, útjaink, a pénztárok s közmunkák kezelése, egyszóval majdnem minden tárgy, melyet említhetünk, csak ritka megyében kezeltetik úgy, hogy javításoknak helye nem volna, hogy semmi alapos panaszra alkalmat nem nyujtana. Hatóságokat ösmerek, hol a rabok két-három évig ítélet nélkül börtönöztetnek, másokat, hol a tömlöczökben majdnem évenként a typhus uralkodik, tudok olyanokat, hol a pénzek kezelésében a legnagyobb rendetlenség uralkodik, s az adó kivetésében inkább jó kedv s egyes hatalmas táblabírák személyes nézete, mint elvek szolgálnak

alapul; sőt talán olvasóim között lesznek néhányan, kik még oly esetekre is emlékeznek, hol egyes törvényhatóságok, csakhogy más megyében lakó hontársaik velök egy vagy más piaczon ne concurrálhassanak, a legszükségesebb kereskedési útakat csinálatlanul hagyják, míg például szeretett alispánjok lakához a legköltségesebb töltéseket épitik. E hibák s visszaélések léteznek, s aligha lesz valaki e hazában, ki ezt tagadni merné.

Municipalitásaink függetlenek; e függetlenség sokban feltételezője azon jónak, mely municipiumainkból egész hazánkra árad, s nincs közöttünk senki, ki, habár centralisatió által szűnni látná mindazon visszaéléseket, melyek megyéinkben itt-ott léteznek, e hasznot ily áron akarná vásárolni; nem kell-e tehát gondoskodnunk oly módról, mely által e jó elérhető a szabadság kára nélkül; oly módról, mely megyéink autonomiáját megőrzi, s egyszersmind biztosítja az egyes polgárt, hogy általa kárt szenvedni nem fog, — s vajon lehet-e ez a nyilvánosságnál egyéb?

Mélyen tisztelem én megyéink tisztikarait; ki megyei hivatalainknak terheit ösmeri, s látta, mily s mennyi akadályokkal küzködik némely tisztviselő hivatalának teljesítésében, s mi silány a jutalom, mely reá vár: az velem együtt meg fogja vallani, hogy senki nagyobb, senki kevesebbé jutalmazott szolgálatokat nem tesz, mint polgárainknak épen azon osztálya, mely törvényhatóságainkban működik. De mind azon csábok között, melyek előtt emberi erény sülyedni szokott, nincs egy erősb a hatalomnál; ki tettéről senkinek számolni nem tartozik, ki minden felső hatalomtól független, s egyszersmind senkit maga mellett nem lát, kitől cselekvése iránt kérdőre vonattathatnék: azt, habár nem is önösség s alávaló haszonlesés, legalább szenvedélyei könnyen önkényhez vezethetik; s hol a törvény végrehajtói ily helyzetben állnak, kétségen kívül, bármi tiszta legyen is a tisztviselőknek jelleme általánosan véve, nem fognak hibázni közöttük oly egyedek, kik törvényes hatóságok szine alatt a legtörvénytelenebb zsarolásokat követendik el. Absolut, minden felvigyázattól s felelősségtől ment hatalom a polgári szabadsággal sehol és soha össze nem fér, s gyakoroltassék az egy vagy többek által, terjed-

jen az egész hazára, vagy csak egyes törvényhatóságokra, mindig elnyomáshoz vezet, mely néha annyival tűrhetetlenebb, mennyivel szebb nevek alatt űzetik, mennyivel több szabadsági színnel lepleztetik. Már ha megyei hatóságainkat minden elfogultság nélkül tekintjük: ezen általános elvek alkalmazására nem találunk-e itt-ott némi alkalmat? Megyei tisztviselőink függetlensége nem oly általános ugyan, mint az, melyről szóltam; de ki nem látja, hogy hatáskörökben azokra nézve, kik hatósági tanácskozásainkban részt nem vesznek, s választási jogokban nem részesülnek, függetlenségök mégis tökéletes; s hogy azon esetekben, melyekben — választóik s a nép között lévén a kérdés — az igazság ez utolsók mellett szól, kiktől semmit várniok nem lehet, s azok ellen, kiktől létök függ, valóban magas polgári erény szükséges kötelességöknek teljesítésére? Ki nem érzi, hogy több pártra oszlott törvényhatóságokban, még akkor is, ha két választó között forog az ügy, itt-ott legalább a sikernek valószinűsége inkább azon fél felé hajlik, mely az uralkodó többséghez tartozó, mondom itt-ott, mert távol legyen tőlem, hogy ezt általánosan állítani akarnám; s ki kételkedik végre, hogy lehetnek esetek, hol maga a többség, elcsábítva vagy felingerelve vezetői által, határozataiban a kisebbség vagy néhány egyed ellen igazságtalan, s természetes körén túl lépvén, mely csak a hazai s természeti törvények határai között jogszerű, oly dolgokat határoz, melyek törvényeinkkel s az ország többségének nézeteivel (mitől az egyes megyék többsége vajmi sokszor különbözik) homlokegyenest ellentétben állnak, s ki ezekről meggyőződött, nem nyúlna-e örömmel minden eszközhöz, mely által e bajok orvoslása reménylhető? S miután csak kettő között választhatunk, s ezeknek elsője, azaz egy felsőbb helyről gyakorolt közvetlen befolyás, kormányunk centralis hatalmának növelése, municipalitásaink függetlenségét veszélyeztetné, s így el nem vállalható: ki nem fogadná el örömmel azon egy gyógyszert, melytől legszebb institutióink visszaéléseinek megszüntetését várhatja, azon egyet, mely helyzetünkben lehető: — mert reménylem, csak azt, mi a szabadság kára nélkül történhető, szá-

mítjuk lehetőségeink közé, — a nyilvánosságot; a nyilvánosságot, mely minden egyes tisztviselőt, mely magát az egyes megyék többségét az egész hazával szemközt állítja, hogy az önös, vagy kit szenvedélyei vezetnének, hontársainak őrködő szemei által követve, ha a törvényt sérté, azzal büntettessék, minél emberi kebelnek kínosabb nincs: a köztisztelet elvesztésével. Polgári erényeknek nincs erősebb támasza, mint becsületérzetünk, s ki ezt a törvények pontos teljesítésével oly szoros kapcsolatba hozá, hogy tőle elválhatlan: az alkotmányának támaszt, hontársainak biztosságot adott, minőt más földi hatalom, birjon bár Argus szemével s drakói kegyetlenséggel, nem szerezhet soha; vannak egyedek, kik a legszigorúbb büntetésnek bátran elébe néznek: a szégyen ellenében a legbátrabb gyengévé válik; e büntetéstől, mely csak életünkkel végződik, melynek hóhérja egy egész nép, nincs, ki ne iszonyodnék, s erre csak a nyilvánosság itélheti a törvényszegőt.

S most kérdem a *Kelet Népé*nek mélyen tisztelt szerzőjét: vajon az, mit ő munkájának 272-ik lapján a sajtószabadságról szólva oly helyesen mondott, »hogy valaminek meg kell korlátozni szabadságunkat, de hogy e valaminek magunknak kell lenni, mert máskép az idegen kéz beavatkozását mi magunk teszszük szükségessé, ha vak szenvedelmektől hajtva nem kivánjuk egyenesen azt, hogy minden főtől talpig felforduljon« — nem illik-e szórul-szóra municipális szabadságunkra is, s nem egy valóban szép s lelkes felhivás-e a hon minden polgárához intézve, hogy hatósági visszaéléseink megszüntetésére minden hatalmokban álló módhoz hozzá nyúljanak, vagy, mert e részben meggyőződésem szerint csak egy van: minden erővel oda törekedjenek, hogy municipalis rendszerünk a nyilvánosság sugárjaiban tisztuljon. S habár tévedésekre vezetve néhány levelezőjének álhírei által, nem érdemli-e a *Hírlap* legőszintébb köszönetünket, s pedig annyival inkább, mennyivel tagadhatatlanabb, hogy e részben bizonyára nem népszerűségének növelése, hanem csak azon tiszta kötelességérzet lehet szavainak indító oka, mely őt állásában arra inti, hogy szavát felemelje azon visszaélések ellen is, kiknek elkövetői között sok, talán egyéb-

iránt elvbeli barátot számít, s melyeknek említése bizonyára ezerte több ellent, mint pártolót szerezhete vállalatának? Hogy municipalis rendszerünk depopularisátiója a *Pesti Hírlap* czéljai közé nem tartozott; hogy az, ki egyes törvényhatóságoknak visszaéléseit a haza előtt felfedezi, s épen mert »e rendszert szabadságunk palladiumának hiszi, s mert meggyőződött, hogy minden visszaélés a szabadságnak legkártékonyabb ellene, kötelességének tartja felszólalni mindig, és soha nem erősebben, mint mikor ily visszaélések a szabadság nevében követtetnek el« (17. sz.) e czéllal nem vádoltathatik: az talán magában elég világos; s azért e részben minden további szó, míg e vád alapítására külön bizonyítványok elő nem hozatnak, nézetem szerint felesleges.

És így átmentem a vádak s panaszok hosszú során, melyek a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője által a *Pesti Hírlap* ellen felhozattak; elmondtam nézetemet azok felől, mik e lap modora s taktikája ellen mondattak; taglaltam azon vádakat egyenként, melyek a tisztelt grófot munkájának írására bírták; s valamint munka közt gyűlölet s barátság nézeteimet nem vezérlé, úgy most nyugodtan kimondom meggyőződésemet: hogy a tisztelt grófnak a *Pesti Hírlap* által gerjesztett aggodalmait alaptalanoknak gondolom. Mik lehetnek e lapnak ezentúli eredményei, meg fog-e végkép felelni várakozásunknak, fogja-e teljesíteni reményeinket, nem tudhatom; a pálya, melyet eddig átfutott, rövidebb, mintsem erről itélhetnénk; de hogy e lapoknak szerkesztője arra, miszerint szándékának tisztaságáról kételkedhetnénk, eddig okot nem adott, és hogy munkássága — főkép mennyiben megyei hatóságaink elrendezésére több világosságot árasztott, — már sok való jót eszközölt, azt erősen hiszem; valamint meggyőződésem az is, hogy bármik legyenek is e hírlapnak hiányai s tökéletlenségei, s habár nem lépne ki azon körből, melyben eddig forog, s melyet a tisztelt gróf az érzemény körének nevez: soha a haza meggyilkoltatni, soha nemzetiségünk e lap által sírba dőlni nem fog, habár száz egyed találkoznék is e hazában, ki a szerkesztőnek 32-ik vezérczikkében az iparegyesületről mondott szavait, hogy »e

nemzet azért maradt el annyira mind ekkoráig, mert megszokta volt önmagáról saját erejével nem gondoskodni, megszokta mindent, a mit kap, mások kegyelmétől várni, és nem jutott el meleg érzetére a gondolatnak: hogy a ki magán segíteni igyekszik, azt isten megsegíti« oly értelemben venné, mint azt a tisztelt gróf tevé; s habár csapszékeinkben száz lázító szólítaná fel pajtásait azon beszéddel, melyet a gróf munkájának 285-ik lapján, csak részint a *Pesti Hirlap* egyes szavaiból összeállítva szájokba ád. Azon haza, melyet egyetlen egy hírlapnak nem elvei, nem vétkes iránya, hanem egyedül elhibázott modora sírba dönthet, azon nemzet, melynek vékony fonalon függő létét egy journalistának keze ketté szakasztathatja, már nem él; s magyar hazánk, legyünk nyugodtan, erősebb alapokon épül. A tisztelt grófnak erős szava téli álmából riasztá fel nemzetünket, s a gróf egyike azon boldogoknak, kik e földön érezik, mi ellentállhatlan egy embernek hatalma, ha az igaz ügy mellett felszólal; de oly szó, mely e hazát meggyilkolhatná, mely eddig elért helyzetünkről visszalökhetne s a nemzetet elébbi tespedésébe visszahíhatná, e földön nincs; s ha elég merész vagy balgatag volna, ki ezt tenni akarná, vagy ha a *Pesti Hirlap* munkásságának e czélt választja vala, ne féljünk, az idő meg fogja mutatni, hogy a szónak hatalma megszünt ott, hol az igazságtól eltért, s hogy a leghatalmasb egy nemzettel szemközt vajmi gyengévé s parányivá válik, ha a nép jobb érzeményei felszólalnak ellene.

De ha a *Pesti Hirlap* nem igazolja is azon nehéz vádakat, melyek a *Kelet Népé*nek tisztelt szerzője által ellene felhozatnak: talán a kor, melyben élünk, igazolja a tisztelt grófnak nézeteit? Minden szó csak azon körülmények által, melyek között mondatott, nyeri értelmét, s ha azok, melyekben nemzetünk most él, oly végetlen veszélyesek, ha e haza oly felette sok zendülési gyúlanyagot rejt magában, melyet egy szó tűzre lobbanthat: e lapnak hatása, habár szavaiból azon vádak, melyek ellene felhozattak, be nem bizonyíttatnának is, káros és veszélyes lehetne mind a mellett.

A tisztelt grófnak nézete is ugyanez, s midőn a 339-ik lapon és a következőkön azokhoz szól, kiknek

nézete szerint a *Pesti Hirlap* nem mível egyebet, mint a mit ő maga mivelt, — s talán mind barátjai, mind ellenei között sokan valának s vannak még maiglan e gondolatban, — jelesen azon nagy különbségre figyelmezteti olvasóit, mely amaz idők s a jelen között létezik. »Ha emlékezetünkbe akarjuk hozni, — így szól a tisztelt gróf (339. l.) — mikor írtam, mikor agitáltam én, és mikor teszi mindezt a *Pesti Hirlap* szerkesztője, és ha honi körülményeink akkori és mostani egészen megváltozott miségét felfogni is képesek vagyunk — nem sül-e akkor tökéletesen ki, hogy én fel-felébresztgetém a mélyen alvókat, és a honi erőmű jéghideg katlana alá tüzet hordottam; a *Pesti Hirlap* szerkesztője a már tökéletesen felébredteket kárba, a már úgy is meleg katlant szétpattanásra hajtja;« ha tehát akkori helyzetében, »midőn a nemzet halál álmához oly közeljárt, felingerlő, élesztő szerek valának a napi renden« (340. l.) most midőn »nemzeti gályánk egy partnak szerencsésen elkerülve ormait, napról-napra aggasztóbb irányt vesz a más partnak örvényei és sülyesztő zátonyai felé: épen ellenkezőleg csillapító, nyugtató szereknek szüksége lép a teendők sorába« (341. l.) s azért »mondja akárki, hogy a *Pesti Hirlap* szerkesztője eltalálta a czélt, s ő (gróf Széchenyi) elhibázta; hogy amaz áldást terjesztend a hazára, ő csak kárt teve: csak hogy senki se mondja, hogy egy úton járnak.« (346. l.)

Hogy azon korszakok között, melyeknek egyikében gróf Széchenyi István, másikában Kossuth Lajos az írói pályán felléptek, nagy különbség létezik; hogy azon olvasó közönség, melynek akkor a *Hitel*, most a *Pesti Hirlap* kezébe került, azóta lényegesen megváltozott, azon nem kételkedhetni, s e körülmények különbségénél fogva szükségkép különbözőnek kelle lenni az útnak is, melyen e két lelkes iró haladott. Ki nem emlékezik vissza azon szomorú állapotra, melyben nemzetünk tizenöt évvel ez előtt, felejtve a külföldtől, fényes álmak között, felejtve ön nyomorú helyzetét, lézengett; s ki nem irígyli azon férfi sorsát, ki lelkes szavával egy nemzet ébredését sietteté? A grófnak helyzete honunkban páratlan, s nincsen, ki ezt hálaadva, — vagy ha nézete a mienktől különböző — azon ellensé-

geskedés által, melylyel a gróf iránt viseltetik, el nem esmerné. A kérdés itt csak az: a különbség, mely a tisztelt grófnak fellépése s napjaink között létezik, olyan-e, mely által a szabad discussio veszélyesebbé válik, s ez az, miben a *Kelet Népe* lelkes szerzője véleményem szerint csalódik.

Mert ha a *Hitel* epochalissá vált megjelenésének korát napjainkkal összehasonlítjuk: ki nem látja, hogy nemzetünk azóta példátlan sebességgel haladott; ki nem győződik meg, hogy mire akkor megérve kevesen valának, az most — a tisztelt gróf joggal örülhet ez érettségnek, melynek elérésében senkinek nálánál nagyobb része nem vala, — ezerek által rég elfogadtatott? Ha akkor, midőn a »sokkal nagyobb rész (a tisztelt gróf lelkes szavaival élek) azt hitte: mindazon szívtelenségeknek, melyekkel ember illete embert, s egyáltalában mindennek, mi szokássá csontosult Magyarországban, okvetlen változatlanul meg kellene maradni« (341. l.) s a nép azon része, mely alkotmányos szabadságunkat nem élvezé, vagy állati tudatlanságban nem gyanítá, vagy legalább minden jobbulási remény nélkül tekinté állapotát, »a nemzet kiváltságos osztályai pedig, a Partis 1-ae Titulus 9-us kis szigetében minden lehető veszélytől menten, biztosan reménylék elérni végnapokat«, (340. l.), százados elnyomás ellen fellépni, s a nemzetet szomorú helyzete iránt felvilágosítva, bátran, mint azt a *Hitel* szerzője tevé, jobbra inteni veszélyes nem vala; ha akkor, midőn nemzetiségünk s haladásunk ügye látszó ellentétben állt, s amaz a múlt kor bámulói s olyanok által pártoltatott legbuzgóbban, kik alkotmányos visszaéléseinkben gyönyörködének, ez majdnem kizárólag oly eszmékkel összekötve lépett fel köztünk, melyek József császár gondolatához híven nemzetiségünk enyészetéhez köték jobb létünket, — a nemzetet minden kímélet nélkül hibáira figyelmessé tenni, nemzetiségünket inkább erősíté, mint veszélybe hozá: most, midőn a nép legközelebbi multjára tekintve a törvényhozásnak jótéteményeire emlékezik, s reménynyel tekint a jövőnek elébe; midőn e nemzet kiváltságos osztályai, a tisztelt grófnak véleménye szerint, kezet fogva előre menni s Magyarország egykori dicsőségének talpkövét megvetni

oly készek; midőn nemzetiségünk s haladásunk kérdése oly elválaszthatlanul egy, mint az a *Kelet Népé*ben bebizonyíttatott: vajon a még létező hiányok felfedezése, azon selejteseknek, kik még a közlelkesedésben részt venni nem akarnak — buzdítása veszélyes, hazánk gyilkolásához vezető merény volna-e?

S habár a tisztelt gróf nem csalódott is azon nézetében, hogy kiváltságos rendeink többsége már most is minden józan haladásra kész, — miről biztosan csak akkor ítélhetünk, ha majd fontos haladási kérdések országgyűlésünk elébe kerülvén, a való szabadelvűségnek attól, mely csak szinét viseli, megkülönböztetésére alkalmat nyujtandnak: — nem léteznek-e visszaélések maiglan, nem ismerünk-e számtalan egyedet valamennyien, kik a haladásnak eddig ellene szegültek? »Hiszen úgyszólván semmit (így szól a tisztelt gróf maga 341. l.), mi már életbe lépett volna, nem értünk még el, legalább ahhoz képest, mit (a gróf saját ítélete szerint is) elérnünk kell; mert hisz még maiglan is állatilag teng vérünk legnagyobb része, és jóllehet sokkal kisebb mértékben, de azért úgy verik, úgy korbácsolják, úgy tömlöczözik, úgy akasztják őt, és szintén oly alant áll ő még most is, mint azelőtt«; — »minden még tennivaló; (348. lap) s noha gyönyörű lelkülettel bir honunk reménye, a mostani nemzedék, — és minden nemesre kész: azért van még elég selejtes anyaföldünk határai között« s ha ezen oknál fogva (348. l.) a *Kelet Népe* tisztelt szerzője »maga sem akarja állítani azt, hogy itt-ott, s kivételenként ne volna többé szükséges a kis buzdítás, sőt itt-ott a megszégyenítés is«: vajon a *Pesti Hirlap* szerkesztője, ha hasonló okoktól vezérelve hasonló eszközökhöz nyúl, mindjárt lángba borítja a hazát, vagy okvetlen »oly erőltetett krisist kényszerít nemzetünkre« (326. l.), milyenen Anglia vagy Frankhon újjá születésök előtt átmentek? Kérdem, van-e ennek csak legkisebb valószinűsége, s ha volna, ha csakugyan ily szörnyű veszély fenyegetné hazánkat, nem fogná-e mindenki azt inkább azoknak tulajdonítani, kik a nemzetet az ingerültség oly fokára hozák, melyen már egy hirlapnak néhány czikkei mindent conflagratióhoz hozhatnak; inkább, mondom, mint a hirlap szerkesztőjének, kinek munkás-

sága lehetetlen, vagy legalább minden nagyobb hatás nélküli vala, ha ők nem készítik el a közönséget elfogadására?

De legyen ez elég. E munka hosszabbra terjedt, mint kezdetben akartam; s kik hazánk állapotját legújabb időnkben figyelemmel tekinték, úgyis osztozkodni fognak azon nézetemben, hogy e nemzet soha nyugodtabb állapotban nem volt, mint épen most; s azért csak azon módról legyen szabad még néhány szót mondanom, melylyel a tisztelt gróf ezen, a *Pesti Hirlap* hibás modora ellen írt munkájában felszólalt, s melyet én — a legnagyobb tisztelettel, de őszintén kimondva — épen munkája fő hibájának tartok.

Mert ki a *Kelet Népét* figyelemmel végig olvasá, nem látja-e fájdalommal, hogy mindaz, mi e munkában mondatik, mindazon okok, melyet a tisztelt gróf nézeteinek bizonyítására felhoz, nem annyira Kossuth Lajos, mint minden szabad discussio, nem annyira a *Pesti Hirlap*, mind minden szabadabb időszaki sajtó ellen szólanak, — s ez az, mi e munka olvasásánál fájdalommal tölté lelkemet; ez, mi — bárminő nagy legyen azon tisztelet, melylyel szerzője iránt viseltetem, — leginkább arra birt, hogy feleljek. — Ha Kossuth Lajos és gróf Széchenyi István nézetei némely tárgyakban különbözők volnának; ha egyes kérdésekben véleményök meg nem egyezvén, a tisztelt gróf fellépne a *Hirlap* egyes állításai ellen: a haza örömmel szemlélné két ily jeles fiának ügyében való buzgóságát, s a közügy nyerne vitatkozásaik által; de midőn haladópártunk egyik vezére nem egyes nézetek s vélemények, melyek a *Pesti Hirlap*ban állíttatnak, hanem általánosan az egész ellen felszólal; midőn azon öröm ellenében, melylyel e lap — épen mert benne a discussiónak szabadabb kör nyílik — általunk fogadtatott, véres revolutiókkal ijeszti hazánkat: ki nem búsulna el, ki nem érzené, hogy ily férfinak, minő gróf Széchenyi István, még tévedései sem maradhatnak felelet nélkül? — Mert ha már az, mi a *Pesti Hirlap*ban elmondatott, lángba boríthatja a hazát; ha nemzeti létünk egy journalista modorának czérnaszálán függ; ha egyetlen egy vezérczikk — mint az a *Pesti Hirlap* 18-ik czikkelyéről

mondatik — okvetlen sírba dönti a magyart; ha maga az elhibázott intonatio meggyilkolja alkotmányunkat, vajon kívánhatunk-e még sajtószabadságot, s nem kötelességünk-e — első, legfőbb polgári kötelességünk — elkövetni mindent, hogy e nagy nemzeti veszély mentül később fenyegesse létünket, — főkép elkövetni mindent, hogy az időszaki sajtó minél szűkebb korlátok közé szoríttassék? Mert (mint a tisztelt gróf 346. l. megjegyzi) »míg a könyv egyszerre, bizonyos összefüggésben és csak az érettebb közönségnek nyujtatik, úgyszólván mint pezsgő nagyobb alkalmaknál: a hetenkénti két ujságlap meg nem szűnő ingerlésben tartja a közönségnek nem csak érettebb, de ily eledelekhez el nem készült nagyobb részét is, mikép oly hatással is van, mint pezsgő és füszer, mely naponta nyujtatik,« azaz a legkárosabbal.

A gróf sejdíté, hogy szavaiból e következések fognak vonatni, s azért munkájának több helyein a szabad sajtó barátjának nyilatkozik. »A sajtószabadság — így szól ő (273. l.) — oly világ, melynél, bár a leggyúlasztóbb anyagok közt is, lehető legnagyobb bátorságban problemákat fejt a bölcs, s melynél eddigelé még csak nem is sejdített fokozatben közelítend az emberiség a tökéletesedés céljához.« »Én is — így kiált fel a 326. lapon — a tökéletesülésnek vagyok szószólója, előttem is szent az ember méltósága, mert magam is ember vagyok; én is az emberek által nyert minden diadaloknak elébe teszem a sajtószabadságnak az emberiség jogait bizonyosan kivívó áldását«; de vajon tettleg a szabad sajtó ellen ki adott erősebb okokat, mint épen a tisztelt gróf? Ha nemzeti kifejlődésünk s alkotmányos haladásunk ügye oly gyenge, hogy minden egyes követőjének hibája vagy tévedése által veszélybe hozatik; ha az ügy, melyért küzdünk, nem olyas, mely túlbuzgó barátai tévedéseinek s ellenei ármánykodásainak egyaránt ellentáll; ha csak mindent előrelátó taktika s az ügyesség fondorkodó politikája vezethet győzelemhez, melynek reményét minden meggondolatlan tett, minden vigyázatlan szó örökre megsemmisítheti: akkor ne szóljon, de ne is álmodjék senki sajtószabadságról e hazában; mert hogy ott, hol az létezett, visszaélések tör-

téntek s történendenek mindig, az kétségen felül áll; s ki a sajtószabadságot azon feltételhez köti, hogy azzal semmi, természetesen a törvény szigorúsága alá eső visszaélések ne történhessenek, az a szabadsajtó ellenél nek nyilatkozott.

A nemzetek újjászületésének nehéz processusa nem történhetik egyáltalában minden zaj és rendetlenség nélkül; nem néhány személynek négy fal között előre kicsinált terve, nem ügyesen kigondolt taktika, nem mindenkit meglepő fortélyok kormányozhatják a nagy nemzeti haladást. Concessiók, bármily nagylelküséggel adva, egy nemzet haladására még nem elégségesek; csak mi magából a népből fejlődik, mi haladásának inkább következése, mint előzménye, minek eszközlésében az egész nemzet részt vett, emelhetik létét állandóan; az egész világ színe előtt, követve a sokaság helybenhagyó tapsától, s ellen kiáltásaitól, — megakasztva néha túlzó sietség, néha egyes visszalépések által, csak így haladhat a közügy szabad nemzeteknél; mi ezen akadályoknak ellent állni nem tud, minek eszközlésére titok kell, minek létrehozása minden egyes hiba által veszélyeztetik, annak fennállása már magában lehetetlen; azon haza, melynek meggyilkolására csak néhány hirlapi czikkely szükséges, még nem érett meg a szabadságra, mely, mint világunk, világossággal kezdődik.

A tisztelt gróf a *Pesti Hirlap* káros következései között többször említi azon szakadásokat, melyek megjelenése óta köztünk történtek, s e nemzet legjobbjait mindig távol s távolabb vezetik egymástól. De a *Kelet Népe*nek megjelenése közelebb vezette-e egymáshoz a szétszakadtakat, s nem fog-e inkább — ha csak e hon nemtője nem segít rajtunk — e munka által még növeltetni azon baj, melynek okozása most a *Pesti Hirlap*nak tulajdoníttatik? Eddig elvek s azon irány, melyet egyenként követtünk, szakítá el egymástól e hon külön véleményű barátait; de ha még azok között is, kik elvekben megegyeznek, kiknek iránya ugyanaz, csak mert különböző módon szólnak, ily különbségek tétetnek; ha okoskodásaink elhibázott modora már elég, hogy még azok által is, kik velünk elvben s irányban

tökéletesen megegyeznek, alkotmányunk felforgatásával vádoltassunk: ki reménylheti, hogy országos pályáját tisztán futhatja végig; ki biztos, hogy, legyen bár szándéka aranytiszta, elvei szentek, iránya a legnemesb, hontársai gyűlöletének tárgyául kijeleltetni nem fog, s pedig épen azok által, kikkel elvben s irányban egyetért, kiknek vágyai az övéi is, kiknek czéljaiért vérét ontaná, ha kívántatnék.

De nem! lelkem meggyőződéséből mondom, ez nem maradhat így! Ki egy nemzetet erős szavával hosszú álmából felriaszta s első lépteiben a haladás pályáján oly dicsően vezető, annak tudnia kelle, hogy mozdulatait egymaga nem fogja kormányozhatni; tudnia kelle, hogy ujjászületésének vajudásai között a nemzet tökéletes nyugalomban nem maradhat; hogy a legnemesebb czél felé haladva, egyesek el fognak tévedni; hogy a nép hatalmas szavába sok nem tiszta hang vegyülend. Ha tehát mindezen bajok mellett, mik a haladással választhatlanul összekötvék, mégis haladni inté nemzetét, mégis éltének egész erejét s tehetségét ez ügynek szentelé: bizonyára csak azért tehette ezt, mert meggyőződött, hogy iparkodásainak jóltevő eredménye kipótolandja mindazon bajokat, melyeket érte szenvedénk; s kit e meggyőződés lelkesít, az nézeteiben néha hibázhat, de soha semmi által azon útból el nem vezettethetik, melyen multjának legszebb emlékei, jövőjének egész dicsősége fekszik! Soha gróf Széchenyi azon férfiak közé, kik mozgalmakat kezdének s később, sietők követőik által hátrahagyatván, a haladás elleneinek sorába álltak, sülyedni nem fog; soha azon vád, mely annyi ellen joggal tétetett, hogy nem az ügy, hanem csak vezetése vala czéljok, ellene fel nem hozathatik; s mint a jelen munka sok helyén kimondott elvei, úgy egész élete bizonyságot teend, hogy a nemzet csak igazságos vala azon tiszteletében, melylyel iránta viseltetett.

Az, ki alkotmányunk áldását e hon minden polgáraira terjeszteni, ki minden magyarnak törvény előtti egyenlőségét elösmertetni kívánja, ki lemondva kiváltságairól, e haza védelmében s terheiben részesülni akar: a haladás embere marad; s a nemzet a *Kelet Népe* szerzőjé-

nek tévedései között ráismer a *Hitel* irójára s azon meggyőződéssel teszi le könyvét, hogy e viszongások, melyek közte s a hazának egy más lelkes fia között léteztek, s melyeket való nemzeti csapásként fájlaltunk, soká nem tarthatnak; mert kik egy czél felé haladnak, nem maradhatnak sokáig a nélkül, hogy találkoznának.

Sötét színekben festi a tisztelt gróf azon jövőt, mely reá e munkájának kiadása után vár; elvesztve népszerűségét s barátjait a nélkül, hogy fellépése által másokat szerezne vagy kibékíthetné elleneit: véleménye szerint állása ezentúl két szék közti s inkább falusi gazdáé, mint országos leend; de a dicső férfiú csalódik e nézetében; s valamint hazáját eddig háládatlansággal nem vádolhatá: úgy látni fogja ezentúl, hogy érdemek, mint az övéi, nem felejtetnek határaink között. Meglehet, hogy e nemzet, melyet felnevelni életének legmagasb czélja vala, néha talán nem fogja követni régi vezérének tanácsait, hogy egyes tárgyak iránt véleményeink különbözendenek egymástól s egyes esetekben elvbeli barátok a tisztelt hontárs nézetei ellen fellépendenek: de gróf Széchenyi neve mindig egyike leszen a legszebbeknek, s valamint ellenei, úgy barátai megemlékezendenek multjáról.

Mi nem fogjuk felejteni érdemeidet, tisztelt hontársunk! Nagy mező e haza s rajta munka jut mindenikünknek; mi nem irigyeljük azt, melyet Te eddiglen bevégzél; nem a babér, melyet más homlokáról lerántunk: csak az, melyet érdemelheténk, dicsőítheti homlokunkat; s mi örömmel látjuk a zöld ágat halántékid körül. Haladj a régi pályán s látni fogod körülötted az ügy mindenik hívét és az, ki ellen most igazságtalan vádakra ragadott honszeretetet, egyik legbuzgóbb társad leend; véleményeink pillanatokra szétvezethetnek, de az egy nagy hazaszeretet összegyüjti ismét a tévedőket s a rövid meghasonlás nem hágy keserűséget szíveikben.

REFORM.

ELŐSZÓ AZ ELSŐ KIADÁSHOZ.

Midőn Kossuth Lajos úr a *Pesti Hirlap* szerkesztéséről lemondván, e lapnak vezetését Szalay László barátom vette által, e lap, eltérve előbbi irányától, a közdolgok központosítását s a kormányi felelősséget tűzte ki vezérelvül. Mi, kik e hon kifejlődését az eddig követett úton lehetségesnek nem tartottuk, kiknek meggyőződése, hogy míg megyerendszerünk jelen alakjában marad, számos haladási kérdés kivihetetlen, nemzetiségünk veszélyben forog, s alkotmányunk is csak gyenge biztosítékokkal bir: felhíva éreztük magunkat e meggyőződés nyilt kimondására, s pedig annyival inkább, mennyivel bizonyosabban tudtuk, hogy elveink nem népszerűek, s hogy épen azért hosszú tárgyalásra s nézeteink minden oldalról való felvilágosítására leend szükség, míg azok elfogadásra számolhatnak. Föllépésünk egy irányú volt az országgyűlés akkori munkálkodásaival. De különben sem lehete eljárásunk ártalmas az ellenzékre nézve, melyhez tartozánk; miután akkor nemcsak mi, hanem az egész ország is meg volt győződve, hogy Kossuth Lajos úr hírlapi szabadítékot nyervén, e párt, mennyiben nézeteinket elfogadni nem akarná, organum nélkül maradni nem fog.

Mi nyilt, becsületes vitát akartunk a megyerendszer s központosítás elvének barátjai között, — s csak ettől vártuk tanaink győzelmét.

E remény meghiusíttatott. Kossuth Lajos úr hírlapi szabadítékot nem nyert, s vád emeltetett ellenünk, miként mi, az ellenzék egyetlen organumának kezelői,

e párt általános kérdései helyett elméleti kérdéseket vitatunk, melyekre nézve néhányan az egész párttól elkülönözve állunk.

E panaszok megszüntetésére, s mert magunknak sem látszott méltányosnak, hogy az ellenzék számos része, mivel megyerendszerünkhöz túlzásos előszeretettel ragaszkodik, organum nélkül maradjon, miután a kormány újabb lépései is szorosabb összetartásra intik az ellenzéket: Csengery Antal barátom mindazoknak megegyezésével, kik a *Pesti Hirlap*-ban mint rendes dolgozó társak részt vettek, kinyilatkoztatá a folyó év kezdetén, miszerint a központosítás kérdésének elméleti tárgyalását a jelen körülmények között felfüggesztvén, mellőzni fogja egy ideig azon pontot, mi miatt a *Pesti Hirlap* sokak által az ellenzék organumának nem tartatott. Alkalom nyujtatott ez által az ellenzék minden töredékeinek, hogy azon kérdések, melyekre nézve az ellenzék soraiban nem volt s nincs szakadás, s melyek természetöknél fogva olyanok, hogy körülöttök mindnyájan gyülekezhetünk, nem tekintve az egyéni vélemény csekélyebb eltéréseit, közös erővel tárgyaltassanak.

Midőn azonban ekkép a hírlapban megszüntek a központosítás és megyerendszer közötti viták: nem lesz talán érdektelen a közönségre nézve, ha azon elvek s állítások, melyek a *Pesti Hirlap*-ban először felhozatva, annyi ellenkezésre találtak s annyi gyanusításra adtak alkalmat, itt e munkában összeállíttatnak, hogy e szerint összefüggőleg s egész terjedelmökben ismertetvén azon tanok, melyeknek elfogadásától sokan e haza vesztét jósolták, kitűnjék, hogy azok, kik e hazában a központosítás elve mellett szólaltak fel, csakugyan oly dolgot tettek-e, mely által hazánk alkotmányos állását veszélyezteték?

Ez az, mi engem e munka kiadására birt, mely nagy részben oly dolgokat foglal magában, mik a *Pesti Hirlap*-ban ugyanazon szavakkal már előadattak. Egyes kérdések bővebben fejtettek ki, s itt-ott olyanok is adattak hozzá, miknek kimondása mostoha censurai viszonyaink között az időszaki sajtó útján lehetséges nem vala; de az elvek s föltételek között nincs egy is, mely a *Pesti Hirlap*-ban ki nem lett volna mondva.

S ha e lap iránya annyira káros volt, mint azt sokan hirdeték, a legszebb alkalom nyílik mindenkinek ellenkező nézeteit e munka megczáfolása által igazolni.

Még egyet.

E munkát két oknál fogva nyomatám külföldön.

Egyik ok censurai viszonyainkban fekszik. Ezek mellett az író gondolatainak közlésére soha biztosan nem számolhat, miután a censoroknak adott utasítás szerint ugyan szabadságunkban áll minden tárgynak nyugodt megvitatása, de a könyvvizsgálással megbizott egyének önkénye s korlátolt felfogása ellen nem birunk semmi biztosítékkal.

Továbbá a közönség oly könyvekben, melyek előleges vizsgálaton mentek keresztül, soha sem akarja látni az író meggyőződését, s a sorok között oly dolgokat olvas ki, melyek az írónak eszében sem voltak: én pedig, valamint nyiltan ki szoktam mondani meggyőződésemet, úgy félremagyarázását sem örömest látom, habár azon szándékkal történnék is, hogy nézeteim népszerüebbekké váljanak. Egyébiránt a kormány loyalitásától elvárom, hogy e nem censurázott ugyan, de a censura szabályaival ellenkezésben nem álló munkának hazánkban terjesztését akadályoztatni nem fogja.

Pest, máj. 1-én 1846.

BEVEZETÉS.

Hazánk nem maradhat jelen helyzetében. E meggyőződés annyira általánossá lett, hogy a reform szükségét bizonyítgatni merőben fölösleges. Csupán azon módokra és eszközökre kell tehát fordítni figyelmünket, melyek szerint a látszólag általánossá lett kivánat mielőbb s minél könnyebben valósíttathatik. Ezek iránt a hazában a legnagyobb véleménykülönbség mutatkozik. Némelyek a reformot részletenként, azaz alkotmányos életünk jelen formáit fentartva, egyes, időről-időre behozandó javítások által remélik eszközölhetni. Mások jelen helyzetünk javítását csak annyiban tartják lehetségesnek, mennyiben a reform nemcsak egyes tárgyakra, hanem egész alkotmányos szerkezetünkre kiterjesztetik.

Mielőtt e különböző vélemények körül saját nézeteimet elmondanám, szükségesnek tartom figyelmessé tenni olvasóimat hazánk jelen állapotára, mert meggyőződésem, hogy minden reformnak első feltétele jelen helyzetünk tökéletes ismeretében fekszik. Soha nem szabad ezt szem elől tévesztenünk. Politikus elvek hasonlók a mágnestűhöz, mely a hajóst csak akkor vezérli biztosan, ha ismeri a helyet, hol hajója áll, s ekként kiszámíthatja a vezértű eltéréseit.

Ha Magyarországot más mívelt, főkép alkotmányos országokkal hasonlítjuk egybe, számos institutiót fogunk találni, melyekre nézve hazánk minden más nemzetek szokásaitól eltér. Politikus állásunk ezen, hogy úgy mondjam: eredetisége leginkább három tekintetben vonja magára figyelmünket:

először, ha azon viszonyokat tekintjük, mik a hazánkban alkotmány szerint létező osztálykülönbségből fejlődnek;

másodszor, ha törvényhozásunk állását; s végre

harmadszor, ha közigazgatási viszonyainkat vizsgáljuk.

Nézzük e tárgyakat egyenként.

I. A nemzet különböző osztályai.

A tudósok szeretnek osztályozni; minélfogva, kik köz-, vagy magánjogunkról írtak, a nemzet kiváltságos osztályait négy rendre, s a nem kiváltságos néptömeget ismét több osztályra osztják. Én, a dolgok egyszerűsítése végett, s mivel ennyi felosztás politikai állapotaink megértésére nem szükséges, csak azon különbségről fogok szólni, mely e hon nemes és nem-nemes lakói közt fennáll.

Magyarország összes népessége, Fényes szerint, — kinek statistikáját használom e munkában minden számokra nézve, — 11.184,288; ebből 544,372 egyén — azaz körülbelől egyhuszad rész — nemes. Ha már kérdeztetünk: miben különbözik a nemzet ezen huszadának sorsa s állása a többi tizenkilencz huszadétól, feleletünket azon igen egyszerű állításban összpontosíthatjuk: hogy minden alkotmányos jog kizárólag az elsőt, minden, a közállomány fentartásából eredő kötelesség a második osztályt illeti.

Első tekintetre e mondás a XIX. században oly furcsán hangzik, hogy még magyar ember, sőt magyar nemes ember is vonakodni fog annak valóságát ily általánosságban elismerni; azonban, ha az alkotmányos jogok s kötelességek során végig megyünk, e rendkívülinek látszó elv alkalmazásában kevés kivételre fogunk találni.

Ki az, ki a törvényhozásban szabadon választott követek s utasításadási jogával részt vesz? — A nemes.

Ki választja a megye bíráit s tisztviselőit? — A nemes.

Ki határoz a megyében az úgynevezett háziadó kivetésénél s az a fölötti számolások iránt? — A nemes.

Ki rendelkezik a közmunkákról? — A nemes.

Kinek kezében vannak eddig az országnak kizárólag majdnem minden hivatalai? — A nemesében.

Ki birja az összes hazának majdnem egész földét, vagy saját allodiatura, vagy urbarialis birtokképen? — A nemes.

És ki az, kinek adója a törvényhozásnál elhatároztatik? — A nemtelen.

Ki az, kinek dolgában a megyei bíró legtöbbször ítél s a megyei tisztviselő szabadon rendelkezik? — A nemtelen.

Ki viseli a háziadónak egész terhét? — A nemtelen.

Kikből áll hadseregünk? — A nemtelenekből.

Ki míveli úrbéri szolgálat fejében majdnem e haza egész határát? — Ismét a nemtelen.

Nincs pont a felhozottak között, melyről egyenként hosszasabban szólni nem lehetne; nehogy azonban demokratikus szenvedélyességről vádoltassam, mellőzve minden bővebb commentárt, e tárgy körül csak még néhány rövid észrevételre szorítkozom. — Felhozathatik t. i. állításaim ellen, hogy miután az utolsó országgyűlés 4-ik s 5-ik törvényczikkelyében a nem-nemeseknek is hivatal- és birtok-képességet adott, a kép, melyet különböző osztályaink helyzetéről felállíték, való lenni megszűnt.

Senki sem lehet inkább meggyőződve, mint én, a felhozott törvényczikkek óriási következményeiről; azonban tagadhatlan, hogy nem-nemes honfitársaink jelen állásán azon törvényczikkelyek által mindeddig észrevehető változás nem történt, nem is történhetik mindaddig, míg a törvényhozó szándéka még más, eddig hiányzó intézkedések által nem segíttetik elő.

Oly országban, mint a mienk, hol mindennemű kormányi hivatalok választás által töltetnek be, felsőbb kormányi hivatalokra pedig nagyrészint azok mozdíttatnak elő, kik előbb ily hivatalokat viseltek: a nemtelenek hivatalképességének kimondása addig, míg a választási jog kizárólag nemesek kezében marad, csak kevés eredményt szülhet. A birhatási jognak nem-nemesekre kiterjesztése hihetőleg nagyobb hatással lesz; azonban e törvényczikktől sem várhatunk a nem-nemes osztály birtokviszonyaira nézve tetemes változásokat. Míg a nem-nemes birtokos a fölötte ítélő bíró választásába s azon megye közigazgatásába, hol birtoka fekszik,

semmi befolyással nem fog birni; míg birtokától — legalább ingó birtokától — oly adót fizet, melytől a nemes birtokos egészen szabad: addig csak ritka esetben várhatjuk, hogy nem-nemesek a törvény engedelmével élve, vagyonukat fekvő nemesi birtok szerzésére fordítandják, főkép ha tekintetbe veszszük, hogy azon számtalan akadályok közül, melyek a fekvő birtok szerzését hazánkban nehezitik, az említett múlt országgyűlési 4-ik törvényczikk által csak egy mozdíttatott el, s hogy míg az ősiség és egyéb birtok-törvényeink fentartatnak, elég marad, mi főkép a nem-nemeseket a birtokszerzéstől visszatartóztathatja.

Nem-nemes osztályaink helyzete tehát a múlt országgyűlési 4. s 5-ik czikkely által nem igen változott; s miket fölebb ez osztályok állásáról mondék, szint' oly valók, mint ha e czikkelyek nem is állnának törvénykönyvünkben.

II. Törvényhozásunk.

Nem szándékom e helyen törvényhozási szerkezetünk hosszú bírálásába ereszkedni, csak azon dolgok egyszerű előadására szorítkozom, melyekre nézve törvényhozásunk más alkotmányos népek törvényhozásától különbözik.

Mindenekelőtt feltünik, hogy alkotmányos nemzet létünkre annyi tárgyat találunk, mely ha nem is törvényeink értelmében, legalább hosszú gyakorlat szerint törvényhozásunk hatásköréhez nem tartozik. Valamint azokat tekintve, kik alkotmányos jogaikat élvezik, helyesen mondhatnók, hogy e haza lakosainak tizenkilencz huszadára nézve alkotmány nem létezik: úgy, ha törvényhozásunk tárgyaira fordítjuk figyelmünket, joggal elmondhatjuk, miként alkotmányosságunk csak közdolgaink egy kis részére terjed ki, s miként a többiekre nézve tettleg valóságos absolutismus alatt élünk.

Magyarországnak összes tiszta közjövedelmei, a házi adóval együtt, minden kezelési s kivetési költséget levonva, tesznek 23.000,000 ezüstforintot; ha ebből 4.500,000 forintot a házi adó fejében levonunk (valamivel többet, mint mire a házi adó közönségesen tétetik),

marad 18.500,000 forint, melyről a kormány rendelkezik. E közjövedelmeknek csak azon része, melyet a hadi adó fejében ajánlunk — azaz, kerekszámmal, nem egészen 4.500,000 forint, — függ törvényhozásunk határozásától; 14.000,000 attól egészen független. — Engedjük meg, hogy Fényes számadásaiban hibázott — mi a nálunk divatozó titkolózási rendszer mellett nem épen lehetetlen, — s hogy a közjövedelem összessége a valónál magasabban vétetett föl: bármennyire szállítsuk le azt, a közadónak azon része, mely a törvényhozástól függ, a kormány rendelkezése alá jövő közjövedelmeknek még mindig egyharmadát sem teendi, úgy, hogy mindenesetre teljes joggal elmondhatjuk, miként törvényhozásunk az alkotmányos jogok legelső s legszükségesbikének, a közjövedelmek szabad megajánlási jogának is csak egyharmadát gyakorolja, vagy helyesebben mondva, hogy e tekintetben befolyása egészen illusorius, átlátván mindenki, hogy míg a törvényhozás befolyása csak az adónak egy nemére, a hadi adóra terjed ki, s a közjövedelmek többi ágai annak határozataitól függetlenek, a kormány ily egyes ágak — például vámjövedelmek — emelése által a törvényhozás intézkedéseit megerőtlenítheti.

Minden törvényhozásnak főteendői közé tartozik a közjövedelmek mikénti kezelésére felügyelni. Sokan, kik az alkotmányos rendszernek épen nem barátai, mégis átlátják a hasznot, mely ily felügyelés által a a közigazgatásra háramolhatik, s tartományi rendeket (Landstände) kivánnak, kik az országos jövedelmek fölötti számolásokat megvizsgálják. — A magyar törvényhozás, a közjövedelmek mikénti kezelésére nézve, semmi ily felügyelést nem gyakorol.

A vám egykor csak a közjövedelmek egyik ágának tekintetett; napjainkban átlátja mindenki, hogy a vámkérdéseknek legfontosabb oldala azon hatás, melyet egyes vámszabályok a honi ipar egyes vagy minden ágaira gyakorolnak. Tagadhatatlan axiomaként fogadtatott el napjainkban, hogy miután nincs ország, mely az ipar egy vagy más ágának gyakorlására alkalmas nem volna, az ipar kifejlődése nagy részben az egyes országok vámbeli s kereskedési viszonyaitól függ. S im törvény-

hozásunk — ismét nem mondom: törvényesen, hanem tettleg — a vámok s kereskedelmi viszonyaink meghatározására semmi befolyást nem gyakorol. — Továbbá törvényhozásunk azon politikára sem bir befolyással, melyet a kormány külső hatalmasságok irányában követ; a törvények megszegése miatt senkit feleletre nem vonhat; mert ámbár a felelősség elve törvényeinkben többször kimondatik, a módról, mely szerint ez elv foganatba vétessék, semmi nincs határozva.

Több egyes tárgyat említhetnék még, mi, az alkotmányi rendszer fogalmai szerint, a törvényhozás teendői közé tartozik, s nálunk annak hatásköréből kivétetett; azonban csak az itt felhozott legfontosabbakra szorítkozva is, láthatjuk, miként a magyar országgyűlés az alkotmányos jogoknak csak egy igen csekély részét gyakorolja.

S most nézzük a törvényhozás belszerkezetét.

Magyarország törvényhozása két táblából áll.

A felső, egyházférfiakon, az országnagyok-, főispánok-, a fiumei kormányzón és két horvátországi követen kívül, áll a 168 mágnási család mindazon tagjaiból, kik az alsó táblához követeket nem küldve, jónak látják személyesen megjelenni; vagyonbeli állapot, a szám, melylyel egyes családok megjelenhetnek, sőt a kor, melyben valaki szavazattal bir, sem vétetnek tekintetbe. — Ez felső táblánk.

Alsó táblánknál három osztályt találunk. Az elsőt a királyi tábla s azon mágnások követei teszik, kik a felső táblánál személyesen nem jelentek meg, s ezek oly tagok, melyek épen nem szavaznak, sőt némelyek az utóbbiak közül, egyszerű táblai határozat következtében, még üléseiktől is megfosztattak.

A második osztályban jőnek a káptalanok, városok s kerületek követei, állítólag hasonló, azaz egy-egy szavazattal; ámbár mind a városi s káptalanbeli követek száma, mind az általok képviselt érdekek fontossága között a legnagyobb különbség létezik, s tulajdonkép senki sem ismeri a módot, miszerint a 47 város törvényhozási befolyása egy szavazatra szállíttatott le.

A harmadik osztályt végre a megyék s Horvátország

követei teszik; s ezek azok, kiktől minden kérdés eldöntése függ az alsó táblánál.

E követek, mint megbízó leveleikből láthatni, némi részben ugyanazokat képviselik, kik a felső táblánál személyesen megjelennek.

Minden megye, tekintet nélkül kiterjedésére s nemeseinek számára, két követet küld, kivévén a három horvát megyét, mely összesen csak két követ által képviseltetik, kiknek egyike a felső táblánál ül.

Minden megyei követ egyenlő szavazattal bir, úgy, hogy ugyanazon egy megyének két követe minden pillanatban leszavazhatja egymást.

A rendszerre nézve, melyet törvényhozásunk munkálódásaiban követ, nevezetes, hogy:

Az alsó tábla szavazattal biró tagjai utasításokkal s pedig a legkisebb részletekig terjedő s küldőik által minden pillanatban megváltoztatható utasításokkal kötttetnek le.

A felső tábla pedig nemcsak az adó tárgyában, hanem általán véve semmi kérdésnél sem bir — gyakorlatilag — kezdeményi joggal.

Figyelemre méltó ezenkívül, hogy a két tábla közötti viszony s a törvényhozásnál követendő tanácskozási rend sehol meghatározva nincs, s egy részről a felső tábla »veto«-ját minden megszorítás nélkül gyakorolja az alsó tábla határozatai fölött; a másikról, ez egy tárgyat ugyanazon országgyülés alatt, ha jónak látja, ötvenszer terjesztheti a felső tábla elébe, mellőzve minden egyéb tárgyakat, míg a felső táblát engedésre nem birá.

Ennyit röviden törvényhozásunkról. Fordítsuk most figyelmünket közigazgatásunk rendszerére.

III. Közigazgatásunk.

Három dolog van, mi közigazgatásunknál feltünik, s mi által az egészen eredeti jellemet nyer.

Először, hogy a közigazgatással megbizott minden testület egyszersmind bírói hatáskörrel bizatik meg, s az udvari kanczelláriától le a városi tanácsig a bírói s közigazgatási hatáskör elválasztva nincsen.

Másodszor, hogy közigazgatásunkban minden egység hiányzik, s a helyett, hogy, mint más országokban látjuk, egy középponti hatóságot találnánk, mely a közigazgatásnak fonalait kezében tartva, az egész állományi gépnek bizonyos irányt ad, nálunk a közigazgatás részint a kormány, részint a törvényhatóságok által gyakoroltatik, sok tekintetben teljes függetlenséggel s minden vezérelv nélkül, oly annyira, hogy nemcsak az egyes törvényhatóságok, hanem még a kormány egyes organumai között is a legnagyobb véleménykülönbséget találjuk a közigazgatási tárgyakban, s az udvari kanczellária és helytartótanács, például, nem egyszer valóságos ellentétben állnak egymással.

Harmadszor, hogy egész közigazgatásunkban nem találjuk a felelősség elvét alkalmazva; az egész közigazgatás részint a magát nem-felelősnek állító kormány, részint az egyes, már szerkezetök miatt feleletre nem vonható törvényhatóságokra lévén bizva.

A kormány részéről kanczellaria, helytartótanács, s bizonyos tekintetben az udvari kincstár s hadi tanács; az ország részéről ötvenkét megye, egy pár szabad kerület, s negyvenhét királyi város, melyek közül mindenik saját és sokszor változó elvek szerint administrál — ez volna képe közigazgatásunknak, ha t. i. a tapasztalás nem mutatná, hogy még az egyes járások szolgabírái is, saját nézeteiket s buzgóságukat követve, a mennyire hatáskörük terjed, megyéjük határozataitól kedvök szerint eltérnek.

Ki a mondottakat figyelemmel követi, minden bővebb bizonyítás nélkül által fogja látni, hogy:

Először: Miután minden alkotmányos jogok élvezete csak e hon lakóinak egyhuszadára szoríttatik, alkotmányos jogaink megtámadás idejében csak az összes nemzet egy huszadának védelmére számolhatnak, míg ha meggondoljuk, hogy e hon minden tehetősebb osztálya s az összes nemzeti birtoknak legnagyobb része az állomány terheinek viselésében részt nem vesznek, igen természetesnek fogjuk találni, ha hazánk, mint egész, soha azon erőre s hatalomra nem emel-

kedhetik fel, melyre kiterjedése s népének száma szerint hivatva látszik.[1]

Másodszor: Nem kevésbbé világos, hogy törvényhozásunk, belszerkezeténél fogva, a jelen állapotok fentartására ép oly czélszerű eszköz, mint alkalmatlan minden haladásra.

Harmadszor: A bírói s közigazgatási teendők összeköttetvén, sem a magyar bíróban azon függetlenséget, melyet hivatala igényel, sem a magyar közigazgatási tisztviselőkben azon egymástóli függést, mely minden jó administratiónak egyik föltétele, keresnünk nem lehet.

És ugyan lehet e bámulni, ha haladásunk ily viszonyok között lassú, sőt bizonyos tekintetekben lehetetlennek mutatkozik? Miután a nemzet tizenkilencz huszada az alkotmányon kívül áll, s a legnagyobb absolutismus alatt élő nemzetektől csak annyiban különbözik, mennyiben a magyar nép nemcsak a magyar királytól függ, hanem a magyar korona ötszázezer tagjának önkénye alatt áll: csodálatos e, ha az alkotmányos élet külső formáit igen, de áldásait nem ismerjük; ha törvényhozásunk a haladásra napról-napra alkalmatlanabb eszköznek mutatkozik, s oly országban, hol rendezett közigazgatás épen nincs, az ipar, kereskedés s művészet nagy előlépéseket nem tehet? Mondom, lehet-e bámulnunk mindezen, s nem kell-e megvallani, miként sokkal csodálatra méltóbb volna, ha alkotmányunk jelen szerkezete mellett a bajoktól mentek volnának.

Vannak s pedig számosan, kik jelen helyzetünket csak az alkotmányunkba lassan becsúszott visszaéléseknek tulajdonítják; mások, miként egy vagy más párthoz tartoznak, benne csak vagy a kormánypárt rosszakaratának, vagy az ellenzék túlzásainak következményét keresik;

[1] Magyarországnak egész kiterjedése, 1200 □-öles holdakban véve föl, 54.725,009 hold; miután ebből az 1828-iki országos összeírás szerint csak 6.498,506, — Fényes felszámítása szerint körülbelől 13.500,000 — van oly kezekben, kik a haza közterheiben részt vesznek: Magyarország csak annyi erőt fejthet ki, mennyit egy kiterjedésre nézve négyszer kisebb, azaz körülbelől 1100 □-mérföldnyi országtól várhatnánk, melynek termékenysége a mostaninál egy ötöddel kisebb, mert hisz ezen 1100 □-mérföldnek termékeiből, kilenczed s tized fejében, egyötöd még a nemességet illeti.

de mi az elsőt illeti, kérdem: ha alkotmányunkba ennyi s ily káros visszaélések csúszhattak be, nem alkotmányos szerkezetünk hibáit mutatja-e ez is? — s a másodikra nézve: ugyan van-e csak egy ember köztünk, ki, midőn ily vádakat emel, azoknak igazságáról belsőkép meg volna győződve? — Egész életemben az ellenzék soraihoz tartozva, teljes meggyőződésem a jelen pillanatban is az marad, hogy igen sok jó, mi hazánkban céloztatott, csak a kormány által akadályoztatott meg; de igazságosabb vagyok, mint hogy el nem ismerném, miként az ellenzék részéről is követtettek el hibák, mik által haladásunk — habár a legjobb szándékkal — hátráltatott. Azonban egyes pártok hibái miatt egy ország sem juthat soha oly nyomorult helyzetbe, minőben hazánkat látjuk jelenleg. Hol, midőn az alkotmányos élet mozgékonyságánál fogva majd egy, majd más párt emelkedik többségre, de a nélkül, hogy céljainak valóságos győzelmet szerezne; hol a nem szünő mozgalom s ingadozás valódi haladáshoz nem vezet; hol nemcsak a cselekvésben, de még az egyes pártok kivánataiban is következetlenség uralkodik, s a merre fordulunk, negatiókkal találkozunk, de sehol határozottan formulázott positiv követelésekkel, úgy, hogy mindenkiről a legnagyobb bizonyossággal elmondhatjuk, mit nem akar, és senkiről nem tudjuk, hogy tulajdonképen mit akar: — ily országban a bajok okát mélyebben, itt azt magában az alkotmány organismusában kell keresnünk: — ott minden reform utáni törekvés sikertelen, ha az nem a bajok kútforrásaira terjesztetik ki. — Ez legalább az én meggyőződésem; mennyiben helyes, olvasóim ítéletére bizom, csak azon egy kéréssel, hogy ezen ítéletet akkorra halaszszák, mikor e könyvet végig olvasták. — Úgy hiszem, e munka folytában be fogom bizonyítani, hogy bármik legyenek azon ellenvetések, melyek a gyökeres javítást kivánó pártok ellen terveik kivihetlensége iránt közönségesen felhozattak, hazánkban épen ellenkezőleg minden javítás kivihetetlen, mely nem gyökeres, s lehetetlen célok épen azok által tűzetnek ki, kik látszó mérséklettel alkotmányunk épségben tartásáról szólnak, de e mellett oly javításokat tűznek ki, melyek azzal egyenesen ellentétben állanak.

ELSŐ RÉSZ.

ELSŐ FEJEZET.

Azon okok, melyek megyerendszerünk mellett közönségesen felhozatnak.

Magyarország alkotmányos élete úgynevezett helyhatósági szerkezetének körében mozog. Ez az, mi törvényhozásunknak jelen formáját adá, min a biráskodó hatalom épül, s mire a végrehajtó támaszkodik; ez az, mitől jelenleg minden reformkérdés megindítása s végső sikere függ, mennyiben a kezdeményi jog tettleg csak megyéink által gyakoroltatik; s minden törvény haszontalan, ha végrehajtásában a megyék által akadályok tétetnek. Helyhatósági rendszerünktől várják mindazok, kik eddig a reform körül fáradozának, iparkodásuk sikerét.

A kérdés tehát, hogy mennyiben helyes állításom, miszerint Magyarország csak gyökeres javítás útján emeltethetik ki jelen tespedéséből, egyszerűen azon practikus kérdéshez vezet: valószínű, sőt csak lehetséges-e jelen megyei szerkezetünkkel a reform mezején tovább haladni; s nincsen-e az egyes haladási indítványok és megyei szerkezetünk között sok esetben valóságos ellentét?

Ha megyei szerkezetünk a czélbavett haladással megfér, e szerkezet, valamint eddig, úgy ezentúl is a haladás eszközeül használható, s magára e szerkezetre kiterjedő gyökeres javításról gondoskodni fölösleges. Ha azonban a dolgok természete s eddig tett tapasztalásaink ellenkezőt bizonyítanak: nincs egyéb hátra, mint vagy a

haladásról lemondani s kitűzni a legmakacsabb conservativismus zászlaját, vagy elismerni jelen megyei szerkezetünk célirányatalanságát, s oly alkotmányos formákról gondoskodni, melyek a haladással ellentétben nem állnak.

Nemzetünk három század előtt a török hatalom alatt görnyedve, Európa független nemzetei mellett kiküzdött állását elveszté, s széttépettségében, mint egész, sokáig megszünt élni. Ily viszonyok közt szükségkép csak egyes törvényhatóságaiban tarthatá fenn magát, minek következménye lett, hogy noha Magyarország független századaiban e hazában aránylag kevesebb helyhatósági életet találunk, mint máshol: valamint a spanyoloknál a mórok hatalma, úgy nálunk a török elfoglalás oly megyei s helyhatósági életet idézett elő, minőnek jelen századunkban példáját hasztalan keressük.

Mindent, mit szabadságunkból megtartánk, nemzetiségünk töredékeit, szebb napjaink emlékét, mindent egy szóval, minek, mint nemzet, még birtokában vagyunk, megyei rendszerünkben tartottunk fel eddig. Ez volt paizsa alkotmányunknak három szomorú századon át, ez látszott egyedüli biztosítékának, ha a jelenben körültekintve azon veszélyekre gondolánk, melyek alkotmányosságunkat fenyegethetik. Hasonló körülmények közt megfogható, ha ez institutió iránt tiszteletünkben kelletin túl mentünk, s tökélyeit bebizonyított tényül elfogadva, arra fordítók egész figyelmünket, mikép fejthetjük ki még inkább ez institutiót? Mindez természetes, sőt, mint helyzetünk szükséges eredménye, teljes méltánylást érdemel azon lelkesedés. Azonban egy negyed század óta e haza nagy előlépéseket tett politikai érettségében; közéletünk majdnem minden ágában több józan felfogást találunk, mint annakelőtte. Ideje tehát felhagyni a túlzó magasztalással, melylyel eddig helyhatósági szerkezetünkről szóltunk; ideje tisztába jőnünk e szerkezet valódi becse iránt is. — Minden becsületes embernek kötelessége, hol látja, hogy bizonyos csalódások valakinek kárára válnak, igazságot mondani, bármi rosszul fogadtatnék is az első pillanatban; s felfogásom szerint e kötelesség nem válik kisebbé, ha hivatásunk azt egy nemzet irányában gyakorolni.

Nincs tárgy alkotmányos életünkben, melyre nézve annyira ellentétben álló ítéleteket hallanánk, mint megyei szerkezetünk. Ha valamely idegen viszonyainkat vizsgálni kezdi, mi lesz első ítélete? Tegyük fel, hogy Horácz »nil admirari«-ját követve, a nemesség adómentességén nem fölötte bámul, s csak a nemtelenek adóztatási rendszerére terjeszti vizsgálatait; mit fog gondolni, ha látja, hogy a A. megyében minden colonicalis telek birtokosa 15, B-ben 3 forintot fizet; C-ben a teher legnagyobb részét szarvasmarha viseli; D-ben, hol a nemesség juhok nemesítésével foglalkozik, a concurrentia kizárása végett a teher a jobbágyok juhaira vettetett; E-ben s F-ben egy ötödik s hatodik adókivetési rendszer divatozik, legfölebb azon egy hasonlattal, hogy az adó majdnem mindenütt a tőkén s nem a jövedelmen fekszik. Mit fog mondani, ha egyik megyéből a másikba utazva, a legjobb útat naponként kétszer háromszor a legrosszabbal cserélte föl; ha útjában, csakhogy az út valamely falu vagy kastély, vagy épen puszta mellett menjen keresztül, mérföldeket kelle kerülnie, s hallá, hogy ez is a municipalis rendszer következése; ha tudtára esett, hogy némely helyen az út szántszándékkal hanyagoltatott el, csakhogy a szomszéd megye lakosai gabonát bizonyos vásárra ne hozhassanak; s hogy végre, midőn egy helyen oly törvények sincsenek még végrehajtva, melyek 1836-ban hozattak, másokban már az 1856-ban hozandó törvények hajtatnak végre, s miként mindez municipalis rendszerünkből veszi eredetét? Azon idegen kétségkívül úgy gondolkodik, s azt fogja mondani, mikép Magyarország Istentől megáldott boldog haza, népe jó és nemes, csak azon bajtól mentetnék meg, mely kifejlődését lehetetlenné teszi, s melyet municipalis szerkezetnek neveznek. S most menjünk táblabíráink egyikéhez, akár épen szobájában Corpus Jurisát, vagy az utolsó debreczeni kalendáriumot forgassa, akár pipázva nagy kandallójánál üljön, vagy künn lelegeltetett mezején a mezei rendőrségi törvények áldása felett ábrándozzék, s kérdezzük őt municipalis szerkezetünkről, s vajon mit fogunk tőle hallani? Nem azt-e, hogy municipalis szerkezetünknél soha tökéletesebb emberi institutió nem létezett; hogy, valamint hazánk

fennállását egyedül ennek köszönheti: úgy nincs nemzet Európában, mely azt a magyartól ne irigylené, — a mi e hazában szép és jó, az mind a municipalis szerkezet szükséges következménye; s ha ez institutiónak vannak is kinövései, e kinövések mind könnyen eltűrhetők, ha azon veszélyekre gondolunk, melyeket a centralisatio hozna nemzetünkre?

Ki itél itt józanon a kettő között? Hihetőleg, mint az ennyire absolut itéleteknél lenni szokott, egyik sem. Azonban e két, egymástól annyira eltérő vélemény, melyek közül mindenik mellett erős meggyőződés szólal fel, világos bizonysága annak, hogy e tárgy körül fogalmaink még nincsenek tisztába hozva; minélfogva mielőtt fejtegetésünkben tovább haladhatnánk, előbb azon okokat kell fölkeresni, miknek az e kérdés körül létező zavart tulajdonítnunk kell.

Ha azon módot tekintjük, melylyel eddig a megyei rendszer kérdése Magyarországban tárgyaltatott, a főok, mi miatt e tárgy discussio által inkább homályba, mint tisztába hozatott, kétségkívül már abban fekszik, hogy a megye municipiumnak neveztetett. Valamint a rómaiaknál, úgy az egész középkor alatt mostanig, a municipium-név városoknak vagy más kisebb társaságoknak adatott s így municipalis szerkezet alatt széles e világon nem értetik más, mint azon politikai intézetek összege, melyek szerint ily kisebb testületeknek mind belső kormánya, mind a közállományhoz való viszonyai rendezvék.

Nálunk a »municipium«-szó képleg (figurative) használtatik. Nálunk — s okát valóban meg nem foghatom — municipalis szerkezetnek az neveztetik, mi valamint egykor igen helyesen megyei szerkezetnek mondatott, úgy még napjainkban is egészen megtartá ezen természetét s a municipalis szerkezettől lényegében szintúgy különbözik, mint azon rendszertől, mely szerint valamely státusszövetség független részei kormányoztatnak. E szavak fölcserélése szükségkép a fogalmak összezavarását vonta maga után s oda vezetett, hogy megyei szerkezetünk municipalis szerkezetnek neveztetvén, benne mindazon tulajdonok kerestettek, melyek csak a szorosan vett municipalis szerkezetnek

következményei; s valamit birva, mit municipalis szerkezetnek nevezünk, a municipalis szerkezet valódi jótéteményeiről megfeledkeznénk, míg a communalis szerkezet kifejtésére semmit nem tettünk. Csak ez eszmezavarnak tulajdonítható, hogy megyéinket, midőn egyrészről majdnem független állományokul tekintjük, másrészről tisztán municipalis hatóságok teendőivel foglaljuk el; s ezen eljárásunk védelmére a külföld politikus íróira hivatkozánk, megyei szerkezetünkre alkalmazva mindazt, mit ők a municipalis szerkezet mellett mondának, — noha a megyei szerkezetben a neven kívül alig van valami a helyhatóság azon fogalmából, melyet ők felállítottak.

Megyéink nem municipiumok. Az, mit municipalis szerkezetnek nevezünk, nemcsak nem érdemli e nevet, sőt minden municipalis szerkezet létezését valóban lehetetlenné teszi. S azért minden okoskodás, melyet a külföld íróiban a municipalis rendszer mellett felhozva találunk, nemcsak hogy a nálunk divatozó rendszer mellett nem, sőt egyenesen az ellen szól.

Megyerendszerünk annyiszor s oly kitünőleg népszerű publicistáink által neveztetett municipalis szerkezetnek, hogy ezen állításom némelyek által talán paradoxnak, vagy, mi egy idő óta szokássá vált, doctrinair szőrszálhasogatásnak fog mondatni. Bővebb okoskodás helyett legyen szabad megyéink hatáskörét azon szavakkal előadni, melyekkel arról Fényes, statisztikája második kötetének 131-ik lapján, szól.

»Az egész vármegye kormányzása a megyei közgyűlés (gener. congr.) és a kis gyűlés (part. cong.) által tétetik mozgásba. Közgyűlés évenként rendesen négy, de szükséghez képest több is szokott tartatni, még pedig teljes nyilvánossággal, benne mindenki megjelenhetvén s a nemesek szavazati szabadsággal is birván. Tárgyai a következők: Itt választatnak országgyűlési követek minden főispáni kijelölés nélkül s adatnak nekiek utasítások; a közbizodalmat elvesztett követeket visszahívja; az udvari kanczellária s helytartótanács rendeleteit és intézvényeit vagy elfogadja és végrehajtás végett az illető tisztviselőknek kiadatni rendeli, vagy, ha ezek a törvénynyel megegyezhetők nem lennének, iráutok ille-

delmes hangon felírást határoz; a házi adót minden évre, a szükséghez mérve, megszabja; az adórovatalokat s osztályozásokat meghatározza s minden adót egyenkint a helységekre kivet s a nemesi adóajánlatokra nézve kulcsot szab; börtönének állapotját, rabjainak s mindennemű megyei pereknek számát s jegyzőkönyvét a helytartótanácsnak évenkint megküldi; statutumokat hozhat, melyek a király által megerősíttetvén, a megye határain belül mindenkire nézve kötelezők; a hús árát időszakonként minden kebelbeli helységben — a királyi városokat sem véve ki — megszabja; a policziára felügyel; a tisztikar fölött ellenőrködik s számadásra vonhatja; a fekvő katonaság szállásolása iránt rendelkezik; azok ellen, kik a bírói itéleteknek makacsul ellenszegülnek, hatalomkart rendel; nemes és nem nemes folyamodók kéréseit elintézi; szóval a törvény határai közt saját dolgában függetlenül végez s rendelkezik; de bíróságot, a gyűlés méltóságát illetlen kifejezésekkel megsértő egyének rögtöni elmarasztását kivéve, sohasem gyakorol. — Kis gyűlések csak akkor tartatnak, ha valamely dolog jövő közgyűlésig halasztást nem szenvedhet, ekkor is jegyzőkönyveik közgyűlés elébe terjesztendők.«

Fényes Eleknek ezen előadása, felfogásom szerint, nem áll egészen. Jelesen az, hogy a megye által hozott statutumok csak a királyi megerősítés után válnak a megye határain belül kötelezőkké, legkevesebbet mondva, controvers kérdés, melyre nézve törvényeink jelen állásában én Fényessel épen ellenkező véleményben vagyok, meg levén győződve, miként a megyei statutumoknak, hogy a megye határai között kötelezőkké váljanak, királyi megerősítésre szükségök nincs.

Épen oly kevéssé helyes azon állítás, hogy a megyei gyűlés, a gyűlés méltóságát illetlen kifejezésekkel megsértő egyének rögtöni elmarasztalását kivéve, bíróságot soha nem gyakorol. Ezt alig mondhatjuk oly testületről, mely minden nemesnek büntető perbefogatásáról határoz, melyre, a karhatalmi kérdéssel, a polgári perlekedés egyik fontos része bízatott. Miután azonban Fényes érdemei országszerte elismertetvén, e jeles tudósunkat senki megyei szerkezetünk iránti ellenségeske-

déssel nem vádolhatja, célirányosabbnak látszott, ha megyegyűléseink jelen hatásköréről szólva, az ő szavaival élek. Ha én szólok e tárgyról, kit a megyei szerkezet barátjának nem tartanak, némelyek által — mire tapasztalásaim vannak — talán a leghívebb előadás is torzképnek neveztetnék. E jeles tudósunk előadása, ki kevéssel az idézett hely után vármegyéink municipalis szerkezetét alkotmányunk legdrágább kincsének nevezi, senki előtt gyanús nem lehet.

A megyei gyűlés, mely e hatáskörrel felruháztatott, áll a tisztviselőkön kívül (kik legújabb törvényünk szerint nem-nemesek is lehetnek), a megye összes nemességéből, úgy hogy a gyűlés hatásköréhez tartozó tárgyakra nézve minden egyes, a gyűlésben jelenlevő nemes egyenlő szavazattal bir.

A nemesek száma különböző: Borsod-, Pozsony-, Szathmárban (Fényes szerint) több 30,000-nél, Mosonyban nem egészen 400[1]. Szintoly különbség van a megyék kiterjedésére nézve. Tornának kiterjedése 10 □, Biharé 200 □-mérföldet tesz.

Már most kérdem elfogulatlan, sőt legelfogultabb olvasóimat: vajon a rendszer, mely megyéinknek ily hatáskört ad, neveztethetik-e municipalis szerkezetnek? Ha nem, akkor mindazon okoskodások, melyekben a külföld írói a municipalis rendszer mellett felszólaltak, s melyek majdnem szórul-szóra megyei szerkezetünk védelmére alkalmaztattak, mit bizonyítanak egyebet, mint hogy azok, kik ezt teszik, vagy a külföld fogalmaival ismeretlenek, vagy megyei szervezetünk lényegét soha figyelmökre nem méltaták.

Közel két éve, hogy Kossuth Lajos a *Pesti Hirlap* vezetésétől visszalépvén, ezen lap jelen megyei szerkezetünket vizsgálata tárgyául tevé, s azon meggyőződéssel lépett föl, miként míg megyei szervezetünk jelen alakjá-

[1] A különbséget, mely az egyes megyék nem-nemes lakosainak száma között létezik, felhozni e helyen nem szükséges, miután nem-nemes honfitársaink megyei szerkezetünkben semmi joggal nem birnak. E különbség azonban, mely mind a közigazgatás, mind főkép a háziadó tekintetében fontos, szintén igen tetemes, miután, például, Tornának népessége 19,000, Pesté s Bácsé 500,000 lélekre vétetik föl.

ban fennáll, kifejlődésünk lehetetlen. Sok szebbnél-szebb előadást hallánk s olvastunk azóta a centralisatió általános veszélyeiről; hallottuk, miként nem élvezheti Francziaország vérrel szerzett szabadságát, csak mivel alkotmányában a központosítás elve alkalmaztatik; emlékeztettünk Anglia s Amerika gyarapodására, melyet ez országokban a municipalis rendszer idézett elő; minden, mit Rotteck s Welker egy részről, Haller s Peyronet a másikról a helyhatósági rendszer magasztalására írtak, újra elmondatott, hogy a világ példája s annyi tekintélyek szavai a szentségtelen vakmerőket, kik a magyar alkotmány palladiumát megtámadni bátorkodtak, visszaijeszszék. De mit bizonyít mindez, ha megyei szerkezetünkre fordítva figyelmünket, meggyőződünk, miként az, a forgalmak tökéletes összezavarása nélkül, municipalis rendszernek nem neveztethetik, s miként azon közigazgatási forma, melyet megyéinkben találunk, nemcsak a franczia centralisatiónak, hanem minden alkotmányos rendnek, minden nemzeti egységnek ellentétét képezi. Minden vitatkozásban első szabály, hogy a tárgyakat saját neveiken nevezzük. Mi tehát azt megyei szerkezetnek nevezve, egész szorgalommal vizsgálandjuk: vajon e szerkezet jó s czélszerű-e mind hazánk jelen állása, mind annak jövő kifejlődése szempontjából?

A megyei szerkezet legfőbb tökélye, mely már egymaga elégséges volna, hogy azt minden institutiónak elébe tegyük, abban fekszik, miszerint a hazát a centralisatiótól őrzi meg, — hallám nem egyszer, de százszor, s pedig olyanoktól, kiket a magyar éghajlat alatt jeles embereknek szoktak nevezni. Újabb időkben sok mondatott s iratott a centralisatio ellen, s magában Francziaországban is a községi élet elölése valódi szerencsétlenségnek tartatik; de vajon ebből az következik-e: hogy az emberi nem csak a franczia alkotmány egyenes ellentétében keresheti üdvét, vagy hogy a szabadság csak ott állhat fel, hol a megye, vagy ily értelemben vett helyhatóság minden hatalmat elnyel, úgy, hogy valamint Francziaországban tisztán községi tárgyak is a kormány rendelkezésére bizattak: úgy itt az is, mi az egész hazát érdekli, a megyének adatik

által? Mintha bizony minden bajunkon segítve lenne, mihelyt minden teendő egy ponton összezavarását utánozzuk. Hiszen épen ez az, mi miatt Francziaország szenved, azon egy különbséggel, hogy a zavar helyének a középponti kormány helyett mi a megyét választjuk. Ekként, bármennyire különböznek Francziaország viszonyai azoktól, melyeket hazánkban találunk, maga e nagy birodalom példája is csak arra int, hogy miután Francziaországban látjuk, hová vezethet a magában leghelyesebb eszmének részben hibás alkalmazása, miután látjuk, miként még a század legnagyobb lángesze által organisált administratio is oly ügyek czélszerü kezelésére, melyek természetes körén kívül fekszenek, alkalmatlan: mi állományunk egyes működő részeire szintén ne bízzunk oly tárgyakat, melyeknek kezelésére azok alkalmatlanok. Már pedig ezt tapasztaljuk jelenleg megyei szerkezetünknél.

Az alkotmányos élet legszebb eszméje kérdésén kívül az, hogy senki azon ügyek elrendezéséből, melyek őt érdeklik, kizárva ne legyen. Az egyes alkotmányok aránylagos becsét az úgynevezett selfgovernment nagyobb vagy kisebb kiterjedésbeni valósítása után itélhetni meg legjózanabban, s ép ez önkormány létesítése az, mi megyei szerkezetünkön leginkább magasztaltatik.

De ne ámitsuk magunkat szép szavak által, melyek lelkesedéssel kimondatván, sokszor évekig ép oly lelkesedéssel ismételtetnek, a nélkül, hogy valakinek csak eszébe is jutna, miként mindenek előtt e szavak értelmezése kivántatik. És vajon megyéink érdemlik-e hát, hogy felőlök mondassék, miként az önkormányzás (selfgovernement) eszméjén alapulnak.

Az önkormányzás eszméjének két következménye van.

Először, hogy azoknak, kiket valamely tárgy érdekel, annak intézésében részök legyen.

Másodszor, hogy azokon kívül, kiket a tárgy érdekel, senki az intézkedésbe be ne folyhasson.

Hol a kellékek egyike hiányzik, beszélhetünk bármennyit a szabadságról, de habár egyesek sokat kormányozhatnak, önkormányról, jól rendezett alkotmányos életről, teljes meggyőződésem szerint, szó sem lehet.

S most nézzük önámitás nélkül megyei szerkezetünket, s mondjuk ki őszintén, vajon ez institutió megfelel-e az önkormányzás eszméjének? Ha elvonatkozunk is attól, hogy népünknek nem nemes osztályai, azaz majdnem az egész nemzet, a megyékben minden befolyásból kizáratván, azon rendszer, mely mellett ez történik, gúny nélkül selfgovernmentnek alig neveztethetik; ha megengedjük, hogy most, miután a birtok- s hivatalképesség kivívatott, e létező anomalia nem tarhatja föl magát sokáig, s így megyerendszerünk ezen hiánya meg fog szűnni: vajon, csupán azon hatásra tekintve is, melyet a nemesekre gyakorol, megfelel-e azon rendszer kivánatainknak, főkép, ha az önkormány azon második, általunk említett kellékére fordítjuk figyelmünket, mely szerint szükség, hogy senki ne birhasson befolyással oly tárgyak elintézésére, melyek őt nem érdeklik?

Minden alkotmányos formának czélja az egyéni szabadság biztosítása s ezért jól és helyesen itélnek, kik minden állományi szerkezetet, mely által e szabadság szükségen felül korlátoztatik, hiányosnak tartanak. — Közállomány, melyben az egyes polgárnak közdolgokra való befolyása csak bizonyos időkben gyakorlandó választási jogra szoríttatik, habár elvben az emberi jogok elismerését foglalja is magában, gyakorlatilag szintén oly károsan működhetik, mint az absolutismus bármely neme; s azért még egyszer mondom: jól s helyesen itélnek mindazok, kik az oly alkotmányt, melyben a valóságos municipalis életnek tér nem engedtetett, szabad alkotmánynak elismerni nem akarják. De ép ezen szempont az, melyből megyei szerkezetünk fentartásának lehetetlenségéről meg kell győződnünk.

Akarjuk, hogy az egyéni szabadság sérthetlenül fentartassék, — akarjuk, hogy azon ügyek elhatározása, melyek csak a polgárok bizonyos részét — például egy város vagy egy megye lakóit érdeklik, — nem mások, hanem ép azok által rendeztessenek el, kiket érdekelnek. Az ország több, mint egy törvényhatóság; ki kételkedik ezen? — de ha Péter, Pál s Jánosnak dolguk van egymással, s e dolog kívülök senkinek nem használ s nem is árthat: vajon azért, mivel hat vagy nyolcz,

vagy épen az egész megye több e háromnál, Péter, Pál, s János a nemes megyére fogják-e bízni dolgaikat? És az egyes megye, város vagy falu nem követelheti-e szintoly joggal, hogy azon tárgyak, melyek nem az egész országot, hanem csak őket érdeklik, szintén nem az ország által, hanem csak általok határoztassanak el? Ez minden valóságos municipalis szerkezet egyszerű alapja, s ha megyei szerkezetünket erre vezethetjük vissza, nincs mit aggódni fenmaradásaért, benne akkor a központosítás alkotmányos voltának egyik biztosítékát birjuk. De megyei szerkezetünkben megvannak-e e kellékek?

Nézzünk körül az országban. Egy falu lakói saját hasznukra s költségökön utat vagy más, csak őket érdeklő közmunkát akarnak véghezvinni, — ki az, ki ez ügyben határoz? A nemes vármegye.

Egyes kerület vagy járás mezei rendőrségi birót kiván, tisztán azon ügyek elhatározására, melyek rendőrségi tekintetben ezen kerületben vagy járásban előadhatják magokat; s ki fog itt határozni? A nemes vármegye.

És ha az egész ország nevében itélő bíró itéleteinek végrehajtására karhatalom kivántatnék, kitől kérjük? A vármegyétől.

Nincs tárgy e hazában, mely a megye köréhez nem vonatkoztatnék. De ép ebben fekszik megyei szerkezetünk gyengesége.

Az egyes megyék érdekein kívül vannak e haza polgárainak más érdekeik is, a melyekről gondoskodnunk kell. Vannak tárgyak, melyek az egész országot, — vannak, melyek csak egy falut érdekelnek. Ily tárgyakat a megye határozatára bízni nem egyéb, mint az egész falu dolgait Péter, Pál s János uraimékra — vagy azt, mihez csak Péternek van köze, az egész falu elhatározására bízni, mi kérdésen kívül czéliránytalan s ártalmas a megbizottra is, mivel oly munkával bizatott meg, melynek becsületes bevégzésére elégtelen. Nézzünk, vagy inkább hallgatódzzunk körül kissé az országban. A megyerendszernek sok, főkép Isten által szép szónoki tehetséggel megáldott barátai vannak; de vajon mi ellen fogunk legtöbb panaszt hallani, nem egyes, hanem összes lakóinak minden osztálya között? Nemde a

megyék ellen? A jobbágy leginkább azon terhekről panaszkodik, melyek általok rovattak rá; a polgár az ipar hátramaradását bennök keresi; a hazafi szomorúan felsóhajt, hogy a legüdvösebb törvények, melyekért annyira küzdött, egyes megyék hanyagsága által meghiusíttattak. S vajon hát mind e panaszok mit bizonyítanak? Azt-e, hogy minden municipalis szerkezet rossz? Korántsem; de, kérdésen kívül, bizonyítják azt, hogy a megyei szerkezet jelen alakjában rossz, s hogy valamint azt municipalis szerkezetnek nevezni a fogalmak összezavarása nélkül nem lehet: úgy ezen institutióban, mely polgáraink minden osztályainak érdekét sérti, az önkormányzás eszméje létesítését csak az találhatja, ki vagy — Verbőczy szerint — a magyar nemzet alatt csupán a nemességet érti, vagy nincs tisztában e szó értelmével: önkormányzás.

Ha visszatekintek azon discussióra, mely a *Pesti Hirlap* s a két haza többi hirlapjai között a megyerendszer iránt majdnem másfél évig folyt, bámulnom kell a mód felett, mely szerint e vitatkozásban ama rendszer védelmezői eljártak.

Voltak, kik megyerendszerünkben nemzetünk geniusának[1] következményét látják, s ebből következtetik annak változhatlanságát.

Tudjuk, egy idő óta, főkép a történet- s alkotmánytanból, különös becse kerekedett bizonyos szépen hangzó phrasisoknak, melyek Mephisto híres tanácsa szerint, »denn eben wo euch die Begriffe fehlen, da steht das Wort am rechten Ort«, nagyobb munkák- s folyóiratokban, valahányszor más magyarázat hiányzik, használtatni szoktak. Vallás, ipar, mezei gazdaság, alkotmány, sőt maga az egyes népek hadi rendszere tisztán a nemzetek jellemeből magyaráztatik meg, mintha a macedoni phalanx s a római legio épen úgy e két nemzet természetes tulajdonaiból venné eredetét, mint a mód, miként a vad ludak vagy darvak szállni szoktak. Mindez általános phrasisok csak azt bizonyíták, hogy azok, kik velök élnek, nem tudtak vagy nem akartak

[1] A „nemzeti genius" itt fordul elő először a magyar irodalomban. Azóta szárnyas ige lett.

bizonyos állapotok megmagyarázására más okokat keresni.

Vajon hát miben áll nemzetünk jellemének azon része, mely a megyei szerkezetet, miként az most fennáll, előidézte, vagy szükségessé teszi? — Menjünk Amerikába, s ha az angol- és német-faj között, mely e világrészt lakja, több municipalis életet találunk, mint bárhol, s ha a széthúzó municipalis élet e népek anyaországaiban napról-napra inkább eltünik: ebből mi következik? Az-e, hogy a municipalis szerkezet az angol s német nemzet jelleméből fejlődik, vagy hogy vele ellentétben áll? Kinek hígyünk? Azon franciáknak-e, kik Svájczban majdnem független municipiumokra oszlanak, vagy azoknak, kik nagy honukban a központosítást túlzásig tökéletesíték? Az Orosz-birodalomban lakó szlávság, vagy azon szlávok, kiket a török-elnyomás alatt találunk, hordják-e magukon nemzetiségök valódi bélyegét? Vagy mindezen különbségek, melyeket ugyanazon népeknél, különböző századokban, vagy külön éghajlat alatt találunk, nem bizonyítják-e inkább azt, hogy a műveltség egy bizonyos fokán az alkotmányos forma, mely alatt valamely nemzet él, nem természetes hajlamának, hanem egészen más okoknak eredménye, melyeket fölkeresni kétségen kívül nehezebb, de hasznosabb is, mint oly theoriák felállítása, melyek az emberi szabadsággal ellentétben állva, minden haladás lehetőségét kizárják. És ha most hazánkat s a jelen kérdést tekintjük, azok, kik megyei szerkezetünket a nemzeti jellem következményeül állítják, sziveskedjenek kijelölni a kort, melyben nemzetünk e jellemét követé. A megyeszerkezet Szent István és az első Árpádok alatt inkább Nagy Károly grófsági alkotmányára emlékeztet; a második időszak, mely alatt Magyarországban kevesebb municipalis életet találunk, mint ugyanazon korban Európa bármely hazájában, inkább az állítás ellen, mint mellette szól: — marad tehát az egész theoria bebizonyítására tisztán hazánknak a törökök által volt elfoglalásának korszaka, — s miután e korszakban a municipalis élet már magából a dolgok természetéből fejlődött ki, a nemzeti jellem munkásságának vajmi csekély tér marad.

Hasonló ehhez azon állítás, miként megyei szerkezetünk alkotmányunk szelleméből fejlődik ki s annak szükséges következménye. Ha mellőzzük is, hogy nemzetünk jelen alkotmányához — mint a szolga a középkorban földjéhez — lekötve nincs, s hogy bármi alkotmány fentartása csak eszköz, de nemzeti törekvéseink czélja nem lehet, minélfogva az egész okoskodás a megyei szerkezet mellett mit sem bizonyít: nem különös-e, ha azok, kik alkotmányunk megváltoztatása után törekednek, kik azon meggyőződésből indulva ki, hogy alkotmányunk jelen középkori helyzetében nem tarthatja fel magát, bátran a legmélyebbreható ujításokat indítványozzák; ha azok, mondom, a megyei szerkezet megváltoztatását azért ellenzik, mivel e szerkezet azon alkotmánynak kifolyása, melynek tökéletes átalakítását ők is szükségesnek tartják?

Mások ismét a historiában keresék fegyvereiket, s előadák, miként nemzetünk csak a megyerendszer által tartotta fel eddig szabadságát, s hogy ily tapasztalás után ezen institutióról lemondani képtelenség. De vajon e históriai ok bizonyít-e egyebet, mint hogy voltak idők, mikor a megyeszerkezet hazánkban czél- s korszerű volt? Oly tétel, melynek bebizonyítása egy századokig fennállott institutiónál szükségtelen.

A centralisatio által minden nemzet concret ereje növeltetvén, bizonyos, hogy oly haza, melyben központosítást találunk, külső hatalom által nehezebben győzethetik le: de bizonyos az is, hogy a már legyőzött nemzet csak helyhatósági szerkezetében tarthatja meg egykori szabadsága romjait; s ha a mohácsi ütközet után a török Buda várában Magyarország közéletének egyedüli középpontját foglalja el, nemzetünk egy csatában legyőzve, hihetőkép sohasem emelkedhetik vissza testvérnépei sorába. De valamint a municipalis szerkezet ezen érdemei nem fogják senkivel elfeledtetni, hogy a mohácsi veszély hihetőleg soha sem éri hazánkat, ha a nemzet egész ereje egy Mátyás által összetartva a moslim-hatalommal szembe száll: úgy azon meggyőződés, hogy hazánk csak ez institutiónak köszönheti fenmaradását, legfölebb akkor bizonyíthatna valamit, ha egyszersmind bebizonyíttatnék, miként helyzetünk

azóta nem változott. S én nem hiszem, hogy valaki ezt mondhatná, miután Európa minden nemzetei között — mennyi és mily óriási változásokon ment pedig által földrészünk csak az utolsó ötven év alatt is — alig van egy, melynek jelen állapota s azon viszonyok közt, melyekben másfél század előtt élt, nagyobb különbséget találnánk, mint épen honunkban.

Ha országunk állapotát a XVII. század közepe felé tekintjük, mit látunk? Magyarországnak majdnem fele a török járom alá görnyedve; szabad része belháborúk által széttépve, — mintha a végzet a szolgaság és szabadság kínjait egyszerre akarná éreztetni nemzetünkkel; középpont nélkül — mert fővárosát az osmán foglalta el, — s fejedelmei a hazán kívül laktak; földtermesztése a legaljasabb fokon, csak épen hogy mindennapi szükségeit födözze; kereskedés és ipar nélkül, — egy nagy csatatér, melyen a nép vallásos és nemzeti függetlenségét naponként vérével oltalmazá: — ilyen volt akkor hazánk állapota. Ha ez állapotot összehasonlítjuk a jelennel, midőn elgyengülve bár hosszú küzdések után, de mégis nyugodtan találjuk nemzetünket, — midőn a földmívelés és ipar fejlődését ha más nem, legalább az bizonyítja, hogy naponként inkább érezzük azon korlátokat, melyek a fejlődést akadályoztatják, — midőn a vallásos surlódások a csatamezőről legalább már tanácstermeinkbe szorultak stb.: — ki fogja tagadni, hogy helyzetünk más, mint melyben apáink e hont számunkra megtarták, s hogy mennyivel inkább kötelességünk elismerni azon roppant háladatossági terhet, melylyel őseinknek tartozunk, annyival inkább meg kell győződnünk az iránt is, miként hazánknak egészen megváltozott állapotja tőlünk más tetteket, a hon fentartása különböző eljárást kiván, mint a minőt tőlök tanulhatnánk.

A magyarnak a XVII. században egy czélja volt: fentartani nemzetiségét. Anyagi és szellemi kifejlődése miként juthatott volna eszébe, midőn hazáját még nem nevezheté tulajdonának, midőn még nem tudá, ha nem jut-e kevés idő mulva idegen hatalom alá maga a tűzhely, melynél gyermekeit neveli?

Föladata nehéz volt, de egyszerű: fentartani, meg-

őrizni, legfölebb valamivel nevelni azon töredékeket, melyek hazája- s nemzetiségéből reá maradtak; s nem bámulhatja senki, ha minden gondját s törekvését azon egy pontra fordítva, melyre munkásságának hatása kiterjedett, e században minden életet csak a szűk megyei körökben látunk, a történetekben nemzet helyett csak egyes individualitásokat, haza helyett csak helyhatóságokat, vagy legfölebb valamely dunai, tiszai kerületet találunk. De mi akkor nemzetünk helyzetéből fejlődött, mi akkor józan és czélszerű vala: illik-e az még korunkhoz is? Most, a XIX. század közepett, hol nemzetiségünk — hála a Mindenhatónak s őseink kitürésének! — némileg biztosítva van, hol ellenség nem tiporja hazánk földét, s fennállásunk nem támadtatik meg: ragaszkodhatunk-e tovább is azon módokhoz, melyekkel eldődeink e hazát fentarták? Ideje most már kifejlődésünkről gondolkoznunk, módokat keresnünk, mik szerint felküzdve magunkat a független népek sorába, szomszédait haladásukban utolérje nemzetünk; s végre, miután a szabadság annyi vérrel visszaszereztetett, arra fordítsuk gondjainkat, miszerint az megtartassék. Nem hallottunk senkit, ki korunkban e hon védelmére szükségesnek gondolta volna, hogy mezőink kopáran hagyassanak, vagy az utak s hidak elrontassanak; vagy ki rendkívüli szerencsének tartotta volna, ha folyóink egyike eláradva, kastélyát úgy körülvevé, hogy ahhoz közelíteni nem lehet; s mégis ez vala őseink védelmi rendszere; elégeték már kalászban álló vetéseiket, lerontának hídakat, fölárkolák országutaikat, hogy a nagy pusztaság győző elleneik haladását akadályoztassa; örültek, ha a Duna vagy Tisza e hazának virágzó téreit elborítá, mert legalább eltakará a szolgaság elől. S vajon, ha ezekre nézve nézeteink annyira megváltoztak, nem jut-e eszünkbe, hogy midőn nemzetünk tisztán védelmi helyzetéből kilépve, haladás után vágyódik, politikai rendszerünkben szintén létezhetnek némely intézkedések, melyeknek napjainkban alkalmazása nem józanabb, mint ha lehető ellenséges megtámadások ellen újonnan életbe léptetnők mindazt, mit őseink a törökök ellenében annyi sikerrel használtak; s hogy, legalább mi a megyék annyira

magasztalt vis inertiae-jét illeti, ez századunkban, mely a haladást tűzte jelszavául, azok közé tartozik. A régi egyiptomiak azon hitben, hogy halottaik lelkei pár ezer év mulva ismét visszatérnek, s a testet, melyben egykor laktak, újonnan felelevenítik, nagy gondot fordítának holttesteik fentartására, melyeket bebalzsamozva, száz kisebb s nagyobb szalagokkal összekötözve találunk sírboltjaikban. Képe ez annak, mit őseink e nemzettel tevének, melynek szétroncsolt testeit gondosan összekötözgetve azon reményben őrzék annyira, hogy a lélek majdan visszatér, s új tettekre fogja ébreszteni a nagy halottat. De most, midőn e remény teljesülni kezd, midőn csakugyan mozdulatot veszünk észre az annyi ideig meredt testben, midőn szemei megnyíltak, tagjai nyúlni kezdenek, vajon rajta hagyjuk-e a nehéz halotti takarót; vajon a kötelékeken, melyek tagjait halotti álmában épen tarták, még most se tágítsunk, hogy a mutatkozó élet ismét elnyomassék, hogy tagjai újra elmerevedjenek? S mi egyebet kivánnak tőlünk azok, kik átlátva, hogy hazánkban sok van, min javítani kellene, — épen azt, minek erre legnagyobb szüksége volna — megyei rendszerünket akarják változatlanul fentartani, s pedig csak azért, mivel ez institutio századok előtt hasznosnak mutatkozott. Mintha e nemzet feladata nem volna más, mint az inertiának Herculese gyanánt állani Európa népei közt, melyet feldönteni senki nem bir, de melyen paczkázni minden gyermeknek lehet; mintha büszkeségünknek elég volna téve, ha alkotmányunk fennáll, habár az erős tölgy helyett, melyhez azt szívesen hasonlítjuk, csak egy száraz törzsök maradt volna is, mely soha zöld ágakat hajtani nem fog; — mintha végre nemünk történetében nem volna számtalan példa arra, hogy nemzetek épen azon institutiók által, melyeknek egykor fennállásukat köszönheték, vesztek el, ha azokhoz még akkor is ragaszkodtak, midőn ez institutiók kora megszünt.

És hát csak régen múlt századok története-e az, miből tanulhatunk, s a jelen állapotban nincs semmi, mi figyelmünket érdemlené? Európa helyzete nem az többé, melyet a középkorban találunk. Azon osztályozás helyett, mely századaiban a legnagyobb nemzetiségeket

is annyi kis részekre darabolá, napjainkban roppant nemzeti egyéniségeket látunk, melyek a helyett, hogy mint hajdan, egymással küzködnének, egy közös czél felé törekednek. Francziaország tartományi szerkezete eltünt; Anglia napról-napra több központosítás után fáradozik; maga Németország, a szétdaraboltság hazája, mindinkább egység után törekszik; míg óriás szomszédunk roppant birodalmában minden vallási s nemzetiségi elkülönzést hatalmas karjával kiirt; — bárhova tekintsünk e világon, mindenütt a központosítás eszméjét látjuk; a szabadság s a despotia czéljainak elérésére ugyanazon egy eszközhöz nyúl: amaz, hogy egyenlő szabadságot, ez, hogy egyenlő elnyomást idézzen elő; mindkettő: hogy magát külhatalom ellen biztosítsa.

Egy óriási harcz előkészülete-e ez, melyben egykor a szabadság s elnyomás végső diadalért küzdenek; vagy talán az első lépés azon boldogabb korszak felé, melyben az emberi nem egy nagy egésznek érzendi magát s az egység érzete, mely most már egész fajokat fűz össze, az egyes nemzetiségek határain túl terjedend: — mindez a jövő titkai közé tartozik; — hogy azonban földrészünk minden nemzetei ez irányban működnek, hogy centralisatio azon uralkodó eszme, melyet mindenütt feltalálunk, azt senki sem tagadhatja; s ki a világ történeteit ismeri, hiheti-e, hogy hazánk sokáig haladhat ellenkező irányban? Valamint az egyes ember soha annyira független nem lehet, hogy azon társaságot, melyben él, ne volna kénytelen néha közönyösöknek látszó szokásaiban is követni: úgy nép sem különözheti el magát, midőn szomszédjai bizonyos irányban kezdenek haladni. Azon pillanatban, melyben valamely nemzet védelmét állandó seregekre bízá, az előbbeni védrendszer egy szomszéd országban sem vala többé fentartható. A lőpor nem maradhatott csak egy nemzet tulajdona; az első gőzhajó minden nemzetnek kötelességévé tevé hasonlókat készíteni. Minden haladás, melyet az ipar földrészünk akármely helyén tesz, civilisatiónk jelen állásában körül fogja futni a világot, s valamint itt, úgy a közigazgatás mezején is, valamely nemzetnek hátrább maradni nem lehet a nélkül, hogy önmagát ne semmisítse meg. Midőn tehát Európa min-

den országai központosítás után törekszenek, midőn azt némelyek már elérték: Magyarország feladata nem lehet az, hogy egészen különválva minden nemzetektől, megyei szerkezetének maradványait őrizgesse; egy tekintet, szomszédaira vetve, meggyőzheti, hogy ha példájok szerint erejét nem központosítja, sem nemzeti függetlenségét megtámadás esetében fentartani képes nem leend, sem ipar- és kereskedésben nem fogja a versenyt kiállani.

Végigmentünk tehát a megyerendszer barátai által használt főbb erősségeken. Látjuk, miként a politikában sem költői képzeletek, minő az, hogy bizonyos institutiók egyenesen a nemzet geniusából fejlődtek, sem szépen hangzó phrasisok, minő az, hogy jelen helyhatósági rendszerünk alkotmányunk szellemének következése, sem csupán historikus búvárkodások vezérfonalul nem szolgálhatnak. Az, hogy a nemzet úgynevezett geniusa valamely károsnak mutatkozó institutióval jelenleg megegyezik, legfölebb egy okkal több, mely azon institutió ellen föllépni buzdít. A história lapjain mi magyarok, kik Isten által annyi szép tulajdonokkal megáldva, Európa egyik legtermékenyebb országának birtokában jelen helyzetünkre jutottunk, inkább azt kereshetjük, mit kerülnünk, mint a mit követnünk kell.

Minden józan politika csak a jelen s jövővel foglalkozik. Fordítsuk erre egész figyelmünket s nézzük: megyei szerkezetünk mennyire elégíti ki a jelennek szükségeit; mennyire biztosítja a jövőben kifejlődésünket?

A megyei szerkezet barátjai azt állítják, hogy helyhatósági rendszerünk a haladás legbiztosabb eszköze. Felfogásuk szerint alkotmányunknak erősebb biztosítéka nem képzelhető. Nézzük, mennyire férnek össze ezen állítások a valósággal?

II. FEJEZET.

Megyerendszerünk nem fér össze a haladással.

Akár a jelen-, akár a jövőre fordítsuk figyelmünket, bennünk azon meggyőződés támad, hogy mostani állapotunkat többé fentartani nem lehet. Lehetnek, kik csak a civilisatió rossz oldalait véve figyelembe, vágyó-

dással tekintenek vissza a korra, melyben apáink ázsiai egyszerűségökben lakták e földet; lehetnek, kik talán szomorú sóhajjal tekintenek a jövő elébe, mert e föld, melyet lakunk, valamint egykor a civilisatió és barbárság közötti harcznak csatamezeje volt: úgy talán ismét azzá leend, ha majdan a világ népei a Törökbirodalom öröksége fölött az osztályban fegyverhez nyulnak; de helyzetünk megváltozása nem tőlünk függ. Műveltebbek vagyunk, hogysem régi egyszerűségünkhöz visszatérhetnénk; s a jövőt, melyet Isten keze reánk szabott, nem fogjuk kikerülni. Ha a félszeg civilisatió átkától menekülni akarunk, törekedjünk teljes civilisatió után; ha a harcztól rettegünk, mely reánk vár, készüljünk hozzá, erősítsük magunkat. Nem tehetünk egyebet.

A haladásnak szüksége nem vétetik kétségbe senki által; — de lehet-e haladni azon az úton, melyen eddig járánk? — Én úgy hiszem: nem.

Egész politikus életünk a megyerendszeren alapszik s meggyőződésem: miként e rendszernek egyes — s pedig lényegeseknek tartott — részei minden valóságos haladással ellentétben állnak.

Ez állítás helyességének bebizonyítására szükséges tisztába jönnünk két kérdés iránt.

1-ör: Mik azon kellékek, mik nélkül alkotmányos országban a haladás nem képzelhető?

2-or: Mennyiben remélhetjük, hogy jelen megyei szerkezetünk mellett a haladás e szükséges kellékeinek birtokába jöhetünk?

Az első kérdésre könnyű felelni. Alkotmányos országban minden czélszerű haladás szükséges feltételei:

a) jól rendezett törvényhozás, mely a nemzet szükségeit ismerve, a haladást vezethesse;

b) rend;

c) valódi szabadság.

Ha megyei szerkezetünket akkép találjuk elrendezve, hogy mellette czéljának megfelelő törvényhozás nem lehet, hogy a minden kifejlődésre szükséges rend nem eszközölhető, hogy az egyes polgár valódi szabadságra számot nem tarthat, senki sem fogja tagadhatni fentebbi állításom helyességét.

Lássuk egyenként.

a) Jelen megyei szerkezetünk mellett a törvényhozás czéljának nem felelhet meg.

Alkotmányos törvényhozás csak úgy felelhet meg czéljának, ha általa a nemzet egyes osztályai azon irányban képviseltetnek, melyben azok számra, vagyonra s politikai képességre nézve egymáshoz állanak. Törvényhozásunk egészen megyei rendszerünkön alapszik s miután megyéinkben e hon nem-nemes polgárai minden befolyásból kizárattak, természetes, hogy azok törvényhozásunkban szintén nem lehetnek képviselve s hogy ekkép törvényhozásunk, mely nem a nemzetnek, hanem csak egy osztályának képviselőiből áll, már ezen oknál fogva sem felelhet meg czéljának.

De ha azon általános, egész alkotmányunkon átvonuló igazságtalanságról, mely az osztályok jogkülönbségében fekszik, elvonatkozunk is, s régi magyar nemesek módjára természetesnek találjuk, hogy minden törvényhozási jog kizárólag minket, nemeseket illet: nem kell-e megvallanunk, miként tisztán a nemesség jogait s érdekeit véve tekintetbe, törvényhozásunk a jelen viszonyok között még ezen szempontból sem elégítheti ki legmérsékeltebb kívánatainkat sem.

A törvényhozás legfőbb feladása, hogy az összes nemzet érdekeit képviselje. Miután számos esetek vannak, melyekben az egyes polgárok érdekei vagy egymással vagy a közállomány magasabb czéljaival összeütközésbe jöhetnek, szükség, hogy legyen hatalom, mely az érdekek harczából támadható veszélyeknél megőrizze azon magasabb nemzeti érdekeket, melyek, ha a törvényhozásban egy, a tömeg pártküzdelmeinél fölebb álló s messzebbre tekintő hatalom nincs, sokszor minden egyes polgárnak tartós kárával feláldoztatnának.

Már most ha figyelmünket törvényhozásunkra fordítjuk, át fogjuk látni, miként benne még nemzetünk alkotmánynyal biró része, vagyis a nemesség sincs kellőleg képviselve s pedig azon egyszerű oknál fogva, mivel ellenkezőleg alkotmányunk szellemével, mely nem foedarativ statusokat, hanem egy képviseleti rendszerre alapított összes törvényhozást kíván, — törvényhozásunkban nem a választási joggal biró polgárok, hanem

csak az egyes törvényhatóságoknak képviselői foglalnak helyet.

Jól tudom, vannak, kik ez állapotot alkotmányunkkal megegyezőnek tartják s nem győzik hirdetni, miként tulajdonképen képviseleti rendszerrel nem birván, alsó táblánk nem az ország, hanem csak az egyes megyék képviselőiből áll. De vajon nem azon politikus tévtanok közé tartozik-e ez is, melyekre csak egyszer kell elfogultság nélkül figyelmünket fordítani, hogy egész semmiségük kitűnjék? A magyar alkotmány nem alapul képviseleti rendszeren. Ha az összes nemzetet tekintjük, nincs ennél valóbb; azon nép, melynek tizenkilencz huszada képviselve nincs, nem büszkélkedhetik szabad képviselettel; de vajon ezen állítás nem enyészik-e el egyszerre, ha az összes valóságos nemzet helyett csak azon osztályokra fordítjuk is figyelmünket, melyek alkotmányunk óriási poesisa szerint eddig a nemzet nevezete alatt érttettek? — Sokan nem szeretik, ha tudományos theoriákból okoskodunk; a történeti alap az, min alkotmányunk kifejlődött s ez az, mondják, mely szerint tovább kell haladnunk. Fogadjuk el e tért s kérdjük: ugyan hol találjuk írva, hogy azon időben, melyben a magyar még Rákos mezején személyesen gyűlt össze s képviselők nélkül rendelkezett öndolgairól, a nemesség szavazata nem személyek, hanem a törvényhatóságok többsége szerint számíttatott, úgy, hogy ha például huszonhét megye egyenként szavazva — mint az a római tribusoknál történt — valamely törvény mellett nyilatkozott, a többi nemességnek szavazatai többé tekintetbe nem vétettek? Ha valaki ezt bebizonyítja, akkor állani fog az állítás: miként a magyar alkotmány az egyes törvényhatóságok képviseletén alapszik. De ha országgyűléseinken a nemesség nem megyénkint, hanem fejenkint szavazott s ha mostani rendszerünk, mely szerint a nemesség képviselők által vesz részt a törvényhozásban, csak azért hozatott be, mert a személyes részvét a nemesség nagy száma miatt majdnem lehetetlenné vált, tagadhatatlan, hogy alkotmányunk szelleme szerint törvényhozásunknak nem az egyes törvényhatóságok, hanem az egyes nemesek követeiből kellene állnia.

Azon abnormitas, miszerint törvényhozásunk törvényhatóságok képviselőiből áll, oly következéseket von maga után, melyek országgyüléseink üdvös működését akadályoztatják. Ilyen az utasítási rendszer; ilyen az, hogy a követi verificatio nálunk nem a törvényhozó test, hanem az egyes törvényhatóság hatásköréhez tartozik. Miután nemességünk sem adót nem fizet, sem jogainak gyakorlatára nézve birtokképességhez kötve nincs, s nemes és nemes között törvényeink szerint a legtökéletesebb egyenlőség létezik, a logikai következetesség azt kivánja, hogy minden nemes egyenlő befolyással birjon a törvények alkotásába, vagy, mennyiben a választásokban s utasítások készitésénél részt venni kiván, legalább birhasson. Törvényhozásunknál, hol csak az egyes törvényhatóságok képviselvék, ennek épen ellenkezőjét látjuk. Már magának törvényhozásunk organisatiójának az a következménye, hogy egyes törvényeink a nemesség néha igen szembetünő kisebbségének akarata szerint készülnek.

Magyarország 52 megyére osztatik. Minden megyének, tekintet nélkül mind kiterjedésére, mind a benne lakó nemesség számára, országgyüléseinken egy szavazata van. Az összes nemesség száma Fényes szerint 542,705. Már miután e nemesség oly egyenetlenül osztatott fel, hogy annak több mint fele, azaz 280,801, tizenkét megyében lakik; ellenben ha a huszonhét legkisebb nemességgel biró megyét tekintjük, abban együttvéve csak 86,385 nemest találunk, igen számosaknak kell lenni azon eseteknek, melyekben nem a nemesség többségének követei s utasitásai határoznak országgyüléseinken. Ki ezen kételkednék, vegye kezébe bármelyik országgyülési naplót s meggyőződhetik, miként legfontosabb törvényeink utolsó időben csakugyan ily módon készültek.

Törvényhozásunkban tehát nemcsak a nemzet különböző osztályai s érdekei, hanem maga a nemesség sem képviseltetik illető arányban, mi egyenesen annak tulajdonitható, hogy törvényhozásunk megyei szerkezetünkre alapíttatott. Ha a törvényhozás hatáskörét tekintjük, más, nem kevésbbé káros hibákat is fogunk találni, mik szintén ezen kútfőből veszik eredetöket.

Figyelmessé tevém olvasóimat, mennyivel szűkebb törvényhozásunk hatásköre annál, mely más alkotmányos törvényhozásoknak kijelöltetett. Ha végig tekintünk azon fontos tárgyak sorozatán, melyekről országgyűlésünk nem rendelkezik, túlzás nélkül elmondhatjuk, miként közéletünk számos ágaira nézve nem birunk alkotmánynyal s nem szenved kétséget, hogy megyei rendszerünk törvényhozásunk hatáskörének megszorítására nem volt befolyás nélkül. Az emberek többsége az alkotmányos életnek inkább formáihoz, mint lényegéhez ragaszkodik s miután kiváltságos osztályaink a megyékben szabadon választva s tanácskozva, e formákat épségben látták, a törvényhozás hatáskörének kiterjesztésére kevesebb gondot fordítának, mint egy, magát szabadnak nevező nemzethez illik, s mint kétségkívül fordítottak volna magok is, ha megyei szerkezetünk által az alkotmányosság örök csalódásában nem tartatnak. Megengedem, hogy alkotmányunk fentartását megyei szerkezetünknek köszönhetjük, de teljes meggyőződésem egyszersmind, hogy e szerkezet alkotmányunk kifejlődését akadályoztatá s hogy törvényhozásunkat egészen más állásban látnók, ha e nemzet szabadsága biztosítását nem tisztán megyei szerkezetében kereste volna.

Az utasítási rendszer szintén törvényhozásunk hatáskörének megszorításához vezet, világos lévén, hogy épen e rendszernél fogva országgyűlésünk sokkal többet foglalatoskodik egyes megyék sérelmeivel s kivánataival, mint egész erejét valóban országos tárgyak körül központosíthatná. Mi azonban e tekintetben legkárosabban hatott, kétségkívül azon vetélkedés, melyet a megyék s törvényhozás között illető hatáskörük kiterjesztésére nézve tapasztalunk.

Valahányszor törvényhozásunk hatáskörének kiterjesztése jön kérdésbe, azon ellenvetéssel találkozunk mindig, hogy az oly kiterjesztés által a megyék autonomiája veszélyeztetik s a világ minden alkotmányos népei között a magyar az egyetlen, mely törvényhozása jogkörét megszorítani igyekszik.

Valamint az, hogy megyéink municipiumoknak neveztettek, mint fölebb érintém, számos tévedésekre adott alkalmat: úgy megyei autonomiánk szójárása

némelyekkel elfelejteté, miként a két szó, melylyel élnek — municipium és autonomia — valóságos ellentétben állnak s nem egy van az országban, ki a megyék autonomiáját komoly értelemben véve, csakugyan veszélyeztetve hiszi a szabadságot, midőn valamely, eddig a megyéhez tartozó jog a törvényhozás hatásköréhez soroztatik.

Csak ez eszmezavarnak tulajdoníthatjuk, hogy azon tárgyakra nézve, hol a törvényhozás hatásköre nem a kormány, hanem megyei szerkezetünk által szoríttatik meg, sokan ezen állapot fentartását czélszerűnek, sőt alkotmányunk megőrzésére szükségesnek tartjuk.

Nézzük például a befolyást, melyet megyéink a házi adó nagyságának meghatározására s általán véve minden adó kivetésére gyakorolnak.

Az adó egész terhe hazánkban csak nemtelen polgártársaink vállain fekszik, s megyéink, midőn adóról szólnak, a selfgovernmentnek azon igen rendkívüli nemét gyakorolják, mely szerint valaki oly tárgyakról rendelkezik, mikhez semmi köze. Pedig ha kivívatik is végre a közös teherviselés elve: ki nem látja, hogy az adó kérdése a mennyiség meghatározását s az adóztatási kulcs megállapítását illetőleg ekkor sem bízathatik az egyes törvényhatóságokra. Mert akármiként rendeztessenek is el az egyes törvényhatóságok, bennök egyes néposztályok mindig túlnyomósággal fognak birni, s azzal adókivetési tárgyakban akképen visszaélhetnek, hogy bizonyos osztályok fölötte terheltessenek. Továbbá a teherviselésben az igazság által követelt egyenlőség csak úgy érhető el, ha a tulajdonnak egyes nemei az ország külön részeiben egyenlő elvek szerint adóztatnak, mi lehetetlen, míg egyes törvényhatóságok kényök szerint rendelkeznek az adókivetési kulcsról. De egyébiránt is sokkal fontosabb tárgy az adókivetés, hogysem egyes törvényhatóságokra bízathatnék. Igen hibázik, ki a törvényhozásnak adó fölötti rendelkezési jogát csak mint alkotmányi garantiát, azaz mint eszközt tekinti, mely által a végrehajtó hatalom a törvények megtartására kényszeríttethetik. E jognak egy más, nem kisebb fontosságú következménye azon biztosság, melyet benne az egyes polgár keres, hogy vagyona

csak annyiban fog adóval terheltetni, mennyiben azt a közszükség kívánja. A törvényhozónak az adó meghatározásánál nincs fontosabb kötelessége. Honunkban a direct-adónak úgyszólván csak fele határoztatik meg a törvényhozás által, míg az egész házi adó növelése vagy kisebbítése az egyes törvényhatóságokra bízatik, a kivetési kulcs, mely az adó nagyságánál még fontosabb, mert nem az adó nagysága, hanem czéliránytalan felosztása az, mi egy nemzet kifejlődését leginkább akadályoztatja, törvényhozásunk tanácskozási tárgyát nem is teszi. Nem világos-e ebből, hogy midőn egy részről törvényhozásunk oly jogokat nélkülöz, melyek minden alkotmányos törvényhozás szükséges tulajdonaiul tartatnak, egyes megyéink oly hatáskörrel ruháztatnak fel, melynek czélszerű betöltésére képtelenek.

Ki az alkotmányos élet kellékeit ismeri, nem fogja kétségbe vonni a fent előadottakat; s mégis nem láttuk-e, hogy az utolsó országgyűlésen, midőn a városok rendezésénél a házi adó kérdése került szőnyegre, a törvényhozás befolyása a házi adó maximumának meghatározására azon ürügy alatt elleneztetett, mert ez által a törvényhatóságok autonomiája veszélyeztetnék.

A közlekedési eszközök s közmunkák elrendezésére nézve az utolsó országgyűlésen józanabb elveket láttunk alkalmazva.

A megyei élet legbuzgóbb pártolói is elismerik, hogy ha országutak helyett ezentúl is alispáni, azaz csak az alispán kényelmére készült utakat nem kívánunk, s ki akarjuk kerülni azon botrányokat, minőkre az utak csinálásánál provincialis érdekek annyiszor alkalmat adtak, a megyék ebbeli hatáskörét korlátozni szükséges. A törvényhozás az országos munkákra nézve elismeré a központosítás szükségét; elismeré, hogy az országos munkák mennyiségének meghatározását a törvényhatóságokra bízni nem lehet. De ha e tekintetben az országgyűlés hatáskörének tágítása czéloztatott, midőn az évenkénti országgyűlés kérdése került szőnyegre, nem láttuk-e a bámulatra méltó tüneményt, miként törvényhatóságaink többsége azon elvet állapítá meg, hogy az országgyűlés évenkénti tartása nem szük-

séges. S kell-e világosabb bizonyítvány arra, hogy országgyűléseink befolyásának terjesztése az utasításokat adó törvényhatóságok előtt nem népszerű?

Minden hatalom terjeszkedni akar. Nálunk a szabadság eszméjének legferdébb felfogása következtében a megye nem az országgyűlésnek alárendelt, hanem egy vele rendezett hatalomnak tekintetik; a törvényhozás a megyékre nem bir semmi befolyással, a megyék ellenben utasításaik által a törvényhozást saját kívánataik organumává teszik. Ily körülmények közt természetes, hogy a törvényhozás hatásköre mindig szűkebbre szoríttatik.

Nem kevésbbé akadályozza törvényhozásunkat, hogy céljainak megfelelhessen, azon rendkívüli állás, miszerint a törvények mikénti végrehajtására nézve semmi befolyással nem bir, s a kormányt törvényszegésekért felelet terhére nem vonhatja; de ez is megyei rendszerünkben találja magyarázatát, világos lévén mindenki előtt, hogy teljes kormányi felelősségről szólni, míg a kormány rendeleteinek végrehajtása egészen független törvényhatóságokra bízatik, valódi képtelenség.

Miknél fogva, úgy hiszem, bátran kijelenthetem, miként céljának megfelelő törvényhozást jelen megyei szerkezetünk mellett nem képzelhetni.

b) Jelen megyei szerkezetünk nem fér össze a renddel.

Hogy rend nélkül minden kifejlődés lehetetlen, azt, míg az elmélet mezején maradunk, senki nem fogja tagadni. Hogy hazánk a jelen pillanatban a rend áldásait nem ismeri, arról a Bihar, Hont, Trencsén s nem tudom hány vármegyében s Horvátországban történtek, azt is, ki közigazgatásunkat nem ismeri, meggyőzhették. A kérdés, mely előttünk fekszik, csak az lehet: vajon azon állandó rendetlenség, mely közigazgatásunk normalis állapotává vált, s azon erőszakos rendbontások, melyek törvényhatósági életünket napjainkban annyiszor felzavarják, csak megyei rendszerünkkel való visszaéléseknek tulajdoníthatók-e, vagy pedig magának e rendszernek szükséges következményei?

Közönséges taktikája mindazoknak, kik valamely institutiót, ártalmai mellett is, fenn kívánnak tartani, hogy minden hibát csak a visszaéléseknek tulajdoníta-

nak. Nincs semmi, mi a népek kifejlődését az aristokratikus institutióknál inkább elősegítené, — így szól az egyik; — igaz, a história mást látszik bizonyítani, de ez csak ily institutiókkal történni szokott visszaéléseknek tulajdonítható. Más az absolutismus magasztalását tűzi ki feladatául, habár egy Trajánra tíz Calligulát hoznánk fel ellene, a legnagyobb komolysággal el fogja mondani, miként az absolut monarchiára nézve azon sokkal számosabb esetek, melyeket ellene felhozánk, csak a kivételekhez tartoznak, s ismét csak az absolut monarchiával történt visszaéléseknek tulajdoníthatók. Vajon azok, kik hazánkban jelen megyei szerkezetünk védelmére felszólalnak, nem élnek-e egészen hasonló okoskodással?

Megyei szerkezetünk egy összefüggő lánczolat, melyben ha egy lánczszem megtörik, az egész erejének múlhatlanul el kell veszni, — így szólnak; — ha a követek verificatiója az országgyűlésre tétetik által, ha a megyék utasításokat nem adhatnak, vagy statutarius joguk megszoríttatik, e dicső institutió elveszett. Való, hogy a megyék jelen szerkezete mellett azoknak legnagyobb részében rendet nem találunk; való az is, hogy a zavar évről-évre annyival nagyobbá válik, mennyivel több élénkséget tapasztalunk az egyes megyékben jogaink gyakorlatára nézve; de mindez csak kivételi állapot, csak visszaélés, megyei szerkezetünk azért nem kevésbbé szép s tökéletes institutió marad, csak e visszaélésektől tisztíttassék ki.

Mindez sokszor elmondatott megyerendszerünk barátai által; mondatott, miként az, mit megyéinkben jelenleg látunk, a szerkezet ellen mit sem bizonyíthat, miután megyéink jelenleg csak ez institutió torzképét mutatják. — A megyék csak akkor felelhetnek meg feladásuknak, ha jogaik a legnagyobb józansággal gyakoroltatnak; ha saját körükben maradva, országgyűlési tárgyakba nem ereszkednek; ha felirási jogukkal soha vissza nem élnek és semmi törvényes felsőbb parancs végrehajtását föl nem függesztik. Igaz, hogy a megye jogainak gyakorlatában, mely az ugynevezett kortesekre — azaz egy egészen műveletlen tömegre — bízatott, néha nem a legnagyobb józansággal találkozunk; az is

áll, hogy miután az utasításadási jog a megyék főteendőihez tartozik, alig lehet megmagyarázni, miként ne foglalkozzanak országgyűlési tárgyakkal, s legalább is csudálatosnak mondhatnók, ha törvényeink homályossága mellett törvényhatóságaink soha nem csalódnának s néha oly felsőbb rendelés végrehajtását is fel nem függesztenék, mely minden tekintetben törvényes; azonban mindez azért mégis csak visszaélés marad, s az institutió tökélyei ellen mit sem bizonyít. Vajon mi bámulatosabb, azok-e, kik ily okoskodásokat komolyan el tudnak mondani, vagy azok, kik ilyeneket végig hallgatva, nem kaczagnak fel? Részemről, míg hazánk ötvenkét megyéjében kevés kivétellel ugyanazon hibákat találandom, míg egyetlen törvényhatóságot sem fogok látni, mely a magasztalásokat, melyekkel rendszerünkről szólnak, megérdemlené, addig én a létező bajokat s főkép a rendek általános hiányait nem egyes visszaéléseknek, hanem egyenesen magának a rendszernek fogom tulajdonítani. S nem sok pessimismus szükséges, hogy megyéink belszerkezetét tekintve, velem e tekintetben bárki egyetértsen.

A rend fentartása csak jól elrendezett közigazgatás által lehetséges; czélszerű közigazgatás pedig, míg megyerendszerünk jelen alakjában fentartatik, a lehetetlenségek közé tartozik.

Ha meggondoljuk, hogy azon testületek, melyek a közigazgatással megbízott tisztviselőket választják s reájok felvigyáznak, az egyes megyék összes nemességéből állanak; hogy ugyanezen testületek a közigazgatáson kívül a követek választása s utasításadási joguknál fogva egyszersmind nagyfontosságú politikai teendőkkel bízatnak meg, hogy nincs semmi hatalom, mely által az egyes megyékben a közigazgatásra nézve követett elvek összhangzásba hozatnának, s az úgynevezett kormány rendeleteinek végrehajtása ötvenkét, törvényhatóságonként, de minden egyes törvényhatóságban is szüntelen változó majoritás önkényétől függ, — ha, mondom, meggondoljuk mindezt, a ki csudákra nem számol, remélhet-e rendes administratiót? — Kétséget sem szenved, hogy ezen állapot leginkább a kormány által idéztetett elő. Ellenezve minden rendes felelősséget, melyre minden

alkotmányos kormány természeténél fogva köteles, a kormány önmaga kényszerité arra e nemzetet, hogy alkotmánya biztosítását a megyéinek adott végrehajtó hatalomban keresse. Sérelmeink hosszú sora bizonyságot tesz a mellett, miként a féltékenység, melylyel a kormányra tekintünk, nem alaptalan. Azonban bárki legyen ez állapot oka, eredményei ugyanazok maradnak, s kétségtelen, hogy oly ország, melynek administratiójában semmi egység nincs, s hol minden törvénynek mikénti végrehajtása ötvenkét szabadon tanácskozó testülettől függ, rendre nem számolhat.

A franczia forradalom kezdetében a municipalis szabadságnál nem volt népszerűbb eszme. Valamint az amerikai közállományban a municipális szabadságnak tág kör engedtetett: úgy Francziaországban 1789-ben a municipális függetlenség lett sokak jelszava. A községi rendszer szenvedélyes magasztalása között feledik, miként az csak bizonyos határok között működhetik üdvösen, s annyi szabadság adatott a községnek, hogy a középponti kormánynak alig maradt valami hatalmából. Mi volt ez eljárás következése?

E versek jó humorral leírják:

Notre sénat fait un décret charmant
Dés qu'il est fait le roi le sanctionne
Le ministre au même moment,
Le fait partir pour le département;
Lois le département ordonne
Que le decret soit vite executé
Et la municipalité
Repond que le decret est superbe admirable
Mais qu'il a le defaut d'être inexecutable.[1]

Kár, hogy e verseket a franczia könnyűséggel lefordítani nem tudom, — értelmök, úgy látszik, egészen illik hazánkra.

Számtalan rendetlenséget okoz már csak az is, hogy középponti kormányunk a törvények pontos végrehajtására sem bir elég hatalommal; s még több baj kútforrásául szolgál, hogy azon testületek, melyek az administratióval megbízatnak, egyszersmind választói

[1] Franczia satyra 1790-ből.

és utasításadási joguknál fogva törvényhozási tárgyakkal is foglalkoznak.

A megyéknek, mint administráló testületeknek, egyik legnagyobb hibája magában a közgyűlés szerkezetében fekszik. Fölötte nagyszámú testületek a közigazgatás vezetésére alkalmatlanok; a felelősség eszméje pedig, mely nélkül jó közigazgatás nem képzelhető, nem létesíthető oly gyülekezetek irányában, melynek tagjai szüntelen változnak. Míg a megyei gyűlés nemcsak administrativ, de országgyűlési tárgyakkal is foglalkozik, e hibás belszerkezeten változtatni nem lehet, a józan észszel ellentétben állván, hogy ha már utasítási jog létezik, s a követek verificáltatása nem a követek tábláját illeti, e jogok más, mint a választók összessége által gyakoroltassanak. A megyei administratió hiányai, mennyiben azok a közgyűlés hibás szerkezetének következményei, egyenesen a megyének az országgyűlés fölött gyakorlott jogaiból veszik eredetöket, s csak ezekkel együtt mellőzhetők.

Még szembetünőbb ez állítás helyessége, ha azon befolyást tekintjük, melyet az országgyűlési tárgyak fölötti tanácskozások, majdnem minden megyében az administrativ tárgyak kezelésére gyakorolnak. — Ha ugyanazon testület két egészen különböző tárgygyal foglalkozik, oly tárgyakkal, melyeknek mindenike egyiránt fontos, de egyszersmind mindenikének czélszerű kezelésére egészen más tulajdonok kivántatnak, a legjobb esetben is (mert nem ritka, hogy ily körülmények között mind a két tárgy egyenlően rosszul kezeltetik) legalább a tárgyak egyike alárendeltetik a másiknak. Ez az, mit az országgyűlési s administrativ tárgyak összekeverése által megyéinkben tapasztalunk. Vannak esetek, midőn az országgyűlési tárgyak rendeltetnek alá a megyét érdeklő közigazgatási dolgoknak, s az utasításnak egy vagy más módoni készítése egyes, tisztán a megye körét érdeklő kérdések miként eldöntésétől függ. Még több eset van, midőn minden közigazgatási érdek a politikai pártok állásának rendeltetik alá. Bámulhatjuk-e ily viszonyok közt, ha administratiónk oly állapotban van, minő Európa közepett s századunkban hihetetlen volna mindenki előtt, ki azt tapasztalásból nem ismeri?

Emberek vagyunk valamennyien; mindenki, kinek meggyőződése van, ön elveinek diadalát kívánja látni, minélfogva józanul egyik párt embereinek sem vehetni rossz néven, ha azért, hogy politikai véleményök győzelmét elősegítsék, minden választásnál a választandónak inkább pártszinét, mint administrativ képességét veszik tekintetbe; a hiba nem az emberekben, kik ezt teszik, hanem kizárólag a rendszerben fekszik, mely politikai s administrativ kérdéseket elválaszthatlan kapcsolatba hozott; mely, midőn a megyei gyűléseket politikus vitatkozások színhelyévé tette, azoknak, kik ily tárgyakról szépen tudnak szólni, administrativ kérdésekre nézve is túlnyomó befolyást adott, mi által oly helyzetbe jutottunk, hogy, én legalább, valahányszor megyei gyűlésben rendkívüli lelkesedést látok, nem tudom soha, örüljek-e a lelkesedésnek, mely politikus kérdések megvitatására szükséges, vagy szomorkodjam mindazon rossz következések fölött, melyeket az ily tanácskozási hangulat közigazgatási tárgyak vitatásánál többnyire előidéz.

Hol a közigazgatásban semmi egység nem létezik; hol az administratió organumai a legfelsőbbtől a legalsóbbig nem felelősek; hol az administrativ tárgyak törvényhozási kérdésekkel kevertetnek össze, s az agitatió, mely a politikus mezőn mindig létezik, közigazgatási kérdésekre vitetik által: ott czélszerű administratió, azaz rend, nem lesz, míg csak valaki az emberi társaság köréből minden szenvedélyt kiirtani nem fog, míg oly hazát nem találunk, hol a rend fennáll, a nélkül, hogy fenntartassék, sőt számos intézkedés ellenére, melyek megzavarására hozattak be.

Megyei szerkezetünk pártolói ezt talán magok sem tagadják egészen, sőt megengedik, hogy jelen rendszerünk mellett oly tökéletes rendre, mint minőt például Porosz-, vagy Francziaország közigazgatásában találunk, nem számolhatunk; — de szokták mondani — vajon hát azon gépi pontosság, melyet az említett országokban találunk, fölér-e azon eleven mozgással, melyet Anglia-, s főkép Amerikában tapasztalunk? Mennyi látszó rendetlenséget találunk Amerika közigazgatásában, s mely nemzet halad oly óriási lépésekkel, mint

épen ez, világos tanúságul, hogy minden kifejlődésnek első kelléke a szabadság, s oly rend, mely ezt szerfölött megszorítja, inkább nemzetek átkának, mint áldásának nevezhető.

Megjegyezhetném erre, hogy a szabadságot minden lehető kifejlődés első kellékének tartom én is; azonban, valamint a rendnek egy bizonyos maximuma van, mely a szabadsággal meg nem fér: úgy van egy minimuma is, mely nélkül, én legalább, szabadságot képzelni nem tudok.[1] Megmutathatnám, miként azon látszó rendetlenség, melyet Anglia s Amerika közigazgatásában észreveszünk, ahhoz, mely hazánkban van, nem hasonlítható; előadhatnám, miként alkotmányaink a müveltség jelen fokán úgy lévén elrendezve, hogy bennök az egyes, főkép szegényebb, a közdolgokat kivánata szerint nem módosíthatja; a rend, mely a közdolgokban létez, lehetővé teszi, hogy azt, a mit tesz, ő módosítsa a közdolgokhoz. Valamint a gyenge embernek a hatalmas elemek irányában egyedüli biztosítéka az összes természetben uralkodó rend: úgy állományainkban is nélkülözhetlen szükségét érzi a rendnek az egyes polgár. Hosszasabban szólhatnék mindezekről; de miért? — Azon állítás, hogy a szabadság s rend egymást föltételezik, azokhoz tartozik, melyeket elméletben senki sem tagad, gyakorlatban igen sokan ignorálnak.

Nézzük tehát:

c) Vajon megyerendszerünk mennyiben biztosítja az egyes polgárok egyéni szabadságát?

Én nem vagyok nagy bámulója az oly szabadságnak, melyben a nemzet tizenkilencz huszada semmi részt nem vesz; s ha jelen megyei szerkezetünk e hon nemes lakóinak szabadságát teljes mértékben biztosítaná is, abban ez institutió megtartására még semmi okot nem látnék. De tekintsük figyelemmel megyei szerkezetünket: megfelel-e az csak e mérsékelt kivánatnak is?

[1] Szabadság nélkül nincs kifejlődés, valamint a nap meleg sugarai nélkül a föld terméketlen; de valamint a leghasznosabb növények nem az aequator forró, hanem mérsékeltebb éghajlatokban teremnek, úgy a szabadság is csak ott termékenyít, hol rend által mérsékeltetett.

Megyei szerkezetünk eddig csak azon szempontból tekintetett, a mennyiben általa az egyénnek jog- s szabadságköre kiterjesztetik. A kérdésnek még egy más oldala van, ideje, hogy figyelmünket erre is kiterjeszszük. Sok zavart fogalomnak, mely eddig a megyeszerkezet körül uralkodott, fekszik kútfeje abban, hogy a szabadság eszméje bizonyos jogok gyakorlatával azonosíttatott.

Valamint a középkorban a privilegiumok neveztettek szabadságnak: úgy most sokan a szabadságot csak abban keresik, hogy a kormányzási hatalom, mely mások szabadságának megszorításában áll, minél többek által gyakoroltassék. A selfgovernment nagy szava hangoztatik: et conticuere omnes etc. Ha minden ember önmagát kormányozza, a szabadság maximuma el van érve, s nincs többé mit kívánni. De vajon e híres »selfgovernment«, melyet megyei szerkezetünk előidéz, miben áll, ha nem abban, hogy általa az egyén nemcsak azon közállománytól, melynek tagja, hanem egyszersmind azon kisebb testülettől is függ, melybe véletlenül jutott; hogy fölötte a nemzet majoritásán kívül, melynek magát szivesen alávetné, megyéjének majoritása is uralkodik; sőt, hogy azon véleményfelekezethez tartozva, mely az ország általános majoritását képezi, minden jogaiban elnyomattathatik, ha szerencsétlenségére oly törvényhatóságba jutott, melynek többsége vele ellenkezőleg nyilatkozott; s vajon azon szerkezet, mely őt — természet szerint csak a nemesről szólok — ily helyzetbe hozá, biztosítja-e egyedi szabadságát?

A törvényhozásnál nyilatkozó országos többség, melynek mindenki magát alávetni tartozik, magasabban áll fölöttünk, hogysem érdekei személyes érdekeinkkel sokszor összeütközésbe jönnének. Bármely néposztályhoz tartozunk is, számos esetre várhatunk, hol a többség határozatai önkivánatinkkal meg fognak egyezni. Egészen másképp van ez, ha egyes törvényhatóság politikus életét tekintjük. Itt a majoritás és minoritás érdekei szüntelen érintkezésben, szüntelen surlódásban állnak egymással; az egyes pártok nem elvek, hanem egyéniségek körül egyesülnek; a többség határozatai nem némely főpontokra szorítkoznak, hanem kiterjeszkednek a mindennapi élet részleteire is, s a személyes gyűlölség jellemét viselve

magukon, a minoritás tökéletes elnyomásához vezetnek; pedig nem mivel az elnyomás a status fennállásához szükséges, hanem csak hibás organisatió következtéből, mit elkerülni annyival inkább kötelessége a törvényhozásnak, mennyivel bizonyosabb, hogy a többségnek ezen felsőbbsége mindig csak bizonyos osztályok kárára gyakoroltatik. Minden municipium aristokratia bölcsője, ez oly tény, melyet az egész világ története, első lapjától mostanig, bizonyít. Göröghonban, Rómában, a középkori olasz- és némethoni municipalitásokban, Németalföldön, Schweizban és Angliában, mindenütt, hol municipális szerkezetet találunk, egy erős, magában álló aristokratikus testület sem hiányzik, mely annak árnyéka alatt fejlődve, végre minden jótéteményeit monopolisálta. Ezen, hogy úgy mondjam, tettleg aristokratiának hatalma s befolyása nagyobb, felsőbbsége sértőbb, kiváltságai szembetünőbbek, mint azok, melyeket maga a törvény ad, — s habár nem a törvényhozótól függ ezen aristokratiákat megsemmisíteni, — mert mennyivel kisebb a kör, annyival inkább ki fog tűnni mindig az egyesek felsőbbsége, — legalább mindig kötelessége lesz a törvényhozásnak, gondoskodni arról, hogy azon felsőbbség, melyet a sors, vagy nagyobb műveltség egyeseknek adott, a többiek elnyomására ne használtassék, azaz, hogy miután a törvényhozás az egyes törvényhatóságban az aristokratia támadását s létezését nem akadályozhatja, legalább ezen testületeknek ne adjon, vagy legalább felelősség s felsőbb felügyelés mellett adjon oly jogokat, melyekkel visszaélhetnének.

Az adó kulcsának meghatározása s a közmunkávali rendelkezés által azon rész, melyben az egyes polgár a közterhekhez járul, nálunk nem a törvényhozás, hanem az egyes megyék gyülései által határoztatik meg. A megyéknek e hatásköre, kétségen kívül, a nemesnek, ki sem adóban, sem közmunkákban részt nem vesz, szabadságát nem szoríthatja meg; de az egyes megye statutarius jogának mily hatása van az összes nemesség egyéni szabadságára nézve?

Nem szükség hosszasan bizonyítgatni, miként az egyes megyéknek minden felsőbb felügyelés nélkül engedett szabályalkotási jog minden jól rendezett közállomány

fogalmával ellentétben áll, s hogy a III. R. 2-ik címe, mely szerint megyéink e jogot követelik, ellentétben áll alkotmányunk azon alaptörvényével, mely szerint a törvény magyarázata csak a felség s az ország rendei által történhetik. Ha a megyék statutumaik által mindenről rendelkezhetnek, miről a törvény nyilván nem rendelkezett, ennek magyarázata őket illeti. S a statutarius jog a kormány egyik legfontosabb kötelessége teljesítését lehetetlenné teszi, nem hagyván neki törvényes eszközöket, mik által az egyes törvényhatóságot, midőn az a törvénynyel ellenkező statutumot hoz, korlátaiba visszaszoríthassa; veszélyezteti azon jog magát a megyei szerkezetet, melyet a középponti kormánynyal összeütközésbe hoz; veszélyezteti végre nemzetiségünket, melynek egyedüli garantiája csak a nemzet-, s nem egyes törvényhatóságok többségének szellemében fekszik, s melynek fentartását és ápolását egyes helyhatóságok buzgóságára bízni nem lehet.

Miután a szabályalkotási jog a szabadság védpaizsául tekintetik, mindez e jog pártolóira talán nem hatna. Mutasson valaki nekünk institutiót, mely által valamely ország egyes polgárai annyi szabadságban részesülnének, mint megyei szerkezetünk által — így szólnak lelkesedve; — mutasson országot, hol a törvényhatóságok, minden felsőbb helybenhagyás nélkül, statutumokat alkotnak, melyeknek alkotásában ezeren egyenlő részt vesznek.

Az elmélet fölséges; csakhogy én azon jogegyenlőséget, mely, állítólag, e haza minden nemesei között létezik, gyakorlatilag a legnagyobb hazugságnak tartom. Hosszú tapasztalás után mondhatom, hogy azon jogok, melyek alkotmányunk szerint, állítólag, minden nemest egyiránt illetnek, minden megyében csak néhány előbbkelő nemes egyén vagy család által gyakoroltatnak.

Vonatkozzunk el azon millióktól, kik hazánkban kiváltságokkal nem birván, megyéink körében semmi politikai jogokat nem élveznek s vessük egész figyelmünket kizárólag azokra, kiket Verbőczy a nemzet neve alatt ért: vajon így is azon egyenlőség, melyet törvényeink nemes és nemes között föltesznek, nem válik-e megyei szerkezetünk által gyakorlatilag lehetetlenné?

Minden nemes egyenlő: — ezt akarja a törvény, ezt tanuljuk iskoláinkban, ezt halljuk, főkép tisztújítások előtt, utczákon és piaczokon hirdetni. De ne tévelyegjünk az elméletek mezején, hanem vegyük practice a dolgot: ugyan miben áll tehát ezen elhiresztelt egyenlőség? — Nem a társasági egyenlőségről szólunk. Tudjuk, hogy míg vagyonra, személyes képességre, vagy tudományra nézve az emberek között különbségek lesznek, a társasági egyenlőség mindig az álmak közé fog tartozni; de fordítsuk figyelmünket tisztán a politikai egyenlőségre s mit látunk?

Minden nemes vagyonbeli különbség nélkül szabadon választja bíráit: — ez az elmélet, s ha az elmélet mezején akarunk maradni, nem kissé örvendhetünk azon öntudatnak, miként hazánkban több választó van, mint Franczia országban. De tekintsük a dolgok valódi állását, s látni fogjuk, hogy miután nálunk a választási jog a megye főhelyén a választók egész összessége által egyszerre gyakoroltatik, ez elméletben oly szépen hangzó szókötést a következő szerényebben hangzóra kell leszállítanunk: Minden nemes, mennyiben elég vagyonos, hogy sokszor a legnagyobb mezei munka idején egy hetet a megye főhelyén tölthessen, szabad választási joggal bir; a többiek pedig, ha más valakinek költségein behozattak, szavazatukat a többet igérőnek eladhatják.

A megyei határozatok alkotásában minden nemes egészen hasonló részt vehet, s így a megye utasításadási jogánál fogva még a törvényhozásra is egyenes befolyást gyakorol. — Ismét szép elmélet, de melyet a gyakorlati élet szintén annyiban módosított, hogy e joggal, azokon kívül, kik a megye főhelyén laknak, még azok is élhetnek, kik az előbb említett módon behozattak, s egyszersmind elég szerencsések oly véleményekkel birni, melyeknek lezúgását az ellenfél főnökei szükségesnek nem tartják.

Minden nemesnek egyenlő hivatalképessége, — egyrészről, megengedem, annyira terjed, hogy itt-ott egyes hivatalok olyanok által töltetnek be, kik nemességökön kívül más képességet felmutatni nem tudnának, s például szolgabíráknak választattak, a nélkül, hogy valaha

törvénytudománynyal foglalkoztak volna; de másrészről nem mutatja-e a tapasztalás, hogy a nemesnek törvényadta egyenlő hivatalképessége mellett kevés megyét találhatunk, hol minden hivatal nem néhány előkelőbb család s azok által monopolisáltatnék, kik velök sógorság stb. által összekötvék.

Kik megyei szerkezetünket iskolai compendiumokból, vagy mende-mondákból ismerik, azok elmondhatják, miként általa az, ki minden jogaival akar élni, az alkotmánynak folytonosan cselekvő tényezője lehet. Kik azonban e szerkezetnek működését tapasztalásból ismerik, meg fogják vallani, hogy a megyei élet többnyire nem egyéb néhány előkelőbb család olygarchiájánál, mely a nemesi jogegyenlőség színe alatt gyakoroltatik.

S ha ez így van, pedig nem hiszem, hogy az előadottak valósága csak egy ellenmondásra találna: mi más ezen, néhány tekintetes úr által kénye s kedve szerint szabadon gyakorlott statutarius jog, mint minden polgári szabadságnak megrontása.

Minden polgári szabadság első kelléke, hogy a polgár a törvényen kívül senkinek parancsolata alatt ne álljon; s ki számolhat erre oly hazában, hol ötvenkét megyei majoritás naponként új meg új statutumokat alkothat? — Ritka statutum van, melynek alkotásában csak egy megye valóságos többsége részt venne. Ez legalább az én meggyőződésem; de ha ez iránt csalódnám is, mit nem hiszek, az egyes megye statutuma nem kötelez-e minden a megyében tartózkodót, s így — mert, hála az égnek, municipalis szerkezetünk a megyék közötti közlekedést még nem szüntette meg — az ország minden lakóit? Nem kötelezhet-e mindenkit, büntetési fenyíték mellett, mert hisz minden statutum büntetési sanctiót foglalhat magában? — S most gondoljuk el magunknak, hogy az egyes megyék statutarius jogukkal ezentúl nagyobb kiterjedésben fognak élni — újabb tapasztalásaink után erre reménységünk lehet, — mi lenne ekkor egyéni szabadság szempontjából helyzetünk? — Számtalan tárgy van, mely iránt törvényeink nem rendelkeztek, mely iránt tehát az egyes megye statutumot, s pedig büntetési sanctióval erősített statutumot hozhat. Egyik megye a közbátorság tekintetéből, például, statutumot

hoz, hogy kik a megyében útlevél nélkül járnak, mint kóborlók letartóztassanak; szomszédja az útlevelek rendszerét csak a marhára terjeszti ki, s büntetést szab mindenkire, ki valamely vásáron marhát úgynevezett bizonyságlevél nélkül vesz; harmadik megyében, hol a politikus ingerültség nagy fokra hágott, statutum által bizonyos, magában ártatlan jelek hordása tiltatik, — s így tovább, minden megye más és más statutumokat hoz. Hová leend ily viszonyok között, a megyék szabályalkotási szabadsága mellett, a polgár egyéni szabadsága? Az esetek, melyeket föltevék, olyanok, mikre példákat idézhetek. A megye statutarius jogának világos törvényen kívül egyéb határa nincs; tapasztalásból tudjuk, hogy a megyék ebbeli jogukat csakugyan ily kiterjedésben értik, s jelen törvényeink hiánya s azon akadályok mellett, mikkel minden czélszerű törvény hozása találkozik országgyűléseinken: valószinü-e, hogy megyéink e jogokkal ezentúl még nagyobb kiterjedésben fognak élni, mint eddig; s hová lesz, kérdem még egyszer, az egyéni szabadság? —

A magyar nemes — mert hisz csak ő az, kit e hazában szabadnak nevezhetünk — főszabadságát abban találja, hogy cselekvéseiben csak a törvény s pedig oly törvény által korlátoztathatik, melynek alkotásában része volt. Ha a megyék statutarius jogát jelen kiterjedésében fenn akarjuk tartani, a nemesi szabadság ezen legbecsesebb része elveszett. A nemesnek cselekvéseit törvényen kívül minden statutum s így oly valami korlátozza, minek alkotásában — más megyében élvén — semmi része nem volt. Ötvenkét független, mondhatnók souverain megyénk van, mert hisz a souverain-nek neve nem helytelenül alkalmaztatik oly testületre, mely ily tág körben korlátlan törvényhozási joggal bir; de egyéni függetlenséget ne keressünk; hogy az ötvenkét törvényhatóság mindenhatóvá váljék, föl kelle áldozni minden nemesnek egyéni szabadságát.

Ha a statutarius jognak ezen következményeit tekintjük, részemről alig foghatom meg, miként találkozhatik valaki, ki azt ily kiterjedésben fentartani akarhatná, főkép miután a legújabb kor eseményei által figyelmessé tétettünk azon veszélyekre is, melyekkel az úgynevezett

municipalis jogok nemzetiségünket fenyegetik. Nemzetiségünk, hála a lelkesedésnek, melylyel ez ügy felkaroltatott, s a kitűrésnek, melylyel az védelmeztetett, erősebben áll, mint annakelőtte; de ne ámítsuk magunkat, mintha az már biztosítva volna. Valódi magyarnak csak a törvényhozást nevezhetjük. Törvényhatóságaink egy részénél a magyar elem még a jelen pillanatban is kisebbségben van, midőn nem nemes honfitársaink minden befolyásból kizáratnak; s ki nem látja, hogy az ingerültség mellett, mely nyelvünk ellen e hon nem magyar lakói között mesterségesen növeltetik, a statutarius jog nemzetiség elleni törekvések eszközeül használtathatik; ki nem emlékszik azokra, mik szintén municipalis jogok ürügye alatt Horvátországban már eddig történtek, sőt Magyarország közepett is egyes törvényhatóságokban megkiséreltettek.

De hagyjunk fel most a kérdés ezen oldalával. — A fölebb mondottakból át fogja látni mindenki, hogy az egyes polgárok egyéni szabadsága, hacsak a megyék statutarius hatóságát tekintjük is, biztosítottnak nem mondható. Még sokkal világosabbá válik ez, ha figyelmünket törvénykezési rendszerünkre s a bírói hivatal organisatiójára fordítjuk.

A szabadság legfőbb biztosítéka a bírói hatóság czélszerű elrendezésében fekszik. Keressünk alkotmányunknak bármily biztosítékot, ha a bírói hatóság hibásan rendeztetett el, szabadság létezni nem fog. Engedjenek választást oly ország között, mely a legszabadabb alkotmánynyal bir, de hol a bírói hivatal függetlenségéről gondoskodva nincs, s oly ország között, hol politikai tekintetben absolutismus, de egyszersmind esküdtszékek léteznek: az egyes polgár, ki függetlenség után vágyódik, s érdekeit jól fogta fel, az utolsót fogja választani hazául. Már e tekintetben legyen kimondva egyszerűn, de őszintén: Török- és Oroszországot kivéve, nem ismerek Európában országot, hol a bírói hatóság ennyire czélirányatalanul lenne elrendezve, mint nálunk. Határtalan lassuság s hallatlan elhamarkodás; a bírónak attól, ki által választatott vagy kineveztetett, függése; függetlensége a törvények irányában; egy részről a bírói szokás vak követése, úgy, hogy ellenében világos törvényekre is

hasztalan hivatkozunk; más részről minden bírói szokás hiánya, úgy, hogy ugyanazon egy tárgyban nemcsak különböző, hanem ugyanazon bíróság is egészen különbözőleg itél; az egyes bíróságok hatásköre iránti összeütközések stb., szóval alig létezik, alig képzelhető oly hiány, melyet törvénykezésünk körében elő ne mutathatnánk.

E hiányoknak egy része egyenesen nem megyei szerkezetünkből veszi eredetét. Felsőbb törvényszékeink a kormány kinevezésétől függő s kénye szerint elmozdítható bírákból állanak, minélfogva szintén nem elégíthetik ki kivánatainkat. E törvényszékek annyi s oly különböző teendőkkel terheltetnek, hogy tőlök az igazság-kiszolgáltatásban gyorsaságot várni szinte nem lehet; felsőbb törvényszék — cour de cassation, — mely forma tekintetében a bírói eljárásba egyenlőséget hozna, nem létezik; a visszaélések, melyek bírói parancsolatokkal történnek s bíráskodásunk jelen állapotában kikerülhetetlennek, minden rendes bírói eljárást úgyszólván lehetetlenné tesznek; szóval törvénykezési rendszerünk hiányainak kútfeje kétségen kívül felsőbb törvényszékeink hibás elrendezésében fekszik. Azonban, ha egész bíráskodási rendszerünket figyelemmel tekintjük, látni fogjuk egyszersmind, miként épen legfőbb bajaink megyei szerkezetünk következményei.

Törvénykezési rendszerünk egyik legfőbb hibája, hogy a bíráskodási s közigazgatási tárgyak egymástól elkülönözve nincsenek. Ez összezavarásnak — melyet az udvari kanczelláriától a szolgabírói hivatalig országunk minden hatóságainál találunk, egyik főoka megyei szerkezetünkben fekszik. Miután alkotmányunk egyedüli garantiája megyéinkben kerestetik, természetes, hogy közéletünk minden ága a megyéhez vezettetik vissza s ugyanazon testületek bízatnak meg egyszersmind bíráskodással is, melyek követet választva s utasítást adva törvényhozásunkba oly nagy befolyással birnak, melyektől az egész közigazgatás függ. Ily viszonyok között a bírói hivatal czélszerű elrendezése lehetetlen.

Ha nem szólok is azon esetekről, melyekben maga a megyei közgyűlés bízatik meg bírói teendőkkel s az egyes polgár szabadsága s gyakran egész vagyona oly

gülekezetektől függ, melyeknek határozatairól senki nem felelős s melyektől, ki magát általok sértve érezné, kárpótlást nem követelhet, ha nem szólok is azon esetekről, hol a legfontosabb jogi kérdések, mint például az egyes nemesnek büntetőperbe fogása vagy a karhatalom elrendezése, határozatlan számú, sokszor egészen tudatlan s többnyire politikai viták által szenvedélyre gerjesztett tömegek által döntetnek el: vajon maga az, hogy a vármegye rendes bírái egyszersmind közigazgatási tárgyakkal bízatnak meg s többnyire politikus pártok vezetői is, nem hat-e szükségkép károsan az igazság kiszolgáltatására?

Oly országban, melynek jogi viszonyaiban annyi zavar létezik s hol a közigazgatásra nézve biztos normákat alig találunk s e szerint a biró és tisztviselő egyéni képességétől legtöbb függ: nehéz egyéneket találni, kik akár bírói, akár közigazgatási hivatalokra teljesen kiképezve lennének; annál kevésbbé olyanokat, kik mind a két nemű hivatalra egyaránt képesek. Nekünk pedig olyanok kellenek. A legjobb bíró, ki közigazgatási tárgyakban nem jártas; a legjobb tisztviselő, ki egyszersmind alapos jogismeretekkel nem bir: nem képesek csak a szolgabírói hivatalt is kellőleg betölteni. Mily közigazgatást, főkép mily bírói eljárást várhatunk ily viszonyok közt? Miután a közigazgatás czélszerű vezetése többeknek fekszik érdekében s az ennek körében elkövetett hibák szembetünőbbek: nem valószínű-e, hogy a törvénykezési érdekek a közigazgatásiaknak, mind a tisztviselők választásánál, mind ezeknek hivataloskodása alatt, mindig alája fognak rendeltetni? S tegyük fel, hogy mindez nem történik, hogy hazánkban néhány ezer egyént találhatunk, ki közigazgatási és bírói hivatalra egyaránt képes s ki egyszersmind a jelen csekély jutalom mellett megyei hivatal elfogadására kész; tegyük fel, hogy a közigazgatási tárgyak sokasága soha bírói kötelességek elhanyagolására ürügyül használtatni nem fog; ha minden megyei tisztviselőnk hivatalának betöltésére képes; ha mindenik egyaránt buzgó: hány marad, kinél hivatala minden ágainak betöltése a lehetetlenségek közé tartozik? Ki ezen kételkednék, olvassa Zsoldos jeles köny-

vét a szolgabírói hivatalról vagy nézzen körül valamely nagyobb járásban.

Még károsabbnak mutatkozik azonban ez állapot, ha figyelembe veszszük, miként a bírák időszaki választása csak a bírákra bízott közigazgatási hivatalok miatt válik szükségessé; s nem fogja tagadni senki, miként a bírói függetlenség tökéletes megsemmisítésére időszaki választásoknál sikeresebb módot alig találhatnánk.

A bírói hivataloknak választás általi betöltése hazánkban a népszerű eszmék közé tartozik. A magyar nemes önmaga választja bíráit — ez a közönséges szójárás s talán nincs egy sem szabadságaink között, melyre többször történnének hivatkozások. Ha meggondoljuk, hogy felsőbb törvényszékeink, melyektől minden ügynek végképeni eldöntése függ, nem választás által töltetnek be; ha a módot tekintjük, miszerint a nemesség e jogában részesül, s látjuk, miként az majdnem minden megyében egyes járások, sőt néha a megye főhelyén lakó nemesség által monopolisáltatik, ez oly nagyra tartott kiváltság becsét talán devalválhatjuk. Részemről a vádlottnak engedett recusatio jogát sokkal fontosabbnak tartom. Egyes, nagy befolyással biró egyéneket kivéve, a nemes az által, hogy bíráit választja, keveset nyer; annyival nagyobbak a károk, melyek e rendszerből az igazság kiszolgáltatására háromolnak.

Felsőbb törvényszékeink nem birják a közbizalmat. Egyik szomorú oldala ez jelen állapotainknak, melyet sajnálhatunk, de melyet, ha az utolsó idő eseményeire visszagondolunk, tagadnunk nem lehet. Mi ennek oka? Egyes, a felsőbb törvényszékek által hozott itéletek? Kérdésen kívül ezen itéletek adtak alkalmat, hogy e bizodalmatlanság nyilván, még törvényhozásunk körében is kimondassék. A bizodalmatlanságnak főoka azonban felsőbb bíráink állásában kerestetett. Az aránytalanul csekély fizetés, az, hogy e hivatalok sokszor a politika mezején tett érdemek díjául látszanak adatva, végre a függés, melyben az őket kinevező s szabadon elmozdítható kormány ellenében állnak: ezek a bizodalmatlanságnak valódi okai; — s nem hasonló-e a megyei bírák helyzete is? Ha fizetésüket tekintjük, lehetne-e az aránylag csekélyebb? A bírói hivatal nem a politika

mezején tett érdemek díjának tekintetik-e itt is; s vajon szólhatunk-e függetlenségről, hol a bíró három évről három évre azoknak választása alá kerül, kik között részrehajlatlan igazságot szolgáltatni kötelessége?

Valamint az emberek alávalósága, úgy az erény erősebb minden polgári institutiónál; s valamint a törvénykezés legczélszerűbb elrendezése mellett is találhatunk kötelességüket felejtő bírákat: úgy azon czélszerűtlen mód, mely szerint bírói hivatalainkat betöltjük, nem akadályozhatja, hogy megyei bíráink között oly személyiségeket ne találjunk, kikre méltó büszkeséggel tekinthetünk; de ezen, az institutió daczára létező kivételek bizonyítanak-e valamit az institutió mellett? Elfelejtethetik-e velünk azon sokkal számosabb eseteket, hol mind ennek épen ellenkezőjét tapasztaljuk?

Ne keressen szavaimban senki czélzásokat; a bajok, melyekről szólok, annyira közönségesek, hogy minden, a bírói eljárás ellen emelt panasz ötvenkét megyénk közül igen sokra illik; de vajon választási rendszerünk nem oda vezetett-e, hogy sok helyen szolgabírói, sőt alispáni hivatalokra egészen tudatlan, sőt oly egyének választattak, kik még törvényes korukat sem érték el, s kik, midőn törvény szerint a legkisebb kötelezvényt érvényesen alá nem írhatták volna, mások élete s vagyona fölött bíráskodtak! — Menjünk egy tisztújításra, vagy emlékezzünk vissza azokra, melyekben részt vevénk: ugyan ki tud esetet, hogy valaki jogtudományi készültsége vagy csupán a miatt, mivel igazságszeretete ismertetik, választatott volna alispánnak? A korteskedésnél felhozatik, hogy A. vagy B. katholikus vagy a magyar valláshoz tartozó, hogy szabadelvű, vagy az adó ellen szavazó, hogy ölelgeti vagy megveti a kisebb nemes embert, hogy, mivel hivatalát már három évig becsületesen viselé, érdemes újra megválasztani, vagy ideje, hogy azt másnak engedje által. Ha valaki ezeken kívül még jogtudománynyal bir s tiszta jelleméről ismeretes, annyival jobb; azok, kiknek a megyében igazságos pereik vannak, örülni fognak ezen is, választását azonban bizonyára ép oly kevéssé fogja ez utolsó tulajdonainak köszönhetni, mint azt, hogy e hivatalokra a főispán által kijelöltetett. Tisztújításaink nagy taktikai

műtételek, melyeknél egyrészről a főispán, másikról a megye többsége azon iparkodik, hogy a megyének tisztikarába minél több saját politikai pártjához tartozó egyént hozzon be. Ily választásoktól a bírói hivatalok czélszerű betöltését nem várhatjuk.

És tegyük fel, hogy a választás véletlenül szerencsésen történt s a megyének egyes oly bírákat szerzett, kik fontos hivatalukat tudják és akarják is teljesíteni. Minő az ily bírák állása? Ha a választott bíró, például az alispán, egyszersmind a megyének egyik leggazdagabb birtokosa, kitől a választóknak legnagyobb része függ, személyes függetlenségét senki nem fogja kérdésbe vonni; valamint választása, úgy az idő, melyre hivatalát megtartja, csak tőle függ; de ha megválasztatását másoknak köszöni, ha tudja, hogy hivatalát a három évi határidőn túl mások kegyelme nélkül egy nappal nem tarthatja meg tovább, vajon nevezhetjük-e őt függetlennek? Igen, ő az maradhat, ő római erénynyel igazságot szolgáltathat párthívei ellen is; de akkor legyünk meggyőződve, hogy három év leforgása után az erényes férfiú, legtöbb esetben, ismét a magános élet csendes körébe vonulhat.

Ha megyei törvényszékeink rendezését tekintjük, látjuk, hogy jó s független bírói testület alkotásáról gondoskodva itt sincs. Néhány megyében, hol még a régi szokás divatozik, az alispán kénye s kedve szerint alakítja a törvényszéket, a táblabírák hosszú sorából azokat híván össze, kiket bizonyos esetben jónak lát; más megyében a törvényszéki bírák évről-évre választatnak, természet szerint mindig nagyrészint egy vagy más politikai párt soraiból. Recusatió joga nem létezvén, a perlekedő mindkét esetben sokszor nyílt ellenségei által itéltetik.

Sokan talán túlzással fognak vádolni. De ha nem állanak, miket itt megyei itélőszékeinkről mondék, honnan van tehát, hogy noha felsőbb törvényszékeink iránt nem viseltetünk túlságos bizalommal, a pörök fölebbvitele mindazáltal oly népszerűvé vált, hogy a fölebbvitel lehetetlensége sok megyében az esküdtszékek ellen is okul használtatott? Miként történik, hogy az annyira törvénytelen s minden rendezett eljárást lehet-

lenné tevő bírói parancsolatok mindenki által szükségeseknek tartatnak?

De ha igaz, hogy a bírák jelen módon választása megyei rendszerünk lényegéhez tartozik; ha polgári szabadság a bírói hatóság független elrendezése nélkül nem képzelhető: joggal elmondhatjuk, miként megyei rendszerünk a valódi polgári szabadsággal sem fér össze.

S ezek szerint megmutatám e fejezetben:

Miszerint jelen megyerendszerünk mellett a törvényhozás, mely csak egy osztály érdekeit s azokat sem kellő arányban képviseli, s képviselői kezeit utasításokkal bilincseli le, nem lehet a nemzeti haladás vezetője. Továbbá:

Hol a közigazgatásban nincs semmi egység s felelősség, rendet nem kereshetünk.

Hol az egyes törvényhatóságok szabályalkotási jog címe alatt majdnem törvényhozási hatalmat gyakorolnak, s a bírói eljárás akként rendeztetett el, mint hazánkban, valódi személyes szabadság nem létezhetik.

Hogy pedig rend, szabadság s célirányosan rendezett törvényhozás nélkül haladni nem lehet: talán a jelen állapotok legtúlzóbb magasztalója sem fogja tagadni.

III. FEJEZET.

A megyerendszer, mint alkotmányos biztosíték.

Sokan vannak, kik megyerendszerünk elsorolt hibáit többé nem tagadják; honnan van tehát, hogy még ezek közül is többen mint e rendszer buzgó védelmezői lépnek fel, s annak lényeges megváltozásába beleegyezni nem akarnak? Ez egészen abnormis állás oka abban fekszik, mert megyerendszerünk nemcsak közigazgatási forma, hanem egyszersmind alkotmányunknak egyik legfőbb, sőt mint sokan hiszik, jelen helyzetünkben egyedüli biztosítéka, s mert jobb közigazgatási rendszerért alkotmányunkat főbb biztosítékaitól megfosztani nem akarjuk. S valóban magam is úgy vagyok meggyőződve, hogy ki jelen megyei szerkezetünkről lemond, mielőtt alkotmányunknak más biztosítékai szereztettek, egyenesen alkotmányosságunkat veszélyezteti, s így

kifejlődhetésünk egyik leghatalmasabb eszközétől fosztja meg hazánkat.

Ha a kérdés úgy állíttatik fel: le kell-e mondani, vagy kell-e csak tetemesen változtatni megyei szerkezetünkön, mielőtt alkotmányunknak más biztosítékot szereztünk, — a felelet kétséges nem lehet. Erre nézve egyetértünk. A kérdés csak az: vajon kell-e megyei szerkezetünkhez ragaszkodni még az esetben is, ha alkotmányunknak más biztosítékokat találhatunk? Vannak sokan, kik e kérdésre igennel felelnek, s pedig azért, mivel a megyei szerkezetet nemcsak iránylag, de magában véve is az alkotmányi biztosítékok legerősbikének tartják. Vizsgáljuk, mennyiben helyes e nézet.

Megyei szerkezetünk négy oknál fogva tartatik alkotmányunk biztosítékának.

1-ször: Mert függetlenségünket csak nemzetiségünk fentartása biztosítja, s nemzetiségünk fentartására a megyerendszernél jobb eszköz nem képzelhető.

2-szor: Mert a megyei rendszer az önkormányzás (selfgovernment) elvére alapítva, a szabadságban sokakat részesít, s így az alkotmánynak sok s buzgó védelmezőket szerez.

3-szor: Mert (hogy a *B. P. Hiradó* szavaival éljek) a megye, mint politikai vitatkozások színhelye, a közvélemény kifejlődésére és hatályos nyilatkozására alkalmat nyujt; sok emberben a közdolgok iránt figyelmet gerjeszt, s így nemcsak hivatalnokot, szónokot, bírót, s országférfiakat képez, hanem a nemzet nagy részében azon politikai bátorságot ébreszti, mely nélkül egy nemzet sem tudta még alkotmányosságát megőrzeni. Végre

4-szer: Mert a megye, mint a törvények s kormányi rendelések végrehajtója, a kormánynak minden alkotmány elleni törekvéseit semlegessége által sokkal hatályosabban korlátozhatja, mint a felelősség elvének bármily ünnepélyes kimondása.

Nézzük egyenként.

Nemzetiségünk fentartásánál nem ismerek magasabb érdeket. — Nemzetünk egykor szebb napokat élt; határaink messzebbre terjedtek; zászlóinkat a győzelem lobogtatá, s magyarnak lenni dicsőségnek tartatott. Mint egy nagy család ivadékaira, e mult kor dicsőségéből reánk csak egy név maradt; de ezt fenn kell tartanunk, ha ezt fentartottuk, talán még reánk is szebb jövő vár. Egy nap — mint egy szónokunk mondá — nemzeteket ismét nagygyá tehet: az elveszett nemzetiséget semmi vissza nem adja többé. De ha megyei szerkezetünket, ha főkép azon elemeket, melyek az egyes törvényhatóságokban politikai jogokkal élnek, figyelemmel tekintjük: nem látjuk-e, hogy megyéink ily tág hatásköre nemcsak nem biztosítja, sőt a legnagyobb veszélylyel fenyegeti épen nemzetiségünket. Hazánk oly különböző népfajai mellett, hol általában magyarnak csak törvényhozásunkat nevezhetjük, nemzetiségünk annyival biztosabban áll, mennyivel nagyobb s általánosabb azon befolyás, melyet törvényhozásunk az ország minden egyes részeire gyakorol; s megyei szerkezetünk, mivel épen e törvényhozásnak az egyes megyére való befolyását gyengíti, sőt néha megsemmisíti, nemzetiségünk fentartására csak veszedelmes lehet.

Mondani fogja erre talán valaki, hogy a tapasztalás ellenkezőt bizonyít, miután magyarságunk csak a megyei élet által őriztetett meg. Én e részben a multra nézve is máskép vélekedem, s úgy vagyok meggyőződve, hogy eldiákosodott megyéink politikus élete egy fél század előtt sokkal gyengébb vala, hogysem általok nemzetiségünk fentartathatott volna; ha nép (nem a Verbőczyanus, de a valóságos népet értem) nem ragaszkodik hívebben nemzetiségéhez nálunk nemeseknél, kik a József által előidézett ellenhatás után ősi nyelvünket nagyrészben parasztjainktól tanultuk. De ha a fentebbi állítást a multra nézve megengedném is: mit bizonyít az jelen, egészen megváltozott helyzetünkben?

Nemzetiségünk jelenleg erősebb alapokon áll, mint egykor, de tagadhatatlan az is, hogy magyar létünket a jelen pillanatban más, apáink által nem ismert

veszélyek is fenyegetik. Egykor nemzetiségünket csak a kormánytól féltettük, jelenleg a felsőbbség, melyet a magyar elem magának törvényhozás útján kivitt, ellenhatást idézett elő hazánk idegen ajkú lakosai között, s ezt én sokkal veszélyesebbnek tartom. Pánszláv mozgalmakról hallunk, a német-egység eszméje hangoztatik Magyarország közepett; az illyrismus felütötte zászlóját; szóval minden néptöredék, mely hazánkban századokon keresztül nyugodtan élvezé a magyar polgári állomány védelmét, független nemzetiségről, vagy más rokon, de nem magyar fajokkal egyesülésről ábrándozik. — Ha hazánkat más alkotmányos országok módjára látnám kormányozva, én mind e mozgalmakat veszélyeseknek nem tartanám. Nyelvünk, mely a törvényhozás nyelve, mely maholnap a nevelés nyelve leend, s a műveltebb osztályok között napról-napra inkább elterjed, ily viszonyok között ki fogná víni győzelmét: de a dolgok állása egészen más, ha figyelmünket megyei szerkezetünkre fordítjuk.

Az egyes megyék sokkal több függetlenséggel birnak, hogysem eszünkbe jutván, miként sok megyének többsége már most sem magyar, nemzetiségünket már most veszélyeztetve nem hihetnők. Vagy nem látjuk-e szemeink előtt, mik Horvátországban az illyrpárt által naponkint nemzetiségünk ellen elkövettetnek, s szinten az úgynevezett municipális jogok ürügye alatt védelmeztetnek; nem kell-e félnünk, hogy azon párt, mely hazánkban a magyar nemzetiség ellen működik, valamint már a vallással tevé, úgy a megyei szerkezetet arra használandja, hogy vele szláv törekvéseket segítsen elő, s pedig annyival inkább, mivel megyéinknek egy nagy részében a befolyással biró nemesség sem magyar. — Fel fogunk sóhajtani, fel fogunk talán szólalni a kormány ellen, mely e vétkes törekvéseknek kellőleg ellene nem szegült; de mi, kik szüntelen megyei autonomiáról, szüntelen selfgovernmentről s arról szólunk, hogy a törvényhatóságok beléletébe senkinek avatkozni nem szabad, mit fogunk tehetni e veszély elhárítására, mely önelveink következetes alkalmazásából eredend?

Nem tartozom azok közé, kik nemzetiségünk fentartása iránt szerfölött féltékenyek; oly nemzetiség,

mely Európa közepett csak úgy tarthatja fel magát, ha chinai fallal körülvéve, minden idegen érintkezéstől megőriztetik, az enyészet magvát már magában hordja, s miből minden életerő ennyire kiveszett, törvényhozási dajkálás által fel nem tartathatik. De hogyha nemzetiségünket csakugyan veszély fenyegetné, senki sem tagadhatja, hogy a legnagyobb veszély törvényhatóságaink függetlenségében fekszik, főleg ha meggondoljuk, miként e veszély minden lépéssel, melyet a haladás ösvényén előbbre teszünk, még nagyobbá válik. Ha a megyei autonomiáról hirdetett ferde nézeteink nem változnak, a befolyás, melyet nem-nemes honfitársainknak a megyében engedünk, nemzetiségünket sírba döntheti.

Még hibásabb azok nézete, kik alkotmányunk biztosságát abban keresik, mert szerintök a megyei szerkezet, az önkormány elvére alapítva, a szabadságban igen sokakat részesít, s így az alkotmánynak sok buzgó védelmezőt szerez.

B) A megyei szerkezet, mint oly institutió, mely az alkotmány élvezetében sokakat részesít.

»A közdolgok nyilvános kezelése, mely a megyében a nép szemei előtt s tudtával történik, a politikai jogok iránt érdeket, és pedig nem szűnő érdeket keletkeztet nem csupán keveseknél, hanem azoknál is, kik befolyási kiváltággal nem birnak, minek ismét az a következése, hogy azon alkotmánynak, melynek mindenki, ki jogaival élni akar, nem csupán egyszer-másszori, hanem folytonos cselekvő tényezője lehet, honunkban annyi védőjére találhatni.«

Ezen szavakban adá elő a *B. P. Hiradó* ebbeli nézetét.

Nem tartoztam ugyan soha azok közé, kik az emberi nem magasabb ösztöneit tagadva, minden cselekvés indokát önösségben keresik, sőt meg vagyok győződve, hogy azon közállomány, mely polgárainál magasabb erényekre nem számolhat, elveszti fennállhatása legfőbb biztosítékát; azonban, valamint rendkívüli esetekben csak a polgárok önmegtagadása tarthatja fel sokszor a köztársaságot: úgy erősen hiszem, miként azon alkotmány áll legbiztosabb alapokon, mely mellett honszeretet s magánérdekek legritkábban hozatnak ellen-

tétbe, s hol azon institutiók, melyek az alkotmány biztosítékát teszik, egyszersmind minden egyesnek érdekeit is előmozdítják. Ha mindazok, mik e részben előadatnak, állanának, megyei szerkezetünknél erősebb institutió csakugyan nem volna a világon; de legyen szabad kijelenteni bámulásomat azoknak bátorsága fölött, kik megyerendszerünk védelmére ily okokkal élnek. Bátorság, mondom, mert e tulajdonnak csakugyan nem kis mértéke szükséges arra, hogy valaki Magyarország közepette, hol megyei szerkezetünket mindenki ismeri, azt merje állítani, miként megyéinkben minden, ki jogaival élni akar, az alkotmány cselekvő tényezője lehet; hogy mivel a megyeház terme nem-nemes kezek által súroltatik, vagy az udvart — hol egy idő óta gyűléseink némely helyen tartatni szoktak — nemnemesek rendezik el, a közdolgok kezelése a nép szemei előtt történik; hogy végre, mivel a tettes karok és rendek sokszor a nép előfogatain hozatnak a tanácskozás helyére, s határozataik végrehajtása a nép költségein s munkáival történik, s így a megye tanácskozásai csakugyan érdeket gerjesztenek azokban is, kik befolyhatási kiváltsággal nem birnak, — ezen érdek a megyei szerkezetet a nép között is kedvessé teszi.

Bizonyítsák be nekem önök, hogy létező megyei szerkezetünk által »a közdolgok kezelése csakugyan a nép tudtával s szemei előtt történik«; mutassák meg, hogy benne csakugyan mindazok, kiket arra műveltségük képesekké tesz, ha jogaikkal élni akarnak, az alkotmány cselekvő tényezőivé válhatnak; adják elő azon tényeket, melyekből lássam, mikép a nemzeti vagyon s értelmesség a megyében nemcsak központosulnak, de eldöntő befolyással birnak, melyekből meggyőződjem, hogy ezen institutió csakugyan azoknak is érdekében fekszik, kik befolyási kiváltsággal nem birnak, s meg fogok hajlani ezen institutió előtt, nem mivel benne régi szerkezetünket, de mivel egy oly újat látunk, mely legfőbb kivánatainkat kielégíti. Ha megyéink ilyenekké válnak, nálam buzgóbb magasztalójok s védőjök nem leend; míg ez történni nem fog, a legelmésebb szójátékok sem fognak sokszor előadott nézeteim helytelenségéről meggyőzni. Míg a megyei

szerkezet nem más, mint egy pár százezer kiváltságosak előjogainak summázata: addig én azt a nép érdekében működő institutiónak tartani nem fogom; hanem tartani fogom a legaristokratikusabb intézetnek, mely valaha a világon létezett. habár annyira fajulnának is megyei tanácskozásaink, hogy bennök fütykössel fölfegyverzett tömegen kívül más nem jelennék meg, habár az aristokratia minden hibáihoz a legtúlzottabb demokratia minden kinövései járulnának is e szerkezetben.

Nincs institutió, mely a nép érdekeit annyiszor sértené, s ép azért, bármit mondjanak egyes, bizonyos megyékben nagyobb befolyással biró táblabírák, nincs oly népszerűtlen dolog egész alkotmányunkban, mint épen megyei szerkezetünk, s már ez elég ok arra, hogy benne alkotmányunk egyedüli biztosítékát keresni nem tanácsos.

A magyar nemzet rendkívüli költői képességgel bir. A nép ezt dalai s regéi, a nemesség azon mód által bizonyítja, mely szerint politikai dolgokról szól. Nem ismerek semmit a világon, mire több költői talentum kivántatnék, mint arra, hogy valaki hazánkban jó politikusnak tartassék. Már a forma, melyen közdolgainkról szólunk, egészen lyrai, s a legszárazabb nemzet. gazdasági tárgyakról oly beszédeket hallék, melyeket csak görög dithyrambusokhoz hasonlíthatnék; de mi ez azon költészethez képest, melyet találunk, ha figyelmünket magára e beszédek tartalmára fordítjuk. Népről szólunk, s e nagy szó alatt a nemesség értetik; szabadságról beszélünk, s e lelkesítő név szabadalmainkat jelenti. Felhordjuk régi dicsőségünket, melyről történetkönyveink hallgatnak; alkotmányos szabadságról perorálunk, noha az alkotmányosság első kellékeit nélkülözzük; szóval alig hallunk politikai vitatkozásainkban egyetlen szót, mely nem képlegesen használtatnék; s ki nem tudja, miként politikusaink egy része az alkotmányosságot csak abban keresi, hogy közdolgokról nyilván, a közönség tapsa között szólhasson: az alig fogja méltányolhatni azon politikusok érdemeit, kiknek legfőbb mestersége a jelen állapot tökéletes ignorálásában áll.

E mód, melyet politikai vitatkozásainkban követünk,

a fogalmak oly összezavarásához vezetett, minőre sehol e világon példát nem találunk, s ha a megyei szerkezet körüli előítéletek hosszú során végig tekintünk, látjuk, miként azok nagyrészint e kútfőből veszik eredetöket. — A megye municipiumnak neveztetik; s im egyszerre a municipalis szerkezet minden tökélyei megyéinknek tulajdoníttatnak; mondatik, hogy oly institutió, mely mellett a nép közdolgainak elintézésénél részt vesz, s mert ez mondatott, nem tagadja senki, miként az institutió fennállásának legerősebb biztosítékát magában hordja; nem hasonlít e legalább műveltsége által nemességünk egy része a nép legaljasabb osztályaihoz, — nem védelmeztetnek-e a nemesség kiváltságai ugyanazon szókötésekkel, melyekkel Franciaországban a nép jogai védelmeztettek, — nem állt e a hajdani *Pesti Hirlap*ban százszor, hogy megyéink a selfgovernment eszméjét valósítják? S im, habár a dolog valódi állását tekintve, egészen ellenkezőt találunk, miután alkotmányosságunk fő hasznát abban keressük, hogy közdolgainkról szólhatunk, miért ne tartsuk azon institutiót a legtökéletesebbnek, melyről legszebben lehet beszélni?

Ne ámítsuk magunkat ily ábrándokkal, melyek valódi statusférfiúhoz nem illenek. Ha megszokott szókötésünktől szabadulva, a dolgokat valódi neveiken fogjuk nevezni, meglátjuk, miként megyei szerkezetünk a nép érdekeit számos esetekben sérti, s talán át fogja látni mindenki, hogy alkotmányunk egyedüli biztosítását oly institutióban keresni, mely a nemzet tizenkilencz huszada előtt annyira népszerűtlen, legalább is nem ildomos.

C) A megyei szerkezet a közvélemény kifejtésére s hatályos nyilatkozatára alkalmat nyujt.

Mondatik, hogy megyei szerkezetünk a közvélemény kifejtésére alkalmat nyujt; hogy politikai bátorságot ébreszt; hogy szónokokat, bírákat s országférfiakat képez; sőt mondatik, miként épen a megyei szerkezetnek e tulajdonai azok, melyek által alkotmányunknak minden más kigondolható formáknál erősebb biztosítékot nyujt; — de ha ismét szavak helyett a dolgok valódi állására fordítjuk figyelmünket, mit találunk? Igen, a megyei vitatkozások közvéleményt fejtenek ki,

de egy nagy közvélemény helyett, mint minőt a szabadsajtó idézhetne elő, e közvélemény ötvenkétfelé ágazik; s vajon ez hasznos-e a hazának? Ki ezen kételkedik, menjen végig e hazán, s nézze a közvélemény állását ötvenkét törvényhatóságunkban. Egy kormánypártot s ellenzéket fog találni mindenikben, mindenütt oly férfiakat, kik pecsovicsoknak, s olyakat, kik szabadelvűeknek neveztetnek; pártjeleket s pártküzdelmet s pártgyűlölséget láthat mindenütt; de ha kérdi: e pártok, melyekkel egy név alatt minden megyében találkozott, mily elvek körül egyesülnek, — a felelet csak arról győzendi meg, hogy közvéleményről jelen helyzetünkben még szólni sem lehet. A megyék többségénél e pártok tisztán megyei kérdések körül csoportoznak; a tisztújítás, az országutaknak mily vonalon való vezetése, a főorvos választása vagy kinevezése, vagy talán a hajdúk számának szaporítása, — ez az, mi a pártok létezésének közönségesen alkalmául s egyszersmind vitatkozásaik főtárgyául szolgál; ki e kérdésekben így vagy másképp szavaz, az pecsovics vagy szabadelvű; az országos kérdések csak mellékesek, melyekre nézve a párt majd így, majd másképp nyilatkozik, mint azt a megye pillanatnyi érdeke kívánja. Innen van, hogy megyéket találunk, melyekben a szabadelvű párt évek óta többségben van, s a paraszttelken lakó nemesek a törvény alkotása után hat év mulva sem adóztak; innen, hogy sok helyen a pecsovicsság legnagyobb fokának a mult országgyűlés előtt az tartatott, ha valaki a hadi adót csak szóba hozta; innen az, hogy mind a kormánypárt, mind az ellenzék minden fontosabb kérdésre nézve majdnem annyi véleménynyel áll elő, a hány megyét találunk e hazában; s vajon ez állapot, melyet tisztán megyei szerkezetünk idézett elő, nem bizonyítja-e, hogy e rendszer a közvélemény kifejlődését nemcsak elő nem segíti, sőt akadályoztatja, mindazon nagy szónokok s országférfiak daczára, kiknek nevelésére a megyei szerkezet, némelyek véleménye szerint, oly czélszerű iskola?

Nagy szónokok s országférfiak! Boldog Isten! de hát hol vannak azok; miért nem hallatják szavaikat; miért nem lépnek föl, hogy e sülyedő hazát országférfias belátásukkal jelen nyomorult állapotából megmenthes-

sék? — Nem szólok egyes kivételekről; a franczia constituante példája megmutatta, hogy szónoki s országférfiúi tehetségek ott is léteznek, hol azoknak nevelésére semmi sem történt; s kétségen kívül vannak nagy szónokai hazánknak is, s ha reá alkalom volna, talán lennének nagy statusférfiai; de ki helyzetünket ismeri s kit hiúság el nem kábít, meg fogja vallani, hogy megyerendszerünk mind a valóságos szónoklat kifejlődésének, mind főkép a dolgok országférfias felfogásának csak akadályokat gördít elébe.

Sokbeszédűség még nem szónoki tehetség; e kétségen kívüli tétel Magyarországban, úgy látszik, még nem ismertetik el, s innen van, hogy mivel nincs nemzet, mely közdolgai iránt ily sokbeszédűséget fejtene ki, s mivel e nemzeti kórság előidézésében megyei szerkezetünknek nagy része volt, e szerkezet a szónoklat kifejtésére czélszerű eszköznek tartatik. Ha idegen jön, elvezetjük országgyűlési vagy megyei tanácskozásainkba, s mert az idegen annyiakat látva, kik egy-egy gyűlésben hosszú beszédekkel lépnek fel, bámulását fejezi ki, s udvariasságból néha azt mondja, hogy a tartott beszéd — ámbár belőle szót sem értett — reá nagy hatással volt: mi jámborságunkban elhitetjük magunkkal, hogy széles e világon a magyarnál jobb politikai szónoklat nem található; de legyünk meggyőződve, ha az ily idegen értené a beszédeket, melyek alatt jelen volt, itélete másképen hangzanék, s talán megvallaná, hogy több hamis pathost s elhibázott költői képet, annyira csekély testet oly roppant szóruhában, minőt politikai beszédeinkben naponként bámulhatunk, még a lehetségek közé sem számított. — A mexikóiak, mielőtt országuk a spanyolok által elfoglaltatott, betüirás helyett a hieroglyphek egy nemével éltek, melyekkel a történteket úgyszólván lefesték, — ehhez hasonló szónoklatunk; a tömeg érzékeire talán inkább hat, de meg fogja vallani mindenki, hogy gondolatok kifejezésére egy egész képcsarnok vajmi szegény eszköz, s hogy mindazon nagyszerű dagály, s azon — hogy úgy mondjam — lehetetlen szókötések szövege, melyekből egyes híres megyei szónokok beszédei állnak, a parlamenti szónoklat nevét nem érdemlik.

Semmi, mit eddig írtam, talán annyira rossz néven vétetni nem fog, mint ezen állítás. Megyerendszerünk mellett a törvényhatóságok mindenikében legalább is három-négy ember van, ki magát nagy országférfiúnak, s legalább kétszer annyi, ki magát híres szónoknak tartja, s ezek mind szinte személyes sértést fognak szavaimban látni; azonban tisztelet, becsület, de igazság is! a beszédek, melyekben a magyar grammatika s syntaxis haláláig kínoztatott, még fülemben hangzanak, a legmagasztaltabb vezérczikkek, melyekben egy eszme helyett száz képpel tartatánk jól, még emlékemben maradtak; én legfölebb is azt mondhatom neheztelőim vigasztalására, hogy teljes meggyőződésem szerint politikai szónoklatunk hibáinak oka nem bennök, hanem rendszerünkben fekszik. Megyéinkben a szónok szavait többnyire műveletlen tömegekhez irányozza; hogy általok megértessék, vagy legalább reájok hasson, mindennapiasságokhoz, vagy szépen hangzó s épen érthetetlenségök által hatályos phrasisokhoz folyamodik, s ez nem azon iskola, mely valóban parlamenti szónokokat nevelhet.

Arra, hogy megyei szerkezetünk országférfiak nevelésére alkalmas intézetnek nem nevezhető, elég bizonyságot nyujt azon tapasztalás, hogy alkotmányos országot nem tudok, hol oly kevesen lennének, kik e nevet érdemlik, s ki ennél még többet kiván, nézze rendszerünket s meg fog győződni, hogy azon institutió, mely által minden tárgyat nem országos, hanem megyei szempontból szoktattattunk tekinteni, s mely az utasítási rendszer által minden politikai jellem kifejlődését lehetetlenné teszi, valódi országférfiakat nem nevelhet.

Ha megyerendszerünk azon tulajdonait, melyek által állítólag alkotmányunk biztosítékává válik, figyelemmel tekintjük, az eddig mondottakból is láthatjuk, hogy azon biztosság, melyet bennök keresünk, inkább látszó, mint valóságos; egy van, miről ezt nem mondhatjuk.

D) A megyék semlegességi joga.
(Vis inertiae.)

A magyar megye, mind azért, mivel a tisztviselők, kik hazánkban a végrehajtással megbizatnak, általa választatnak, mind azért, mert felsőbb parancsolatok ellen fölírhatván, azoknak végrehajtását felfüggesztheti: a végrehajtó hatalomnak nagy részét gyakorolja és a kormánynak, ha az törvényes hatáskörét átlépné, oly akadályokat gördíthet elébe, melyek által az magát inkább korlátozva érezheti, mint ha a legszorosabb felelősségnek vettetnék alá; ez az, mi a megyék híres vis inertae-jének neveztetik. Kétséget nem szenved, hogy megyéink ezen hatalma számos visszaélésre ad alkalmat; hogy jelesen a felírási jog, mely alkotmányunk szelleme szerint a megyéket csak törvénytelen rendeletek felfüggesztésére illeti, sokszor egészen törvényes rendeletek végrehajtását is akadályoztatja; hogy a megyei tisztviselők, kik bizonyos tekintetben a végrehajtó hatalom eszközei, magokat tőle egészen függetleneknek gondolják; hogy végre megyéink, minden felelősségtől szabadaknak tartatva, ott sem szoríttathatnak kárpótlásra, hol jogkörükön túlhágtak. Hogy azonban megyei szerkezetünk ezen része a kormánynak csakugyan akadályokat gördít elébe, s hogy nem felelős kormányunk mellett ily akadályok szükségesek, azt senki nem fogja tagadni.

A megyék, vis inertiae-jöknél fogva, joggal neveztetnek tehát alkotmányunk biztosítékainak; a kérdés csak az:

1-ször: Vajon e biztosság csakugyan oly nagy-e, minőnek közönségesen gondoljuk?

2-szor: Épen ezen része megyei szerkezetünknek, melyben alkotmányunk biztosítékát keressük, nem von-e maga után oly következményeket, melyek alkotmányunkat más oldalról ismét veszélyeztetik.

Mi a biztosság fokát illeti, melyet megyei szerkezetünk alkotmányunknak ad, úgy látszik, mi magyarok ismét egy kis csalódásban élünk.

A magyarnak helyzete más alkotmányos nemzetek helyzetével össze nem hasonlítható; összeköttetésünk miatt nekünk más, erősebb biztosítékok kellenek; —

ezt s ilyeneket hallunk naponként; miből világos, hogy megyei szerkezetünk a felelősségnél s minden más alkotmányos biztosítéknál erősebbnek tartatik. De nem csodálatos-e ez? Nézzük sérelmeinket, s ha a roppant, évről-évre növekedő sorozatot végig olvastuk: vajon kell-e még más hivatalosabb bizonyítványa azon állításnak, hogy megyei szerkezetünk alkotmányunknak csak gyenge biztosítékát képezi? Sehol nem tudunk alkotmányos nemzetet előmutatni, melynek a kormány elleni sérelmei valaha ily számra növekedtek volna; ennek szükséges következménye, hogy vagy meg kell vallanunk, miként sérelmeinknek alkotmányos alapja nincs s azok a sérelmek nevét nem érdemlik; vagy el kell ismernünk, hogy az alkotmány megyei szerkezetünkben csak gyenge, hatástalan biztosítékot bir; — én harmadik lehetőséget nem látok. Talán bővebb okoskodás nem is volna szükséges; azonban nem hallgathatom el, miként ha sérelmeink nem volnának, csak a dolgok természetét tekintve, már a priori is azon meggyőződésre kellene jutnunk, hogy megyéink erős alkotmányi biztosítékot nem nyújthatnak.

Megengedem, hogy a megyék felírási joga egyes sértésektől megóvhatja alkotmányunkat, s hogy e jog a kormány törvénytelen lépéseit nehezíti, sokáig hátráltathatja; de vajon elegendő-e ez alkotmányunk biztosítására?

Képzeljünk magunknak oly kormányt, mely a törvényességnek még színe után sem vágyódik, — mert hiszen ha ily kormányt lehetőnek nem tartunk, minek kellene alkotmányos garantiákról gondoskodnunk — vajon ily kormány ellenében a felírási jog nyújthat-e biztosítékot? A felírási jog soha valóságos ellentállássá nem fajulhat; s mi történik, ha a kormány a felírás után is megmarad előbbeni szándékánál? Minden politikai bátorság, mindazon szónokok s országférfiak képessége, mindazon gyönyörű szókötésekben írott felíratok fognak-e segíteni a bajon? S mi mást idézhetnek elő, mint hogy a kormány iránti keserűség még inkább növeltessék s parancsolatainak hanyag teljesítése által még azon kevés jó is, mit talán más úton tehete, megsemmisíttessék? — Kérdem még egyszer: egy ily

kormány ellen (és csak ilyennek ellenében volna leginkább szükségünk alkotmányos garantiákra) fogjuk-e használhatni megyei rendszerünket; s ha e kérdésre máskép, mint tagadva, felelni alig lehet, nem kell-e megvallanunk, mikép megyerendszerünk a garantiáknak a legjobbika, de csak akkor, midőn tulajdonképen garantiákra szükségünk nincs.

A tapasztalás ezenfölül még azt mutatta, hogy valamint az egyes megyék felírási jogukkal néha visszaélnek: úgy számos eset van, hol azzal élni kötelességükhöz tartoznék, de hol ezt elmulasztják. Csak az 1823-iki esetekre hivatkozom. Soha világosabb törvénysértés kormány által nem követtetett el, s hány volt törvényhatóságaink közül, mely kötelessége szerint, e sértés ellenében semlegességi jogával élt? A megyéknek alig egy ötöde; s mégis nem a 23-iki eset-e az, mely a megyei szerkezet hasznának bebizonyítására legtöbbször említtetik?

De ha megengedjük is, hogy hazánk minden törvényhatósága kötelességében híven eljár, s valahányszor törvénytelenség követtetik el, azt semlegessége által akadályoztatni fogja, megyerendszerünk így legfölebb a felől biztosíthat, hogy törvényeink positiv cselekvések által sértetni nem fognak. S alkotmányos nemzet létünkre ezzel nem elégedhetünk meg. Csak arra nézve van-e biztosításra szükségünk, hogy törvényeink a hatalom positiv cselekvései által sértetni nem fognak? Nem kell-e épen úgy biztosításról gondoskodni arra nézve is, hogy törvényeink pontosan végrehajtassanak? Erre nézve megyei szerkezetünk nem adhat semmi garantiákat? — Nem akarok egyes példákra hivatkozni — exempla sunt odiosa, — s nem akarom elkeseríteni a vitatkozást, de ugyan van-e olvasóim között csak egy — bármi keveset foglalkozik is közönségesen politikával, — kinek, midőn ezeket olvasá, nem jutottak esetek eszébe, — s pedig fájdalom! több esetek, — hol a legvilágosabb, szentesített törvény több év leforgása után még végrehajtva nem volt; s vajon, míg ez tagadhatatlanul így van, míg senki nem állíthatja, hogy megyerendszerünk ily esetek ismétlését lehetlenné teszi vagy csak nehezíti is: merjük-e állítani, hogy alkotmányunk-

nak biztosítékokra többé szüksége nincs; hogy megyei szerkezetünk törvényes szabadságunkat minden kormányi felelősségnél jobban megőrzi? — Mintha bizony az alkotmányt vétkes mulasztás által nem lehetne épen úgy, mint vétkes cselekvés által sérteni; vagy mintha a honpolgárnak, ki, törvényeit végrehajtatlanul látván, elkeseredik, vigasztalásul szolgálhatna, hogy e szomorú tünemények oka ép annyiszor fekszik az egyes törvényhatóságokban, mint a kormányban.

Látjuk mindezekből, hogy a biztosíték, melyet megyei szerkezetünkben találunk, elégtelen. Mégis képzelhetünk-e magunknak institutiót, melynek fentartása annyi s oly nehéz áldozatba kerülne, mint megyéink semlegességi joga? Valamint a szabadság kivívása, úgy fentartása is számos áldozatba kerül; kétségen kívül a felelősségnek, melyben más nemzetek alkotmányuk biztosítékát keresik, szintén meg vannak árnyoldalai.

De hasonlítsuk össze azon bajokat, miket egy parlamenti kormány hazánkra hozhatna, jelen szerkezetünk hibáival.

Hol parlamenti kormány van, a közjó sokszor egyesek hiúságának s hivatalvágyának áldoztatik fel; ugyanaz történik megyei rendszerünk mellett is, azon különbséggel, hogy mit ott csak azon kevés egyesek tehetnek, kik a legfőbb hivatalok után vágyódnak, azt nálunk százan, sőt ezeren cselekszik.

Parlamenti kormány mellett a legfontosabb kérdések sokszor pártszempontokból tekintetnek; megyei szer kezetünk mellett nincs oly csekély kérdés, mely többnyire nem hasonló szempontból tekintetnék.

Parlamenti kormány mellett valahányszor a törvényhozótest körében megváltozott többség szerint a kormány személyzete változik, a közigazgatásban bizonytalanság támad; de mi itt rövid időszakokra szoríttatik, az megyei szerkezetünk mellett rendes állapot; miután a közigazgatásban alkalmazott elvek bizonytalansága s az ebből következő rendetlenség kikerülhetlenek, hol a közigazgatásba semmi egység nem hozatott be.

Szóval: mindazon bajok, melyek egy parlamenti kormány ellen felhozathatnak, léteznek megyei szerkezetünk mellett is, azon különbséggel, hogy mit ott

ritkább esetekben találunk, az nálunk a rendes állapothoz tartozik.

S mindezeken kívül a legrosszabb közigazgatás, az igazság kiszolgáltatásának mindazon hiányai, melyeket tapasztalunk, nemzeti szétdaraboltságunk, nem szükséges következményei-e rendszerünknek, melyről joggal elmondhatjuk, hogy soha gyengébb biztosíték drágább áron nem vásároltatott még?

Ismerem azon ellenvetést, melylyel a megyerendszer baráti ez állítások ellen föllépendenek. A megyerendszerben sok visszaélést tapasztalunk, ezt megengedik; de mindez csak visszaélés, s nem a rendszer következménye; ha a megyerendszer e salakjától megtisztíttatik, mind e panaszok, melyekkel törvényhatóságaink ellen föllépünk, önként megszünnek. Hogy ily salakjaitól megtisztított minta-megye hazánkban még nem létezett, nem szenved kétséget. De ugyan hát miért nem lépnek föl ez urak megyei ideáluk részletesebb leírásával? Miért nem adják elő azon változásokat, melyeket szerkezetünkben szükségeseknek tartanak, s melyek által a megyék hiányai kijavíttatnak, azon akadályok, melyeket e szerkezet a haladási kérdések elébe gördít, elháríttatnak, s az egész mégis alkotmányunk biztosítéka marad? Szakítsák ketté egyszer a fátyolt, melylyel ideál-megyei szerkezetöket Sais szobraként eddig takarták.

Mielőtt ez történni fog, én csak a tapasztalást és saját együgyű felfogásomat követhetem; s azok nekem azt mondják, hogy mindazon rendetlenség, melyet hazánk közdolgaiban találunk, nem egyes visszaélés, hanem maga a rendszer szükséges következményei s hogy míg alkotmányunk biztosítékát törvényhatóságink semlegességében keressük, azoknak megszünését hasztalan fogjuk reményleni. S ha a megyék hatáskörének ezen része a rend érdekében megszoríttatnék; ha a kormány annyi hatalommal ruháztatik fel, hogy a megyék semlegességök által törvénytelen, vagy legalább általok azoknak tartott parancsainak végrehajtását nem akadályoztathatják: mily garantiát nyujthatnak még alkotmányunknak? A kormány e hatalmával csak akkor élend, ha a megyék ezen cselekvési hatalmokkal törvényes parancsok megakadályozására visszaélnének — így

szólnak a rendszer baráti. — Oh, logika! — ha alkotmányos garantiákról szólunk, oly kormányt teszünk fel, mely törvényen kívüli állásba tette magát; hisz ép ezért van szükségünk alkotmányos biztosítékokra; mégis oly hatalommal akarjuk a végrehajtó hatalmat felruházni, mely által a megyék ellenállásán mindig győzedelmeskedhessék, s mi azt hiszszük, hogy azon, magát törvénykívüli állásba helyező kormány, mihelyt látja, hogy a megyék semlegességi jogaikkal csak a törvény értelmében éltek, hatalmával visszaélni nem fog! Meg kell vallani, a képzelő tehetségnek szép mértéke szükséges, hogy valaki ily állapotot feltegyen, s ezekre építse okoskodásait; s én alig hiszem, hogy azok közül, kik a megyei szerkezetet jelen alakjában a haladásra alkalmatlan eszköznek tartják, e nézetöket meg fognák változtatni, ha ezen institutió az absolutismus érdekében módosíttatnék.

Ha az eddig mondottakra visszatekintünk, látjuk, miként megyeszerkezetünk jelen alakjában a haladást nemcsak nem segíti elő, sőt annak valóságos akadálya, s még alkotmányunkat sem biztosítja elegendőképen.

Igen, mindez igaz lehet, míg megyei szerkezetünk jelen alakjában marad, — így szólnak talán elleneim; — de hisz azt mi sem akarjuk. Mi alkotmányi szerkezetünkbe nagy változásokat akarunk behozni, melyek megyerendszerünkre is tetemes befolyást gyakorlandanak, s csak ha ezen változások behozattak, fogjuk e szerkezet üdvös hatását kellőleg megitélhetni.

Fordítsuk hát figyelmünket most azon indítványokra, melyek alkotmányunk hiányainak kijavítására újabb időben tétettek, s nézzük: mennyire férnek meg annyira magasztalt megyei szerkezetünkkel?

IV. FEJEZET.

Azon indítványokról, melyeknek elfogadásától sokan megyei szerkezetünk megjavítását várják.

Ha jelen helyzetünket tekintjük, három dolog vonja leginkább magára figyelmünket.

1-ször: A nemesi osztály adómentessége.

2-szor: Az, hogy noha alkotmánynyal birunk, a nemes-

ségen kívül a nemzet egyéb osztályai minden politikai jogból kizárattak.

3-szor: Hogy közigazgatásunkban minden egység hiányzik, s a kormány nem bir eszközökkel, melyek által legtörvényesebb rendeléseinek végrehajtását biztosíthatná.

Minden bajaink kútforrása, együttvéve, e hárombau vagy azoknak egyikében kerestetett, s innen lőn, hogy e bajok mikénti megszüntetése iránt a vélemények leginkább háromfelé oszlanak.

Vannak, kik mindent a közös teherviselés elvének elfogadásától várnak.

Mások reményöket a népképviselet behozásába helyezik.

E két indítvány ellenében, mely mindkettő az ellenzék soraiban tüzetett ki, a kormány bajaink orvoslására egy harmadikkal lép fel, mely abban áll, hogy a főispáni hivatal tekintélyének növelése által a kormány befolyása az egyes megyékben neveltessék.

Nézzük az indítványokat sorban.

Vizsgáljuk: mennyiben tarthatni azokat, jelen megyei rendszerünk megtartása mellett, kivihetőknek?

Mennyiben várhatjuk tőlök jelen bajaink orvoslását? Végre: mennyiben férnek össze megyei szerkezetünkkel, melyet az indítvány pártolói állítólag fentartani kívánnak?

A) A közös teherviselés.

Mindazon jogok s kiváltságok között, mik által a nép egyes osztályai magokat a többiek fölébe emelve képzelék, nincs, mely a gondolkozót oly méltán bámulásra gerjeszthetné, mint nemességünk tehermentessége. — Hogy egyes országok nemessége legfőbb előjogát puszta czímekben vagy más megkülönböztető jelekben keresé, nevetséges lehet, de természetes; ki magában érzi, hogy saját érdemei által a tömeg fölébe emelkedni nem tud, miként ne örülne, ha tőle legalább egyes közönyös jelek által megkülönböztetett? — Hogy a nemesség más esetekben minden magasabb hivatalt magának követelt s a haza legkitünőbb polgárait — ha osztályához nem

tartozának — a közdolgok kezeléséből kizárta; hogy a középkor alatt a fegyverviselést a nemesség kiváltságai közé számitá, s a haza védelmének szent kötelességét jogként követelve, a polgári élet veszélyeit s dicsőségét egyedül osztályának tartá fel: mindez igazságtalan, a közdolgokra nézve káros, de természetes; azonban honnan magyarázzuk, hogy a magyar nemesség kiváltságainak legfőbbikét abban keresé, hogy e hon terheiben részt venni nem tartozik?

Ajánljunk az egyes nemesnek egy pár garas vagy forintnyi ajándékot: megvetéssel vissza fogja vetni; mondjuk neki, hogy hosszabb ideig más házában ingyen élősködött s a kegyelem kenyerét ette: talán párviadalra hí; de mit az egyes tenni pirul, mit, ha róla föltétetnék, a megbántások legnagyobbikának tartana: azt összes nemességünk egy századnál tovább nyugodtan míveli, sőt büszkének érzi magát úgynevezett joga gyakorlatában. Igen, büszkének; más népek nemessége nagy tettekre hivatkozik; büszkesége abban áll, hogy érzi, miként a hazának közügyei részvéte nélkül nem folyhatnának csak egy nappal is tovább. Mire hivatkozhatunk mi? A nemesi czím, melyet viselünk, mi mást bizonyít, mint hogy családunk egy század óta a hazáért mit sem tett? Nem kell e pirulnunk, ha eszünkbe jut, miként ha egy különös katastropha által a haza összes nemessége egyszerre elveszne, Magyarország épen azon 500,000 lakosától fosztatnék meg, mely fentartására legkevesebbet tesz; ha eszünkbe jut, miként ha fejedelmeink között csakugyan lettek volna olyanok, kik Magyarország megrontását tűzték ki czélokul, erre jobb eszközt nem találhattak volna, mint ha az összes nemzetet egyszerre nemességre emelik; mert a haza elveszett aznap, melyen minden polgárai neki úgy szolgálnak, mint jelenleg mi.

Az adó kérdése annyi idő óta képezi már politikus vitatkozásaink egyik főtárgyát, hogy a károkról, melyek a nemesség ebbeli kiváltságából mind nem kiváltságos osztályainkra, mind az összes hazára s így reánk nemesekre is háramolnak, hosszasabban szólni fölösleges. Kiket okok által meggyőzni lehet — fájdalom, hogy ezeknek száma a tanácskozó tömegnek sok megyénk-

ben csak igen kis részét teszi, — a nemesség ebbeli kiváltságának fentarthatlansága iránt régen tisztába jöttek magokkal. Egy pont van, melyre nézve a vitatkozásainkban eddig követett ösvényt hibásnak s melyre nézve a fogalmak kiigazítását még szükségesnek tartom.

A nemesség adómentessége valóságos jognak tartatott vagy legalább neveztetett. Történeti jogok sokszor igazságtalanok, — ez mondatott; — de a jogoknak szentül tartása minden állomány első kötelessége, s ezért, midőn az adómentesség ellen felszólalunk, a legnagyobb kímélettel kell nyilatkoznunk azok irányában, kik e jogot apáiktól örökölték. Hallottunk szebbnél-szebb phrasisokat a nagylelkűségről, melylyel a magyar nemesség e jogáról önként le fog mondani, ha tudniillik várni tudunk, ha a nemességet lassanként az adóhoz szoktatjuk az által, hogy e kiváltságát fölötte hangosan támadjuk meg. Szóval: a nemesség tehermentessége egyéb birtokjogaival egy sorba helyeztetett, s ha valami volna az országban, mi nem a nemességé, ha az összes föld nem tartoznék birtokához, ha törvénykönyvünk nem volna úgy is a nemesi kiváltságok roppant jegyzőkönyve: nem bámulnám, ha, Peel példája szerint, ki a gabona-törvények megszüntetésénél a földbirtokosok kármentesítéséről gondoskodik, nálunk is azt indítványozná valaki, hogy az adó felvállalása által károsítandó szegény nemességet más valami módon kármentesítsük.

A kérdésnek ily módoni felállítása, teljes meggyőződésem szerint, hibás; hibás nemcsak azért, mivel a nemesség adómentessége semmi jogszerű alappal nem birván, jognak nevét nem érdemli, de mert bizonyosak lehetünk, hogy kiket az ügynek igazsága a nemesség e kiváltságának fentarthatlanságáról meg nem győz, azokat ügyes hízelkedéssel kötelességeik teljesítésére csábítani nem fogjuk.

A nemesség adómentessége annyi ideig neveztetett jognak, hogy midőn ezzel ellenkezőleg azt állítom, miként a nemesség ebbeli kiváltságának semmi jogszerű alapja nincs, szavaim igazolására az adó kérdéséről jogi szempontból részletesebben kell szólnom.

A természetjog szempontjából vegyük-e fel e kérdést? Ha nem élnénk azon országban, hol, miután már

1548-ik évben törvénytudó férfiak kiküldetése tartatott szükségesnek, hogy hazai törvényeinkben azokat, mik az igazsággal s isteni joggal ellentétben állanak, kijavítsák,[1] a nemesség adómentessége mai napig fennáll; ha nem tartoznánk azon nemzethez, melynek törvényei a nép tizenkilencz huszadát mindig a szegény, nyomorult, adózó pórnak nevezik s minden lapon szomorú állapota fölött jajgatnak,[2] s e szegény adózó nép sorsának könnyítésére még oly kevés történt, talán czélszerű volna, a kérdést ezen oldalról is tekinteni. Hazánkban, melynek összes használható földje 46.000,000 holdnál többre terjedvén, minden adó 13.000,000 holdnak birtokosaira vettetik,[3] úgy látszik, annak tudása, miként a használható földnek azon negyede, mely nem-nemesek által bíratik, a közterheken kívül még kilenczeddel, tizeddel s körülbelől 30 holdonként 104 munkanappal terheltetik, annyira megnyugtat mindenkit, hogy ezen minden külföldi előtt talán anomaliának látszó egyenetlenség senki előtt fel nem tűnik s midőn Sáros vármegye 1841-ben nem tűrhetvén az adózó nép szerfölötti terheltetéseit, e szomorú állapot okainak megvizsgálására küldöttséget rendelt ki, e küldöttség munkálatában mindent

[1] Videntur etiam per Regiam Majestatem eligendi aliquot viri juris periti, qui Jura Regni revideant, et siquid contra aequitatem jusque divinum esse videbitur, in melius reforment. Art. 21. 1548.

[2] Nam misera plebs in eam egestatem redacta est, ut nedum aliquid magni praestare videatur, sed ne quotidianum quidem victum habeat: quo per milites direpto, fame mori cogitur, aut desertis sedibus sub Turcas, pars in Poloniam, aut eo, ubi tutius securiusque se habitare posse sperat, quotidie migrare. Art. 2. 1567. §. 2.

Qod miseri coloni, qui plerisque in locis, ob summum frumenti et panis defectum, glandibus (quod sane miserandum est) vescuntur. Art. 11. 1559.

[3] Az 1828-iki országos összeírás jobbágyi földekből talált mintegy 5.020,675 hold szántóföldet, 1.219,332 hold rétet, 209,507 hold szőlőt s 48,992 hold szilvást. Magán számításom szerint a magyarországi föld kiterjedése 54.725,009 magyar hold (1200 □-öles). Ebből használható 46.255,696. 16.825,013 hold szántóföld (nemesi 9.832,051); rét 4.498,507 hold (nemesi 2.570,100); legelő 7.733,393 (mintegy fele nemesi); 1.413,680 szőlő (1.062,663 nemesi); 15.218,395 hold erdő; nagy részint nemesi kezekben.
Fényes: *Magyarország stat.* 3. cz. 23. lap.

fölfedezett: a rovatos összeírás hibásságát; azt, hogy sok egyén, sőt az adózók némely osztályai szerfölött keveset adóznak; hogy az adó behajtása iránt czélszerű szabályok nélkülöztetnek, stb, stb; de az, hogy az egész teher csak az adózó nép vállain fekszik, hogy az egész nemesség adómentességi kiváltsággal bir, elkerülte figyelmét.

Természetjog szempontjából úgy hiszem, a nemesség adómentességét talán nem fogja senki védelmezni, ha csak valaki a XIX. század közepén természetesnek nem találja azon állapotot, mely szerint egy 4285 □-mérföldre terjedő ország (ennyi Fényes szerint hazánk kiterjedése a végvidékek nélkül) szükségeinek födözé. sére csak kiterjedésének alig egy negyedét, azaz 1000 □ mérföldnél nem sokkal nagyobb tért használhat- E fentebbi állítás pedig még oly józan sem volna, mint ha valaki azt állítaná, hogy a 11,532 □-mérföldre terjedő német szövetség mindennemű szükségei Poroszországnak 3348 □-mérföldre terjedő német tartományai által födöztessenek; s hogy ez annyival sikeresebben történhessék, e 3348 □-mérföldnyi birtok még az egész szövetség 35.000,000 nem-nemes lakosának majdnem egyedüli élelem kútforrásául rendeltessék, sőt még nagyobb könnyítés okául kilenczed s tizednek is vettessék alá. Nem hiszem, hogy találkoznék Németországban valaki, a statustudományok híres restauratorait Hallert s Leot sem véve ki, ki ezen állapotot természetesnek tartaná. Engedjék meg olvasóim ez összehasonlítást: valamint az író, ha munkáját fordítva látja, sok, előbb nem gyanított hibára figyelmeztetik: úgy megszokott állapotainknak más népekre való alkalmazása talán nem egészen haszonnélküli.

Talán czélszerű volna, ha most az egyházi jogra fordítanám figyelmemet? Adómentességünk védetik olyak által is, kik előtt e jog szükségkép nagy tekintetben áll; s ha már a vallás nálunk annyi politikai vitatkozásnak tárgyává tétetett, miért ne hivatkoznánk rá azon milliók érdekében, kiket a keresztyénség hihetőkép nem azért hirdet Isten előtt egyenlőknek, hogy e földön annyira egyenetlen terhek alatt görnyedjenek. Szivesen elfogadnám a vitát e téren is; jelenleg elég

megjegyezni, hogy szent könyveinkben csak azon adómentességi privilegiumot ismerem, mely Lévi fajának adatott, s hogy, miután ez is csak Palaestina jövedelmeinek egy tizedére terjesztetett ki, s a leviták azonkívül azon kötelességnek vettettek alá, hogy tizedjövedelmökből az oltár szolgálatára szintén tizedet adózzanak: én e szent példából merített okoskodást mindaddig, míg a magyar nemesség birtoka az egész országnak majdnem három negyedéből egy tizedére nem szállíttatik le, helyesnek tartani nem fogom, még azon esetben sem, ha bebizonyíttatnék, miként nemességünk egyenesen Lévi fajából származik, mi azoknak egy részére nézve, kik jelenleg nemesi kiváltsággal élnek, mindenesetre könnyebb volna, mint annak bebizonyítása, hogy őseik Árpáddal telepedtek le e hazában.

De hagyjuk ezt. A nemesség adómentessége történeti jognak neveztetik. Erre fordítsuk figyelmünket.

Megmutatására annak, hogy a nemesség adómentessége történeti jog nevét megérdemli, egyet a kettő közül volna szükséges bebizonyítani.

Vagy, először: hogy a magyar nemesség, a mennyire történeteink visszamennek, vagy legalább nemzeti teljes függetlenségünk korában e kiváltsággal élt.

Vagy, másodszor: ki kellene jelelni a korszakot, melyben e jog eredetét vevé, s az okokat, melyek e rendkívüli kiváltság törvényes alapjául szolgáltak.

Lássuk először, a mi a nemesség adómentességi jogát illeti a régi időkben.

Ki törvénykönyvünket figyelemmel tekinti, szükségkép azon meggyőződésre jut, hogy bármennyi tettleges változásokon ment is át nemességünk azon időszak óta, midőn hazánk először rendes monarchiává alakult, mégis a törvénynek nyilván vallott szándoka mindig csak az vala, hogy a nemesség régi erős állapotában megmaradjon, melynek fentartása — az egész ország védelme a nemességre bizatván — a törvények egyik főteendőjéhez tartozott. Már az 1222-iki úgynevezett aranybulla világosan kimondja azon szándékát, hogy a nemesség Szent Istvántól nyert szabadságaiba helyez-

tessék vissza.[1] Ha, mint tudva van, András híres szabadság-levelének királyaink által történt megerősítése teszi nemesi kiváltságunk egyik talpkövét, s főkép nem-adózási jogunk alapja is ebben kerestetik, talán elég volna bebizonyítani, hogy sem Szent Istvántól Andrásig, sem pedig maga ezen inkább szabadságlevelünk, mint keresztessége által híressé vált király által sem magyaráztatott soha a nemesi kiváltság teljes adómentességre. Mi az elsőt illeti, elég volna maga a szent király s Kálmán törvényeire hivatkozni, honnan világosan kitünnék, hogy a nemesség nemcsak személyesen katonáskodni, hanem birtoka szerint katonákat állítani is köteles volt;[2] a másodikra nézve 1224-ből, azaz a híres aranybullánál csak két évvel később, egy nemesi adománylevelet hozhatnánk fel, hol a nemesi kiváltság csak bizonyos, elég terhes föltételek alatt adatik;[3] mi hogy nem Andrásnak különös szeszélyéből, hanem a nemesi kiváltság akkori általános felfogásából vette eredetét, világosan bizonyítja egy más, IV. Bélától, Andrásnak fiától, ki apja szabadságlevelét új aranybullával erősíté meg, reánk maradott adománylevél,[4] melyben hasonló kötelesség mondatik ki. — De mi nem akarjuk könnyűvé tenni feladásunkat. A mondottak elégségesek annak bebizonyítására, hogy a szabadság, melyet a nemesség napjainkban élvez, nem az, mely neki András által adatott, s hogy e királyra, adómentességi kiváltságunkra nézve nem hivatkozhatunk.

[1] §. 2. Quoniam libertas tam nobilium regni nostri, quam etiam aliorum, instituta a S. Stephano rege fuerat in quam plurimis diminuta.

§. 3. Concedimus tam eis, quam aliis hominibus regni nostri libertatem a sancto rege concessam.

Andrea II. Decretum 1222.

[2] Colomani Decret. Lib. 1. cap. 40.

[3] Quoties necessum fuerit in exercitu nostro 15 loricatos et 100 pedites vernaculos expeditos habebunt. Donatio Andreae II. familiae Radus 1224 facta.

[4] Item in expeditione per nos facta, sub nostro vexillo, quatuor, qui habebunt terram octo aratrorum sufficientem, unum mittere debebunt decenter armatum. Diploma Belae IV. a. 1243.

De menjünk tovább. Önök az adómentességre nézve a magyar nemesség százados szabadságaira hivatkoznak. Nézzünk végig törvénykönyveinkben, hol van a kor, mely alatt honunk a nem adózók Eldoradója vala? — hol van a század, mikor e hazában nemesnek lenni nem jelente mást, mint honáért mit sem tenni; hadd lássuk, hadd bámuljuk Isten legnagyobb csudáját, mely mióta földünk áll, rajta történt, . . . az, hogy a zsidók a Vörös-tengeren száraz lábbal átmentek, a negyven évig égből hullott tápláló manna s Jerikó falainak trombitaszónál történt leomlása, mind nem érdemlik bámulatunkat, ha bennünk egy népet mutathatunk a világnak, mely egész ezreden át fentartotta magát ellenséges hatalmak közt a nélkül, hogy fentartásáért maga a legkisebbet tenne, csak úgy, tisztán Isten kegyelméből, mint valóságos souverain néphez illik! Mutassák meg önök történetkönyveinkkel kezeikben, hogy nemességünk dicsőbb korszakaiban adómentes volt s a zsidót nem fogja az Úr választott népének többé senki nevezni, a választottak akkor mi vagyunk, történetünk egy ezer évi csoda s mily nemzet mutathat elő ilyet?

De a tévedések elkerülése végett értsük meg egymást. Az adómentesség barátai talán be fogják bizonyítani, hogy a nemesség a rendes katonaság fizetésére, — vagy mivel az is nehéz volna, — a jelen mód szerint rendezett állandó katonaság fizetésére adózni nem szokott. Nekik talán sikerülni fog bebizonyítani azt is, hogy mielőtt a pest-budai híd iránti törvény alkottatott, a magyar nemes ember lánczhídakon az átmenetért egy fillért sem fizetett, vasutakra pedig épen nem adózott. Mindez igen szép és hasznos lehet magában véve, azonban általam czáfolatul ép oly kevéssé fog elfogadtatni, mint ha valaki bebizonyítván, miként volt idő, melyben a magyar pipás ember nem pipázott, ebből azt akarná következtetni, hogy historikus jogánál fogva, ha jelenleg pipázni akar, magának sem pipát, sem dohányt venni nem kénytelen s robotra csiholtathatja tüzét.

A kérdés nem az: viselte-e a magyar nemesség a közadónak minden egyes nemét, melyeknek kivetése

állodalmunk jelen viszonyaiban szükségesnek tartatik, hanem az: viselte-e aránylag erejéhez az akkor létező közterheket? — S legyen eldődeink dicsőségére mondva, e kérdésre, ki történeteinket ismeri, máskép mint igennel nem felelhet.

Ha az adó két nagy rovatának elsejére, a hadi adóra tekintünk, ki meri mondani, hogy a magyar nemesség a hon védelmére szükséges költségektől s áldozatoktól valaha elvonta magát? Nem szólok az 1715. évet követő időszakról, hol védelmi rendszerünk megváltozott, erről ezentúl; de szólok a századokról, melyek ez évet megelőzték, történetünk legfényesebb, legnagyobbszerű korszakáról.

Magyarország védelmi rendszere az említett évig, nem, mint némelyek szivesen elhitetnék, az insurrectióra, — mely mindig rendkívüli körülményekre tartatott fel — hanem egészen az úgynevezett banderialis rendszerre volt alapítva.

Hazánk egykori állandó katonasága a királyi, többnyire nem számos banderiumon kívül azon seregekből állott, melyek nagyobb birtokosok által birtokukhoz aránylag tulajdon költségeiken s zászlójuk alatt állíttattak s azokból, melyek a megye zászlója alatt minden oly kisebb birtokú nemes költségein tartattak, kiknek birtoka elég kiterjedésű nem vala, hogy belőle külön zászlóaljat állíthassanak. S vajon kinek költségein tartattak hát ezen banderiumok, melyeknek a középkor alatt hadi hírünket köszönhetjük?

Azon törvénytől fogva, mely által Nagy Lajos a kilenczedet megalapítá s mely, tulajdon szavai szerint is,[1] csak azért ada a nemességnek új jövedelmeket, hogy katonai kötelességeit annyival jobban teljesíthesse, egész az 1687-iki törvényig, melynek 12. §-a[2] a nemes-

[1] Ut per hoc honor noster regius augeatur, et ipsi regnicolae fidelius possint nobis famulari. 1351. 6.

[2] Quod siquidem positivis Patriis ex legibus superinde sancitis in confesso esset: universos et singulos regni nobiles una et eadem praerogativa ,nobilitari gaudere; ac intuitu eiusdem, aut etiam bonorum suorum in medium Comitatuum, publicarum et communium etiam impositionum onera proportionaliter praestanda veluti commembres suffere assolere. 1687. 12.

ség adózási kötelességét még világosabban kimondja, hol van egy, melyből a haza védelmére szükséges költségekre nézve a nemesség adómentességét bebizonyítani lehetne, melyből nem épen az ellenkező következnék?

Akár Zsigmond törvényét tekintsük, mely szerint a főurak s nemesek hadi tartozása egyenesen birtokuk nagyságához méretik,[1] akár László király törvényét, melynek 3. szakasza szerint az egyházi főszemélyeknek hadi adója (mely mindig a főnemesekével egyaránt szedetett) jövedelmök nagyságához méretik;[2] akár az igazságos Mátyás törvényeiben keressünk felvilágosítást, melyek által a Zsigmond korában divatozó hadirendszer megújíttatik s szintén azon királyhoz illő igazságos elv mondatik ki, hogy mindenkivel birtokához képest kell bánni adó tekintetében;[3] akár azon szerencsétlen század tetszik inkább, mely alatt a magyar aristokratia korlátlan hatalmának aranykorát élte s előkészíté a bilincseket, melyekbe a török e szerencsétlen hazát verte, vajon lehet-e csak Ulászló vagy II. Lajos korára is hivatkozni, ha azt akarjuk bebizonyítani, hogy a magyar nemesség a hadi adótól ment vala? Pedig csak nem fogja tagadni senki, hogy a nemzeti függetlenség e végkorában, melyre csak könytelt szemekkel tekinthetünk vissza, sem a főbb nemesség részéről a szemtelenség, sem a királyi hatalomnál gyengeség nem hiányzott arra, hogy a nemesi kiváltság a lehetőség végső határáig terjesztessék.

Mégis mit látunk? Ulászló alatt 1492. és 1500-ban

[1] Quod tempore universalis exercitus, singuli Barones, Proceres et Nobiles possessionati, secundum quantitatem dominiorum ipsorum videlicet de singulis triginta tribus Jobbagyionibus unum, de centum vero tres, ipsimet personaliter accedendo, ad quoslibet exercitus regni generales conducere teneantur. 1435. Art. 2.

[2] Praelati ratione proventuum antiquo more militare teneantur. Et quorum proventus imminuti sunt, onus quoque eorum militiae minuatur. 1454. Art. 3.

[3] Item quod in exercituatione et levatione banderiorum, teneatur idem modus, qui fuit tempore quondam dicti domini Sigismundi regis.

Et qui in bonis destructi habentur, agatur cum eis juxta exigentiam bonorum suorum. 1471. Art. 7.

a hadviselési kötelesség mind a banderiatus, mind a külön banderiumokkal nem biró nemességre nézve megújíttatik;[1] sőt II. Lajos alatt sem szabadítá fel magát a nemesség e kötelességétől s 1518-tól a szerencsétlen 1526. évig szüntelen megújítva találjuk a törvényeket, melyek által részint a banderiatus főnemesek seregtartási kötelessége s hogy a kisebb birtokú nemesek a megyei seregekre pénzben tartoztak adózni, megújíttatnak.[2]

Ha a nemesség adómentességének eredetét keressük, ne menjünk vissza nemzeti függetlenségünk korszakára, jelen kiváltságunkra ott nem fogunk példát találni; nem! II. Ulászló s Lajos büszke zászlósai minden féktelenségök mellett megvetéssel fordultak volna el az esztelentől, ki őket azon ügyefogyottak közé számítá

[1] Az 1492. 19. a banderialis kötelességről szól.

Caeteri barones banderia non habentes iuxta honoris et facultatum ipsorum exigentiam exercituare debebunt. 1492. Art. 20.

§. 1. Quod universi Regnicolae, tam ecclesiastici, quam seculares, qui in serie ipsius Decreti minoris inter Dominos Praelatos et Barones, caeterosque banderiatos ad exercituandum non fuere computati (qui debonis et possessionibus eorum gentes pro regni defensione per se modo infrascripto conservare debebunt) universa eorum bona, possessionesque et iura possessionaria in medium nobilium non banderiatorum, consequenterque illorum Comitatuum, in quibus huiusmodi bona et possessiones habentur, connumerare, computareque, et pecunias in medium eorundem ad exercituandum de illis dare teneantur.

E czikkben, mint olvasóink láthatják, a hadi adó a nem banderiatus nemesekre nézve pénzben határoztatik meg.

[2] Duo probi et fideles de medio nobilium eligantur — — — qui strictissimo sub juramento universa bona et jura possessionaria tam Dominorum quam nobilium in Cottu adiacentia conscribant. Dominorum quidem ex eo, ut resciatur numerus jobbagyionum iuxta quem gentes conservare tenentur. — — — Nobilium vero, ut pecuniae alias ad conservationem stipendiariorum sive gentium exigi solitae iuxta verum et iustum computum atque numerum — — assignentur. Bach. 1518. Art. 1.

Ut omnes viri ecclesiastici atque Barones et nobiles, qui ratione bonorum suorum 50 equites sive levis armaturae seu huszarones tenere non possunt, pecunias de bonis eorum in medium nobilium Cottuum, ubi eiusmodi bona adjacent, administrare teneantur. 1525. Art 12. Kovach. Vest Comitiorum.

Ugyane törvény megújíttatik az 1526. 27. törvényczikk által.

vala, kiket Mátyás király egyedül mentett föl az adótól.[1] Ez úgynevezett jog sokkal később, azon korban vette eredetét, melyben, mivel a magyar törvényben írva áll, hogy a nemesség csak a hon védelmére köteleztetik, találkoztak, kik ebből kiokoskodák, hogy katonának állni csak a nemesre nézve nem kötelesség, midőn kardot csörtetve oldalunkon még vitéz nemzetnek képzelők magunkat, noha kezünk a jó vasat hordani gyenge lett, melyben midőn nemzetiségünket egy pár bérruhában láthattuk s midőn a népnél, mely dolgozik, kik ezt nem tevék, magokat magasabb lényeknek gondolák; ki ezt tagadja, ki azon állítással lép föl, hogy jelen adómentességünk a magyar nemesség által mindig élveztetett, szégyen-bélyeget süt egész történetünkre.

Ulászló és Lajos zászlósai egyenetlenség s gőgös felfuvalkodás által megrontották a hazát, de a bűn, hogy érte áldozni semmit sem akartak, nem nyomja porukat s ha az eldődöknek adva volna visszatérni e földre, hol egykor laktak, bármi szigorú ítéletet mondjon ellenök a történetíró, nincs közöttök egy is, ki a nemesség tehermentességi követeléseit hallva, gyalázatot nem kiáltana utódaira.

Világos mindezekből, hogy a magyar nemesség a mohácsi ütközetig a hadi terhekre nézve adómentességet nem élvezett; fordítsuk most szintén a hadi adó tekintetében figyelmünket azon időszakra, mely e gyászos csatát követé.

Azon időszak, mely a mohácsi vésznap után következett, szomorú vala a hazára nézve. A magyar nemesség önpéldáján tanulta meg, — s vajha soha ne felejtené e tapasztalást! — hogy ki a törvény kötelékeit lerázva, féktelenségben keresi szabadságát, rabbilincsek között taníttatik azon engedelmességre, melyet, midőn a közjó érdekében kívántatott, mutatni nem akart. De sértené az igazságot, ki ezért azt állítaná, hogy a mohácsi ütközet után bekövetkezett közzavar a nemesség által arra használtatott, hogy egykori hadi köte-

[1] Quod nobiles unius sessionis domus allodiales nobilium ac familiarum earundem, qui expensis dominorum nutriuntur, villici quoque et nimium pauperes non dicentur. 1478. Art. 4.

lességeit lerázza. Már az 1528. 1. törvény fentartja s megújítja mindazon kötelességeket, melyek a nemesség vállain feküdtek s ugyanazon sanctiót köti teljesítésökhöz, mely alatt azok Zsigmond korában álltak. E törvénytől az előbb idézett 1687. 12. czikkelyig törvénykönyvünk a hadi adó s katonatartás fejében a nemesség által viselt adóztatásnak hosszú sorát foglalja magában oly szakadatlan lánczolatban, hogy alig foghatom meg, azok, kik nemesi jogaink bebizonyítására törvénykönyvünk ezen részére annyiszor hivatkoznak, miként nem vevék észre az ugyanott följegyzett kötelességeket is, melyek annyival súlyosabbak valának, miután számos törvények azokat még szorosabban határozzák meg, vagy igen tetemes s csak a nemesi birtokra vetett subsidiumok által még nehezítik.[1] S valóban, ki a nemességnek a hazáért akkor tett áldozatait tekinti, az 1559. 17. törvényczikkben foglalt panaszt, miként a magyar nemesség a török elfoglalás által okozott szen-

[1] Cum et caeteri status juvare communem defensionem debeant: Domini Praepositi, Abbates et Capitulares ratione decimarum suarum, onera in priori constitutione Novisoliensi Art. 26. 1542. specificata, ferre debebunt. De bonis autem eorum possessionariis instar nobilium et pro continua defensione et pro expeditione generali equites ratione colonorum alant. 1543. Art. 13. lásd ehhez 1555. Art. 5.

Luctrationis tempore gentium regestrum fiat, quod ad Comitatum mittatur, unde cognosci possit, an domini et nobiles respectu bonorum suorum sufficientem militem subministraverint. 1545. Art. 26.

Nobiles arces habentes, et in numerum baronum non adsciti, onera cum comitatu ferant. 1556. Art. 40.

Praeterea de gentibus iis, quae continuo pro communi defensione sunt intertenendae (azaz itt világosan az akkori időben létezett állandó katonaság) ut pro hoc anno iuxta modum in aliis conventibus institutum (azaz, részint a zászlós urak, részint a megye pénztárába fizető nemesség által) interteneantur, neque in hac re sit personarum exceptio, sed tam per dominos quam nobiles aequaliter observetur. 1567. Art. 20.

Continuos equites intertenere nolentes, ablatione bonorum puniantur. 1578. Art. 8.

Az 1595. 3. törvényczikk által a nemesség, birtokában talált minden porta után, 6 frt fizetést vállal magára, büntetés alatt kikötvén, hogy ez adó a parasztoktól szedetni nem fog.

Hasonló rendelkezés tétetik az 1597. 2. t.-cz. által stb. stb., de nem akarom olvasóimat untatni több idézésekkel.

vedésein kívül nem kisebb adóztatásokkal terheltetik, mint ő felsége nyugalomban élő tartományai, — nem tarthatja igazságtalannak.

Egész adóztatási rendszerünk történetének leírása e munka körén kívül fekszik s azért fölhagyva további idézésekkel, a mondottak után csak még azon meggyőződésemet fejezem ki, hogy miután 1715-ig hazánknak rendes védelme csak banderiális seregeire bízatott s ezeknek fölállítása és tartása a zászlós urak s nemesség költségein történt, világos, miként a nemesség adómentességi kiváltsága, a hadi adóra nézve, 1715 előtt nem létezett, sőt hogy azon terhek, melyek jelenleg a hadi adó által pótoltatnak, majdnem kizárólag a nemesség által viseltettek.

Áttérek most az adónak másik nemére, a házi adóra. Miután e kérdés hosszú vita által már eléggé fölvilágosíttatott, röviden csak azt jegyzem meg, hogy mind az 1486. 64., mind az 1649. 48-nak rendelése világos,[1] s hogy azon motivatió, melyet az utóbbi törvény az érsekujvári nemesek adóztatására nézve felhoz: miként t. i. kinek a nemesi kiváltság tetszik, annak magát az ezzel járó közterhek alól kivonni nem szabad, napjainkban az egész magyar nemességre ép úgy illik, mint mikor e törvény hozatott Érsekujvár nemeseire.

A többször idézett 1687. 12. t.-cz., hol a nemességnek általános adóztatási kötelessége megújíttatik, e szavakban: in medium Cottuum publicarum et communium quoque impositionum onera sufferre assolere, a közös költségek alatt, melyeket az országos költségektől elválaszt, szintén a megyei házi adót érti, s így ez előbbi

[1] Quare praesenti decreto sancitum est: quod a modo omnes et singuli cuiuscunque status et conditionis possessionati homines existant, et in quocunque Cottu constituantur, expensas per communitatem disponendas, de bonis et possessionibus suis, ad ratam portionem sive sortem eorundem in medium communitatis semper persolvere et persolvi facere debeant et teneantur. — 1486. 64.

Idcirco decretum est, ut quandoquidem ipsis (az érsekujvári várban lakó nemeseknek) praerogativa nobilitaris placeret, onus quoque huius vel cuiusque Cottus subire, taxationique et jurisdictioni illius vel cuiuscunque Cottus subiicere sese debeant et teneantur. 1649. 48.

törvényeket megerősíti. Úgy is tudja mindenki, hogy azon korban, melyről szólok, a házi s hadi adó kezelése egymástól elválasztva nem volt, s mind azon adó, mely a nemesség által a megyei banderiumok fentartására, mind az, mely a megye költségeinek fedezésére fizettetett, egy pénztárba folyt, mit már azon számos törvények is bizonyítanak, melyek által később a házi s hadi adónak külön kezelése parancsoltatik.

A magyar nemesség, mint a felhozottakból láthatni, a XVIII. század kezdetéig mind az akkor létezett hadi adóra, mind a megyék közszükségére nézve híven teljesíté tehát adózási kötelességét, és senki által ingyen élősködéssel nem vádoltathatik. A kérdés, mely most előttünk fekszik, az, vajon az 1715. 8. t.-cz. tett-e oly változásokat állományi szerkezetünkben, minőket sokan belőle következtetni akarnának, azaz: lehet-e e czikkre hivatkozva, nemességünk adómentességének jogszerűségét bebizonyítanunk?

Az 1715. év, alkotmányi kifejlődésünk tekintetében, kétségen kívül a legfontosabbak egyike. — A nemzet fáradt vala annyi háborgások után; a nemesség, környedve mindig súlyosabbá vált banderialis kötelességének teljesítése alatt, változások után vágyódott; a kormány, miután tapasztalá, hogy a banderialis seregek nemcsak törökök ellen használtathatnak, nem bánná, ha a nemességnek ebbeli tartozása más, pénzbeli váltsággal cseréltetik föl, habár első pillanatban nem pótolná is egész kiterjedésében a megszünendő banderiumokat, és az 1715. 8. t.-cz. törvénynyé lőn.[1]

Midőn a törökök részéről fenyegető veszély még egészen meg nem szünt, a nemesség banderialis kötelessége még fentartatik e törvényczikk által, azonban teljesítése csak azon esetekre szoríttatván, ha a király azt szükségesnek tartaná. A fontos változás, mely által

[1] Quandoquidem nobiles et omnes illi, quos sub nomenclatione hac cuiuscunque sint honoris, dignitatis et status personae in Hungaria lex complectitur, pro Regni defensione militare, adeoque personaliter insurgere, suaque respective banderia producere et praestare teneantur, id S. C. R. Majestas quoties necesse esse judicaverit ad conformitatem sancitarum superinde legum in posterum quoque desiderare et exigere poterit. 1715. 8.

eddig kizárólag a nemesség által viselt teher a jobbágyok nyakába rovatott, már ekkor a rendes adó elfogadása által megtörtént, az egésznek kifejtését s rendszeresítését bízvást a jövőre lehete bízni. Már az 1723. 6. t.-cz. a földbirtokosokat és nemeseket minden adótól örök időkre szabadoknak nyilvánítja, (miről még 1715-ben szó nem vala), a banderialis kötelesség külön megemlítése helyett pedig már csak általánosan a katonáskodásról szól.[1] Az 1741. 8-ik t.-cz. pedig az 1723. 6-ik törvényczik által kimondott örök adómentesség körül chinai falat állított föl, mely szerint azt még a király s nemzet között történhető egyetértés esetében sem lehetne változtatni, mi által ildomos apáink, úgy látszik, önmagok megvallák, hogy e jog nem tartozik azok közé, melyeket veszély nélkül kérdés alá vonhatni.

Hogy a magyar nemesség azon befolyása által, melyet a törvényhozásban csak maga gyakorolt, a XVIII. században teljes adómentességet tuda kieszközleni magának, az az idézett törvények után nem szenved kétséget; valamint az sem csuda, hogy a kormány, mely a banderialis rendszer minden veszélyeit ismeré, örömmel látá, hogy e kötelesség rendes adóval váltatott föl, habár az ilyképen támadott teher nem azon vállakra tétetett is, melyeket az alkotmányunk szelleme szerint illetett. A kérdés csak az: vajon e törvények úgy alkottattak-e, hogy azokra állandó jogkövetelésseket alapítani lehetne; vajon a törvényhozó, midőn az idézett czikkeket alkotá, nem lépett-e túl természetes jogkörén, mely bármi tágas legyen, az anyagi és erkölcsi lehetőségek határán túl nem terjedhet? S e szempontból kiindulva, én az 1723. 6-ik t.-czikket olyannak tartom, melyet alkotni semmi törvényhozásnak nem állt szabadságában.

Ha valaki, bizonyosan én nem akarom a törvényhozás hatáskörét szűk korlátok közé szorítani; de azért mondhatja-e valaki, hogy a törvényhozónak jogában áll megszüntetni bizonyos osztályokra nézve örök időkre

[1] §. 1. Sacratissima quoque Majestas eosdem SS. et OO. tam dominos terrestres, quam et alios quosvis nobilitari praerogativa gaudentes ab omni contributione in perpetuum immunes conservandos decernit.

§. 2. Militare nihilominus pro regni defensione teneantur. 1723. 6.

minden tartozásokat; hogy jogában áll elvetni az összes erőnek felét, mely a nemzet fennállására megkivántatik, s mindezt pótlék nélkül, csak mert az egyes törvényhozók egyéni hasznát előmozdítja; törvényt alkotni, mely által a hon kifejlődése, sőt független fennállása lehetlenné válik? Kérdem, ki számíthatja ily törvények alkotását a törvényhozás hatásköréhez?

Magok a nem-adózásnak barátai is érezték ezt némi tekintetben, s azért az említett törvények igazolására egy szép juridicus fictiócskát állítottak föl.

A fictió röviden ez:

Magyarországnak egész földe a koronáé, vagy a mennyiben általa adománylevelek útján egyes nemeseknek ajándékoztatott, ezeké. (Mint tudva van, a nem nemeseknek birhatási jog csak a most mult országgyűlésen adatott.) Már most lássák kedves véreink, adózni kivánó uraimék, — így szólnak a kiváltság barátai — a nemesség nem hiában kapta adómentességét, hanem a mint tudják, az egész magyar föld az övék lévén, egy részt kivágtak különösen e czélra pro fundo contributionali, s erre vetették egész tartozásukat. Az egészben nincs semmi rendkívüli, csak úgy kell fölvenni, mintha valaki több megyében jószágot bir és egész adósságát egy jószágra tábláztatja be, vagy azt különös zálog gyanánt jelöli ki.

Noha ezen fictió az 1741. 8. azon szavaival: ne onus quoque modo fundo inhaereat, úgy hiszem ellentétben áll: s ez 1741. 8. czikk a nem-adózók decalogja egyik legszentebb törvényének tartatik, nekem az egész okoskodás ellen csak azon kifogásom van, hogy az egész nemcsak nevezhető költeménynek, hanem valósággal az is, és hogy az egész adóalap kiszakasztása s átadásának története, első betűtől utolsóig, nagyszerű hazugság.

Talán bizony nem az?

Önök, nem-adózó uraim, azt mondják, hogy az egész úgynevezett adóalap, vagyis az összes úrbéri föld önök, vagy — nem bánom — az összes nemesség által a végett adatott 1715-ben a jobbágyoknak által, hogy belőle örök időkig minden lehető adóztatást viseljenek.

Nem fogok önökkel e pillanatban arról vitatkozni,

hogy ebbeli szerződésök kissé uzsorás vala, önök nem lágy szív emberei, hanem ildomos férfiak, kik önhasznukat keresik, s ilynemű ellenvetéseket csak megvetéssel hallanának; de legyen szabad kérdeznem: miként fogják bebizonyítani ez úgynevezett adóalapnak minden egyéb nemesi birtokból történt kivágását; kíváncsik vagyunk az okiratot látni, melyben a szerződés följegyezve áll, hisz annyit író országunkban talán csak ily fontos egyezkedés egy részről e hon egész nemessége, a másikról minden adózói között nem történt a nélkül, hogy följegyeztetett volna: miként ez és ez napon megjelenve az N. N. káptalan előtt, egy részről mi nemesség ezer és ennyi □-mérföldnyi birtokunkat a »hon nemtelen lakóinak örökre bevallottuk; más részről mi nép ez örök bevallást háladatos szívvel elfogadva, magunkat minden létező s valaha létezhető országos és házi stb. adónak alávetjük.« Hol van, kérdem még egyszer, a legfontosabb iromány? Hadd lássuk, hadd bámuljuk tartalmát.

Miután a nem adózó urak még nincsenek oklevelek előmutatására ítélet által utasítva, hihetőkép nem fognak előállni a kívánt oklevéllel, s azért okoskodásaink által vagyunk tartalmát pótolni kénytelenek.

Annak bebizonyítására, hogy a magyar nemesség által 1715-ben az adó egy különös alap (fundus) kijelölése által megváltatott, a következő lehetőségek egyikét kell felvennünk:

Vagy *A)* e hon nem nemes lakói az említett 1715. év előtt nem birtak semmi földbeli tulajdonnal, s csak midőn a nemesség adófundusát megállapítá, nyerték jelen haszonvételi földbirtokukat; vagy

B) földmívelőink egy bizonyos mennyiségű föld használatában voltak ugyan már annak előtte is, de e mennyiség 1715-ben tetemesen megnagyíttatott; vagy

C) a jobbágyok által birt földmennyiségre nézve 1715-ben nem történt ugyan változás, de a jobbágynak földesura iránti tartozásai kisebbíttettek meg, s épen a jövedelmi kisebbítés az, mit a nemesség adó alapjául ajánlott.

Ha e három lehetőség között egy sem valósul, minden kétségen kívül áll, hogy a nemesség 1715-ben nem

adott semmit, s így semmi kötelességtől föl nem mentheté magát. S alkalmasint ez lesz a tárgy bővebb vizsgálatának eredménye.

A mi mindenek előtt a felállított lehetőségek elsejét illeti, ki lesz elég balga azon állítással lépni fel, hogy hazánk nem-nemes lakói az 1715-iki törvény előtt földmíveléssel nem foglalkoztak, holott maga az osztálynak neve: coloni, ily állítás megczáfolására több mint elégséges, ha annyi törvények, 1514. 16., 1548. 32., 1553. 11. stb., melyekben a colonusok jogai s kötelességei meghatároztatnak, nem szólnának is e tekintetben világosan.

A magyar nemesség földmíveléssel nem foglakozva, jószágainak jövedelmeztetésére a népesítésen kívül egyéb módot nem ismert; innen van, hogy azon esetekben is, hol valamely adó egyenesen csak a nemességre rovatik, mint az például 1542-, 1595-, 1597-ben[1] történt, ez adó kulcsául nem jószágaik kiterjedése, hanem csak azon népesített jobbágytelkek vétetnek fel, melyek az egyes nemes jószágán találtatnak. Miként lehetne ily viszonyok alatt kétkedni, hogy a nemesség által már hajdanában annyi föld osztatott ki a jobbágyok között, mennyit azok munkájokkal győztek, s hogy így az 1715-iki rendeknek, az általunk felállított második lehetőség szerint, a jobbágyok kezeiben talált földmennyiséget nevelni alkalmuk sem volt.

Nem szándékom ez alkalommal a jobbágyok által jelenleg s egykor birt földmennyiség megbecsülésébe ereszkedni; kik az urbarium behozatalakor történtekről

[1] Ut pro hac vice de singulis portis ratione jobbagyionum floren hungarici novem, ratione autem dominorum terrestrium floren 6 numerentur. 1595. 3.

Quilibet dominorum Praelatorum de singulis 10 portis, ternos equites et totidem pedites bene armatos statuat. Quorum mediam partem dominus terrestris, alteram autem partem colonus servat et interteneat. 1597. 2.

Universi praeterea Coloni, domos habentes, aestimatione perennali erunt aestimandi, puta Colonus unus pro quadraginta florenis: qua aestimatione facta, quisque dominorum et nobilium sexagesimam partem dictorum quadraginta florenorum (qui pro numero et aestimatione colonorum unicuique obvenerit) ex propria bursa sine Colonorum gravamine conferre debebit. 1542. 28.

valamit hallottak, sőt kik csak az összesítési törvények alkalmazását követték is figyelemmel, meg fogják vallani, hogy a kettős operatió által a jobbágyok kezeiben találtató földmennyiség tetemesen megkevesedett. S ha 1815-ben a jobbágyok földbirtoka a reájok vetett adó tekintetéből csakugyan megtoldatott volna is, (mire azonban történeti adat nincs), mindazáltal alig hisszük, hogy a jelen pillanatban a jobbágyok által több föld használtatnék, mint mielőtt a nemesség a jobbágyok birtokát nagylelkűen adóalapul jelölte ki.

Ki egyébiránt mégis kétkednék állításunkon, miszerint a jobbágynak földbirtoki viszonyai 1715 ben, midőn reá egy egészen új teher rovatott, nem változtak, azt Verbőczy *Hármas könyv*ének III. rész, 29. és 30. szakaszára utasíthatjuk, honnan látni fogja, hogy még Verbőczy korában is a jobbágyoknak bizonyos tekintetbeni birtokjoga soha kétségbe nem vétetett, sőt a fekvő birtoknak felére nézve, mennyiben az a jobbágy szerzeményéhez tartozott, szabad rendelkezési, sőt fia halálának esetében substitutiói joga is fentartatott;[1] valamint felfogásom szerint, a Hármas könyv I. r. 40. cz. is, midőn az esetet, melyben a jobbágy telkétől megfosztathatik, kijelöli, világosan bizonyítja, hogy a jobbágyot telkétől elhajtani még Verbőczy, földmívelő-osztályainkra nézve oly szomorú korszakában sem állt földesurának szabadságában. S általában a *Hármas könyv* szavaiból láthatni, mikép a jobbágybirtok viszonyai nem igen különböztek azoktól, melyekbe az urbarium szerint állíttatott, s mik szerint őt csak haszonvételi tulajdon illeti.[2]

Nézzük most azon harmadik lehetőséget, melyet felállítánk. A jobbágyok által birt föld bizonyos úri tartozásokkal terheltetvén, ezek a földes úrnak valódi tulajdonát teszik; minélfogva talán a jobbágyi birtokot terhelő úri

[1] Si vero (res immobiles) per semet ipsum fuerint acquisitae, in duas dividentur partes, quarum una domino ipsi terrestri, altera vero cui testamentaliter legaverit, effective cedet §. 4. Ubi tamen rusticus haeredem reliquerit legitimum, et haeres aetatem 12 annorum non attigerit, tum poterit pater non solum de portione sua (azaz birtoka feléről) testari, verum etiam haeredi parvulo — haeredem alium (quem maluerit) substituere. III. rész. 30. p.

[2] Ugyanott 8. §.

tartozások egy része engedtetett el 1715-ben, s ez ajánltatott a nemesség által az adó alapjául? Ez annyival valószinűbbnek látszik, mivel törvénykönyvünkből már példát mutathatunk reá.

A tizenhatodik században a határvárak fölépítése s kijavítása által a jobbágyokra új teher háríttatott, s im az 1553. 11. t.-czikk a jobbágyok úrbéri munkáját, mely, mint tudva van, már II. Ulászló törvényei által évenkénti ötvenkét napra határoztatott meg, negyven napra szállítja le,[1] mi hogy egyenesen ez új teher tekintetéből történt, világosan bizonyítja az, hogy a jobbágyoknak a várak kijavítására fordított új munkabeli tartozása az 1567. 17. t.-czikk által épen azon tizenkét napra határoztatott meg, melylyel a jobbágy, a fennidézett törvény értelmében, urának kevesebbel tartozott.

Őseink a XVI. században joggal mondhatták tehát, hogy ámbár nem ők személyesen teljesíték a várak fentartására szükséges munkákat, mégis ez adó alapja általok adatott; de vajon őseink a XVIII. században mondhatják-e ezt?

Némelyek el akarnák hitetni velünk, hogy a jobbágyi telek, az úrbér előtt, kiterjedésére nézve szabályozva nem volt. Ez állítást meghazudtolja a törvény. Már az 1567-ik 5. t.-cz. oly parasztokról szól, kik a földnek csak egy negyedét, hatodát, vagy nyolczadát birva, uruknak csak egy negyed, hatod, vagy nyolczad részét fizetik annak, mi egy egész telektől fizettetik.[2] Miből világos, hogy a teleknek kiterjedése már akkor meg vala határozva.

Vagy talán abban fekszik a könnyítés, hogy a munka ötvenkét szekeres-napban állapíttatott meg? Láttuk, hogy a XVI. század alatt a jobbágy munkabeli tartozása a várépítéseknél tett szolgálatai tekintetéből évenként

[1] Ut loco 52 dierum quibus in priori constitutione dominis suis servire fuerant obligati, quadraginta tantum dies in posterum serviant. 1553. 11.

[2] Nimirum, ut si colonus ratione eiusdem domus, in qua habitat, aut quartam aut sextam vel octavam partem agrorum: fundi, seu pratorum possideat, atque etiam Domino terrestri quartam aut sextam vel octavam partem eius census solvit, qui de una integra sessione solvitur etc. 1567. 5.

negyven napra szállíttatott le; azonban törvénykönyvünkből világos, miként azok úri munka tekintetében már előbb sem voltak a mostaninál rosszabb állapotban. A jobbágyok munkája már Ulászló alatt, mikor a paraszt zendülés legyőzetvén, jobbágyaink felette nagy kedvezésekre nem számolhattak, ötvenkét napra határoztatott meg.[1] A különbség az akkori és mostani állapot között csak abban fekszik, hogy míg Ulászló törvénye általán véve csupán munkanapokról szól, nálunk a gyalog s szekeres munka között különbség tétetett, s az elsőből száznégy nap kivántatik, miben én nagy kedvezést nem látok.

De talán a munka leszolgálására nézve adattak a jobbágyoknak némi könnyítések? Csalódás! Már a XVI. században majdnem ugyanazon rendeléseket találjuk, melyek az úrbér által megujíttattak. Az 1548. 37. t.-cz. az egy héten tartozás felett szolgált robotnak a jövőbe való betudatása, 1548. 35. t.-cz. a szántás mikénti teljesítése felől, az 1550. 35. t.-cz. a robotnak sürgetős munka idejébeni kettőzéséről már rendelkeztek.

Vagy legalább a kilenczedet engedtük el jobbágyainknak 1715-ben, azon kilenczedet, melyet Nagy Lajos a nemességnek csak azért adott, hogy hadi szolgálatait annyival jobban teljesítse, s melyet azoknak, kik ezentúl e szolgálatokat helyette teljesítendik, átengedni Isten és világ előtt igazságos vala? — Dehogy tettük, hisz a kilenczed jövedelmeinkhez tartozott s mi csak kötelességeink átengedésében vagyunk nagylelkűek.

A magyar nemesség, mint mindezekből világos, 1715-ben semmit, minek valóságos birtokában volt, másnak által nem engedve, jobbágyainak tartozását semmivel nem kissebbítve, semmit nem tett, minél fogva magának jogszerűleg oly tetemes kiváltságot szerezhetett volna, mint minőt az adóra nézve követel.

De vajon szükség vala-e ezen hosszú bizonyításra? Nem világos-e magában, hogy az egész állítás valóságos képtelenséget foglal magában? Vajon, ha megengednők is, hogy a jobbágyok kezeiben talált birtok 1715-ben

[1] Item qualibet hebdomana singulo uno die servire teneantur. 1514. 16.

az akkor kivetett adó alapjául jelöltetett ki, nem világos-e, hogy miután a hadi adó azóta több mint kétszereztetett, a házi adó pedig, túlzás nélkül mondhatjuk, csak azóta támadott,[1] mindazon mennyiségre nézve, melylyel a jelen összes adó az 1715-iki adót fölülmulja, az adónak akkor alap nem ajánltathatott, s így annak fedezése a jobbágyokat nem illetheti? Vajon lehet-e feltennünk, hogy miután 1715-ben, mint most, hazánkban sok pusztabeli birtok vala, ha csakugyan a nemesség adóterhét földben váltotta volna meg, a puszta-birtokosoktól nem kivántatott volna-e ugyanakkor, hogy a reájuk eső adó fejében szintén parasztok által használandó földet hasítsanak ki, mi ha nem történt, az adóalap regéjéhez tartva magunkat, azt kellene feltennünk, hogy a népesített helységeket biró nemesek, társaikért, kiknek pusztai tulajdonuk vala, az adó-megváltás egész terhét magokra vállalták.

A magyar nemesség tehát sem a mohácsi vésznapok előtt, sem utána, egészen 1715. évig nem birt a hadi s házi adó tekintetében adómentességgel. Megmutattam, hogy azon fictio, melylyel az 1723. 6. t.-cz. védelmeztetik, csakugyan nem egyéb valódi költeménynél, s hogy a nemesség, midőn magát előbbi tartozásaitól fölmenté, birtokának egy részét adó fundusaul nem jelölte ki soha. S nyugodt kebellel ismétlem állításomat, hogy a nemesség adómentességét nem jognak, hanem csak egy óriási visszaélésnek tartom, melyet százados élvezet soha nem szentesíthet.

Vannak e hazában sokan, kik az úgynevezett parlamenti taktikának több fontosságot tulajdonítanak, mint a mennyivel valóban bir, s ezek károsnak tartják, ha a nemesség adómentessége jogszerűség szempontjából támadtatik meg. Ne ingereljük fel szerfölött hangos követelés által a nemességet ellenünk — így szólnak ők, — legyünk megelégedve, ha az adónak őt illető részét magára vállalja, s engedjük neki az örömet, hogy azt, mit mi kötelességnek hiszünk, nagylelkűségnek nevezhesse. Hagyján; ha a tapasztalás e nézetet igazolja,

[1] Vegyük fel például Pest-megyét, hol a házi adó 1736-tól 1841-ig szüntelen öregbülve 9783 frtól 143,000 pp. növekedett.

ám szóljunk alázatosan; nem bánom, hízelegve mondjunk el hetenkint egy-egy panegyrist; énekeljünk dithyrambusokat, valahányszor nemessel találkozunk, ki legszentebb adósságát, melylyel e hazának tartozik, kegyesen megadni méltóztatott; de vajon remélhetjük-e, hogy ez eljárás eredményekhez vezetend? — Felette hangos követelés által reactiót idézünk elő — ezt hallom. — De ugyan valószinű-e ez?

Azok, kik az adó minden nemétől szent borzalommal visszaijedve, nemesi kiváltságaikat, melyek verekedve szereztettek, most verekedve védelmezik, igen következetesen cselekszenek, ha rossz néven veszik, valahányszor a nemesség adómentessége a jog szempontjából megtámadtatik. Ez urakat tőlünk meggyőződés és legszentebb érzelmeink rég elkülönözték, s csalatkozik, ki azt hiszi, hogy az ellenszenv, mely kebleikben a haladás elvei s férfiai ellen létezik, valaha enyhülni fog, bármennyi nem érdemlett kimélettel lépnénk is fel ellenök; s ha valamit csak azért kellene elhagynunk, mert ezen urak között ellenhatást gerjeszthetne, nem cselekednénk józanabban oly hadvezérnél, ki az ellenséget csak azért nem akarja megtámadni, mivel hihetőkép védelmezni fogja magát. S ugyan a közös teherviselés barátai között annak kinyilatkoztatása, miként a nemesség eddigi adómentessége nem jog, hanem visszaélés, miként okozna ellenhatást? De ha a kérdésnek ily módoni felállítása által mégis szakadások okoztatnának táborunkban? — így szólnak félénk taktikusaink — Akkor azt fogom mondani, hogy e szakadások történhetnek a kérdésnek ily módoni felállítása után, de bizonyosan nem ennek következtében. Minden pártnak vannak álhívei s hol taps várható, nem hiányzanak komédiások, kik a kedvelt szerepeket magokra vállalják. Ha a párt diadalhoz közelít, főkép ha győzelme híveinek is áldozatokba kerül, ezen urak el szoktak válni, s ez történhetik, sőt fog történni kétségen kívül az adó kérdésénél is. Oly szent ügyért nem küzdöttek az emberek, melynek bajnokai között hasonló példákat nem mutathatnánk. De még ezek is, ha elhagyva a zászlót, melynek egyedül köszönhetik, hogy nevök eddig tisztelettel említtetett, a közös teher-

viselés buzgó barátiból egyszerre ellenségeivé válnak, fogják-e mondani, miként ezen lépésöknek oka, mivel az adónak a nemesség által való elvállalása már nem többé nagylelkű áldozatnak, hanem puszta kötelességteljesítésnek neveztetik; s ha mondanák, hol van, ki ezen igazolást kaczagás nélkül hallhatná?

És ha a közös teherviselés barátainak e neme, az ellenfél e titkos frigyesei tőlünk elválnak, gyengébbek vagyunk-e? — Az adó kérdése sokkal tovább, sokkal élénkebben vitattatik, nemcsak egyesek, hanem tömegek által is, hogysem annak megoldását mástól, mint valóságos majoritástól várhatnók. A taktikát, mely nemes czélokra használtatik, s melylyel a minoritás véleményének néha győzelmet szerez, senki sem tisztelheti inkább, mint én, de mi az adó kérdését illeti, azt hiszem, hogy a taktika ideje megszűnt s hogy csak a többségnek az adó elvállalása szükségéről nyert meggyőződése vagy mi azt talán pótolhatja, a közvélemény víhatja ki e kérdés diadalát.

Ha a közös teherviselés elve eddig életbe nem léphetett, az ok nem a taktika hiányában, hanem egyedül azon túlnyomó befolyásban fekszik, melyet jelen megyei szerkezetünk mellett a nem adozó tömegek törvényhozásunkra gyakorolnak. Míg megyéink belszerkezete nem változik, a közös teherviselés elvének teljes diadalára kevés reményünk lehet.

Ha meggondoljuk, miként az utasítások által minden elv elfogadása oly tömegektől függ, melyekre műveltségi állapotuknál fogva okoskodásokkal hatni nem lehet, melyekre roppant számuk miatt a közvélemény befolyással nem bir, s melyeknek legnagyobb érdeke az, hogy az adómentesség fentartassék, nem bámulhatjuk, hogy a közös teherviselés eddig törvényeinkben kimondva nincs. Jól tudom, sokan e részben máskép vélekednek; nemességünk egy része műveltsége- s külső kinézésére nézve hasonló a néphez, s így ez osztály jogainak védelmére ugyanazon okokkal találkozunk, melyek általán véve a nép jogai mellett hozatnak fel. — A politikus képesség nem vagyontól vagy socialis állástól függ, a törvény az ország minden polgárait egyiránt érdekli; miért ne vehessen mindenki részt

annak alkotásában stb. stb. — Nem fogok ez okok czáfolatába beleereszkedni. — Meggyőződésem az, miként a műveltség jelen állásában alig van Európában ország, hol a választást kivéve, a többi politikai jogok kivétel nélkül minden polgárnak által engedtethetnének s hogy hazánk legkevesebbé emelkedett ezen fokra. A veszélyek, melyeket Sieyès a jogok szerfeletti kiterjesztésében a szabadságre nézve látott, sehol nem léteznek inkább, mint nálunk. Azonban, ha e tekintetben nézetem hibás, ha az összes nép, mely hazánkat lakja, politikai jogok gyakorlatára képes volna is, mit bizonyít ez a jelen kérdésre nézve? Nemességünk bármily számos legyen, bár nagyrészben műveltség s vagyon tekintetében a nép legalsóbb osztályaihoz számítható, soha népnek nem neveztethetik. Közte s a valóságos nép között kiváltságai örök válaszfalat képeznek, s a közös teherviselés elvének életbeléptetését ezen osztály határozatától függeszteni fel nem egyéb, mint olyanoktól várni e kérdés czélszerű megoldását, kiknek anyagi érdekei azt kívánják, hogy az ne oldassék fel, s kikre más érdekekkel hatni — mint általán véve minden tömegre — nem lehet.

Nézzük példaként Angliát. Senki nem fogja tagadni, hogy az osztály, mely ez országban a gabnatörvények fentartását kívánta, a műveltségnek hasonlíthatlanul magasabb fokán áll, mint nemességünk; s ha most feltesszük, hogy ezeken kívül senki Angliában törvényhozási befolyással nem bir, ezek pedig nemcsak választás, hanem utasítások által gyakorolják törvényhozási befolyásukat: vajon hiszi-e valaki, hogy a gabnatörvényekben változások történhetnének? Egyes magasabban álló egyéniségek e törvények megszüntetésére szavaztak volna, egyes törvényhatóságok a mellett adták volna utasításaikat, s bizonyosan oly férfiakat is találnánk, kik, mint Deák nálunk, az országgyűlési követség elfogadását azon föltételhez kötötték volna, hogy utasításukban a gabnatörvények megszüntetése kimondassék; de a practikus Angliában bizonyosan nincs ember, ki ily viszonyok között a gabnatörvények megszüntetését remélheté vala. S mi arról ábrándozunk, hogy fentartva megyei szerkezetünket, melyben kiváltságos osz-

tályainkon kívül senki befolyással nem bir, s mint később meg fogom mutatni, a jelen szerkezet mellett nem is birhat, fentartva utasításainkat, a közös teherviselés szent elvének törvényhozási úton teljes győzelmet vívhatunk ki.

De az utolsó évek példája nem bizonyít-e egészen ellenkezőt? — így szólnak jelen rendszerünk barátjai; — nem láttuk-e, hogy a magyar nemesség az országgyülési költségeket önként elvállalá, hogy több fontos kiváltságáról lemondott? Nem tapasztaljuk-e a lelkesedést, melylyel egyes törvényhatóságok maiglan a közös teherviselés elve mellett buzognak? Miért ne remélhetnők, hogy a diadalt végre kivívjuk?

Értsük egymást jól. Senki nem tagadhatja, miként a közös teherviselésnek jelen megyei szerkezetünk legbuzgóbb barátai között is számos pártolói vannak. Ki az alkotmányos élettel nem ismeretlen, annak tudnia kell, hogy valamint a nemzet, mely az adó szabad megajánlásának jogával nem bir, az alkotmányos nemzetek sorába nem tartozik: úgy azok, kik e joggal birnak ugyan, de kötelességeiket elismerni nem akarják, azaz adót ajánlanak, de annak fizetésében nem részesülnek, alkotmányos jogaikkal csak addig élhetnek, míg a passiv polgárok arról fel nem világosíttatnak, hogy a kiváltságos kastának érdekei az övéikkel semmi összeköttetésben nem állanak.[1] E tekintet maga, mindazokat, kik hazánkban az alkotmányosság baráti, a közös teherviselés elvének pártolóivá teszi. De én nem ezekről szólok. Ha az összes intelligentia az elsőtől az utolsóig a közös teherviselés elve mellett nyilatkozik is, ez az elv diadalára még mind nem elég.

Szükséges, hogy a nemes tömegek többségére számíthassunk, s erre az eddig történtek után kevés valószínüséget látok.

[1] Ki ezen tétel valóságán kétkedik, olvassa Spanyolország történetét a XVI. században, s ha e hazában V. Károly előtt több alkotmányos életet lát, mint Európa bármely más országában, s már II. Fülöp alatt helyette óriási zsarnokságot: ennek egyedüli okát abban fogja találni, hogy a kiváltságos osztályok érdekeiket a nép érdekétől elválasztva, hatalmasok lenni megszüntek, s a közterhekben részesülni nem akarván, önmagokat fölöslegesekké tevék.

Nézzük azokat, mik az adó elvállalása iránt a nemesség részéről eddig történtek.

»Kész vagyok aránylagosan minden közterhekben részt venni (így szól gr. Széchenyi *Kelet Népé*nek 355-ik lapján); s értsük egymást, nem bizonyos terhekben egyedül, mint például a házi pénztár viselésében, hanem kivétel nélkül minden lehető terhekben, s nem szabad ajánlkozáskép egyedül, de törvényes kötelességileg, s mi több, a reám vetett adónak mire fordítását sem kívánom ellenőrözni mindaddig, míg a polgár és pór ebből ki van szorítva; mert — köztünk maradjon a szó — egyedül nem fizetési ürügynek tartom s nem egyébnek, mint hypocrisisnek, ezen sokszor hallott szójárásunkat: — szívesen adózom, ha felelős a ministerium.« Mindazok, kik a közös teherviselést komolyan akarják, szándékukat nem érthetik máskép, mint gr. Széchenyi e szavaiban kimondá — s mégis mit látunk? — A közös teherviselés elve helyett a házi adó egy részének elvállalása tűzetett ki a haladó párt programmjában. S mi ennek oka? Talán nem voltunk meggyőződve, hogy közös teherviselésről szólni s ha ezen elv alkalmazásra kerül, azt csak a házi adóra szorítani nevetséges; talán nem láttuk által, hogyha már az adó több nemei között különbséget akarunk tenni, a hadi adó a házinál a nemességet még inkább illeti, miután az tisztán oly terhek fejében fizettetik, melyek egykor kizárólag a nemességet illeték? Isten ments meg; mi jól tudtuk, mi átláttuk mindezt. Az egyetlen ok, mely miatt a haladó párt programmját egész a logikátlanságig megszorítá, az vala: mert ha a közös teherviselés elve a hadi adóra is kiterjesztetnék, nem lehet reményleni, hogy ily indítvány keresztülvitelére többséget találunk.

Ha törvényhozóink, — mint más nemzetek törvényhozói, — határozataikban csak meggyőződésöket követnék, a taktikát nevetségesnek tarthatnók, nem hiszem, hogy találtatnék törvényhozás, melynél a XIX. század közepett tehermentségünk nem dőlne el vitatkozás nélkül, de nálunk az utasítási rendszer vigyázatra int, s utolsó törvényhozásunknál, mely annyiszor túlzással vádoltatott, nem találkozott párt, mely a közös teher-

viselés elvét a hadi adóra is kiterjesztené. S ugyan mind e kiméletnek mik voltak eredményei? — A közös teherviselés elve az utóbbi országgyűlésen megbukott. Megbukott e haza minden capacitásainak küzdelmei ellen. Megbukott, miután művelt ember alig találkozott, ki a házi adó elvállalása mellett nem nyilatkozott volna, miután az ellene szavazó követek pirulva hirdeték ebbeli utasításaikat. És miben fekszik e tünemény magyarázata, ha nem azon befolyásban, melylyel, megyei rendszerünk mellett, egészen műveletlen tömegek birnak a közdolgokra, s melynek szükséges következménye, hogy a legkitünőbb értelmiség s legmagasztaltabb jellem ügyes agitátorok által minden befolyásától megfosztathatik, s egy Deáknak legyőzésére nem szükséges egyéb, mint hogy egy Forintos lépjen föl ellene.

Az adómentesség ellenei példás kitűréssel küzdöttek nézeteik mellett, s mihelyt a házi adó keresztülvitele lehetetlennek mutatkozott, új térre léptek át. Egyes tárgyak jelöltettek ki, melyekre nézve a nemesség a hon egyéb polgáraival közösen adózand. — Hogy ezen indítvány elfogadását a közös teherviselés elve győzelmének nevezni nem lehete, azt minden józan ember által fogja látni; azonban a dolog, mint első lépés, kétségen kívül a legnagyobb fontosságú vala, s a nemzet jobbjai élénk figyelemmel követék a törvényhozásnak e tárgy feletti tanácskozásait; rövid győzelem után hajótörést szenvedett ezen várakozásunk is. És ugyan miért?

Voltak s pedig számosan, kik e remény meghiúsulását a követi tábla makacsságának tulajdoníták; de ha azok, kik leghangosabban kárhoztaták a követi kart, mely az összlet iránti különbségek miatt a legfontosabb haladási lépést tenni elmulasztá, őszintén akarnának szólni, nem vallanák-e meg, hogy a tervezett nemesi adó nem egyes képviselők rossz akaratán, hanem egyedül azon körülményen szenvedett hajótörést, mivel az adózás mellett soha mesterkélt többségen kívül egyéb nem létezett?

Ha törvényhozóink közt nem találkoznak olyanok, kik érezve, hogy a törvényhozónak vannak szentebb kötelességei, mint melyekkel egy megyének tartozik,

utasításaiktól el nem térnek, az alsó táblai többség, melyet oly tapssal üdvözlénk, nem létezett volna soha; — s ha, midőn a közös teherviselés elve nem általánosan, hanem csak három évre mondatott ki, midőn az összlet annyira leszállíttatott, hogy belőle eredményt, melylyel magokat igazolhaták, nem remélhetének többé, ugyanazon követek visszaléptek, vajon őket illeti-e a vád, vagy nem inkább azokat, kik őket utasításokkal elláták, azaz a magyar nemesség többségét, — nem inkább azon rendszert-e, mely az egyes törvényhozót arra kényszeríti, hogy önmeggyőződése ellen szavazzon? Mihez képest ha az utasítás-adási jog csakugyan megyei szerkezetünk lényegéhez tartozik: adózni nem akaró nemes társaink sok köszönettel tartoznak e rendszernek, főkép ha azokra emlékeznek, mik ez ügyben az országgyűlés után történtek.

Azok után, mik részint az országgyűlés előtt, részint alatta a közös teherviselési elv megbuktatására történtek, valószínűvé vált, hogy valamint a házi adó elvállalásának pártolói az egyes megyékben nyers erő által most ledorongoltattak: úgy e kérdés a legközelebbi törvényhozásnál is ugyanazon s talán még nagyobb nehézségekkel fog találkozni, s szükségkép a gondolat támadott sokakban: nem lehetne-e ezen elv keresztülvitelére oly előkészítő lépéseket tenni, melyek a törvényhozástól s az őt utasításokkal ellátó tömegektől függetlenek. — Hazánkban, hol az úgynevezett municipalis autonomiának címe alatt a törvényhozás közbenjárása a legfontosabb tárgyakra nézve nélkülözhetőnek tartatik, s egyes megyék például a honoratiorokat minden törvény nélkül választói képességgel ruházták fel, e gondolat természetesebb vala, mint bárhol e világon, s úgy látszott, csak egy törvényhatóság példája leend szükséges, hogy adózó honfitársaink terhei, melyeken törvény útján nem könyíthetének, más úton kisebbítessenek.

Bezerédj István, kit barátomnak nevezhetni már ezen egy tetteért is mindig büszkeségemnek tartandom, e nézetből indulva ki, mintegy másfél év előtt ünnepélyes nyilatkozatot adott be Tolna-vármegyének, mely által javait a házi s hadi adónak s minden egyéb polgári tartozásnak alája vetve, magát a megye adózóinak

sorába iktattatni kéri: s ki hitte volna akkor, hogy e nemes példa számos követőre nem találand; ki nem tette volna fel, hogy miután törvényhatóságaink vannak, melyeknek útasításai a közös teherviselés elve mellett kiadott manifestumokhoz hasonlítának, melyeknek legnépszerűbb férfiai azok, kik az adózó nép érdekeiben legtöbb kitűrést tanúsítottak, közönyösséggel Bezerédj példája fogadtatni nem fog; hogy ha nem is egész törvényhatóságok, legalább mindenikben számos oly férfiú fog találkozni, kik meggyőződésöket követve, a közterhekből reájok eső részt magokra vállalandják, főkép miután úgy látszott, hogy ily cselekvés e férfiak által bevallott elveknek szükséges következménye, s az, hogy a *B. P. Hiradó* Bezerédj István tettét, főkép miután az Pest vármegyében Rosti Albert, Besze János s Kossuth Lajos táblabírák által követtetett, gúny tárgyául tűzte ki, bizonyosan senkit vissza nem tartóztathatott. Míg azokat, kik az adó kérdését megyéinkben ledorongolák, e párt sorai között látjuk, a *B. P. Hiradót* pártjával együtt a közös teherviselés őszinte pártolójának tartani senki nem fogja, s átláthatta mindenki, hogy Bezerédj tette bizonyosan gúnyt nem érdemlett.

Ha valaki, ki mióta férfivá nőtt, azon meggyőződésben él, miként a nemesség adómentessége igazságtalan s a haza kifejlődésére káros, elébb elkövet mindent, hogy e kiváltság a szokott törvényes úton megszüntettessék, s miután látja, hogy ez nem történhetett, önként lemond igazságtalannak tartott kiváltságáról, s részt vesz azon terhekben, melyek meggyőződése szerint őt is illetik: mi van ebben, mi által megérdemlené, hogy gúny tárgyává tétessék? Vagy tán a közterhekben részt venni oly valami, mi a magyar nemesnek tilos? Ha ez volna, következetesen azt kellene mondani, hogy mivel a nemesség katonaállításra nem köteleztetik, neki katonának beállni nem szabad. Vagy talán az nevetséges, hogy elhagyva pártunkat, oly valamit teszünk, miben az egész had által, melylyel politikai zászlók körül egyesültünk, azon párt elveinek szükséges következésénél nem egyéb; mintha, midőn pártunkkal a szabadság mellett küzdünk, személyességünkről lemondanánk; mintha nem volna valami, mi pártszinezetünknél több — meggyőző-

désünk; mintha a férfinak, ki magával tisztába jött, s nézeteinek életbe léptetése által senkinek jogkörébe nem vág, várni kellene, míg véleményében egész pártja osztozik?

Olcsó lelkesedésnek is neveztetett e lépés, s ez igaz lehet, mennyiben az, ki csak annyit ad, a mennyire magát lelkiismeretében kötelezve érzi, nagy áldozattal nem büszkélkedhetik. Mondatott, hogy utolsó törvényhozásunk mulasztásait nem pótolhatja; s ez nem szenved kétséget, sőt reactióval is fenyíttettünk; de hogy Bezerédj nemes példája számos követőre találni nem fog, azt a tespedés legmegrögzöttebb hívei sem merék merényleni.

Az egyetlen ember, ki ezt előre látá, legalább az egyetlen, ki ebbeli nézetét kimondá, gróf Széchenyi vala, — s miután azóta, hogy e tárgy iránt hirlapjainkban vitatkoztunk, másfél év folyt el, fölhíva érzem magamat kinyilatkoztatni, miként a tapasztalás nézeteit tökéletesen igazolá, s miként a méltóságos gróf e vitában új bizonyságát adá, hogy e haza különböző pártjainak állását minden másnál jobban ismeri, habár alig tudom, irigyeljem-e ezen ismereteért, mely sok keserű csalódásnak lehet eredménye.

De tehát mind az, mi a közös teherviselés elvének kivívására történt, csak haszontalan színjáték vala-e, melyben a fellépők tapsnál egyebet nem kerestek? Mind e lelkesedés, melylyel a legigazságosabb ügy mellett annyian felszólaltak, csak alávaló tettetés és hazugság? Hát azok, kikben a nép elismert jogainak bajnokait tiszteltük, csak szájas rhetorok, kik elrémülve visszavonulnak, mihelyt őket valaki szavuknál fogja? — Csak ki viszonyainkat nem ismeri, emelhetne ily igaztalan vádakat; ki dolgainkban jártas, meggyőződik, miként az okok, melyek miatt Bezerédj példája oly kevés követőre talált, nem az emberekben, hanem az institutióban fekszenek, melyen egész politikai életünk alapszik.

Az adónak a nemesség általi elvállalása a nemesség műveletlen vagyis legszámosabb része között nem népszerű. Ki ez állításom ellen egyes utasításokra hivatkozik, melyekben a nemesség a közös teherviselés elve mellett nyilatkozott, azt azon módra emlékeztetem,

mely szerint ez utasítások nagyobb része készíttetett. Miért mellőztetett épen e legfontosabb tárgynál minden vitatkozás? Honnan van, hogy majdnem mindazon megyékben, hol az adó elfogadtatott, az elfogadás csak felkiáltás által történt? Miért e vádak, melyek Kossuth Lajos, mint a Hirlap egykori szerkesztője ellen, az adó kérdésében tett izgatásai miatt emeltettek? Nem fekszik-e mind ennek oka abban, mivel a nemességnek az adózás elleni antipathiája előttünk tudva volt; mert meg valánk győződve, hogy ha e kérdés hosszasabb vitatkozás tárgyává tétetik, a látszó többség, mely mellette itt-ott mutatkozik, bizonyosan el fog tűnni?

Az adó kérdése a conservativ-párt által több megyében arra használtatott, hogy egyes, a közbizalmat biró férfiak a nemesség szemeiben gyűlöletessé tétessenek, s a zalai példa mutatá, hogy nincs annyira magasan álló egyéniség, mely, ha politikai munkásságát az adó kérdésével ugyanazonosítja, befolyására biztosan számolhatna; ki bámulhatja, ha midőn Bezerédj István a közös teherviselés elve mellett új, s a mint látszott, hatalmas izgatási eszközhöz fogott, sok, tette helyességéről tökéletesen meggyőződött férfi őt e pályán követni nem merte? — Ha az adó kérdése újra szőnyegre kerül: nem fog-e az a conservativ-párt által újra izgatási eszközül használtatni? S ha ily úton, mire minden valószinűség létezett, a haladás legbuzgóbb pártolói, mivel magokat adó alá veték, befolyásuktól megfosztatnak: nem nagyobb kár háramlik-e ez által a nemzet szegényebb osztályaira, mint a mit az önként elvállalt adó kipótolhatna. Egy megyében Bezerédj példájának követését a közelgő tisztújítás tevé lehetetlenné. Ha az adónak önkéntes elvállalása által a nemességet felingereljük, a haladási párt megbukik: jobb, halaszszuk az adó elvállalását tisztújítás utánig — így szóltak sok helyen. Más megyében figyelembe vétetett, hogy azok, kik magokat önként adó alá vetik, országgyűlési követséget csak oly utasítással fogadhatnak el, melyben a közös teherviselés elve kimondatik, s hogy így a jövő törvényhozás ismét a legkitünőbb férfiaktól fosztathatnék meg, stb. stb.; de ki sorolhatná el mindazon egyes tekinteteket s körülményeket, miknél fogva

az adó önkéntes elvállalása az egyes megyékben mellőztetett, s melyek magát Deákot — kinek nézetei e kérdés iránt kétségesek nem lehetnek — arra birák, hogy Bezerédj példáját csak a házi adóra nézve kövesse. Bizonyos csak egy: hogy mindazon férfiak között, kik előbb a közös teherviselés elve mellett nyilatkozva Bezerédj példáját nem követék — más szavakkal: az összes haladási párt között — igen kevés találkozott, ki e látszó következetlenséget nem megyéje állásának tulajdonítá, s így, e párt között legalább, kevesen lehetnek, kik el nem ismernék, miként az adó kérdése keresztül vitelének legfőbb akadálya megyei szerkezetünkben fekszik. — Ha azon okokat vizsgáljuk, mik miatt a közös teherviselés elve a törvényhozásban megbukott: szükségkép a megyék utasítási jogára jövünk; ha kérdezzük, miért találkoztak a köz teherviselés elvének oly kevés hívei, midőn annak practikus kivitele került szőnyegre, műveletlen nemességünk befolyásában találjuk a feleletet. Mindenesetre tagadhatlan, miként a nemesség adómentességét csak megyei szerkezetünk tartotta fenn.

Mindez való lehet — mondják a megyerendszer védelmezői, — de csak addig, míg megyéinkben a nép nem-nemes osztályainak befolyás nem adatott. Hozzuk be csak a népképviseletet s látni fogjuk, mi egészen mások leendnek megyei szerkezetünk eredményei. — De vajon lehetséges-e ez? Nem áll-e a népképviselet is valóságos ellentétben jelen megyerendszerünkkel? Lássuk.

B) *A népképviseletről.*

Nincs kérdés, mely körül azok, kik országlási tudományokkal elméletileg vagy gyakorlatilag foglalkoznak, félszázad óta többet fáradtak, mint a népképviselet lehető legczélszerűbb elrendezése körül. Miként oly országokban, hol egynek korlátlan akarata kormányoz, a közállomány gyarapodása kizárólag e kormányzó jellemétől függ: úgy ott, hol a nép a kormányban részt vesz, befolyásának üdvös vagy káros hatása azon testület jelleme által határoztatik meg, melyre a befolyás gyakorlata a nép nevében bízatott, s ezért a képviseleti

rendszer miként alkalmazása az alkotmányos élet főkérdése.

Vannak bizonyos elvek, melyek a népképviselet miként alkalmazása iránt vezérfonalul használhatók s melyeknek helyessége iránt napjainkban többé kétség nem létezik. Ilyenek például, hogy a szabadság biztosítása nem a választók számától, hanem függetlenségétől föltételeztetik; hogy nem minden egyes személy, hanem minden egyes érdek kellő képviselése őrzi meg a polgárokat azon elnyomástól, mely egyébként alkotmányos formák alatt, egyes osztályok által ép oly tűrhetlenné válhatik, mint ott, hol az egyes fejedelem önkénye ellen törvényes biztosítékok nem állíttattak fel stb. stb.; a mód azonban, mi szerint ez elvek az egyes esetben alkalmazhatók, szükségkép egészen a nemzetek különböző helyzetétől s műveltségi állapotától függ, s talán nincs az összes politika körében kérdés, melyre nézve más népek utánzása vagy metaphysikai elvek kitűzése annyira károsan hathatna, mint épen itt.

Ha a módot tekintjük, mely szerint a politikai jogok nálunk elosztattak, láthatja mindenki, miként azon rendszer, mely mellett a nemzet tizenkilencz huszada minden jogok gyakorlatából kizáratik, s az ország napról-napra fontosabbakká váló érdekei, mint ipar és kereskedés, sőt az adózók egész tömege nem képviseltetik, soká már fenn nem állhat. Korunk szükségeit nem elégítheti ki többé azon alkotmány, mely az aristokratia árnyoldalait a legtúlzóbb demokratia féktelenségével egyesíti, miközben nélkülözi azon rendet és következetességet, mely az aristokratiának legjobb tulajdona, s nélkülözi az egyenlőséget, mely a demokratia fő áldása. Népképviselet kell; csak úgy remélhetjük e hon gyarapodását, ha törvényhozásunk minden érdeket kellő mértékben képvisel. E meggyőződés mindinkább terjed; átlátják nem-nemes polgártársaink állása méltatlan voltát; s mindezek mellett a népképviselet kérdése nemcsak megoldva, de még helyesen felállítva sincs. Eddig e tekintetben három indítványt ismerek.

Először: hogy a nem-nemesek azon része, melynek műveltségéről már életök módja kezeskedik, az úgy-

nevezett honoratiorok, a nép köréből kiemelve, politikai jogokkal ruháztassanak föl.

Továbbá: hogy a nem-nemesek érdekeinek képviselése azon befolyás által eszközöltethetik, melyet szabad királyi városaink törvényhozásunkban gyakorolnának.

Harmadszor: hogy az egyes nem-nemesekből álló községek ezentúl a megyei gyűlésekre követeket küldjenek, kik minden választás- és tanácskozásban részt vehessenek.

Ki fogja tagadni a nemes szándékot, melyből ez indítványok tétettek? Ki fogja kétségbe vonni azoknak sok tekintetben üdvös hatását? De ki ezeknek akármelyikét elfogadva azt hiszi, hogy az által a népképviseletet létesíté, csakugyan nagyon csalódik.

Mi mindenek előtt az első indítványt illeti, nem akarom e helyen vizsgálat alá venni: czélszerű-e, ha azok, kik magasabb műveltségök által a nem-nemes osztályok természetes védői, a néptől elkülönöztetnek; de vajon ki fogja állítani, hogy ha az úgynevezett tisztes osztályoknak politikai jogok adatnak, a nép általok képviselve lenne? Holott a műveltség és életmód annyi különbsége mellett csak épen a jogtalan állapot, melyben eddig éltek, képezi a nép s honoratioraink között létező érdekegységet; megszüntével a kapocs is azonnal megszakad, mely most őket a nagy tömeggel egybefűzi.

Hasonlíthatlanul nagyobb s üdvösebb változás az, mely a sz. kir. városok illő törvényhozási befolyása által idéztetnék elő, s én politikai újjászületésünk első pillanatának azt fogom tartani, melyben a városok törvényhozásunknál először élnek szavazatjoggal; de mindazon érdekegység mellett, mely városaink s a nép között a jelen pillanatban létezik, s létezni fog mindaddig, míg nemességünk természetelleni kiváltságai fennállnak, tagadni nem lehet, miként e kiváltságok megszüntével, főkép iparunk emelkedése által, érdekek fognak támadni, melyekre nézve a városi és földmívelői népségünk között nemcsak egység nem, de valóságos ellentét származik, s mikre nézve a városi követek a nem-nemes népességet nem képviselhetik.

Végre mi a harmadik indítványt illeti, bármeny-

nyire tisztelem a nemes szándékot, melyből az tétetett: eddigi formájában ezen indítványt nemcsak kielégítőnek nem tartom, sőt azt hiszem, hogy annak elfogadása csak elkeseredést szülhetne. Oly gyülésben, hol minden egyes nemes személyesen szavaz, Kecskemétnek vagy Kőrösnek két szavazatot adni inkább gúnyhoz, mint engedményhez hasonlít. Ily viszonyok közt ép oly kevéssé tarthatják magokat nem-nemes osztályaink képviselve, mint a jelen pillanatban városaink, melyeknek országgyülési szavazata összesen számíttatik egynek.

De honnan van tehát, hogy mindazon lelkesedés daczára, melylyel a népképviseletről annyian szóltak, ezeknél kimerítőbb indítvány nem tétetett, oly indítvány, mely ha tökéletesen elfogadható nem volna is, legalább a népképviselet elvének alkalmazását valósággal magában foglalná?

Vegyük be a népet alkotmányunk sánczai közé, ez azon általános szójárás, melylyel a népnek jogai mellett felszólalva egy idő óta élni szoktunk. Hogy e szavaknak nálunk szép hangjok mellett komoly értelme is van, bizonyítja az utolsó országgyülés, melyen a haza nem-nemes lakóinak birtok s hivatalképesség adattak, s az alsó tábla többsége számos tanúságait adta, mennyire kivánja, hogy e szavak valósággá váljanak. Miként történhetett tehát, hogy ugyanazon törvényhozás, mely nem-nemes honfitársainkat minden hivatalokra képesnek nyilatkoztatá, a választói jogok kiterjesztése iránt semmit sem tett, holott a választói jog minden polgári hivatalok első fokozatát képezi, s mindenki előtt világos, hogy a választathatási képesség a nem-nemesekre nézve nagy csalódássá válik, ha a választási jog kizárólag a nemesek kezében marad.

E rendkívüli tünemény magyarázata, felfogásom szerint, csak abban fekszik, mert törvényhozóink átlátták, miként a nemesség választási és egyéb politikai jogait azon mértékben, melyben a nemesség által jelenleg élveztetnek, az egész népre kiterjeszteni nem lehet; átlátták, hogy megyei szerkezetünk, melyet oly szivesen alkotmányunk sánczának nevezünk, szükebb, semmint mögötte egy egész nép megférhetne; s e nézet annyira igaz, hogy csak az vádolhatja következetlen-

séggel törvényhozóinkat, ki országunk helyzetét nem ismeri, bármily rendkívülinek látszassék egyébiránt, hogy azon pillanatban, melyben valaki minden legmagasb hivatalra képesnek nyilváníttatik, választói jogaiból kizárva maradjon.

A nemes már születése által választó, tőle e jog gyakorlatára nézve semmi föltételek nem kivántatnak; az, hogy valakinek béres szolgája, s hogy semmi tekintetben függetlennek nem nevezhető, ép oly kevéssé zárja őt ki a választásból, mint az, hogy még apai hatalom alatt áll; a tudatlanság s műveletlenségnek legaljasabb foka ép oly kevéssé szolgál akadályul, mint az, hogy most tizedízben szabadult ki a megye tömlöczéből, hol az utolsó lólopásért, vagy épen valamely tisztújításnál elkövetett bűntett miatt fogva volt. Ő született nemes ember, azaz született választó, a többihez nincs köze senkinek. Már ha most e jogot változatlanul megtartva, alkotmányunk sánczainak e tekintetbeni kiterjesztéséről — vagy egyszerűbben szólva — jogegyenlőségről szólunk, mit jelenthet ez egyebet, mint azt, hogy választói képesség, valamint most feltétlenül minden nemesre, úgy föltétel nélkül minden lakosra ruháztassék, hogy miután nem-nemes osztályaink eddig semmi választói jogokkal nem birtak, első lépésül a vote universellel ajándékoztassanak meg, s pedig oly kiterjedésben, mint eddig sehol sem divatozott; mert nem ismerek alkotmányt, hol béresszolgák, inasok, kiskorúak és kiszabadult gonosztevők teljes politikai jogokkal élnének, s alig hiszem, hogy a jogoknak ily kiterjesztését a jelen pillanatban valaki lehetségesnek gondolná.

Annál világosabban tűnik föl e nehézség, ha figyelmünket arra fordítjuk, hogy a választói jog nemcsak az országgyűlési követekre, hanem a megye minden tisztviselőire nézve is a választók által egyenesen gyakoroltatik, mi által, ha csak a választásokat határtalanul meghosszabbítani nem akarjuk, minden választók együttléte kivántatik; mi a választói jog kiterjesztése mellett gyakorlatilag majdnem lehetetlenné válnék, ámbár oly megyék tapasztalása szerint itélve, hol a nemesség nagy számú, igen valószínű, hogy a választói

jog minden nem-nemesre is kiterjesztetvén, a választók száma első hivatalos foglalatosságuk alkalmával verekedés útján igen meggyéríttetnék.

A népképviselet első akadálya, felfogásom szerint, tehát azon kiterjedésben s módban fekszik, mely szerint a választási jogok nemességünk által gyakoroltatnak.

Távol legyen tőlem, hogy míg alkotmányunk egyedül a nemesség védelmére bízatik, a választók számát csak egygyel is akarnám kevesbíteni. Alkotmányos jogok csak ha számosak által védelmeztetnek, állnak biztosan, s habár majd természetelleninek látszik, hogy oly országban, mely magát aristokratikusnak nevezi, a választói képesség születésen kívül semmi föltételekhez kötve ne legyen, én ebben csak azon természetelleni elv következményét látom, miszerint a választási képesség egyedül nemes születésre szoríttatott. De valamint mindaddig, míg e honnak nem nemes lakói választási jogaiktól megfosztva maradnak, a választási census behozását a nemességre nézve pártolni nem fogom: szintoly világos előttem, hogy a népképviselet csak a választási censussal együtt hozathatik be, s hogy ezen censusnak reánk nemesekre is ki kell terjedni, ha csak meg nem akarjuk semmisíteni azon jogokat, melyeket nem-nemes polgártársainknak adtunk. Mert hiszen, ha a nemesség jelen állapotában hagyatván, a nem-nemesek választói képességét föltételekhez kötnők, — azon jog, mely ezeknek oly megyékben adatik, hol a nemesség nagy számú, mi lenne egyéb óriási csalódásnál?

Választásunk most gyakorlott módja szerint az összes megyei hivatalok egyszerre s egy helyen újíttatnak meg, s oly hivatalok választásában is részt vesz a megye összes nemessége, melyek csak a megye bizonyos részét érdeklik. Hogy e rendszer a jogok kiterjesztésével nem fér össze, nem szenved kétséget. Senki sem kívánhatja, hogy valamint most a nemesség nagy része mások költségein vitetik a választás helyére, úgy a népképviselet behozatala után a választók nagy része vagy jogaitól megfosztassék, vagy azokkal csak hasonló föltételek alatt élhessen. S ha mind ez áll, ha a népképviselet eszméjének létesítésére az eddig föltétlenül gyakorlott választói jogoknak bizonyos föltételekhez köttetése

kivántatik; ha a megyékben divatozó egész választási rendszert meg kell előbb változtatnunk, azaz oly dolgokat, melyek jelen megyei rendszerünk lényegéhez számíttatnak, lehet-e tagadni, hogy a népképviselet eszméje életbe léptetésének szintén jelen megyei szerkezetünk áll útjában?

Hisz megyei szerkezetünk mellett az egyes polgárnak joga nemcsak országgyűlési követek s megyei tisztviselők választására szoríttatik. Ha azok, kik népképviseletről szólnak, nem egy szépen hangzó szójárásért, mely pompás nyelvünkben eddig hiányzott, hanem oly valami által lelkesülnek, minek értelme van: a népképviselet eszméje a politikai jogok egyenlőségétől elválaszthatlan. Azon kérdés támad tehát előttünk: vajon a politikai jogok, melyek megyei szerkezetünk mellett a nemesség által gyakoroltatnak, kiterjesztethetnek-e az összes nemzetre még az esetben is, ha e jogok gyakorlata bizonyos képességi föltételekhez köttetnék? S én e kérdésre csak tagadólag felelhetek.

Ha van valami, mi által az újabb kor a régieket az országlási tudományban meghaladta, e felsőbbség a képviseleti rendszer behozásában fekszik; csak ez által vált lehetségessé, hogy nagy országoknak egymást soha nem látott polgárai közös szabadságban részesüljenek és a politikai jogok gyakorlata sokakra terjesztessék, a nélkül, hogy zavar támadjon, vagy a közállomány vezérlete értelmetlen tömegekre bizassék. — A régiek szabad alkotmányai egyes városok szűk határaira valának szorítva, a kisérletek, melyek több város egyesítésére tétettek, vagy a kisebbeknek egy nagyobb általi teljes elnyomásához vezettek, mint azt Athenének Görögország egy része felett gyakorlott felsőbbségében láthatjuk vagy mint az amphiktyonok egyesülete mutatja, sikeretlenek maradtak, s csak egy hatalmas szomszéd feltámadása vala szükséges, hogy egyszerre semmivé legyenek mindezen szép institutiók, melyekre ezredek után is bámulattal tekintünk vissza, melyek alatt annyi nagy férfiú nevekedett. A régieknél gyakorlatban volt alkotmányi formák által az egyes polgár szabadsága némi tekintetben biztosítva vala, — ámbár itt is a szabadságot többször váltja föl tyrannismus, hogysem ez állapotot oly kivánatosnak mondhatnók, — de az összes

állomány függetlenségének, mely egyszersmind minden egyesnek jogait föltételezé, hiányzott minden garantiája, mely csak az állomány egységében s hatalmában kereshető; s a szabad görög népek elnyomására csak Macaedoniában kelle egy hatalmas uralkodónak támadni. A képviseleti rendszer mellett, mint Francziaországban, Angliában s Amerikában látjuk, az alkotmányos szabadság roppant birodalmakra terjedhet ki.

Újabb korunknak ezen felsőbbsége még inkább kitűnik, ha figyelmünket az alkotmányos országokban létező jogegyenlőségre fordítjuk. Van egy szám, melyen túl a tanácskozási jogok gyakorlata lehetlenné válik, s ha a lehető emberi műveltség legmagasabb fokozatát teszszük is fel valamely ország polgáraiban, oly állomány, melynek közdolgai ezerekből álló tanácskozó testületek által kormányoztassanak, soha sem fog jól kormányoztatni. Míg a képviseleti rendszer ismerve nem vala, politikai egyenlőség csak ott létezett, hol minden egyes polgár személyes részt vőn a közdolgokban; s innen van, hogy a régieknél minden politikai jogot vagy születés által a néptől különvált s önmagokat kiegészítő kisebb testületekre (senatusokra) bízva találunk, vagy roppant tömegekre akadunk, melyek inkább szenvedély, mint értelmiség által vezettetve vesznek részt a közdolgokban mind addig, míg azon szabadságot, melylyel élni nem tudtak, pénzért vagy szép szavakért valamely fortélyos vezetőnek el nem árulák. A polgárok szaporodása a régieknél nem erőnek, hanem gyengeségnek alapja, s mint Róma példája mutatja, a szabadság akkor leggyengébb, mikor százezerekre terjesztetvén, legtöbb védelmezőre számíthat. Ki nem látja ezenkívül, hogy ott, hol minden polgár egyenes részt vesz a közdolgok vezetésében, s e részvét a polgári jogok szükséges kifolyásának tekintetik, létezni kell egy igen nagy számú osztálynak, mely minden polgári jogtól megfosztatott; ez természetes, mivel az embernek nemcsak tanácskozni, hanem enni is kell. A spartai heloták, a római mancipiumok, szóval a szolgaság, melyet minden régi szabad népnél találunk, szükséges kifolyása azon kormányformának, mely alatt e népek éltek, oly föltétel, mely nélkül az ily értelemben vett szabadság nem állhat fenn.

Csak a képviseleti rendszer mellett eszközölhető, hogy politikai jogok — mint Angliában — milliók által élveztethetnek, a nélkül, hogy az országot anarchia fenyegetné, vagy a souverain nép rabszolgákra szorulna, kik, miközben ő tanácskozik, helyette dolgoznak.

Hogy azonban a képviseleti rendszertől üdvös eredményeket várhassunk, szükség, miszerint az valóban képviseleti rendszer legyen és ne csak annak neveztessék; s a politikai jogokkal felruházott polgárok ne felejtsék, miként közdolgaik kormányzását képviselőkre bízták, s csak azon befolyást tartották fenn magoknak, melyet szabad választás s minden érzelmeik s kivánataik korlát nélküli kimondhatása által gyakorolhatnak. Hol a nép a másokra bízott hatalmat minden pillanatban visszaveszi s a közdolgokba nemcsak választás és kivánatainak szabad nyilvánítása, de határozatok által is befolyni kiván, ott a képviseleti rendszer névben igen, de valóságban föl nem található.

Be akarjuk venni a népet alkotmányunk sánczai közé, s mert főkép alkotmányos országban annak, ki semmi politikai jogokkal nem bir, még polgári jogai sem biztosak, igen helyesen úgy vélekedünk, hogy azon képviseltetési jog, mely eddig csak nemesekre szoríttatott, kiterjesztendő a nemzet többi osztályaira is. De vajon birunk-e már csak mi nemesek is képviseleti rendszerrel?

Ha országgyűlés hivatik össze, igaz, összegyűlünk s megyénkint nagy lármával két férfit választunk, kiket képviselőinknek nevezünk; de vajon ez magában véve tesz-e már képviseleti rendszert, s nem hiányzanak-e nálunk, ez egyen kívül, a képviseleti rendszer összes kellékei?

Elküldjük követeinket s megeskettetjük, hogy szorosan ragaszkodni fognak azon útasításokhoz, melyeket nekik elküldetésök alkalmával adtunk, s melyekkel talán meggyőződésök meg is egyezik, mert feltehetjük, hogy hivatalukat egyébként el nem fogadták volna; de nem marad-e együtt a választók testülete ugyanazon tárgyakról tanácskozva, melyekkel az országyűlés foglalkozik? Nem pótolja, nem változtatja-e meg útasításait egy napról a másikra? Nem parancsolja-e sokszor ugyanazon embereknek, kiket megeskettetett, hogy fehéret fognak

mondani, egypár héttel később, hogy a legszorosabb felelet terhe alatt feketét beszéljenek, úgy hogy — túlzás nélkül mondva — a mód, miszerint egy vagy más követ bizonyos kérdéseknél szavaz, sokszor inkább azon postalegény gyorsaságától függ, ki az útasítást hozza, mint magának a követnek meggyőződésétől; és ez képviseleti rendszer?

Törvényhozásunk van, igen; ki nem hiszi, menjen Pozsonyba s nézze meg a tanácskozási termeket, de szörnyen csalatkozik, ki azt gondolja, hogy e termekben a nemzet szabad képviselői ülnek, hogy az ország dolgai itt határoztatnak meg. Mit mi országgyűlésnek nevezünk, csak falhoz hasonló, melyet valaki mulatságára csak azért építtetett, hogy mesterséges visszhangot képezzen, mely mindent, mi feléje kiáltatik, változás nélkül visszaad.

Még törvényhozásunknál is csak puszta nevet találunk a képviseleti rendszer lényege helyett; mit mondjunk, ha figyelmünket megyei szerkezetünkre fordítva, látjuk: miként azon törvény, mely sokszor 20,000 ember ötvenkét helyen történt tanácskozásainak kifolyása, alkalmazása módjára nézve hasonló tanácskozások alá vettetik; ha látjuk, miként e hazának választói nemcsak a törvények alkotásában, de majdnem minden közigazgatási tárgyban egyenes részt vesznek?

A nemesség sokkal több egyenes befolyással bir közdolgainkra, hogysem a képviseleti rendszerről nálunk csak szó is lehetne; s ha valaki tőlem kérdi: vajon lehet-e a nemesség ezen jogait az egész nemzetre kiterjeszteni, azt fogom felelni, hogy ezt annyival inkább lehetlennek tartom, mennyivel világosabban bizonyítá a tapasztalás, hogy e jogok gyakorlata már most is felette nagy számra bízatott.

Nemcsak az kivántatik tőlünk, nemesektől, hogy másokat részesítsünk azon jogokban, melyekkel birunk; nekünk le kell mondani bizonyos privilegiumokról, melyeknek gyakorlatában voltunk. Nemcsak az szükséges, hogy másokat alkotmányunk sánczai közé fölvegyünk; de máskép kell építni e sánczokat, ha a népképviselet — úgy hiszem szükségessé vált — eszméjét közöttünk létesíteni akarjuk. Míg megyei szer-

kezetünk jelen alakjában marad, míg a megyei közgyűlés az egész közigazgatásról rendelkezik s utasítási jogánál fogva a törvényhozásra befolyást gyakorol, a megyei gyűlésben pedig minden nemes egyenes befolyással bir, népképviseletről komolyan szólni nem lehet. A népképviselet első, mellőzhetlen feltétele jelen megyei szerkezetünk megváltoztatása. Ha az erre szükséges honszeretetet s önmegtagadást nem érezzük kebleinkben, ha jelen megyei szerkezetünkhöz ragaszkodunk, hagyjunk fel sovárgásainkkal. Ki nagy czél után fárad, ki jelen szabadítékait valóságos jogokkal akarja fölcserélni, ne hígye, hogy ezt áldozat nélkül elérheti.

Jelen megyei szerkezetünkkel együtt létező bajaink orvoslatára a haladó párt által két indítvány tétetett.

Az elsőre nézve, mely a közös teherviselés elvének elfogadásában áll, láttuk, hogy annak teljesen keresztülvitelére, jelen megyei szerkezetünk fentartása mellett, valószinűség nem mutatkozik.

A másodikra nézve megmutattam, miként népképviseletről szólni, míg e nemesség jogai, melyeket megyei szerkezetünk mellett élvez, szűkebb korlátokba nem szoríttatnak, puszta ábránd.

Jól tudom, az itt elmondottak nem fogják növelni népszerűségemet; nem hibáznak hazánkban számosan, kik minden szót, mely a nemesség politikai jogainak korlátozása mellett emeltetik, szent borzalommal hallanak; kik haladni akarnak, de magokkal még egészen tisztába nem jöttek, nem lehetne-e egyszersmind a régi helyen maradniok; kik politikai jogokról szólva, szivesen megfeledkeznek arról, hogy azok egyszersmind kötelességek, melyeket alkalmatlan kezekre bízni nem szabad, s kik tátott torokkal egyenlőséget hirdetve, borzadnak, ha tőlök annak nevében az követeltetik, hogy illetlenül elfoglalt helyükről szálljanak le. Ezen urak, kik ha a franczia forradalom napjaiban élnek, az osztályok egyenlőségét hihetőkép az által akarták volna létesíteni, hogy minden embert báró vagy grófi czímmel ajándékoznak meg, kiméletlenül fel fognak szólalni ellenem; én azon nyilatkozattal várom ellenvetéseiket, hogy az elvek, melyeket vallok s mindig vallék, általam nem azért választattak, mert felőlök szép szavakkal írhatok,

hanem mivel meggyőződésem kivánta úgy; s hogy azoknak elfogadom minden következményeit, bármi népszerűtlenek legyenek a nép azon egy huszad része előtt, mely eddig politikai jogokkal él. Nem vágyom oly babérok után, melyekhez csak meggyőződésem megtagadása által juthatnék.

De fordítsuk most figyelmünket azon kísérletekre, melyek bajaink orvoslására a kormány részéről történtek.

Főispáni rendszer.

Ha két utolsó törvényhozásunk eredményeit tekintjük, egészen különböző, de az alkotmányos életben egyiránt rendkívüli tüneményeket látunk. Az 1840-iki országgyűlés eloszlik, s a két párt, mely egy évnél tovább homlokegyenest ellentétben állt, egyiránt megelégszik; 1844-ben a törvényhozás munkálatai befejeztetnek, s a két ellentétben álló párt az eredményekkel egyiránt elégedetlen. E rendkívüli tünemények magyarázata rendkívüli helyzetünkben fekszik, mi szerint az országgyűlés eredményei nem a többség határozataitól függnek, s ha az 1844-iki országgyűlés munkálataira visszatekintünk, csakugyan nem lehet csudálni, hogy azokkal egy párt sem volt megelégedve. Conservativeinknek szomorúságra több okuk soha nem volt.

Igaz, az ősiség bilincsei mellett a nem-nemeseknek adott birhatási képesség nem fogja megteremni azon gyümölcsöket, melyeket tőle várunk; de nem szükséges előzmény-e ezen törvény épen az ősiség megszüntetésére? Míg a birhatási jog tisztán nemesekre szoríttatott, az ősiség megszüntetése nem vala veszély nélkül. Ki birtokát eladni kényteleníttetett, s vevőt keresve, csak nemesek concurrentiájára számíthatott, méltán vala aggodalomban, hogy birtokáért nem fog illő árt nyerni, s küzködött azon jog fentartása mellett, mely által utódainak a visszaválthatás lehetősége fentartatott. Az utolsó törvényhozás határozata által ez indok elveszté erejét, s erősen hiszem, hogy az általános birhatási képesség azon lépés, mely az ősiség eltöröltetését szükségkép maga után vonandja.

Igaz az is, hogy a hivatalképesség kimondása nem fog szülni nagyszerű anyagi eredményeket s főkép azon hivatalokra, melyeknek választása a nemesektől függ, honunk nem kiváltságos lakóinak inkább csak reményt nyújt. De vajon hát ki nem érezi, hogy e törvény szavaiban a legnagyobb elv vívatott ki; hogy azon válaszfal, mely eddig a magyart a magyartól elkülönözte, lerontatott; s ezentúl többé még ürügy sincs, melynél fogva nem-nemes honfitársainkat azon jogokból kizárhatnók, melyeknek élvezetére képeseknek mutatkoznak; én legalább nem foghatom meg, miként lehetne azokat, kiket minden hivatalra képeseknek nyilatkoztattunk, választói jogaikból tovább is kizárni. A választói jog minden polgári hivatal első fokozata, s képtelenség azt állítani, hogy ki születésénél fogva kanczellár vagy országbíró lehet, születésénél fogva választó ne lehessen.

Ezen fontos haladási lépéseken kívül az utolsó országgyűlés alatt nemzetiségünk is kivívta némileg győzelmét, mit a conservativek messzebb látó része, mely a deák nyelvben a conservativismus leghatalmasabb eszközét látja, kétségkívül szinte fájlalt. Eddig nemzetiségünk mellett küzdeni kelle, most küzdés helyett leginkább csak várnunk kell. A törvényhozás átlátta, miként családok belső körébe avatkozni, vagy valamely népfaj nyelvét erőszakosan elnyomni nem akarja, s csak a köznevelés, csak a törvényhozás, törvénykezés s közigazgatás körében követeli a magyar nyelv használatát, szóval, miként a törvényhozás egész követelése abban áll, hogy a deák nyelv helyett a magyar legyen azon kötelék, mely e hazának politikai életét összetartja. Törvényhozásunk ezen rendelete által nemzetiségünknek legbiztosabb alapját rakta le. Azon nyelv, mely mindenkinek, ki magasabb művelődés után vágyódik, mindenkinek, ki a közügyekben részt venni kíván, szükségessé tétetett, melynek kiterjedése alkotmányos jogaink kiterjedésével azonosíttatott, minden fondorkodásnak s rágalomnak nyugodtan nézhet már elébe.

Országgyűlésünk ezen positiv eredményein kívül nem feledhetjük el, miként nálunk, hol szabad sajtó nincs,

az országgyűlési tanácskozások egyszersmind az eszmék kifejlődésének egyik leghatalmasabb eszközét képezik. Helyzetünknek egyik abnormitása ez, mely tanácskozásaink hosszúságát, eredménytelenségét magyarázza s mit ignorálni semmi esetre nem szabad. Ha az utolsó országgyűlés eredményeit e szempontból tekintjük, azok még nagyobbak.

Conservativjeink jól érzék mindezt; tudják, hogy vannak igazságok, melyek ellen, ha egyszer ki vannak mondva, sokáig küszködni nem lehet, s habár győzelemnek hirdeték, hogy a haladó párt kivánatainak nagyobb része általok meghiúsíttatott, szavaik hangjából észrevehettük, hogy mint Pyrrhus, diadalukat olyannak tartják, mely ha még egyszer ismételtetik, vesztöket idézendi elé.

És a haladó párt?! Nem bukott-e meg az adó kérdése, nem lett-e semmivé a városi kérdés s a büntető törvénykönyv s annyi más haladási terv, melyre munkálatait fordítá, annyi fényes remény, melyekre magát a propositiók után feljogosítva érzé, a haladó párt miként elégedhetett volna meg a törvényhozás működéseivel?

E közelégedetlenség között, melyet az országgyűlés okozott, egyszerre hír szárnyalt, miként a kormány egészen új kormányzási rendszerrel lépend fel. Kiváncsiak valánk valamennyien, annyival inkább, mivel az ország legfőbb hivatalainál változások s bizonyos kinevezések szoros összeköttetésben vannak. Az augsburgi *Allgemeine Zeitung* nézete, miszerint gróf Apponyinak kinevezése annak jeleül tekintendő, hogy a kormány ezután parlamenti kormánnyá válandik, nem osztatott ugyan sokak által, s én részemről szinte tréfásnak tartám, hogy miután a felső tábla az egész országgyűlés alatt az alsóval ellentétben állt, gróf Apponyinak kinevezése azon szempontból üdvözöltetik, mivel a többség (azaz a felső tábla többsége) mellette nyilatkozott; azonban kiváncsiak valánk az elhíresztelt új rendszerre mégis, sőt talán sokan lehettek, s pedig nem a kormány közönséges pártolóihoz tartozók, kik annak életbe léptetését nem várták remény nélkül. — A rendszer, mely szerint hazánk eddig kormányoztatott, senkit

nem elégíthetett ki. Mióta az ellenzék a haladás zászlóját kitűzé, a kormány szerepe a törvényhozási pályán tisztán negativ szereppé vált; ellenezte azt, mi a haladó párt által indítványoztatott; más elvet, mely határozatait irányozná, tetteiből észre nem lehetett venni; — közigazgatásunk hiányairól szólni fölösleges; — hogy anyagi érdekeink előmozdítására semmi nem történt s Magyarország e tekintetben kormányától egészen elhanyagoltatott, azt senki még nem is tagadta; hogy az igazság kiszolgáltatása nem gyorsabb, nem is sokkal jobb ott, hol az kormányi kinevezéstől függő bírák által szolgáltatik ki, mint megyéinkben, sokak nézete szerint ez is bizonyos; — szóval kormányzásunk módja nem elégítheti ki még a legmérsékeltebb kivánatokat sem; s mennyi van közéletünk mind ezen ágaiban, minek megjavítása kizárólag a kormánytól függ. Ki tudja, talán a kormány maga is átlátta ezt, s a létező bajokon mennyire lehet, segíteni fog — így gondolkoztak sokan s nagy várakozással néztünk az új rendszer elébe.

S miben áll tehát azon rendszer, az annyira elhíresített, mely által a kormány végre — mint annyian mondák — a tett mezejére kilép, melytől e szegény ország újjá születését várhatjuk?

Néhány főispán, ki főispáni hivatalán kívül még más közhivatalban állott, vagy főispáni vagy ezen másik hivatalától fölmentetett. Helyettök helyettesek neveztettek ki, állítólag nagyobb, a királyi kincstárból veendő fizetéssel és azon kötelességgel, hogy megyéikben lakjanak s annak minden közdolgaiban részt vegyenek. — Ez az egész. Ki nem látja, hogy a kormány ez eljárásában semmi nincs, mi a törvényeket sértené? — így szóltak a rendszer barátai. — Rendet akarunk, akarjuk, hogy a kormánynak többség szereztessék, mely nélkül alkotmányos országban feladásának nem felelhetne meg.

Mondhatnám erre, hogy ha a kormány új rendszere az elősoroltakon kívül többre csakugyan nem terjeszkedik, nem foghatom meg, miként várhat tőle valaki ily nagy következményeket; ha pedig többre terjeszkedik, annak a törvényhozás mellőztéveli behozása törvénytelen; mondhatnám, hogy tisztelem az őszinte-

séget, melylyel a kormány bevallja, miként a főispáni hivatalokat olyanoknak adva, kik már más hivatalokat viseltek, törvénytelenséget követett el; de hogy ez őszinteség jelen lépése törvényességéről még senkit nem győzhet meg; s az egyes kinevezések iránt is lennének észrevételeim;[1] azonban kerülni akarván mindent, mi személyességekre vezethetne vagy a vitatkozást elkeserithetné, még a törvényesség kérdését is mellőzöm s kizárólag arra fordítandom figyelmemet, mennyire valószínű, hogy az új főispáni rendszer üdvös következményeket szülhet.

Magyarország egész közélete törvényhatósági rendszerében központosul; a tapasztalás mutatta, miként e rendszer, úgy, mint az most fennáll, erős kormánynyal össze nem fér; s miként azon visszaélések, melyek körében napról-napra nagyobb számban támadnak, a törvényhozás útján, hol a megyék utasítások által egyenes befolyást gyakorolnak, nehezen orvosolhatók. Ez vala, úgy látszik, az alapnézet, melyből a kormány újabb rendelkezéseinél kiindult. E nézet, felfogásom szerint, egészen helyes; de vajon az eszköz, mely a megyékben uralkodó visszaélések korlátozására választatott, nem egészen czélszerűtlen-e?

Utolsó országgyülésünk alatt többször nyilt alkalom oly törvények alkotására, melyek által részint megyei szerkezetünk némely hibái kijavíttathattak, részint ily javítások legalább előkészíttethettek. A kormány, vagy legalább azon férfiak, kiket állásuknál fogva képviselőinek tartánk, mit tettek mind ezen alkalmakkal? Részint közönbösen nézték, részint ellenezték a legnagyobb buzgalommal s állandósággal mindazon indítványokat, melyek ily törvények alkotását czélozák.

Nem szükség bebizonyítani, hogy a házi adónak a

[1] Mi e kinevezésekben, nekem legalább, különösen feltűnt, az vala, hogy ámbár mindég mondatott, miként a jelen kormány egészen új rendszer szerint kormányozand, mégis az újonnan kinevezett s előbbi főispánok között politikai szinezetökre nézve semmi különbséget észrevenni nem lehetett, kinevezést kivéve, hol ha az előbbi tisztelt főispán politikai elveihez talán túlzott szilárdsággal ragaszkodott, helyébe oly egyén választatott, kinek politikai nézetei eddig hajlékonyabbaknak mutatkoztak.

nemesség által elvállalása megyei közigazgatásunkra a legüdvösebb hatást gyakorolta volna. A házi adó elfogadása a közös teherviselés elve győzelmének nem nevezhető, de első lépés s pedig olyan, mely okvetlenül e szent elv kivívásához vezetend; s vajon hát, midőn e kérdés szőnyegre került, a kormány mit tett? — Nem akarok senkit gyanúsítani, de ha látjuk, miként a házi adó kérdése mellett csak az ellenzék küzdött, miként mindazok, kik e szent ügyet az egyes megyékben ledorongolák, magokat a kormány pártolóinak nevezék, s néhányan az adó bunkós ellenei közül később kormányi kinevezésektől függő hivatalokat nyertek, alig bámulhatni, hogy a kormány, sokak által a közös teherviselés legbuzgóbb ellenének tartatott. De engedjük meg, hogy a kormány ellen emelt ezen vád igazságtalan; kérdem: nem maradt-e a kormány a házi adó kérdésénél közönbös; nem tekinté-e azt nyilt kérdésnek? S ha ezt tagadni nem lehet, elháríthatjuk-e róla a vádat, hogy az adó kérdésének megbukása egyedül tettlenségének tulajdonítható? — Az adó kérdése nem ellenzéki kérdés. E kérdés mellett nem pártérdekek, hanem egy részről önösség, a másikról kötelességérzet küzdenek. Nincs művelt ember, ki nem tudná, miként ha a nemesség adómentessége fentartatik, haladásunk lehetetlen, de a közös teherviselés elve látszólag annyi egyes érdeket sért, hogy annak keresztül vitelét csak akkor várhatjuk, ha minden becsületes ember kezet fog. S ugyan szabad volt-e ily viszonyok közt a kormánynak közönbösnek maradni; illő volt-e szabad kérdésnek tartani azt, melytől az egész haza kifejlődése függ, s melyről egyszersmind tudnia kelle, hogy azt az ellenzék maga, a kormány segedelme nélkül, keresztül nem viheti?

A követi verificatió kérdése került szőnyegre; ki volt akkor, ki a municipalis függetlenséget s az úgynevezett megyei autonomiát leginkább védelmező? Ki volt, ki a törvényhatóságok utasítási jogát leglelkesebben magasztalá; ki alkotmányunk vesztét jósolta, midőn indítványba hozatott, hogy a házi adó maximumának meghatározása az országgyűlésre bízassék; sőt ki emelkedett municipalis lelkesedésében annyira, hogy még a bírói hivataloknak három évenkénti választását is pártolása

alá vevé;[1] nem az úgynevezett kormánypárt, nem a főrendek többsége-e, mely azon férfi által vezettetett, ki most a kormánynál legnagyobb befolyásúnak mondatik?

Ha bajaink egyik fő oka a megyéinkben létező rendetlenségben kereshető, ha igaz, hogy e rendetlenség a törvényhozás által jelenleg azért nem orvosoltathatik, mivel törvényhozásunk csak a megyék függő mandatariusaiból áll, átláthatta mindenki, miként bajaink megszüntetésére hatályosabb eszköz nem lehet, mint törvényhozásunkban egy oly osztálynak adni befolyást, melynek a megyékben létező rendetlenségek fentartása érdekében nem fekszik. A megyék reformja csak a városok képviseleti jogának megállapítása által válik lehetővé, ez világos mindenki előtt, ki hazánk helyzetét ismeri. S vajon tett-e a kormány valamit, mi által a városi kérdés megoldását elősegítheté? Nem akarom mentegetni senkinek hibáit; nem tagadom, hogy e legfontosabb kérdés megbukására nézve a feleletteher nem kizárólag a kormányt illeti; számos hibák követettek el az ellenzék által is, sőt a városi követek egy része is a kérdés megoldásának csak akadályokat gördített elébe; úgy látszott néha, mintha a városi kérdés megoldása senkinek valóban szívén nem feküdnék, mintha a nemesség vagy annak legalább nagy része a nagylelkűséget, melylyel a polgári elemnek törvényhozási befolyást indítványozott, megbánva, saját indítványának önmaga akarna akadályokat gördíteni elébe; de vajon mindez fölmentheti-e a kormányt azon vád alól, hogy ezen akadályok elhárítására semmit nem tett?

A városi kérdés megoldása által a nemesség törvényhozási befolyása csonkul; az ellenzéknek egy s nem megvetendő része a városok törvényhozási befolyását alkotmányos szempontokból veszélyesnek tartá, s csak a nemesség igazságérzete s azon meggyőződés, hogy a jelen állapot fentarthatatlan, szerze e kérdésnek a

[1] Midőn a főrendi táblánál a városi szerkezet tárgyalása alatt a bírák választása került szőnyegre, e munka szerzője azon indítványt tevé, hogy a bírák szabadon választassanak ugyan, de hivatalaikat addig tartsák meg, míg bírói ítélet által attól meg nem fosztattak. A főrendi tábla többsége ezen indítványt visszaveté, ámbár az látszó vezetője, gróf Apponyi által pártoltatott.

megyékben többséget. A kormány részéről e kérdés megoldása semmi érdeket nem sérthetett, semminemű veszélylyel nem járt. Ha valakinek, a kormánynak kellene kívánni, hogy a megyék törvényhozási mindenhatósága a polgári elem által mérsékeltessék, s azon nehézség, melyen e kérdés hajótörést szenvedett, mégis nem a felső tábla, vagyis törvényhozásunk azon része által támasztatott-e, hol a kormány állandó többségben volt?

Ismerem az ellenvetést, melyet ez állítás előidézend. A felső tábla független — így szólnak, — ha a szilárdság, melylyel nézeteihez ragaszkodott, a városi kérdés megoldásának nehézségeket gördített is elébe, a kormányt ez iránt semmi felelősség nem illeti. De mi ez elhiresztelt szilárdságot illeti, ki épen a városi kérdésre nézve a felső táblának első tárgyalás alkalmával kimondott nézeteit a később elfogadott elvekkel összehasonlítja, vagy ki e tábla eljárását a vallásos kérdés körül ismeri, szilárdságában legyőzhetetlen akadályt látni nem fog, s ha nem a kormány befolyásának, ugyan minek tulajdonítsuk azon egyébként magyarázhatatlan tüneményt, hogy felső táblánk mindabban, mi a városok rendezésénél az aristokratia érdekeit sérté, végre engedett, s csak egy tisztán kormányi, azaz a fő-felügyelők kérdésében mutatkozott hajthatatlannak? — Ha a városi kérdés fölterjesztése nem akadályoztatik, e kérdés eldöntése, teljes meggyőződésem szerint, lehetséges vala. A kérdés legfontosabb részeire nézve a két tábla egyetértett. A választási képesség elve — mely nélkül városi rendezést magam sem akarnék — el vala fogadva; a történeti alap elhagyatott és senki sem követelt többé a városoknak negyvenhét szavazatot, a szavazatok számára nézve semmi, a felosztás iránt kis különbségek léteztek: ugyan ki hiszi, hogy ha a kormány ez ügy fölterjesztését kívánta vala, a felső tábla ellenállt volna, csak mivel az alsóház a főfelügyelők felállításába beleegyezni nem akart, mert utasítások által lekötve, bele nem egyezhetett, addig legalább, míg a kormány e fontos kérdés iránt nem nyilatkozott.

Soha nem volt a kormánynak több alkalma, hogy

bajainkon törvényes úton segítsen, s e hon jövő kifejlődését előkészítse, mint a mult országgyülés alatt; a kormány, teljes meggyőződésem szerint, ezen alkalmat nemcsak nem használá, sőt egészen úgy járt el, mintha a jelen helyzetet a lehetőségig jónak tartva, azt egész lényegében fenn akarná tartani; s ugyan azt hiszi-e valaki, hogy e mulasztást a kormány újabb rendelései kipótolhatják?

Minden bajnak oka az, hogy nincs rend, s hogy a kormány többségre az országban nem számolhat — így szólnak; — de vajon, hátha a híres főispáni rendszer életbe lép, e hibákon segítve lesz-e, főkép akkor, ha e két czél, t. i. a rendnek fentartása s a többség szerzése, összeütközésbe jönnek?

Hazánkban nincs rend, ez, fájdalom, tagadhatatlan; de ki e bajnak okát keresi, meggyőződhetik, hogy az sokkal mélyebben fekszik, hogysem a kormánynak bármily egyes rendelkezése által előmozdíttathatnék.

Rend nincs s nem lesz soha, ha nincs ki azt fentartsa; rend és erős kormány, elválaszthatlan fogalmak, s nem oly módon rendeztetett-e kormányunk, hogy az már elrendezésénél fogva sem lehet erős soha? A kormány gyengeségének nem azon okairól szólok, melyek törvényhatósági rendszerünk következményei, de nézzük a kormány belszerkezetét, s látni fogjuk, miként ha Magyarországnak ma nem volna is megyei rendszere, korlátlan kormánynyal birhatnánk, de erős kormánynyal bizonyosan nem. Oly kormány, melyben minden egység hiányzik, melynek következetes föllépése lehetetlen, mert minden határozat változékony tehetségű testületektől függ; — oly kormány, melyről tulajdonképen még azt sem tudjuk, hol keressük azt, Budán a helytartótanácsnál-e, vagy Bécsben az udvari kanczellaria épületében; oly kormány, melynek minden ágainál a privát s köz, az igazgatási és törvénykezési tárgyak annyira összezavartattak, hogy a kormányzó testületek közül egy sem teljesítheti kötelességét, s mindig vagy az egyes polgárnak dolgai a közérdekűeknek, vagy ezek amazoknak feláldoztatnak: ily kormányi szerkezet alatt — bármily kitünőek legyenek azon egyének, kik benne részt vesznek — én rendet képzelni nem tudok soha.

S vajon mit használ e bajok orvoslatára az új főispáni rendszer?

Ha megengedem, hogy mindazon főispánok, kik az újabb rendszer behozatalánál hivatalaik letételére kényszeríttettek, kötelességeiknek eleget nem tettek — mit én kereken tagadok; — ha megengedem, hogy a kormánynak új kinevezései mind a legczélszerűbbek, — mit nem hiszek; ha megengedem végre, hogy az újonnan kinevezett főispánok s főispáni helytartók — mivel fizetésök megszaporíttatott — saját meggyőződésökről lemondva, a kormány minden szándékait elősegítendik, s minden parancsának vak eszközei leendenek — min legalább kételkedem: — mindebből mi következik? Következik — s valóban elég dolgot kelle feltennem, hogy csak e következményre is jussak, — hogy Magyarországban ötvenkét ember lesz, ki négy-ötezer forint fizetés mellett mindent el fog követni, hogy a kormány szándékai teljesíttessenek. Ennél egy cseppel sem következik több. S vajon ez elég-e arra, hogy Magyarország közdolgaiban azonnal rend legyen?

Ki azt hiszi, annak meg kellene győződve lenni, hogy a közigazgatásban létező rendetlenség csak a kormány eddig birt csekély befolyásának, vagy annak eredménye, mert főispánaink a megye kormányán kívül még más hivatalokat is viseltek s nem megyéjökben laktak. A tapasztalás pedig e tekintetben épen ellenkezőt bizonyít. Városainkban a kormány akaratának kivitelében már eddig is semmi akadálylyal nem találkozott s im a városok közigazgatásában ép annyi, sőt még több rendetlenséget találunk, mint megyéinknél, s ha azon megyéket keressük, hol a zavar legnagyobb, közönségesen olyanokat fogunk találni, melyeknek főispánai s helyettesei ez egy hivataluknál többet nem viseltek, s az évnek nagy részét megyéjökben töltek. S ha a kormány új rendszere csakugyan kizárólag a főispánok jobb fizetésében rejlik s azon meg sem tartott nominalis kötelességekben áll, hogy megyéjökben lakjanak: nem foghatom meg, miként lehetne azt valaha új rendszernek nevezni, vagy tőle a közigazgatásra nézve oly üdvös eredményeket várni, mint minőket sokan jósoltak.

De nem a rendszer egyenes hatása az, mitől nagy eredmények váratnak, — így szólnak továbbá a rendszer barátai, — a főispáni hivatal új rendezésének czélja az, hogy a kormánynak az egyes megyékben állandó többség szereztessék, és ezen többség fogja előidézni azon közigazgatási rendet, mely után vágyódunk.

Talán nem helytelenül figyelmeztethetném ezen urakat, miként azon megyék, hol a közigazgatás eddig aránylag legjobb rendben volt, nem azokhoz tartoztak, hol a kormány többségre számolhatott, s miként az administratió elhanyagolása sokszor épen onnan vette eredetét, hogy minden gond csak politikai majoritások szerzésére fordíttatott; sőt nem egy esetet tudunk, hol világos törvények csak azért nem hajtattak végre, hogy az egyik megyében uralkodó párt többségét el ne veszítse; — hivatkozhatnám az utolsó, az új rendszer életbe léptetése óta lefolyt év tapasztalataira is, melyek szerint — hacsak a bihari, trencséni, honti, stb. esetekre nem akarunk hivatkozni, — a közrendre nézve sok változást észre nem vevénk. De nem akarom tényekre emlékeztetni olvasóimat, melyekről keserűség nélkül nem szólhatnék, mult eseteket hozni fel, melyeknek tárgyalása a személyeskedés színe nélkül lehetetlen; — nézzük egyszerűen, mennyire valószínű, hogy a kormány újabb rendelései által magának az egyes megyékben csakugyan többséget szerzend; vizsgáljuk, mennyiben remélhető, ha a kormánynak a czélba vett módon többséget szerezni sikerülne is, hogy ez a közrend érdekében történnék? — E kérdések megfejtésétől függ a kormány új rendszerére nézve ítéletünk.

Többség nélkül alkotmányos országban kormányozni nem lehet. Máshol a kormány, mely magát kisebbségben látja, lelép, s helyét eddig az ellenzékben állott férfiaknak engedi át; nálunk a kormány nem lép le, elveit a többség véleménye szerint nem módosítja, de a többség véleményét akarja módosítani önelvei szerint. Látjuk, hogy az út, melyet e szerint kormányunk követ, merész és rendkívüli; miután azonban a kormány többség utáni fáradozása a kormánynak azon meggyőződését tanusítja, hogy Magyarországot többség nélkül kormányozni nem lehet, — én örömmel üdvözlöm a

kormányt ezen pályán s becsületérzésétől nem is várok mást, mint hogy ha netalán fáradságainak sikertelenségéről idővel meggyőződnék s többséget nem szerezhetett, elveihez híven, le fog lépni hivataláról, melynek czélszerű viselésére önvallomása szerint magát képesnek nem tarthatja. Még egyszer mondom, én a kormány bevallott azon szándékát, hogy magának többséget szerezzen, nemcsak törvénytelennek nem, sőt kitünőleg törvényesnek s egészen egy alkotmányos kormányhoz méltónak tartom; de az út, melyet választott, czélszerű-e? Ez az, min kétkedem.

Kormányunk nem népszerű. Ha népszerűtlenség csak azon férfiakat érné, kik a főbb kormányi hivatalokat jelenleg elfoglalják, a dolog sem rendkívüli, sem különös fontosságú nem volna; de nálunk maga a kormányzás népszerűtlen; a legkitünőbb tehetség, a legelismertebb érdemek nem őrizhetnek meg senkit attól, hogy mihelyt kormányi hivatalt vállal, a közbizodalomtól meg ne fosztassék; ez az, mi szomorú, ebből látjuk, hogy a kormány népszerűtlenségének oka nem egyes személyekben, hanem magában kormányzási rendszerünkben fekszik.

Szolgálni hazáját első kötelessége minden becsületes embernek; oly polczra emeltetni, melyen ezt nagyobb sikerrel tehetjük, a hazafinak legforróbb óhajtásai közé tartozik, s innen van, hogy a közhivatalok viselése minden jól rendezett közállományban mindig polgári kötelességnek, s egyszersmind a jutalmak egyik legnagyobbikának tartatott. De ez egyedül természetes állapot csak akkor állhat elő, ha, ki hivatalt vállal, hazájának csakugyan szolgálatot tesz, ha, midőn a kormány eszközének szenteli magát, ismeri az utat, melyen a kormány haladni akar, s mely saját elveivel megegyezik. Mi a kormány nézeteit nem ismerjük, ha nem kétkedünk is, hogy a kormány munkálkodásai czéljául a haza javát tűzte ki, az út, melyen e czél felé haladni fog, titok előttünk. Soha fontosabb kérdés, mint az adó s városi rendezés nem fordult meg törvényhozásunk előtt; s a kormány nézete még a legfontosabb kérdések iránt is rejtély vala előttünk, melynek megfejtésére semmi vezérfonallal nem bíránk. Előter-

jesztéseiben kormányunk mindig a legnagyobb általánosságban marad, s az országgyűlés két táblájánál nincs senki, kit tulajdonkép a kormány képviselőjének tarthatnánk, a tapasztalás azt mutatván, hogy ha azok, kiket hivatalos állásuknál fogva a kormány képviselőinek tartánk, valamely kérdés iránt egy bizonyos módon nyilatkoztak is, midőn az felsőbb helyre terjesztetett, a királyi leiratban ugyanazon kérdés egészen ellenkező szempontból vétetett fel. Bámulatos-e, ha a kormány, ily viszonyok között, kevés bizalmat talál; ha tőle a jellem- és tehetségeikre nézve legkitünőbb egyéniségek sokszor visszavonulnak, s pártolóihoz számíttatni némelyek által szinte szégyennek tartatik?

Vannak, kik a kormányi hivatalban csak jövedelmi kútforrást keresnek; másokat egy kis czím elégít ki; ismét mások vak hódolói minden hatalomnak s azon párthoz csatlakoznak, mely felfogásuk szerint erősebb; mindezek követni fogják a kormány zászlóját, akár ismerik elveit, akár nem; de ily pártolók, épen mivel minden kormánynak egyiránt pártolói, erőt egy kormánynak sem adhatnak. Lehetnek egyes kitünő egyéniségek is, kik, ha a kormány szándékait nem ismerik is, magokat elég erőseknek hiszik, a kormányt ön elveik elfogadására kényszeríteni; de ily egyéniségek ritkák; minden kormány valódi ereje csak azokban fekszik, kik személyes érdekektől függetlenül a kormány zászlóihoz azért állanak, mivel rajtok bizonyos elveket látnak felirva, s épen ezen párt az, mely kormányunknak hiányzik, s melyre mindaddig számolnia nem lehet, míg semmi bizonyos kormányzási elvet nem tűz ki.

Polgáraink ezen tiszteletre méltó osztályára, mely most nagyrészint az ellenzék soraihoz tartozik vagy pedig politikai vitatkozásainkban semmi részt nem vesz, de melynek pártolása nélkül egy kormány sem érezheti magát erősnek, a főispáni rendszer hatással nem lehet. Lépjen fel a kormány ma a közös teherviselés elve mellett, jelölje ki a polgárok törvényelőtti egyenlőségét főczéljaként, vagy a polgári s tisztes osztályok törvényhozási befolyását; álljon elő — nem általános szókötésekkel, — de egy czélszerű, egészen formulázott tervvel, melynek elfogadása által anyagi érdekünk kifejlődését

remélhetjük, s nem fognak hiányozni pártolói; sok, ki eddig az ellenzék soraihoz tartozott, vagy minden közdolgot a legnagyobb közönyösséggel tekinte, hangosan fog nyilatkozni mellette; ha a kormány pártjához tartozni annyit jelent, mint bizonyos elvek mellett nyilatkozni, mindazok, kik elveit osztják, a »kormánypárt« nevet dicsőségnek fogják tartani. Általános phrasisok, minő az, hogy a kormány a haladásnak barátja; hogy hazánk kifejlődése után vágyódik; újabb rendelései által is csak rendet kiván eszközölni stb., senkit, ki csak meggyőződés után indul, a kormány pártolására nem buzdíthatnak; sőt megvallom őszintén, a kormány újabb, a főispáni hivatal körül tett lépései sokkal alkalmatosabbak épen az ellenkező eredmény előidézésére, a mennyiben méltó aggodalmat gerjesztenek.

A főispáni rendszer egyik fő bevallott czélja, hogy a kormánynak többség szereztessék. Ha a kormány czéljait ismernők, föltéve, hogy azok törvényesek: az egész rendszer fölösleges, mivel a kormány ez esetben többségre számolhat; ha főispánjait nem fizetné is jobban, e rendszer semmi aggodalmat nem gerjeszthetne. De vajon ismerjük-e a kormány valóságos nézeteit; tudjuk-e az utat, melyen haladni akar? S midőn most egyszerre az adatik tudtunkra, hogy a kormány minden módon többséget akar magának szerezni, nem egy bizonyos elvre vagy kérdésre nézve, de általánosan mindenre, mit ezentúl kijelölni jónak látand, — kérdem: bámulhatja-e valaki, ha számtalan hazafinak szivét e hírnél a legnagyobb aggodalom tölti el, annyival nagyobb aggodalom, mennyivel kevésbbé titkolhatjuk el magunk előtt, hogy politikus életünkben oly elemek vesznek részt, melyekre az intelligentia hatással nem bir, de melyeket megvesztegetés által majdnem mindenre lehet használni?

Legyenek azok, kik az új főispáni rendszert alkotmányunkra nézve veszélyesnek nem tartják, iránt unk, kik ellenkező véleményben vagyunk, igazságosak, s mondják magok, nem természetesek-e aggodalmaink? Mondatik, hogy az új rendszernek czélja a kormánynak többséget szerezni; az, mire fog e többség használtatni, nem mondatik egy szóval sem, — miből valószinű, hogy e több-

ség nem a nemzet független s intelligens osztályai között kerestetik. Kik eddig a főispáni hivatalt viselték, közöttök olyanok, kik mind a kormány, mind a haza bizodalmát birák, nagyrészben ha nem is sértő, legalább szokatlan módon mozdíttatnak el hivatalaiktól, helyettök — állítólag nagyobb fizetéssel — más egyének neveztetnek ki. E változás okául állíttatik, mert minden főispán ezentúl saját megyéjében tartozik lakni, hogy az egész közigazgatást maga vezesse; s ime, új főispánjaink s helyetteseink Pesten s Bécsben laknak, utaznak, szóval, oly ritkán fordulnak meg megyéikben, mint annakelőtte. Mióta az új rendszer behozatott, a korteskedés napról-napra magasabb polczra hág; egyes megyékben, melyek azóta az ellenzéket elhagyák, e véleményváltozás kortes-tömegek által idéztetett elő, s eseteket hozhatunk fel, hol a főispáni helyettes önmaga e tömegek vezéreül lépett föl. Ha mindez így van — s pedig nem hiszem, hogy valaki tagadná — ugyan, kérdem, csudálatos-e, ha sokan a főispáni rendszerben nem láttak mást, mint — a mennyiben általa a hivatalok száma és fizetése szaporíttatik — a megvesztegetésnek egy új eszközét, s egyszersmind a kormány azon szándéka nyilvánítását, miként ezentúl a megyékben lakó főispánjai által többséget szerzend magának bármi áron?

Nem akarok senkit gyanúsítani; megengedem, hogy a kormány, midőn magának minden áron többséget igyekszik szerezni, csak azért fárad, hogy e többséget e haza érdekében használja; azt sem tagadom, hogy a korteskedés veszélyes eszközéhez csak azért nyúlt, mert más módot, mely által magának többséget szerezhetne, nem talált; de hogy ha a főispáni rendszer csakugyan a kormánynak szerzendő többségre vala czélozva, az egész terv inkább a tömegek, mint az értelmiség megnyerésére számíttatott, ez előttem világos; s ez maga elég, hogy minden hazafit aggodalommal töltsön.

Alkotmányunk egyedüli garantiája megyei rendszerünk, — azt hirdeti legalább mindenki s ha meggondoljuk, hogy független törvényhozással nem birunk, s utasításaink mellett országgyűléseink állása egészen a megyék állásától függ, alig tagadhatni ez állítás helyes-

ségét; de mivé válik megyei szerkezetünk, ha a főispán helyzetét korteskedésre használja? — Kik a bárdolatlan tömeget tanácskozásainkba először bevezeték, soha a bűnt, melyet hazájok iránt elkövettek, jóvá nem tehetik; tudom, miként a korteskedés aljas eszköze az ellenzék által is használtatott, s e részben egy szóval sem fogom mentegetni saját pártom eljárását; de meggyőződésem szerint világos, hogy ez eszköz soha az ellenzék kezei között oly veszélyessé nem válhatik, mint midőn vele azon személyek élnek, kik az egyes megyékben a kormány képviselőinek tekinthetők s kikre a közrend fentartása bízatott.

Ha bármely párt, szándékainak keresztülvitelére a tanácskozási terembe bárdolatlan tömeget csődít össze, a főispán azon jogok által, melyekkel a tanácskozások feloszlatása és vezetése iránt felruháztatott, ily erőszakos föllépéseknek rossz következményeit elháríthatja, de ha a főispán maga kortesvezérré aljasúl, akkor mit várhatunk? Ha ő, ki a gyűlés feloszlatásának jogával bir, mint már történt, kinyilatkoztatja, hogy a gyűlést mindannyiszor feloszlatja, valahányszor saját nézetére többséget találni nem fog; ha ő, ki a rend fentartójának neveztetik, azokat, kik vele egy véleményben nincsenek, kortescsapatok által a tanácskozási teremből kivereti — mire szintén példa van; ha, a mint épen jónak látja, majd titkos, majd nyilvános szavazást rendel, a kérdés eldöntésénél majd csak a szólókat, majd a pusztán szavazókat számítja; ha, mondom, mindezt a főispán teszi, pártfogolva a kormány egész tekintélye s néhány száz kortesjanicsár bunkói által, kérdem: hol keressen a szabadság menedéket magának? Az országgyűlésnél? — De hát megfeledkezhetünk-e utasítási rendszerünkről, mely mellett a megyék romlása szükségkép országgyűlésünk elaljasodását vonja maga után?

Képzeljünk magunknak megyét, melynek főispánja, csakhogy a kormánynak többséget szerezzen, a korteskedés aljas eszközéhez nyúl; vajon létezik-e jelen viszonyainkban csak a legkisebb valószínűség arra, hogy czéljában gátoltathatik? Tegyük fel, hogy a megye összes intelligentiája a kormány ellen nyilatkozott; hogy az ellenzék a választásoknál nagy erőködés után győzött,

s két ellenzéki követet küldött az országgyűlésre: mit használ mindez; hisz a főispáni helyettes honn marad, gyűlést tart, a mikor akar, az utasítást megváltoztatja kedve szerint, s míg bor, pálinka s egy kis pénzről rendelkezik, az ügyetlenségnek nem közönséges mértéke volna szükséges, ha szándékát keresztül nem vihetné, s pedig annyival inkább, ha az ellenzék két legkitünőbb egyénét megválasztva, magát önmaga fosztá meg legjobb tanácsadóitól.

Jelen megyei szerkezetünk s az utasítási rendszer mellett az értelmiség véleménye csak addig nyilatkozhatik, míg a kormány a politikai befolyással biró műveletlen tömeggel visszaélni nem akar, s ezen meggyőződés az, melyből kiindulva, én a főispáni hivatal új rendezését a szabadságra nézve annyira veszélyesnek tartom.

Vannak, pedig fájdalom, számosan, kik közdolgainkat oly szempontból tekintik, mintha hazájok nem Magyarország, hanem valamely felsőbb dicasterium volna, s ezeket a veszély, mely a kormányi rendszer által szabadságunkat fenyegetheti, nem nagyon fogja aggasztani. Mi baj, ha a vélemények szabad nyilatkozása a megyékben elnyomatik — így szólnak hihetőkép; — ez csak az ellenzéknek árthat; ha a szent korona vitézlő tagjai a bunkókhoz fognak, s vele minden ellenmondást levernek, mely a korona s nemesi szabadalmak ellen hallatszik, annyival jobb, a kormány legalább akadály nélkül viheti ki üdvös terveit; — de azok, kik a dolgot ily szempontból veszik fel, gondolják meg a következményeket, melyekhez eljárásuk vezetni fog. Ha a kormány csak azért, hogy magának többséget szerezzen, értelem nélküli tömegekre támaszkodik, az ellenzék le fog győzetni; ez, felfogásom szerint, nem szenved kétséget; sőt e párt legfőbb dicsőségének tartom, hogy azon csapatok között, melyek tisztújításokra s gyűlésekre a többet fizetők költségein behozatnak, s nem tudva miről, csak vezérök parancsa szerint szavaznak, többségre nem számolhatnak; de ily módon nyert győzelmek aligha nevelhetik a kormány valóságos erejét.

A kormány a cselekvés mezejére akar átlépni — ezt halljuk általánosan, — felhagyva az eddigi negativ

szereppel, ő fogja kitűzni, ő elől vinni a haladás zászlóját. A kormány ezen szándéka csak dicséretes. Oly kormány, mely magát más párt által megelőztetni engedi, a jövőnek irányt adni nem is iparkodik, s törekvéseit csak minden szabadelvű gondolat elnyomására fordítja, inkább policiális hatóságnak érdemli nevét. De ha a kormány saját s a nemzet érdekében fölteszi, midőn a cselekvés terére kilép s a haladás zászlóját maga tűzi ki, — hogy azon nézete, hogy a haladást vezetni többség nélkül nem lehet, egészen helyes, és alkotmányos: ki nem látja, miként a többségnek azon neme, melyre a kormány főispáni rendszere által számolhat, a haladás előmozdítására nemcsak nem alkalmas, sőt vele egyenes ellentétben áll.

Ha a kormány czélja csak az volna, hogy az ellenzék befolyását gyengítse és minden általa indítványozott haladási kérdést megbuktasson, az út, melyet magának főispáni rendszere által kijelelni látszik, kétségen kívül a legalkalmasabb. A haladás megakadályoztatására megyei szerkezetünknél s a benne működő kortesseregnél én czélszerűbb eszközöket nem ismerek. Míg csak a jelen állapot fentartása czéloztatik, azoknál, kik visszaéléseiből élnek, talán megvesztegetésre nem is volna szükség; de ha, mint fölteszem, a kormány magasabb czélt tűzött ki magának; ha, a mint nyilatkozatai után nem kételkedhetünk, maga is azon meggyőződésre jutott, hogy a nemesi kiváltságok nagyobb resze e hon kifejlődését lehetetlenné teszi: igen bámulnám, ha azon tömegekben, melyekre, úgy látszik, támaszkodni akar, rövid idő múlva bizonytalan frigyeseket nem találna.

Mindazon megyékben, melyek eddig az ellenzékiekhez számíttattak, s újabb időben a kormány mellett nyilatkoztak, e vélemény-változás tömegek által idéztetett elő; kik a kormány pártjának ily módoni növekedését, melynek egyik példáját Csongrád vármegyében láthatjuk, honi s külföldi lapokban annyi örömmel hirdetik, gondoljanak vissza a múlt évek eseményeire, emlékezzenek azokra, mik például Zalában az adó kérdése körül történtek, s mondják meg őszintén, hiszik-e, hogy azon többség, melylyel az ellenzék legkitünőbb egyéneinek megválasztását megakadályoztathatják, a kormány mel-

lett fog szavazni akkor is, ha az például a közös teherviselést tűzendi ki programmjában; hogy egyáltalában minden haladási kérdésnél, mely a nemesség jelen kiváltságaival össze nem fér, — s én alig ismerek olyat, melyről ezt nem mondhatnók, — a kormány a tömegekben, pártolók helyett, nem elleneket fog találni.

A kormányt azon többségtől megfosztani, melyet magának új főispáni rendszere által szerezhet, csak az ellenzéktől függ. Tűzze ki minden nemesi kiváltságra nézve a legmegrögzöttebb conservativismus zászlóját; nevezze a nemesek adómentességét ismét szabadságnak; tartson naponként lelkesült beszédet a nemesség vérrel szerzett jogai védelmére s jót állok, ugyanazon tömeg, mely Deákot Zalában megbuktatá, mely Hontban s Csongrádban a főispáni helyettes mellett nyilatkozott, az nap újra az ellenzék zászlói alá áll, s lelkesülni fog a kormány ellen, mint József császár alatt tevé. Azok, kik az ellenzéket jelen pillanatban vezetik, befolyásuk megtartására ez aljas eszközökhöz nyúlni nem fognak; tudják ők, hogy azon köszönet, melyet maguknak a jelen s még inkább a jövő előtt kiérdemeltek, nem azért vár reájok, mert az ellenzék emberei, hanem mivel minden haladásnak indítványozói ők voltak, s tiszta nevöket nem fogják bemocskolni az által, hogy pártérdekeiket a hon érdekének elébe tegyék. Az úgynevezett conservativ pártnak egy része a múlt országgyűlés előtt Zalában s más megyékben nem szégyenlé a nemességet az adó kérdésével lázítani; az ellenzék — azaz a mostani ellenzék férfiai ily factiosus eszközökhöz nyúlni soha nem fognak. De ki állhat jót, hogy viszonyaink egészen megváltozván, más egyéniségek nem fognak föllépni, kik vagy mivel megyei szerkezetünket s vele az egész alkotmányt a kormány által valóban megtámadva gondolják, vagy mert a nemesi kiváltságok védelmére jobb utat nem látnak, mint ha a nemesi kiváltság s az alkotmányosság kérdései összezavartatnak, a kormány ellen ily taktikával lépnek föl, s ha azoknak befolyása, kik eddig a haladás mellett küzdének, maga a kormány által megrontatott, ha a legfontosabb kérdések elhatározására a kortestömeg a kormány által használtatott: vajon a közdolgainkat vezető férfiak fognak-e birni

azon eszközökkel, melyeket ők maguk hívtak fel cselekvésre, s melyek minden valószínűség szerint azon pillanatban ellenök fordulandnak, a melyben tőlük kiváltságaik áldozata kívántatik. Nekem, valahányszor az új főispáni rendszerről gondolkozom, Goethe egyik meséje jut eszembe: A tündér szolgája megtanúlta urától a szókötést, melylyel házi szellemeinek naponként a folyóról vizet hozni parancsolt. Midőn a mester egyszer elutazott, a tanítvány meg akará próbálni ügyességét s elmondá a varázs-szókötést. Örömmel látta, hogy a szellemek azonnal megjelennek s szakadatlan szorgalommal vizet hordanak; de mikor a házban volt dézsák s edények mind megteltek, s a szellemek a vízhordással még sem hagytak fel, s midőn a víz a szobákban kezde elterülni, akkor jutott a szegény tanítványnak eszébe, hogy a szókötést, melylyel a munkásságra felhívott szellemeket elküldheti, nem tudja, s ő, s a város, melyben lakott, nyomorultan elvesztek tudatlansága miatt. — Adja az ég, hogy azok, kik, csakhogy az ellenzéket a többségtől, melyben volt, megfoszthassák, a tömegek segedelmére támaszkodtak, soha hasonló tapasztalásra ne jussanak.

Fogjuk össze röviden a mondottakat. Ha, mint sokszor mondatott, rend az, mit a kormány újabb intézkedései által elérni akart, az eszköz a czélnak elérésére nem elégséges. A jelen rendetlenség oka talán még inkább a kormány, mint a megyék belszerkezetében fekszik s közigazgatásunk hiányai csak nagyobb központosítás s nem az által orvosoltathatnak, ha ötvenkét nagyobb fizetéssel ellátott megyei kormányzó neveztetik ki. Oly közigazgatási rendszer, melytől üdvös eredményeket csak akkor várhatni, ha ötvenkét, minden tekintetben kitünő egyéniségre számolhatunk, magában hiányos; ez legalább az én meggyőződésem.

Ha pedig a kormány új főispáni rendszere által a megyékben csak többséget akart magának biztosítani, akkor, a mennyiben e többséggel a jelen ellenzék legyőzését tűzte ki czélul, a rendszernek sikere bizonyos; de bizonyos az is, hogy a kormány ezen eljárása a megyékben létező zavart nemcsak kevesíteni nem, sőt mint az eddigi tapasztalás mutatta, növelni fogja, hogy azon többségnek, melyet új rendszere által szerezhet,

épen a legfontosabb, azaz épen a haladási kérdéseknél nem veheti hasznát.

Láttuk ezek szerint, hogy jelen megyei szerkezetünk egy czéljának megfelelő törvényhozással, renddel s a polgárok egyéni szabadságával össze nem férvén, a haladás eszköze nem lehet.

Láttuk, miként e szerkezet alkotmányunknak is csak igen gyenge biztosítékot nyújt.

Láttuk végre, hogy mindazon indítványok, melyek bajaink orvoslására szóba hozattak, míg jelen megyei szerkezetünk fennáll, részint kivihetetlenek, részint olyanok, melyeknek életbe léptetését nem is kívánhatjuk, mert ugyan, a jelen rendszer mellett, ki kívánhatja józanul, hogy a nemesség jogai az egész népre kiterjesztetvén, megyéink oly állapotra jussanak, minőben a jelen pillanatban Schweitz cantonjait látjuk; vagy hogy a főispán hatalmának túlzott növelése által a régi Schweitz szomorú állapotára sűlyedjenek, hol cantonokat találunk szintén, de mindenikben egy egy Gesslert, ki fölötte zsarnokoskodik?

Mindez szükségkép azon meggyőződésre vezet, hogy megyei szerkezetünk jelen alakjában többé fenn nem tartható.

A haladás sokak által tűzetett ki czélul, de az út, melyen eddig jártunk, felfogásom szerint, egészen elhibázott vala. A helyett, hogy arra fordítanók figyelmünket: jelen szerkezetünk mennyire fér össze a haladással s nem szükségesek-e benne is némi változások, eddig megyei rendszerünk fennállhatásunk szükséges föltételeül fogadtatott el s csak azt kérdeztük: megfér-e az egyes czélba vett haladási indítvány megyei szerkezetünkkel; mintha bizony egy közigazgatási formának fentartása (mert mi egyéb megyei rendszerünk) volna azon czél, melyet magunknak kitűztünk. El kell térnünk e hibás ösvényről!

Nem lehet, hogy az európai műveltség közepett e hon mostani elhanyagolt állapotában maradjon; nem képzelhető, hogy nemzetiségünk fentartsa magát, ha az előhaladás nagy munkájában, mely Európa minden népeit foglalkoztatja, mi is részt nem veszünk; — vagy haladnunk kell, vagy el fogunk enyészni; s kinek e

nemzet jövője szivén fekszik, annak első kötelessége elhárítani mindazon akadályokat, melyek a haladásnak útjában állanak.

Az eddigi formákkal nem haladhatunk; újakról kell tehát gondoskodnunk s csak az marad hátra, hogy azon változásokra fordítsuk figyelmünket, melyeken alkotmányunknak keresztül kell mennie; meg kell vizsgálnunk: miként egyesíthetők a haladás és szabadságunk érdekei oly módon, hogy midőn azt törekvéseink czéljául tűzzük, ezt soha ne veszélyeztessük.

Erről fogok e munka második részében szólani.

MÁSODIK RÉSZ.

I. FEJEZET.

A reform föltételeiről, különösen a központosításról.

Minden haladás és kifejlődés első föltétele a rend.

Ha rendet akarunk, szükség:

1-ször, hogy a közdolgok igazgatásába egységet hozzunk be;

2-szor, hogy azon hatóság, melynek a rend fentartása kötelességül tétetett, az erre szükséges hatalommal birjon.

Minden kifejlődés és haladás első föltétele tehát központosítás és erős kormány.

De a haladáson s e hon anyagi fejlődésén kívül vannak más érdekeink is. Alkotmányos szabadsággal birunk, s azt meg akarjuk tartani; ha tehát egy részről a kormány hatalma nevelésének szükségét általlátjuk, egyszersmind a kormány oly módoni alakításáról kell gondoskodnunk, hogy hatalma nevelése szabadságunkra nézve veszélyes ne legyen.

E czél elérésére én a kormányi felelősségnél egyéb eszközt nem ismerek, s így, ha az iránt kérdeztetem: mik azon föltételek, melyeknek elfogadása nélkül a reformot lehetségesnek nem tartom, rövid válaszom az, hogy a reform hazánkban csak a kormányzó hatalom központosítása s vele kapcsolatban a kormányi felelősség életbe léptetése mellett eszközöltethetik.

Központosítás és felelősség! — De tanácsos-e, sőt szabad-e reményeinket oly valamibe helyezni, mi minden oldalról annyi ellenszenvet gerjeszt, mit a

kormány s e hazának legalább tízezer táblabírája, különböző okból, de egyiránt lehetetlennek mond, mi oly idegenszerű s külföldies, hogy ha elfogadtatik, a magyar alkotmányt egész eredetiségétől megfosztaná? A központosítás Magyarországban annyira népszerűtlen eszme, hogy szinte az őrültségnek egy neme szükséges honunk kifejlődését oly valamitől föltételezni, minek létrehozását, néhány elméleti emberen kívül, az összes ország ellenzi. — Igy szóltak s szólnak nézeteim számos ellenei. Senki sem ismerheti inkább ez ellenvetéseket, mint én. Több két évnél, hogy tettes Kossuth Lajos úr a *Pesti Hirlap* szerkesztéséről lemondván, miután e lap vezetése Szalay László barátom által elvállaltatott, először léptem föl e nézetekkel s alig képzelhető oly okoskodás, mely azóta hírlapok útján, megyei gyűléseken s magánbeszélgetés közt, elveim ellen fel nem hozatott volna. Nézeteim népszerűtlensége iránt szintén nem élhetek csalódásban; ha valaha kételkedtem volna, hogy a ki népszerűség után vágyik, inkább megtámadhat száz igazságot, mint egy, a többség által elfogadott előítéletet: az utolsó években tett tapasztalásaim ez állítás valóságáról meggyőzhetének. Hogy elveimről ennyi megtámadás után is nemcsak le nem mondék, sőt azokat nem is módosítám, egyedül onnan van, mivel minden, mit ellenvetésül hallék s főleg az utolsó év tapasztalatai, még inkább s inkább meggyőztek helyességökről; de különben sem tartozom azok közé, kik saját meggyőződésük kimondásától, a sokaság rosszaló szava vagy barátok ildomos tanácsai által visszatartóztatják magukat. — Hogy e részben helyesen cselekedtem, azt a jövő bizonyosan, de némely olvasóim előtt talán az is be fogja bizonyítani, ha a főbb okokat, melyek elveim ellen két év óta felhozatnak, cáfolataikkal együtt röviden előadom.

A központosítás és felelősség eszméi a lehető legszorosabb összeköttetésben vannak egymással; majdnem határtalan tudatlanság vagy rosszakarat kívántatik, hogy valaki ne lássa, miként nem-felelős kormány mellett a közdolgok központosítása absolutismushoz vezet; kormányi felelősségről szólni pedig központosítás nélkül képtelenség. Részint azért, hogy elveim ez által

még népszerűtlenebbekké tétessenek, részint talán, mivel e két kérdés hazánkban ezelőtt is elválasztatott egymástól, a központosítás és kormányi felelősség különvéve tárgyaltattak s legtöbb ellenvetés az első ellen irányoztatott. Kövessük mi is ez utat s szóljunk mindenek előtt

a központosításról.

A központosítás elleneinek két főosztálya van.

Egy rész a központosítást általán véve rossznak tartja s megyeszerkezetünkben oly valamit lát, mit a magyartól más nemzetek irígyelnek.

Mások nem tagadják jelen szerkezetünk hiányait, sőt elismerik, miként a haladó pártnak végczélja csak az lehet, hogy mi is életbe léptethessük azon czélirányosabb közigazgatási formákat, melyeknek Európa több népeit birtokában látjuk; de a pillanat, melyben e czélt elérhetjük, nézetök szerint még távol van s jelen szerkezetünk hiányait feltakarva, most szólni központosításról nemcsak idő előtti, hanem káros is, mert pártunkban szakadásokat okozhat.

Ha azokra gondolok vissza, mik első rendű elleneim által a hosszú vitatkozás alatt általánosan minden központosítás ellen elmondattak, maiglan bámulok, miként nem győzték meg az egész világot a központosítás szükségéről. Miután Francziaországban ezen elv túlzásig alkalmaztatott, a szabadsajtó mellett természetes, hogy a franczia kormány e fő elve sokaktól megtámadtatott. Minden, mit a franczia ellenzék valaha a központosítás ellen mondott, minden, mi Rotteck és Welcker *Staats-Lexiconá*-ban, státusférfiaink e bibliájában, a municipalis szerkezet magasztalására található, elmondatott; s ámbár Francziaország túlzott központosítását ajánlani soha eszem ágában sem volt s ámbár nem egyszer megmutattam, hogy megyerendszerünk municipalis szerkezet nevét nem érdemli, a külföld példája s tudósainak egész serege mind sorba állíttatott merész indítványaim ellen. A *B. P. Hiradó*nak egy e laphoz méltó dolgozótársa ebbeli lelkesedésében annyira ment, hogy minden, messze földön létező bajokat Angliában s Walesben, a rebekaiták és chartisták moz-

galmait, Franczia országban a socialismus és communismus létezését, sőt azt, hogy Németországban a pálinkaivás naponként nagyobb romlással terjed el a nép között, az országos cselédrendszer mindenütt sikeretlennek mutatkozik s hogy a gazdagok és szegények közötti különbség folyvást nagyobb jelentőséget kezd magára vonni, mindezt egyedül az ezen országokban létező központosításnak tulajdonítja s a magyart, ha azon bajoktól, melyeket Spanyolországban túlvitt központosítás idézett elő, őrizkedni akar, Amerika és O-Connel példái követésére inti; melyekből láthatjuk, mennyire vágyódnak más népek azon institutiók után, miknek mi megyei rendszerünk által már birtokában vagyunk.

E czikket, melyben a felhozottakon kívül még sok más szebbnél-szebb politikai tétel foglaltatik s melynek a *Budapesti Hiradó*ban megjelenését sokan talán nem hiszik, de melyet mindenki megtalálhat e lap 25-ik számában, nemcsak azért hozám fel, hogy belőle olvasóim a központosítás ellenei egy részének politikai képességét megítélhessék, hanem főkép, mivel e czikk mindazokat magában foglalja, mik a központosítás ellenei által nézeteik mellett felhozatnak.

Mindezen uraknak taktikája, kevés kivétellel, egyforma.

Első fogásuk az, hogy megyei rendszerünk municipális szerkezetnek neveztetik s annak ennélfogva mindazon tökélyek tulajdoníttatnak, melyeket a valóságos helyhatósági rendszernél feltalálunk.

Továbbá, mivel úgynevezett municipális szerkezetünk nem — mint más országokban — tisztán administrativ intézet, hanem egyszersmind alkotmányos garantiáink egyik legerősbike s így tisztán administrativ szempontból nem itéltethetik meg helyesen: az administrativ szempontot azon urak egészen mellőzik.

Minden municipális szerkezetnek szükséges föltétele, hogy azon testület, mely szerinte kormányoztatik, egyszersmind bizonyos tekintetben egy nagyobb testület kiegészítő része maradjon; mihelyt e függés megszűnik, az úgynevezett municipium szabad állománnyá válik. Municipális szerkezet a központosításnak egy bizonyos foka nélkül nem képzelhető; nálunk a cen-

tralisatió s a municipális szabadság egymással ellentétbe állíttatnak; s ez a harmadik fogás.

A negyedik abban áll, hogy a megyei szerkezet mindig csak a mennyiben a szabadságot biztosítja, a centralisatió pedig a mennyiben azt veszélyeztetheti, vétetik tekintetbe. Hogy a municipális szerkezet a függetlenség bizonyos fokára emelve az egyéni szabadságot minden más institutiónál inkább veszélyezteti s hogy bizonyos tekintetben az egyéni szabadság s jogegyenlőség védelmére hatalmasabb eszköz a központosításnál nincs, mind elmellőztetik.

Az ötödik s talán leghatályosabb taktikus műtét abban áll, hogy a tárgy körül minden rendes vita elkerültetik. Ha megyei szerkezetünk egyes hibáiról szólunk, a rendszer egész complexusának tökélyei hordatnak fel; ha ismét azon károkat említjük, melyeket az egész rendszer honunkra hozott, e szerkezet egyes részei magasztaltatnak. A jelenről szólunk s elleneink e szerkezet egykori hasznairól, s alkotmányunkna káltaluk eszközlött fentartásáról, vagy azon eredményekről beszélnek, melyeket e szerkezet akkor idézne elő, ha az a nemzet minden osztályaira kiterjesztetnék, s a nemzet már elérte volna a műveltség azon fokát, mely után törekszünk.

Végre még a nemzet geniusa s alkotmányunk szelleme hozatnak fel ellenünk; mondatik, miként minden nemzet saját modorában akar boldog lenni s azért nem más népek utánzásában, hanem saját alkotmányunk kifejtésében kell keresni üdvünket.

Alig van talán tárgy e világon, melyet ily eszközökhöz nyúlva, bebizonyítani nem lehetne. Municipiumnak nevezve, mi nem az; nemzetről beszélve, hol csak a nemesség jogai forognak kérdésben; mellőzve azon hatást, melyet megyéink mint a közigazgatás eszközei gyakorolnak; megfeledkezve, hogy hazánk egy nagy egész s nem ötvenkét kis független állomány; nem is méltatva figyelemre e kérdést: vajon a nemzet boldog lett-e hát eddig saját modora szerint s azon újítások, melyeket alkotmányunk kifejlődésének nevezünk, összeférnek-e megyei szerkezetünkkel? — ily módon okoskodva, főkép ha minden ellenokra gyanúsításokkal felelün'

a megyei szerkezet tökélyei s a központosítás veszélyei valóban könnyen bebizonyíthatók. — Ezt mindenki átláthatja; s azért fölösleges volna olvasóimat ezen okok czáfolatával untatni. Egy van a központosítás eddigi ellenei között, kinek okait hallgatással nem mellőzhetem s pedig nemcsak a kitünő állásánál fogva, melyet irodalmunkban s közéletünkben elfoglal, hanem azért is, mivel okoskodásai az előttünk fekvő kérdésre nagy világot terjesztenek. — Ez ellenünk Pulszky Ferencz.

Nézetei szerint — melyeket az 1845-ki *Jelenkor* 39-ik számában előad, — »a szabadság fogalma az ó- és középkorban egészen más vala, mint jelenkorunkban. Az ó- és közép-kor fogalma szerint a szabadság leginkább abban kerestetett, hogy az egész nép, vagy annak legalább tetemes része, közvetlenül folyjon be a közdolgok igazgatásába. Az új korban a szabadság leginkább a személy- s birtok-biztosságban áll. Ha már most a magyar alkotmányt tekintjük, azt fogjuk találni, hogy ebben az ó-kori szabadság fogalma uralkodik. A szabadságnak ezen felfogása meg nem egyezik a külföldön divatozóval; mi a szabadságot a közigazgatásban való személyes részvétben, a külföld csak tökéletes személy- s vagyonbátorságban keresi; de a sors legbecsesebb ajándokának tekinthető, hogy az ó-kor szabadságróli fogalma nálunk magyaroknál eddig maradt életben, míg az egyéni szabadság korlátlansága más nemzeteket, minő az angol s franczia például, már a rabszolgaságnak egy új nemához vezetett; hogy míg más nemzeteknél a pauperismus bajai ellen óvószerül különösen a népnek közvetlen befolyása igényeltetik a közigazgatás több ágaiba, addig nálunk már meg van alapítva azon rendszer, megoldva századok szokása által azon kérdés, melyet más nemzeteknél csak kard fog keresztülvághatni.«

Ezek Pulszky Ferencz barátunk nézetei a tárgyról. S vajon a kérdést, mely a központosítás barátjai s ellenei között fenforog, lehet-e tisztábban állítani fel?

Ha nem létezett is oly nagy hasonlat az ó- s középkor szabadsági fogalmai között, minőt Pulszky Ferencz feltesz, bizonyos, hogy vannak szempontok, melyekre nézve mindkettő lényegesen különbözik az újabb kor szabadságróli fogalmaitól.

Az ó-világ közállománya az egyes város, melynek polgárai birodalmukat néha messze kiterjeszték, de a nélkül, hogy közdolgaik kormányzásába a város lakóin kívül egyebeknek befolyást engednének. Az ó-kor alkotmányai ennélfogva városi szerkezetek, s ezért csak addig állandók, míg egy városnak lakóira szoríttatnak. Róma példája legvilágosabban mutatja ezt, a szabadság veszte az ó-kor ezen leghatalmasabb állományában azon perczben kezdődött, melyben a római polgárság jogai Olaszország más népeire kiterjesztettek. A középkorban más formák alatt hasonló viszonyokat találunk. Egész nemzeteket akkor csak a hadi szerkezet fűzött össze; a háború megszűntével az egyes város vagy zászlós vagy egyes nemes úgy gondolkozott magáról, mint legczélszerűbbnek látta. Az, hogy egész nagy országnak milliókból álló népe valamint elleneinek összesített erővel ellenáll, úgy béke idejében közösen igazgassa közdolgait, az ó- és közép-korban ismeretlen eszme vala s felfogásunk szerint épen ezen eszme uralkodásának köszönhetjük, hogy korunk a régieket mindenben, mi békés kifejlődés által elérhető, annyira meghaladta. Az ó-világ és középkor a polgári jogok gyakorlatát, mint kiváltságot, csak a nép egy részére, csak bizonyos osztályokra szorítá, míg minden, ezekhez nem tartozó ember, rabszolgák vagy jobbágyok nevezete alatt, minden jogból kizáratott. Korunkban, Amerikát kivéve, — hála a keresztyénség áldó befolyásának! — a szabadságot csak bizonyos osztályok vagy népfajok számára senki sem meri többé követelni.

Mi a régiek által szabadságnak neveztetett, nem egyéb azon hatalomnál, melyet egyes osztályok az egész nép fölött gyakoroltak, azaz minden szabadságnak valódi ellentéte, s hogy ez értelemben a magyar szabadság csakugyan az ó- és középkor eszméje szerint idomíttatott, nem fogja tagadni senki. Igen, alkotmányunk nem az uj-, hanem a középkor szabadsági fogalmain alapszik; s azon kérdésnek eldöntése: kell-e központosításról gondoskodni, körülbelől azon másik kérdés megfejtésétől függ: megelégszünk-e jelen, középkori állapotunkkal, vagy az újabb kor tágabb alapokra épített szabadsága után vágyódunk? — Ki a magyar nép alatt,

melynek javáért életét áldozná, mint Verbőczynk, csak a nemességet érti, kinek szabadság utáni vágyát kielégíti, ha néha az éven át egy-egy választáson vagy megyei gyűlésen részt vehet, hol a nemesség az adózó nép előfogatain behozatva, közvetlen befolyásával azt végzi, hogy a közterhekben részt ne vegyen, hol félrecsapva a kalapját, büszkén a szent korona tagjának érezheti magát, s a mennyiben engedi az, ki borral tartja, szabadon kiáltozza a légbe határozatait, »ein nützliches Volk (mint Luther mondja) alles zu verzehren was auf Erden ist, und dafür ihre Beschlüsse in die Luft zu rufen für die Langeweile, — az ám ellenezzen minden központosítást, ragaszkodjék jelen megyei szerkezetünkhöz, — institutiót, mely középkori állapotainkat biztosabban fentartaná, mint ez, nem találhat; de ki nem kiváltságok-, hanem jogokért lelkesedik, ki minden vágyában s meggyőződésében az újkor fia, ne hígye, hogy e vágyakat valaha teljesülni látandja, míg alkotmányunk az ó- és középkor szabadsági fogalmainak fog megfelelni.

Mennyivel többet gondolkozom jelen helyzetünk fölött, annál inkább bámulok azon ellentéteken, miket magam körül látok. Ha a célokat tekintjük, mik után törekszünk, senki nem tagadhatja bátorságunkat. Kiterjesztjük kezeinket minden után, mit a műveltség mezején legtovábbra haladt népek szabadság s anyagi kifejlődés tekintetében elértek; azt, mi után más népek századokig törekedtek, mi merészen kitűzzük a jövő évtized feladatául. S ez jó és helyes. Nagyon hátramaradtunk, s azért csak minden erők megfeszítése által érhetjük utól szomszédainkat. Mint az egyesnek, úgy a népnek is sokat kell akarni, hogy csak a középszerűségig is fölemelkedhessék. De ha a célok kitűzésében ennyi bátorságot látunk, nem kell-e bámulnunk azon gyávaságon, melylyel kifejlődésünk eddigi eszközeihez ragaszkodunk, miután azokat rég sikerteleneknek tapasztaltuk is? — Kisértse meg valaki s hozza indítványba az általános szavazási jogot (vote universel) s pedig oly kiterjedésben, minőben az a Schweitz kisebb cantonaiban divatozik; kivánjon sajtószabadságot, melyet büntető törvények sem korlátolnak, — s teljes meggyő-

ződésem szerint, nem fog pártolók nélkül maradni; csak megyei szerkezetünket ne bántsa; ha ennek megváltoztatása kerül szóba, a legmerészebb újító ijedten elhallgat, s széles Magyarország, hol a haladás emberei évek óta többségben vannak, egy roppant conservativtáborrá változik által.

Ne bántsuk megyei szerkezetünket, ez az, minek alkotmányunk eddigi fentartását köszönhetjük; az Istenért! ne csináljunk politikai kisérleteket; gondoljuk meg, hogy más népek példáját utánozni veszélyes, főkép nekünk, kik keleti faj lévén, más európai népektől oly lényegesen különbözünk, s megyei szerkezetünkben oly institutiót birunk, mely egészen nemzeti geniusunkból fejlődött, s máshol is — minek példája Amerika — a legnagyszerűbb eredményekhez vezetett. Ily okoskodásokkal lépnek fel a haladás barátai minden központosítás ellen; mintha bizony az, hogy megyei szerkezetünk alkotmányunknak egykor biztosítéka volt, bizonyíthatná annak czélirányosságát a jelen, egészen megváltozott körülmények között. — A középkorban a katona vaspánczélba öltözött; a földesúr biztosságát magas várában elzárkózva keresé; a pánczél s fellegvár a biztosságnak egykor czélszerű, sőt egyetlen eszközei valának, s miért hagyattak el, miért tartatnék őrültnek, ki századunkban e szokások újonnan életbe léptetését indítványozná? Nemde azért, mivel a kor megváltozott s egészen új viszonyokban élünk? — Épen azon oknál fogva tehát, mely, midőn alkotmányunkról szólunk, el nem fogadtatik, noha senki nem tagadhatja, hogy alkotmányos szempontból azon kor között, melyben csak a régi kiváltság fentartását tűztük ki czélul, s a jelen között, mikor minden tekintetben haladni akarunk, nincs semmi hasonlat.

Az Istenért! ne csináljunk kisérleteket! — Igen, de hát ha jelen megyei szerkezetünkben oly institutióhoz ragaszkodunk, mely a haladással össze nem fér: nem kisérlet-e ez is? S pedig annyival veszélyesebb, mivel ennek eredményére nézve más országok példája előttünk nem áll. A megyei szerkezet barátai tagadják ezt s Anglia, főkép Amerika példáira szeretnek hivatkozni, hol a municipális szerkezet üdvös eredményekhez vezet.

E hivatkozások látszó helyessége csak abban fekszik, hogy megyei rendszerünk municipális szerkezetnek neveztetik, mi, a mint megmutattam, csak a fogalmak óriási összezavarása mellett történhetett; s ki akár Anglia, akár Amerika politikai életét csak felületesen ismeri is, meggyőződhetik, hogy megyei szerkezetünkhöz hasonló szörnyeteg-institutió ez országok egyikében sem létezik; sőt épen ez országok példája mutatja a központosítás szükségeit.

Mik Angliában az utolsó időben történtek, újabb emlékezetben vannak, hogysem azokról hosszasabban kellene szólanom; ha Anglia kifejlődését az utolsó időben tekintjük, ez alkotmányos népek elsejét s legjózanabbikát lépésről-lépésre látjuk haladni a közigazgatási központosítás felé. — Mi a központosítást Amerikában illeti, e tárgyról Tocqueville híres munkájában így szól: »Az Egyesült-statusokban a gouvernementalis központosítás a legnagyobb mértékben létezik. Könnyű volna megmutatni, hogy a nemzeti hatalom ott inkább központosított, mint Európa monarchiájának bármelyikében. Nemcsak hogy minden statusban csak egy testület létezik, mely törvényeket alkothat, de még a megyék vagy grófságok számos gyülekezeteinek összehívása is elkerültetett, nehogy ily számos gyülekezet felhíva érezze magát, kilépve tisztán igazgatási köréből, a kormány akadályozására. Amerikában minden egyes status törvényhozása előtt nincs semmi, mi annak ellentállhatna, hatáskörének egyedüli határa — tulajdon akarata.«

Igen; de nem vagyunk-e mi a kelet népe, Európa s Amerika minden népfajától egészen különböző, mely institutióiban amazokat már nemzeti géniusánál fogva sem követheti? Rendes dolog, mindenben, mit magunk körül látunk, követni akarjuk a nyugotot; nekünk ugyanazon szabadság s egyenlőség kell, mi hasonló sajtószabadságot, hasonló ipart és kereskedést, hasonló közlekedési eszközöket kívánunk; törvényszékeinknél be akarjuk hozni az esküdtszékeket, törvényhozásunkban a népképviseletet; ha valaki azt állítaná, hogy mindezen dolgok, mint a nyugoti művelődés eredményei, nemzeti géniusunkkal össze nem férnek, sértve éreznők magunkat; csak ha azon eszközökre figyelmeztetünk, melyek

által más népek kifejlődésök ezen fokára értek: akkor jut eszünkbe keleti származásunk, akkor állunk elő nagy okunkkal, hogy megyei szerkezetünkkel fel nem hagyhatunk, s pedig azért nem, mert keleti géniusunkból fejlődött. Mintha bizony egész alkotmányunkban csak a legkisebb részlet volna, melyet nem nyugoti szomszédinktól vettünk át?! Ha a külföld utánzása nevetséges, miért nem jutott ez akkor eszünkbe, midőn eltökélve magunkat a haladásra, minden egyes indítványnál a külföld példáját tűztük ki magunknak? Én legalább az eredetiség igen furcsa nemét látom abban, ha valaki ugyanazon czél felé törekedve, mint mások, az által akarja kitüntetni magát, hogy e czél elérésére a járt út helyett egy még meg nem kisértett, sőt minden valószinűség szerint járhatatlan ösvényt választ magának.

Mindezek világosabbak, hogysem most, miután a sajtó hosszabb ideig jelen szerkezeteink hiányainak leleplezésén működik, még sokan lennének, kik megyei szerkezetünkről az előbb szokásban volt magasztaló dithyrambusokban szólnának, vagy a központosítást általán véve elleneznék. A törvényhatósági rendszer józan baráti e rendszert helyesen csak addig kívánhatják fentartani, míg jobb rendszer által fölöslegessé tétetik; de azért azoknak eljárása, kik hazánkban a központosítás mellett nyilatkoznak, nem kevésbbé hibás. Minek szólni törvényhozási központosításról s parlamenti kormányról már most, hol e czélok elérése még oly távol fekszik? Minek gyengíteni megyei szerkezetünket hibáinak kiemelése által, mielőtt más alkotmányos garantiákra szert nem tehetünk? Tökéletesítsük megyei szerkezetünket, s ezen úton igyekezzünk azon javításokat életbe léptetni, melyek kifejlődésünk jelen fokán szükségesekké váltak. Igy szól politikai elleneink nagyobb része a jelen pillanatban. Nézeteik szerint jelen szerkezetünk hibáinak kiemelése s a központosítás magasztalása veszélybe hozza alkotmányunkat, mi annyival megbocsáthatlanabb bűn, miután a politikai vitatkozást e térre átvinni szükséges nem vala, s minden czélba vett haladás kivihető, habár soha a centralisatió utált neve nem említtetik is.

Mi e vádak elsőjét illeti: ugyan lehet-e valaki, ki őszintén hinné, hogy a megyei szerkezet vagy akármily institutió, ha egyébiránt jó s czélszerű, népszerűtlenné tétethetik csak az által, hogy hibái kiemeltetnek; s ki, ha megyei rendszerünk népszerűtlenné vált, azt komolyan néhány magányosan álló író egyszerű okoskodásainak tulajdonítaná, főkép miután ezen egyének működésének a közvélemény minden előítélete ellene szegült s hideg okoskodásaikra a szenvedélyesség minden fegyvereivel feleltetett.

Az *Erdélyi Hiradó*ban, hol e vád a központosítók tanai ellen először felhozatott, Kovács Lajos czikkelyét azon megye állapotának leirásával kezdé meg, melyben a közdolgok vezetésében egykor maga is nagy részt vett. »Láttam gyülést fegyveres erő által szétveretni — úgymond; — voltam conferentiában, hol egyhangúlag kimondaték, hogy az az napi gyülésen életem forog veszélyben. Voltam gyülésen, hol házunk szétromboltaték, s csak egy jó emberünk őrködése s kora híradása menté meg életünket. Voltam számos gyülésen, midőn a féket bontott tömeg vad dulongásai előtt reményt vesztve némult el az intelligentia, s decretálták nem azt, mire felhíva voltak, sem nem azt, mit vezetőik akartak, de épen mi eszökbe jutott. Láttam gyülések helyén borzasztó csatát, sokszoros halált s százakra menő sebesülteket. Láttam, miként merült el minden más tekintet a legparányibb tárgy vitatásánál, egyedül a pártok ereje mérközék a tusában. Láttam száz ellenszegülést a megyétől világos törvény ellen; száz feltámadást egyesektől a megye ellen. Hallottam mondani: »Mi a megye? én vagyok holnap, ha tetszik!« Szóval: anarchiát, minőt csak Magyarhon ismert ily alakban.« — S midőn a megyei rendszer pártolói ez annyira magasztalt institutióról magok is így szólnak; midőn a választási kicsapongások utolsó országgyülésünkön szóba kerülvén, mind a két tábla termei csak megyei szerkezetünk visszaéléseitől hangoztak vissza, oly visszaélésektől, melyeket már a királyi előadások is tűrhetleneknek neveznek, akkor a megyerendszer népszerűtlenítése csak a központosítás barátainak tulajdoníttatik! A megyerendszer azon buzgó barátai, kik a mint egyik- vagy másiktól jobban fizet-

tettek, a haladás mellett vagy vele szemközt ellentétben, meggyőződésöket ólmos botokkal vívák ki, kik a legfontosabb ügyet a legparányibb pártérdekeknek feláldozták, kik a megyét oda vezették, hogy világos törvényeknek ellenszegüljön: mindazok nem tettek semmit a megyerendszer népszerűtlenítésére, s minden ellenszenv oka egyedül azokban fekszik, kik nem tettel, de szóval figyelmezteték a hazát e szerkezet hiányaira? Valóban, ha a tárgy nem volna oly szomorúan komoly, jó ízűt nevethetnék e vád fölött.

Vagy talán azért nem kellene még most központosításról s kormányi felelősségről szólani, mivel ez által a haladó párt soraiban szakadás idéztethetik elé? Hogy a *Pesti Hirlap*nak, midőn az a központosítás mellett nyilatkozott, hatása ez vala, az tagadhatatlan; s miért tegyük ki magunkat a veszélynek, melyekhez ily szakadások vezethetnek, midőn a czélt, melyet magunknak kitűztünk, máskép is elérhetjük, elérhetjük a nélkül, hogy a központosítás elvül kimondása által ellenszenvek ébresztetnének.

Ez egész okoskodás helyessége attól függ, mennyiben való azon állítás, hogy kitűzött czéljainkat elérhetjük a nélkül is, hogy a központosítás elvül kitűzetnék; s e tekintetben én egészen ellenkező véleményen vagyok, meg levén győződve, miként igen sok, a kor igényeiből és szükségeiből fejlődött javítás csak annyiban lehetséges, mennyiben a hazánkban jelenleg divatozó törvényhatósági rendszertől eltérünk. Mennyire osztják e nézetemet mások is, az iránt a mult országgyűlésre hivatkozom, hol mindazon tárgyakban, melyekre nézve nagyobbszerű újitások történtek, a jelen törvényhatósági rendszer mellőzésével a törvényhozási központosítás rendszere fogadtatott el törvényhozóink által. Igy az országos pénztárra nézve, melynek kezelése egy, a felség által kinevezett s az összes rendeknek felelős tisztviselőre bízatott; így a börtönök elrendezése iránt készült munkálatban, hol a főigazgatás egy a helytartótanácshoz tartozó s az országgyülésnek felelős külön osztályra bízatott.

De nem bizonyitja-e ez legvilágosabban, hogy a központosítási elv kimondása nélkül is mindazon ered-

ményekhez juthatunk, melyeket czélul kitűztünk? Im, utolsó országgyűlésünk elvben a megyei szerkezet épentartását s kifejtését hirdeté főczéljaként, s a hol szükséges vala, mégis oly indítványok mellett nyilatkozott, melyek a központosítás elvének kifolyásai — így szólnak ismét elleneink. — Én utolsó törvényhozásunk ezen eljárásában elveim legszebb igazolását látám. A központosítás nem tűzetett ki elvül, sőt az összes törvényhozás ünnepélyesen ellentmondott volna, ha valaki által azzal vádoltaték, hogy ezt választá munkálkodása vezérfonalául, s mégis legfontosabb határozataiban ezen elvet alkalmazza; nem akarva, de mintegy ösztönszerűleg cselekszik a törvényhozás így; s mit bizonyít ez annál egyebet, mint hogy a központosítás elvének elfogadását a dolgok természete teszi szükségessé? De vajon jó s czélszerű-e, hogy törvényhozásunk a nélkül, hogy egy bizonyos elvet kijelölne, mintegy öntudatlanul járjon el fontos kötelességeiben? Én azt hiszem, hogy nem; s ki az utolsó országgyűlés munkálkodásait figyelemmel követé, alig lehet más véleményben.

Alig van nagyobbszerű tárgy, mely a mult országgyűlés alatt fölvétetett, hol törvényhozóink a központosítást meg nem kisértették volna. De mit tapasztalunk? A városok statutarius jogára nézve az indítványoztatik, hogy a városi statutumok a helytartó tanácsnak fölterjesztetvén, ez legyen ebbeli eljárására nézve a törvényhozásnak felelős. A börtönrendszernél a középponti hatalom a helytartótanács egy külön alkotandó osztályára bízatik, s ez tétetik felelőssé; az országos pénztárra nézve végre azon rendszerhez folyamodánk, mely szerint a kezelés és felelősség egy, a kormány által kinevezett egyes személyben központosíttatik. De e bizonytalanság, melyet a törvényhozás lépéseiben észreveszünk, ez ingadozás a testületi és egyéni kormány, testületi és egyéni felelősség között, nem annak következménye-e, mivel az elv, melyet a törvényhozás követett, kitűzve nem volt? S hány tárgy van, melyre nézve törvényhozásunk épen ellenkező irányban haladott! Az utolsó országgyűlésen sok inditvány került fel, mely a megyei rendszer legbuzgóbb hívei által is pártoltatott; ilyenek: a követi verificatiónak országgyűlésen való tárgyalása; az éven-

kénti országgyülés; a házi adó maximumának országgyülésileg való meghatározása; — mindezeket maga a megyei rendszer érdeke kivánja; — de miért hozatott fel hát mégis a megyék ugynevezett autonomiája ez indítványok ellen? Miért buktattattak meg azok épen azon ürügy alatt, hogy általok a municipális szabadság veszélyeztetik? Felfogásom szerint ennek oka csak abban fekszik, mivel ez indítványok nem a megyerendszer kifolyásai, s így miután újabb időben hazánk lehető kifejlődése tisztán a megyei rendszertől váratott, miután folyvást a központosítás veszélyeivel ijesztettünk, nem lehetett föltenni, hogy oly indítványok találjanak többséget, melyek egyenesen ennek részint következményei, részint előkészületei.

Ha megyei rendszerünk leghőbb barátainak, a mint mondatott, ez indítványok elfogadását forrón kell vala óhajtaniok, a megyerendszer hő barátinak egyszersmind át kelle látniok azt is, hogy a központositás ellen zajogva, ez óhajtás teljesülni nem fog, s hogy mindezen üdvös intézkedések csak azon meggyőződésnek lehetnek következményei, miként megyei rendszerünk egymaga honunk kifejlődésére nem elégséges, s azért oly eszközökről is kell gondoskodni, melyek által bizonyos központosítás eszközöltetik, s ez az, miért én szükségesnek tartom, hogy az elv, melyet a haladó müveltség reánk kényszerit, minden ellene mutatkozó ellenszenv daczára is végre bevallassék. Csak így szabadulhatunk azon szinte nevetséges helyzetből, melybe egyrészről megyei szerkezetünk, a másikról az által jutottunk, hogy e szerkezettel egyenes ellentétben álló ujítások mellett nyilatkozunk. E nyilatkozatok aztán hasonló körülmények közt körülbelől ily értelemben hangzanak: »Honfitársaink! Megyei szerkezetünknél nincs a föld kerekségén tökéletesebb; terjeszszük azt minél inkább, tűrjünk inkább akármit, semmint ennek hatásköre megszoríttassék, — s azért a követi verificatiót s a házi adó maximumának meghatározását, mi eddig a megye által gyakoroltatott, bízzuk a törvényhozásra, a statutarius jognak szabjunk korlátokat. Honfitársaink! Mindig ellenszenvet mutattatok minden központosítás ellen, s ez igen szép s dicséretre méltó tőletek; maradjatok

meg ellenszenvetek mellett s őrizkedjetek, a mennyire csak lehet, minden központosítástól; a közlekedési eszközök iránt azonban határozzon az országgyűlés, azok elkészítését pedig bízzuk egy, a kormány által kinevezett, s a törvényhozásnak felelős egyénre, kinek minden egyes megye engedelmeskedni tartozik.« Meglehet, hogy egyes indítványok ellen, ha azok ily formában adatnak elő, kevesebb ellenszenv támasztatik; de bizonyos az is, hogy fontos kérdéseknek idegen felirás alatti átcsempészése a törvényhozás méltóságához nem illik, s hogy ezen eljárás nemcsak megyei rendszerünket, sőt egész alkotmányunkat veszélyeztetheti.

Mi, kik a megyerendszer hiányai iránt nyiltan szólunk, azzal vádoltatunk, hogy alkotmányunkat biztosítékaitól akarjuk megfosztani. De hát önök, kik az alkotmány egyedül lehető biztosítékát megyei rendszerünkben keresik, ugyan mit cselekszenek? Meg akarják tartani, sőt erősíteni megyei szerkezetünket, nemde? Mi nem kételkedünk szándékuk tisztaságán; de lássuk egyszer a módokat, melyeket önök e czél elérésére választának.

Magyarország nagy átalakulás korában él; a közéletnek alig van ága, melyben változások szükségesekké nem váltak volna; nézzünk végig az indítványokon, melyek önök által tétettek, s fontoljuk meg röviden, nem azoknak helyességét, mert hisz azon mi nem kétkedünk, de azt, mennyiben egyeznek meg az önök által vallott czéllal, hogy megyei szerkezetünk szűkebb korlátok közé ne szoríttassék.

Mindenek előtt a népképviselet kérdése tűnik szemünkbe, melyet a haladási párt egyik főkérdéseül tűze ki.

A népképviselet, mint föntebb láttuk, a megyerendszer tetemes megváltoztatása nélkül nem létesíthető; sőt, ha mindazok, mik ott mondattak, el nem fogadtatnának is, tagadni nem fogja senki, hogy a népképviselet legalább azt igényli, hogy a megyei gyűlésekben csak szabadon választott képviselők vehessenek részt, azaz hogy ős népgyűlésekből, mely név egykor annyira tetszett, képviselői gyűlésekké változtattassanak által.

A népképviselet eszméje, azon gyakorlattal, mely

jelenleg nálunk létezik, mely szerint nem a polgárok bizonyos száma, hanem csak egyes törvényhatóságok küldenek a törvényhozásba követeket, nem igen fér össze; azonban mégis képzelhető, hogy valamint Angliában a választói jog egy bizonyos census mellett mindenkire egyenlően kiterjed, azonban egyes városok választói tetemesen kisebb számmal levén, mégis ép annyi követet küldenek, mint más sokkal nagyobbak: úgy nálunk az egyes törvényhatóságok között a törvényhozási befolyásukra nézve létező arány megtartatnék. Mondom, a népképviselet ily módoni alkalmazása lehetséges; azonban ha a haladó pártnak a mult országgyűlésen felállított programmját tekintjük, alig gondolható, hogy ez szándékában vala.

Csak a városi szavazatok elrendezése forgott kérdésben, s az alsó tábla többségének határozata az vala, hogy az egyes városok befolyása lakosaik száma szerint határoztassék meg, s hogy nem mindeniknek egyenlő, hanem a legnagyobbaknak tizenhatszor nagyobb nyomatékú szavazat adassék, mint egyes, választói kerületekben egyesítendő kisebb városoknak. Ez által, mint mindenki látja, a haladó párt a törvényhatósági képviselet elvét elhagyva, a valóságos képviseleti rendszer mellett nyilatkozott; s előbb-utóbb ugyanez elvet lesz kénytelen követni megyéinkre nézve is. Ha Pest városának tizszer nagyobb törvényhozási befolyás adatik, mint Rusztnak, semmi józan ok nincs, miért ne adassék Pest vármegyének több befolyás, mint Esztergomnak; s hová lesz jelen megyei szerkezetünk, ha ezen elv egyszer a megyékre alkalmaztatott?

Törvényhozásunk átlátta, hogy minden reform, mely csak közjogi kérdésekkel foglalkozik, örökké meddő marad, s azért oly tárgyakra is kiterjeszté figyelmét, melyek közelebbről az egyes polgárok személyes viszonyait illetik.

Büntető törvénykönyvünk javítása volt az első, mi e tekintetben munkásságukat kíváná. S mi volt e tekintetben az ellenzék programmja?

A perbe fogás — mely most nemesekre nézve a közgyűlést illeti — perbe fogó esküdtszékre (grand juryra) bízatott.

Az itélet hozása — mely most a megye által választott vagy a főispán által kinevezett bírákat illeti — esküdtszékre, azaz oly bírószékre bízatott, mely a megye választásától független.

Az ítélet végrehajtása — mely most egészen a megye önkényétől függ — az országgyűlés által kidolgozandó tömlöczrendszer által vala meghatározandó, s egy különös helytartótanácsi osztály alakítása indítványoztatott, mely csak a törvényhozásnak felelvén, a tömlöczrendszer pontos megtartására felvigyázni s az egyes megyéket arra kényszeríteni tartozzék.

Ki nem emlékszik a közmunkák- s közlekedési eszközökre nézve épen a haladó párt által tett azon indítványra, miszerint minden közlekedési eszköz építése iránt az elhatározás a törvényhozásra, a végrehajtás egy, a felség által kinevezett s csak az országgyűlésnek felelős egyénre bízassék.

Csak a főbbeket említém; de nem hallgathatom el azon lelkesedést, melylyel a szabad-községek fontos ügye az ellenzék által felkaroltatott; s bizonyosan nem ezt illeti a vád, ha nagyobb községeink, melyek magokat az úri hatalom alól kiválták, még jelenleg is minden saját hatóság nélkül vannak.

Ezek valának az ellenzék programmjának főpontjai. Föltenni, hogy azok, kik ez ügyek mellett felszólaltak, azoknak létrehozását nem kivánták, a legnagyobb balgatagság vagy rossz lélek volna mindenki részéről.

Tegyük fel, hogy ez óhajtás sikerül, s az ellenzék programmja elfogadtatik, — mily hatást gyakorland ez az annyiaktól megtartatni kivánt megyei rendszerre?

Megyegyüléseink a népképviselet elvének elfogadása által ős népgyülésekből képviselői gyüléssé változtak; az utasításadási jognak gyakorlata vagy lehetetlenné vált, vagy az országgyűlési követek kétfokú választását teszi szükségessé.

A büntető perbe fogásnak joga a megyei gyüléstől elvétetett.

A büntető bíráskodás legfontosabb része a megyétől egészen független esküdtszékekre bízatott.

Magok a tömlöczök mikénti elrendezése s tartása már nem a törvényhatóság teendői közé tartozik.

A közmunkák használata s közlekedési eszközök elrendezése iránt a megye hatalma megszűnt s valóságos központosítás hozatott be.

Minden község, mely magát megváltja s így a községi rendszer gyakorlatába jő, a megye hatáskörét szűkebbre szorítja.

S most kérdem olvasóimat: volt-e valaha nagyobb önámítás, mint midőn azok, kik felszólaltak ezen indítványok mellett, melyeknek mindenike a megyerendszer tetemes megszorításához vezet, kik évekig küzködnek, hogy azokat életbe léptessék, kik az egyesülési jogban a szabadság egyik legfőbb jótéteményét tisztelik s minden közczélú egyesületben részt vesznek, noha minden nagyobb egyesület azon közéletnek, mely előbb kizárólag a megyében működött, egy részét fölemészté; ha, mondom, azok, kik ezt teszik, egyszersmind a jelen megyei szerkezet legbuzgóbb barátainak nevezik magokat; kérdem, élt-e valaha ember nagyobb csalódásban azoknál, kik újabb időben alig tettek indítványt, mely nem a jelen megyei rendszer megszorításához vezetne, s mégis oly határozottan szólalnak fel azok ellen, kik e rendszer megváltoztatásának szükségét kimondani merészelék? Volt e nagyobb következetlenség — bocsánatot e szóért — mint azoké, kik a védegylet s iparegyesület elrendezésében is minden módon központosítás után törekedtek, s midőn ez elv alkalmazása a haza közdolgaira nézve követeltetik, azt károsnak és veszélyesnek hirdetik, mintha nem volna egy nagy védegylet alkotmányunk is, mely által szabadságunkat őrizzük, mintha az egész haza nem volna egy óriási iparegyesület, melyben millió polgár, mindenik saját körében, a haza felvirágzásán dolgozik?

De mi ezen eljárás következménye? Megyei szerkezetünk, miként azt most gyakorlatban látjuk, nem fér meg a haladással. Ennélfogva szükségkép számos oly indítvány tétetik, melyeknek elfogadása által a megyék hatásköre megszoríttatik. Már ha azon meggyőződésből indulunk ki, miként megyerendszerünk indítványaink elfogadása által gyengíttetik, s alkotmányunk biztosítéka maradhat, reformjaink eredménye csak az lehet, hogy egy részről alkotmányunkat jelen

biztosítékaitól megfosztva, semmiről, mi által e hiány pótoltatnék, nem gondoskodunk, s így alkotmányunk valóban minden biztosíték nélkül fog maradni.

Ne ámítsuk magunkat, a törvényhatósági rendszernek, melynek alkotmányunk fentartását köszönhetjük, szintén megvannak külön veszélyei. Valamint a szerfölötti központosítás minden egyes erő elnyomásához, úgy a törvényhatósági rendszer, ha természetes kifejlődésében nem akadályoztatik, a nemzeti egység feloszlásához vezethet, minek jelenleg a szerencsétlen Schweitzban példáját látjuk. Kik ezen kételkednek, nézzék Erdélyt, s mondják, e honnak három nemzetre való felosztása erőssé tette-e a hazát? Nézzenek vissza Erdély történeteibe s mondják: ezen elkülönzés nem hasonló viszonyokból vette-e eredetét, mint melyeket helyhatóságainkban látunk? Nem kell-e félnünk, hogy mi Erdélyben történt, mit Horvátországnál minmagunk tapasztalunk, tovább terjedve, egyes törvényhatóságainkat is mindinkább elválasztandja egymástól, míg minden egyes megye külön tervezve közmunkáit, statutarius hatalmánál fogva külön kis törvényeket alkot kis körének, s hazánk, mint Schweitz jelenleg, az egységnek még külszínét is alig fogja fentartani.

Tekintsenek vissza elleneink az utolsó országgyűlés tanácskozásaira, s mondják, azon ország, melynek törvényhozói, utasításaiknál fogva, vagy valóságos többséggel, vagy legalább igen nagy kisebbséggel kimondák, hogy a követek verificatiójának kérdése nem a törvényhozó test teendőihez tartozik, s az országgyűlésnek évenkénti összehívása nem kivánatos, hogy a törvényhozás az egyes törvényhatóságok házi adójának maximumát nem határozhatja meg, mondjuk, azon ország, hol mindezek a törvényhozás körében többségek vagy majdnem velök felérő kisebbségek által kimondattak, mindig azon motivatióval, mert ha ezen indítványok elfogadtatnának, helyhatósági szerkezetünk csorbát szenvedne: nem jutott-e azon állapotba, hol minden becsületes embernek kötelességévé válik figyelmetessé tenni honfitársait a fenyegető bajra, habár tudná, hogy ez által népszerűségét veszti el, melyet, ki becsületesen szerezte, bizonyára magasra tart, de nem annyira, hogy

érte gyáván meggyőződését tagadná el. — Szakadást okoztunk a pártban. Igen, de minden lépés, melyet akár nemzet, akár az összes emberi nem az igazság ösvényén tett, nem okozott-e szintén szakadásokat? Hol volnánk, ha senki, meggyőződését követve, pártjától elválni nem merészlene, ha senki nem érzené, hogy a polgári életben magasabb kötelességek is vannak, mint melyekkel valaki pártja iránt tartozik.

És ugyan, ha azon irányt tekintjük, melyet a közvélemény már is vesz, nem valószínű-e, hogy nézeteim, bármi népszerűtlenek, midőn azokat néhány barátommal először kimondám, végre a többség által el fognak fogadtatni? A központosítás ellenei kétfelé oszolnak.

Első sorban állanak azok, kik conservativ nevezet alatt minden haladásnak, legalább annak, mely a szabadság érdekében céloztatik, ellene mondanak.

Velök többnyire ellentétben, de a mennyiben ellenünk lépnek fel, egy értelemben azok állanak, kik a megyei szerkezetet az ellenzék leghatalmasabb eszközének tartják.

Mi már conservativ elleneinket illeti, önámítás volna hinni, hogy e párt, míg létezik, alapelvünkre nézve velünk valaha megegyezhetnék. Ha azok, kik a szabadságnak lényege helyett csak formáit akarják megtartani, törvényhozási központosítás és parlamenti kormány ellen nyilatkoznak, czéluk kivívására nézve igen jó téren állanak, s eljárásuk teljesen okszerűnek nevezhető. Nézzünk végig a conservativ párt tudományos tekintélyein; alig van közöttök, ki nem a megyei vagy tartományi szerkezet mellett szólalna fel, a statustudományok nagy restauratora, X. Károly ministerével e tekintetben tökéletesen egyet ért, s nincs közöttük, ki, ha már alkotmánynak lenni kell, a provincialis rendszert a törvényhozási központosításnál sokkal czélszerűbbnek nem hirdetné. S igen helyesen. Alkotmányos élet ellenzék nélkül alig képzelhető. Ha már az alkotmányos élet az egyes tartományok vagy megyék körébe szoríttatik, a kormány, mely minden egyes tartományban képviselője által egész hatalmával lép föl, mindig csak az egyes tartomány vagy megye ellenzékével áll szemközt. Ily viszonyok alatt a kormány egész hatalma mindig csak az ellenzék egy kis részével kénytelen

küzdeni, mi által hatalma szükségkép tetemesen növeltetik. A mi tehát conservativ elleneinket illeti, nem is remélhetjük, hogy a helyzet, melyet főelvünk irányában elfoglaltak, valaha változni fog.

Egészen máskép áll a dolog, ha figyelmünket azokra fordítjuk, kik, mint a haladás buzgó barátai, majdnem minden egyes kérdés iránt velünk tökéletesen egyetértenek, s csak alapelvünk elfogadásától vonakodnak. Való, naponként történnek e párt legkitünőbb egyénei által felszólalások a központosítás ellen; megyei szerkezetünk magasztaltatik, azzal vádoltatunk, hogy midőn a nemzet ezen palladiumát megtámadjuk, az egész hazát veszélybe hozzuk; de nem tétetnek-e ugyanakkor, ugyanazok által, kik ellenünk ekkép felszólalának, oly indítványok, melyek, mint mindenki láthatja, egyenesen a megyerendszer tetemes korlátozásához s alapelvünk következményei elfogadásához vezetnek? Nem történnek-e országgyülésről-országgyülésre lelkes felszólalások épen e párt részéről a felelősség mellett, noha ki a statustudományokban nem egészen járatlan, első tekintetre láthatja, miként ez központosítás nélkül képtelenség, s miként az, ki a felelősség mellett felszólalt, már azon pillanatban megyerendszerünk fentartása ellen szavazott, s más szavakkal ugyanazt moddá, mit mi, hogy t. i. a megyerendszer pótlék gyanánt csak addig tartandó fenn, meddig más, hathatósabb biztosítékokkal nem cseréltethetik fel. — A dolgok ezen állásában valóban nem felette nagy optimismus szükséges, hogy azon reményünket fejezzük ki, miként azok, kik e hazában a haladás zászlói alatt állanak, velünk, s pedig nem sokára alapelvünkre nézve is kezet fognak fogni; hisz e remény nem más, mint azt reményleni, hogy kik indítványainkban megegyeznek, egész munkásságunk alapelvét végre el fogják ismerni, s miután a fogalmat elfogadták, a szótól, melyben az mondatik, nem fognak többé irtózni.

Hazánk most létező ellenzékét elveink elfogadásától csak az tartóztathatná vissza, ha csakugyan bebizonyíttatnék, miként a kormányi felelősség, mely minden központosítás első feltétele, hazánkban, jelen viszonyaink között legalább, kivihetetlen. Fordítsuk tehát most figyelmünket e tárgyra.

II. FEJEZET.

A felelősségről s annak akadályairól.

Azon kérdés eldöntésére: kivihető-e a kormányi felelősség, talán nem minden fontosság nélküli, ha megvizsgáljuk, mennyiben törvényesek ebbeli követeléseink.

Megvallani egy részről, hogy a kormány felelősségét kívánva, csak törvényes jogaink életbeléptetését követeljük, és mégis azt állítani, hogy e kívánatok teljesítése lehetetlen, nem más, mint ha valaki azt állítaná, hogy oly közállományi állapotban élünk, melyben törvényeink teljesítése lehetetlen, s az alkotmány sértése normális állapottá vált. Nézzük tehát mindenek előtt, mennyiben fér össze a felelősség eszméje fennálló törvényeinkkel?

Annak megmutatására, hogy a kormányi felelősség oly institutió, mely alkotmányunk szellemével megegyezik, nem azt szükséges megmutatnunk, hogy a közigazgatás eldődeink által ugyanazon formákban gyakoroltatott, melyeket napjainkban más alkotmányos nemzeteknél találunk. Azon nemzeteknél is, hol az alkotmány lényegében változásokat nem találunk, a formákban, helyzetek s a különböző műveltségi fok szerint, melyet elfoglalnak, tetemes változásokat találunk, s noha nincs nemzet, mely régi formáihoz annyira ragaszkodnék, mint az angol, mégis könnyű volna megmutatni, miként azon formák, melyek szerint a parlament a kormányt számolásra vonja, aránylag nem régen fejlődtek ki,

ha bebizonyíttatik, miként:

hazánk minden közdolgainak vezetése egykor törvény szerint kizárólag magyar s így törvényhozásunk alatt álló tanácsnokokra bizatott;

hogy a legfontosabb tárgyak elhatározása csak ezen tanácsnokok közbenjárásával történhetett;

hogy ezen tanácsnokok a törvényhozás által feleletre vonathatnak, s hogy a törvénytelenségek büntetése törvény által világosan kimondatott;

végre, hogy nemcsak belviszonyainkban, hanem az ország külviszonyaira nézve is biztosítva van törvényeink által törvényhozásunk befolyása; —

ha, mondom, mindezek törvénykönyvünkből bebizonyíthatók, nem fogja tagadni senki, hogy a felelősség lényege eldődeink által biratott, s hogy oly formákat követelni, melyek által e jog korunkban alkalmazhatóvá váljék, jogaink, vagy jobban mondva kötelességeink közé tartozik.

Mi az elsőt illeti, bizonyos, miként egy alkotmányos jogunk sincs annyi törvény által biztosítva, mint az, hogy minden közigazgatási tárgyaink, más országok közdolgaitól különválva, kizárólag magyarok által kezeltessenek. Az 1608. k. e. 5. czím annyiszor ismételtetett különböző formákban, 1647-től kezdve a magyar kincstárnak függetlensége annyiszor tevé törvényhozási tanácskozásunk főtárgyát, hogy erre nézve minden hosszabb bizonyítást szükségtelennek tartottunk. — Eldődeink, kik műveltség s főkép tapasztalás tekintetében annyira mögöttünk álltak, jámborságukban azt gondolák, hogy az ország érdekeit nem biztosíthatják semmi által inkább, mint ha a közdolgok kezelése kizárólag magyarokra bízatik; azonban, úgy látszik, mégis, mindezen optimismus mellett, ők is czélirányosnak látták előre gondoskodni azon, majdnem képzelhetlen esetekre, midőn a magyar tanácsnok hazája érdekeit idegen érdekeknek alárendelné. Innen van, hogy miután Ulászló I. decr. 7-ik czikkében kimondatott, miként ő felsége magyar dolgokban csak magyar tanácsnokokkal élhet, — ugyane király VI. decretumának 7-ik czikkében a felelősség megállapíttatik. Hogy pedig ezen biztosíték illusoriussá ne váljék, a VII. decretum 2-ik czikkelye, egészen az újabb kor fogalmai szerint, azt rendeli, hogy bizonyos dolgok csak akkor váljanak érvényesekké, ha cum consensu et deliberatione consilii ordinati (azaz, a felelősség alatt álló tanácsnokok) közbejöttével történik. S vajon mikor változtak meg ezen törvények, melyekben a kormányi felelősség elve oly világosan mondatik ki, mint azt a XVI. század kezdetén talán semmi más alkotmányos nemzet törvénykönyvében nem találjuk; hol van az időszak, melyben a magyar

nemzet ezen alkotmányosságából folyó jogáról lemondott? Törvénykönyvünk annyiban hasonlít a bibliához, hogy belőle mindenki azt szokta kiolvasni, mit leginkább keres; de mi épen e tárgyat illeti, idézhetnek-e elleneink csak egyetlen törvényt is, melyből ily következést vonhatnának?

A közjövedelmeknek nincs ága, nincs tárgya a közigazgatásnak, mely nem törvényhozásunk rendelkezése alá tartozott, s ugyanazért már az 1536 iki 49. t.-cz. az egész ország kormányzásának központosulási helyéül Pozsonyt jelöli ki, s csak azért, mivel Buda akkor még Zápolya kezeiben volt. A törvényhozásnak nemcsak az ország beldolgaira, hanem külviszonyaira, a békekötésekre s hadizenésekre való befolyását is számos törvény biztosítja. Az 1608. k. e. 2-ik czikktől kezdve, hol világosan ezek állnak: Ne sua majestas sine praescitu et consensu regni in Hungaria vel partibus adnexis ullum vel bellum moveat, vel militem extraneum introducat — az 1791-iki 65-ik czikkelyig, melyben a nemzetnek a békekötések körüli törvényes befolyása szintén elismertetik, számos törvény szól e jogunk mellett. — S a parlamenti kormány, melyet követünk, nem egyéb oly eszköznél, mely által kétségbe vehetlen jogaink gyakorlata lehetségessé válik? Senki nem tagadja a jogot, mely szerint a magyar azt követeli, hogy saját módja szerint kormányoztassék, de ezen jognak nem szükséges következése-e, hogy egyszersmind jogunk legyen magunknak tudomást is szerezni arról, mi módon kormányoztatunk?

Követeléseink törvényessége annyira világos, hogy ezt sokan azok közül sem tagadják, kik a felelősséget kivihetetlennek állítják. Ha egykori törvényeink elévülés által erejöket nem vesztik — így szólnak, — kétségkívül követelhetnénk felelős kormányt. De ki tehet róla: apáink elhanyagolták kötelességeiket. — A német közmondás szerint, a sok fától nem látva az erdőt, midőn számtalan egyes sérelmekre fordíták egész figyelmöket, megfeledkeztek azon legnagyobb, azon óriási sérelemről, mely abban áll, hogy hazánk különvált alkotmányos kormánynyal nem bir. Most az elhanyagolás nem orvosolható többé; a kormány soha a fele-

lősség elvét elfogadni nem fogja s akármit mondjunk s tegyünk ez elv mellett, hasztalan fáradunk.

A legkevesebb, mit a birodalmi kormányról feltehetünk, az, hogy józan, s ön érdekeit ismerve, azokat előmozdítani tudja is, akarja is; hogy tehát a fenn előhozott okoskodást helyesnek fogadhassuk el, szükséges volna mindenek előtt bebizonyítani, miként a jelen állapot fentartása a kormánynak érdekében fekszik.

Én nem hiszem, hogy valaki találkozzék e világon, ki e tétel bebizonyítására elég ügyességgel birna.

Összeköttetésünknél fogva a birodalomnak hazánkban két nagy érdeke van.

Az első, hogy Magyarország jóléte a lehetőségig kifejlődjék.

A második, hogy azon erők, melyek e kifejlődés által támadnak, a birodalom közczéljaira munkásak legyenek, s Magyarország egész hatalma minden pillanatban a birodalom s hazánk közös czéljainak megközelítésére használtathassék.

Hogy megyei szerkezetünk által a birodalom ezen érdekeinek elseje nem mozdíttatik elő, azt a tapasztalás s maga a dolgok természete is világosan mutatja.

Hogy hazánk minden tekintetbeni kifejlődését várhassuk, szükséges, miszerint alkotmányunk ne csak egy pár százezerre terjessze áldásait, hanem — mint gróf Széchenyi oly szépen mondá — hogy alkotmányunk sánczai közé e nép minden osztályai felvétessenek. Megmutattuk már, hogy ez jelen megyei szerkezetünk fentartása mellett lehetetlen.

Az anyagi érdekek kifejlődése lehetetlen, ha a bírói hivatal úgy nem rendeztetik el, hogy az függetlenség által a közbizodalmat nemcsak megérdemelje, de birja is. — Miként fogjuk ezt elérni, ha a bírói hivatal három évről három évre új választás alá esik, s kizárólag nemes választók által töltetik be?

Gyáripar nem fog meghonosodni ott, hol nemcsak a legvagyonosabb osztály minden adótól ment, de még a nem-kiváltságosakra nézve is, a mint egy vagy más megyében laknak, a legnagyobb egyformátlanság van adó tekintetében, miután minden megye szabad önkénye szerint határozza meg adóztatási kulcsát, s ez

eljárásban — mint a tapasztalás mutatja — egyes osztályokat igazságtalanul túlterhelhet.

Kereskedést akarunk? Teremtsünk elő jó s olcsó közlekedési eszközöket; de ismét hogyan, ha a főbb közlekedési eszközök készítését s fentartását nem veszszük ki az egyes megyék kezeiből?

Szóval: rend kell; mert rend nélkül nem lehetséges kifejlődésünk; — de miként legyen rend, hol a tisztviselők, kikre annak fentartása bizatott, csak nagy tömegek felvigyázata alatt állanak?

Ha megyéink teendőit mindezen egyes tárgyakra nézve megszorítjuk, annyira meggyengíttetik e szerkezet, hogy az alkotmányunk biztosítéka többé nem lehet, s ép azért az alkotmányosság minden barátjai, míg az alkotmánynak új biztosítékok nem szereztettek, soha ily megszorításokba belé nem egyezhetnek. Ha pedig megyei szerkezetünket mindezekre nézve régi állapotában hagyjuk, mi által válik kifejlődésünk inkább lehetségessé, mint az eddig volt? — Igen, mint eddig volt. — Önök, kik, mint mondják, a tényeknél okosabbak lenni nem tudnak, s az érdekek politikáját meddő conjecturák felszámításainak áldozatul adni nem akarják, ugyan mondják meg: az önök által annyira magasztalt megyerendszer eszközölte-e hazánk kifejlődését? — Mondani fogják, hogy az csak azért nem történt, mivel a megyék jogaikkal nem éltek a legnagyobb józansággal; de ugyan ki biztosít, hogy ezerekre menő, nagy részben műveltség nélküli s elcsábítható tömegek ezentúl e jogaikkal a legnagyobb józansággal fognak élni? Vagy talán azon kedves szójárással fognak előlépni, hogy a megyei rendszer csak azért nem működik üdvösen, mert mi, az ellenzék, mi, a haladó párt, azt megrontjuk? — De mindig többségben voltunk-e mi? Nincsenek-e megyék, hol a dolgok vezetése egészen önök kezeiben van? S miért látjuk ugyanazon eredményeket most, mint egy tized előtt, egy helyen mint a másikon? S önök tőlünk azt kivánják, hogy azon rendszerhez, mely alatt az ország kifejlődése mindeddig nem sikerült, mely ellen e szerint minden tény szól, bizodalmunk legyen, főkép miután annak hibáiról elméletileg ép úgy meg vagyunk győződve, mint ha a tapasztalást

tekintjük. Ha tehát áll, hogy Magyarország minden tekintetbeni kifejlődése az összes birodalomnak egyik legfőbb érdeke, meg fogja vallani mindenki, miként jelen rendszerünk fentartása, mely mellett e kifejlődés lehetetlen, a birodalomnak érdekében nincs.

A birodalom második érdeke, mint mondám, az, hogy a birodalom minden pillanatban számolhasson hazánk egész erejének közremunkálására. És ugyan teheti-e ezt a jelen pillanatban? — Ezen organisált szétdaraboltság, ezen rendszeresített rendetlenség mellett, melyet alkotmányunknak nevezünk, a magyar egyesülhet-e egész erejével bármily zászló körül? Segíthet-e bárkit hatalmának egész súlyával? Hogy hazánktól ezt remélhessük, arra mindenek előtt szükséges volna, hogy a közigazgatás főbb ágai ugyanazon kezekben összpontosuljanak; hogy az országosnak nevezett törvényhozás csakugyan az egész ország érdekeit képviselje; hogy a mit végrehajtó hatalomnak nevezünk, a végrehajtásban ne legyen kénytelen száz részletes ellentállással küzdeni. S mindezen kellékek nem férnek össze megyei szerkezetünkkel.

S hol keressük azon bizodalmatlanság okát, mely nálunk a nemzet s kormánya között mindig létezik s létezni fog bármily személyekből alakíttassék a kormány össze? Nem egyes személyek iránti ellenszenvnek, hanem egyenesen alkotmányos szerkezetünknek kifolyása az, eredménye annak, hogy alkotmányunk biztosítéka egy természete szerint administrativ institutióba helyeztetik, mi, meggyőződésem szerint, nem józanabb, mint ha valaki a szántóvetőnek tanácsul adná, hogy lehető megtámadások ellen ekevasával fegyverkezzék fel. A vas jó fegyver lehet, csakhogy ha annak használtatik, szántásra nem alkalmazható. A szántás az egyes gazdának nem szükségesebb, mint népeknek a jó administratió; ha ennek eszközei védelmi fegyverré fordíttatnak, ne bámulja senki, hogy eredeti céljukra nem használhatók.

Nem azért írok, hogy a kormány ellen sokaknál már úgy is létező ellenszenvet még inkább neveljem; de ha jelen szomorú állásunkat, mely a megyei szerkezet hibás alkalmazásából következik, figyelemmel tekintjük, ki tagadhatja, miként az egyedül azon ferde állás

következménye, melyet a kormány a nemzet irányában elfoglalt.

Alkotmányos nemzetnek neveztetünk; s miután kormányunk nem felelős, miután mindég és mindenki által arra intetünk, hogy alkotmányunknak megyei rendszerünkön kívül nincs egyéb biztosítéka: bámulhatni-e, hogy elhanyagolva minden közigazgatási tekintetet, megyei szerkezetünket mindenek előtt csak alkotmányos biztosítékul tekintjük? Vagy kívánhatja-e valaki tőlünk, hogy minden jogunkról lemondva, eldobva alkotmányunk biztosítékait, egész létünket oly hatalom kezébe adjuk, mely törvényhozásunk többségétől független s Istenen kívül senkinek nem számol?

Vannak s pedig számosan, kik a megyékben létező rendetlenséget nagy részben a magyar kormány elnézésének s folytonos be nem avatkozási rendszerének tulajdonítják. Nem akarom vizsgálni, mennyire következetes azok eljárása, kik megyéink autonomiáját alkotmányunk egyedüli biztosítékának tartva, a kormány be nem avatkozási rendszerét hibául tulajdonítják; de kérdem, hiszi-e bárki, hogy ha a kormány ezen rendszerétől eltér s semmit el nem néz s mindenbe beavatkozik, ez által ereje növeltetni fog?

A végrehajtás erőtlenségének oka hazánkban azon bizodalmatlanságban fekszik, mely minden kormány ellen létezik, s e bizodalmatlanság csak növeltethetik, ha a kormány az egyes megyék benső dolgaiba beavatkozva, ötvenkét törvényhatóságban naponként új harczokat vív. E bizalmatlanság megszüntetésére én csak egy módot látok, s az abban áll, ha a kormány a felelősség elvét elfogadva, a létező bizalmatlanságnak gyökereit kiirtja. Míg ez nem történt, hasztalan sopánkodunk a felett, hogy a haladás iránya czélszerüen csak a kormány által tűzethetik ki, hasztalan panaszkodunk a megyék bizalmatlansága ellen, mi miatt néha a kormány legczélszerűbb rendeletei ellenállásra találnak, a jelen, mind a kormány, mint saját erőtlenségünkhöz vezető állapotnak maradni kell, mert hisz alkotmányunknak nincs más biztosítéka, s ha Isten választott népét önmaga arra inté, hogy Egyptom hústálait a puszta fáradságteli szabadságával cserélje föl: ki veheti rossz

néven a magyarnak, ha őseitől öröklött szabadságát anyagi jólétért árúba bocsátani nem akarja?

Voltak, sőt vannak, kik a kormány hatalmát csak az alkotmányos élet elnyomásában keresik; voltak és vannak, kik a szabadságot megmentve gondolják, ha a kormánynak akadályokat gördítettek elébe s azt a lehetőségig gyöngítek. — Soha Menenius Agrippának meséje, melyben az egész népet egy emberi testhez, a senatust gyomrához hasonlítá, nem illett inkább senkire, mint reánk. Egy rész szívesen megkötné a testnek minden tagjait, csakhogy a gyomor szabadabban emészthessen; a másik agyonéheztetné a gyomrot, csakhogy a tagokat minden kényszerítéstől megmentse; mintha bizony a gyomor- és testnek nem volna egy elválaszthatatlan élete; mintha a nemzet kormány, vagy a kormány nemzet nélkül fennállhatna; mintha Montesquieunek a három hatalom egyensúlyáról felállított elmélete elmésen előadott hamis tételnél egyéb volna, s az egyensúly, ha csakugyan eléretnék, máshoz vezethetne, mint stagnatióhoz, mit én a nemzetek életében minden bajok legnagyobbikának tartok.

E tespedés oka pedig, teljes meggyőződésem szerint, az, hogy a kormány és törvényhozás nálunk nem egymást kiegészítő, hanem vetélkedő hatalmaknak tartatnak; minek oka ismét abban keresendő, hogy alkotmányos törvényhozás — nem-felelős végrehajtó hatalommal áll szemközt, s így szükségkép azon vetélkedés idéztetik elő, mely alkotmányos és nem alkotmányos hatalmak között, mióta a világ áll, mindenkor létezett.

Ha akarjátok, hogy e szomorú állapot megszünjék, hogy elenyészszen azon előitélet, miszerint az, ki előbb közbizodalomban állott, mihelyt kormányi hivatalt vállal, apostatának tartatik, míg mindenki, ki alkotmányos jogaink mellett felszólal, majdnem a királyi hatalom ellenségének neveztetik; ha akarjátok, hogy a nemzet s kormány között teljes bizodalom létezzék: adjatok a magyarnak alkotmányos, azaz felelős végrehajtást, s ha mindig leend is egy kisebbség törvényhozásunkban, mely a kormány nézeteit nem osztja, a többségnek hatalma oly erőt fog adni kormányának, melyről jelen helyzetünkben fogalmunk sincs.

A felelősség elvének elfogadása, mely nélkül, hacsak alkotmányunkról lemondani nem akarunk, megyei szerkezetünk szűkebb korlátok közé nem szoríttathatik, nem kevésbbé fekszik az összes birodalomnak, mint saját magunknak érdekében, s engem épen azon viszonyok győznek meg leginkább e tétel valóságáról, melyek birodalmi összeköttetésünkből származnak.

Azok közé tartozom, kik a monarchiávali összeköttetésünket nem valami malum necessariumnak, hanem oly politikai combinatiónak tartják, mely az európai statusrendszernél és geographiai helyzetünknél fogva a monarchiának nem kisebb hasznára van, mint hazánknak. — Oly században, hol Európa minden népei kis nemzet-töredékekből nagy státustestületekké olvadtak, körülfogva egy szétbomló s egy szüntelen terjedő birodalom által, a civilisatió és szabadság határaira állítva, hogy mint hajdan valánk, a jövőben is a nyugoti műveltség őrei legyünk; a magyar, hogy hivatásának megfeleljen, nem állhat elkülönözve, s minden lehető frigyesek között mi nem választanánk, sőt józanul nem is választhatnánk mást, mint a németet, kihez csatlakoznunk hatalma, becsületessége, s leginkább az int, mivel a műveltséget képviseli s velünk egészen hasonló érdekekkel bir. — Ez összeköttetésünkre nézve meggyőződésem. — Hogy azonban ez összeköttetésünkből, melyet gróf Széchenyi vegyes-házassághoz hasonlított, mind a monarchiára, mind hazánkra a lehetőségig sok haszon háramoljék, szükség, hogy valamint a házastársak, úgy mi, egy uralkodó-ház fejedelemsége alatt egyesült különböző népek, minél inkább meggyőződjünk, mikép összeköttetésünk csakugyan mindnyájunknak érdekében fekszik, s jelen helyzetünknek, felfogásom szerint, egyik legfőbb baja épen az, hogy e meggyőződés elterjedése általa nehezíttetik.

Meg vagyok győződve, miként a birodalom minden népe az uralkodó-ház iránt ép annyi hűséggel viseltetik, mint mi magyarok. De ha a népek egymás közötti viszonyait tekintjük, azok nem oly barátságosak, mint épen a birodalom érdekében kívánhatnók. Az örökös-tartományok, hazánk adókiváltságait látva s megfeledkezve, hogy az egyenes adó az adónak csak egy nemét

teszi, hazánkat azzal vádolják, hogy az a birodalom közös terheiben aránylag részt nem vesz, míg mi, s úgy hiszem joggal, az ellen panaszkodunk, hogy a magyar érdekek a tartományok jóléténck feláldoztatnak; s miben fekszik ennek oka?

Alkotmányunk egyik alaptörvénye szerint követelhetjük, hogy mi magyarok a többi tartományok módjára ne kormányoztassunk; de ha a felelősség hiánya miatt semmi móddal nem birunk magunkat meggyőzhetni, hogy ezen törvény megtartatott: bámulhatjuk-e, ha a nemzetnél kormánya iránt bizalmatlanságot találunk még akkor is, midőn arra semmi valódi ok nem létezik; míg a kormány, tapasztalva ezt, mert a bizalmatlanság mindig kölcsönös, valamint a nemzet egy része által azzal vádoltatik, hogy alkotmányát egészen elismerni nem akarja: úgy ezen részt azzal vádolja, hogy alkotmányánál többet kiván? Minden bajunk csak e bizalmatlanság eredménye. A nemzet híressé vált vis inertiaejében keresé biztosítékát, s csakhogy a kormány törvénytelenséget ne követhessen el, azt néha törvényes cselekvésében is gátolja. A kormány ellenben a vis inertiae-nek egy más neméhez folyamodik, t. i. a statusquot, mely senkinek nem kedvező, a lehetőségig igyekszik fentartani; s ha ezen helyzetet, melyben a kormány irányában állunk, tekintjük, alig hasonlíthatjuk egyébhez, mint melyben hypochondrikusokat látunk, kik mindig félve, hogy egészségök megromlik, annyira vigyáznak magokra, annyit nélkülöznek, hogy őrzött egészségök végre a legnagyobb betegség minden szenvedéseit magában foglalja. — Ezen helyzet megváltoztatása a nemzetnek mint a kormánynak, Magyarországnak mint az összes birodalomnak egyiránt érdekökben fekszik. Ki, hogy senki által ne kényszeríttessék oly valamire, mit tenni nem akar, mások elől elzárja önmagát, — arról nem mondhatni, hogy szabad; s ki inkább nem mozdul, csak hogy mozdulatairól senkinek ne adjon számot, csalatkozik, ha magát függetlennek hiszi. Alkotmányunk eddig csak arról gondoskodott, hogy a kormány s nemzet egymás jogkörébe ne vághassanak, szükséges, hogy e cselekvés korszakában oly institutiókra tegyünk szert, melyek

által mind a kormány, mind a nemzet biztossá tétetnek, hogy saját jogkörükben szabadon működhetnek. — Szükségünk volt talán a bizalmatlanságra, hogy alkotmányunkat eddig fentarthassuk, de hogy az kifejlődjék, s a nemzetre nézve haladásának eszköze legyen, most bizodalomra van szükség; mig erre nem számolhatunk, míg a kormány s nemzet közötti egyetértés normális állapottá a rendszernél fogva nem válhatik: addig Magyarország hatalma a birodalom befolyásának mérlegét a kellő irányban növelni nem fogja; addig a jelen, az összes birodalomra károsan ható állapot fel fogja magát tartani. S ha ez áll, ha a jelen állapot megváltozása csak annyiban lehetséges, mennyiben a megyei szerkezet pótlására alkotmányunk más biztosítékokat nyer, vagy más szavakkal, ha a felelősség elve választatik: lehet-e föltennünk, hogy azok, kikre a birodalom érdekeinek őrzése bizatott, ezeket vagy be nem fogják soha látni, vagy mindig fel fogják áldozni puszta előitéleteknek.

De mit használ, ha a kormány mindezt belátja s a jelen viszonyokat meg akarván változtatni, önmaga szivesen el akarná is fogadni a felelősség elvét; helyzete olyan, hogy ezt nem teheti. — Igy okoskodnak elleneink tovább: birodalmi összeköttetésünk úgy hozza magával, hogy kormányunk e részben saját nézeteit nem követheti, s pedig azért nem, mivel:

először, miként mi, úgy a birodalom egyéb tartományai is joggal követelhetik, hogy ők is saját módjuk szerint kormányoztassanak;

másodszor, mert az úgyis létező heterogeneitásokat nem lehet még kiáltóbbakká tenni;

harmadszor, mert ha Magyarország kormánya felelőssé tétetik, az összes birodalom úgyis elég nehéz kormányzása lehetlenné tétetnék.

Mi ezen állítások elsejét illeti, bizonyosan senki nem fogja kétségbe vonni annak helyességét, csakhogy nem igen láthatom által a jelen esetben, miként hozathatik az fel ellenvetésül egy magyar parlamenti kormány ellen. Birodalmi összeköttetésünk szükséges következménye, hogy saját ügyeinken kívül semmi az örökös tartományok jóléténél minket inkább nem érdekelhet.

Minden józan magyarnak egyik legfőbb kivánata csak az lehet, hogy azon népek s tartományok, melyekkel birodalmi kapcsolatban élünk, minél inkább gyarapodjanak, s mert ez jó kormány nélkül nem lehetséges, hogy az örökös tartományok jól s czélszerűn kormányoztassanak. Továbbra e tekintetben érdekeink nem terjednek soha; akár a jelen, akár más politikai formák legyenek azok, mik alatt az örökös tartományokat gyarapodni látjuk, arra nézve hazánk, valamint eddig, úgy ezentúl közönyös fog maradni, akár felelős, akár mint most, nem-felelős kormánynyal birjunk; sőt a magyar kormány tökéletes elkülönözése e részben az örökös tartományokra csak kedvezően hathat, bizonyos levén, hogy azok saját módjuk szerint akkor fognak leginkább kormányoztatni, ha kormányuk hazánk kormányától a lehetőségig tökéletesen elválasztatik.

Mi a második nehézséget, vagyis azt illeti, hogy a hazánk s az örökös tartományok között úgy is létező heterogeneitások még kiáltóbbakká ne tétessenek, talán nem ártana, ha a most létező heterogeneitások okai iránt szólva, megmutatnók, miként azok soha annyira nem nőttek volna, ha felelős kormánynyal birván, e hon érdekei szüntelen másoknak nem rendeltettek volna alá; ha szomszédinkat figyelmesekké tennők, miként e haza téreit ép úgy mívelve, iparát ép annyira kifejlődve, kereskedését ép oly virágzó állapotban láthatnók a Lajthán innen, mint azon túl; ha azoktól, kik hazánkat a törökök kiüzése óta kormányozák, sáfárkodásuk iránt mindig számot kérhettünk volna. Sokat, s mégis csupa ellenmondhatlan igazságokat írhatnék e tárgyról, de minek?

Azon panaszokat, melyek eddigi kormányaink ellen emeltetnek, ki szokta törülni a censura, de a pusztaság, melyet, ha az örökös tartományokból hazánkba térünk, első órában észreveszünk, a föld minden íróinál érthetőbben szól. Hazánk állapotának egyéb commentárra nincs szüksége, s bár senki nem ismeri inkább mint, én, a censura korlátlan hatalmát, kétlem, hogy a világ összes censurái egy század alatt mindazt kitörülhetnék, mit, Magyarország határain átlépve, e hon hibás kormányzásáról egy óra alatt

olvashatunk. — Csak két rövid észrevételre fogok szorítkozni e tárgy körül.

Először, hogy bármi nagy a heterogeneitás, mely hazánk s az örökös tartományok közt alkotmányos tekintetekben most létezik, e heterogeneitás akkor, midőn Magyarország az uralkodóház kormánya alá jutott, sokkal kisebb volt, általánosan ismert tény levén, hogy mind Csehország, mind Ausztria s a többi tartományok rendei a XVI., sőt még a XVII. században is tetemes kiváltságokkal s törvényhozási befolyással birtak. Ha már a cseh s ausztriai rendek jogköre megszoríttathatott a nélkül, hogy mi ez iránt jogszerű panaszt emelheténk, ámbár tagadhatatlan, miként az örökös tartományok és köztünk létező heterogeneitások ez által növeltettek, azon ürügy alatt, mivel ez által a hazánk s az örökös tartományok között létező heterogeneitások neveltetnének, józanon azt sem ellenezheti senki, hogy alkotmányunkon változásokat tegyünk.

Második észrevételem az, hogy a legnagyobb heterogeneitás, mely köztünk s az örökös tartományok vagy a világ bármely művelt országa között létezik, kétségenkívül közigazgatásunk nyomorult helyzetében kereshető. Ha Magyarország kormánya felelős, s mi ennek szükséges következése, mindazon hatalommal felruházott, melylyel más alkotmányos kormány bir, a közöttünk létező különbség csak a törvényhozás körébe szorul.

S térjünk át most a harmadik nehézségre, mely az előbbieknél kérdésen kívül sokkal több fontossággal bir, s nézzük, vajon a parlamenti kormány behozása csakugyan annyira nehezítené-e az összes birodalom kormányát, mint azt némelyek állítják.

Tagadhatatlan, hogy oly birodalmat, melynek egy része alkotmánynyal bir, míg a többiek fölött a kormány korlát nélkül gyakorolhatja hatalmát, nehéz kormányozni, s hogy e nehézség a nemzetiségi különbségek által, melyeket birodalmunkban találunk, még nagyobbá válik. S ha például alkotmánynyal még nem birnánk, én, ez ellenvetésnek egész súlyát elismerve, természetesnek tartanám, ha alkotmányt köve-

telve, arra figyelmeztettetnénk, miként a birodalom kormányzását új nehézségekkel szaporítani nem lehet. A dolgok jelen állásában azonban, midőn alkotmányosságunk senki által kétségbe nem vétetik, s a törvényt, mely szerint a tartományoktól egészen különböző kormányzási rendszert követelünk, alaptörvényeink egyikének nevezik, midőn szabadságunk megtámadása — mint mondatik — senkinek esze ágában sincs, sőt a kormány is csak az avita constitutionis compagesának fentartását kívánja, — ily körülmények közt e nehézség elveszti súlyának nagyobb részét.

Nem tőlünk függ azon nehézségek elhárítása, melyek alkotmányos s nem alkotmányos országoknak egy birodalomban együttlétéből támadnak. Azért, hogy a birodalmi kormány tisztét könnyebbítsük, annyi békekötés által szentesített alkotmányunkról talán csak nem fogunk lemondani, s az előttünk fekvő kérdés csak az lehet: vajon a birodalmi kormányzás nehézségei neveltetnének-e, ha jelen rendszerünket azzal cserélnők fel, melyet Európa minden alkotmányos népénél elfogadva találunk? S ha a kérdés így állíttatik fel, az egész nehézség eltűnik.

Minden kormány teendői két részre oszlanak. Vannak tárgyak, melyek csak az ország belviszonyait illetik, mint a közigazgatás, közoktatás, igazságszolgáltatás, stb., s mennyiben az ország határain túl nem terjednek, belügyeknek neveztetnek. Vannak ismét olyanok, mik által a nemzetnek más nemzetek irányábani viszonyai határoztatnak el; szóval a külügyek.

Mi a nemzet belügyeit illeti, a kormány ebbeli felelőssége birodalmi összeköttetésünkre nézve nemcsak nem rossz, hanem egyáltalában semmi hatással nem lehet; miután az elv, hogy Magyarország más tartományok módjára ne kormányoztassék, elfogadtatott, s hazánk egészen különvált kormányzó testületekkel bírván, az ausztriai tartományokra nézve egészen közönbös, mily elvek szerint rendeztetett el Magyarország különvált végrehajtása. Kétségkívül érdekében fekszik az összes birodalom minden tartománya- sőt minden egyes lakójának, hogy Magyarország jól kormányoztassék; érdekében fekszik, hogy közlekedési eszközei a

lehetőségig tökéletesek legyenek; hogy az országban, melyben kereskedésének nagy részét űzi, rend legyen; hogy financziái virágzó állapotban tartassanak; de a mód, mely által ez eredmények eléretnek, az összes birodalom nem-magyar lakosát nem érdekelheti, legyen az felelős vagy nem-felelős kormány, reá s jólétére nézve ez semmi hatást nem gyakorolhat.

Hazánk belügyeire nézve a felelősség behozatala az összes birodalmat sem nehezebben, sem könnyebben kormányozhatóvá nem teheti. Az utolsó országgyűlés, mely több fontos tárgynál a felelősség elvét alkalmazá, e részben velünk, úgy látszik, egyetértett. A valódi nehézség csak külviszonyainkra nézve létezik. Ezt épen nem tagadom, csakhogy ez már jelenleg is létezik, miről, úgy látszik, némelyek lelkesedésökben megfeledkeztek. Angliában a kormányi felelősség nincs különös törvény által biztosítva, s az csak a kormány és törvényhozó test természetes állásából s ez utolsónak erejéből fejlődött ki. A kormány felelőssége külügyekre nézve nem annyira egyes törvények következménye, mint inkább a törvényhozás által gyakorolt jogokból fejlődik. A kormány a külviszonyokra nézve alkotmányos népeknél is igen nagy hatalommal ruháztatik fel. Hadat izen, békét köt, szövetségekre léphet, de mindazon segedelmek, melyek nélkül e külviszonyait fel nem tarthatná, csak a törvényhozás megajánlásától függenek. Ez a külviszonyokra nézve alkotmányos nemzeteknél a felelősség alapja. Azon törvényhozás, mely az adóról s a fegyveres erő nagyságáról határoz, birja mindazt, mi külviszonyokra nézve a felelősség lényegét teszi; s ha sokan nagy csudálkozással azon tanakodnak: mi történnék, ha a ministerium, mivel a magyar törvényhozásnál állandó kisebbségben maradt, lelépni kényteleníttetnék, csak azt nem foghatom meg, miért nem jutott eszökbe, hogy az oly kormány, mely ellen a magyar törvényhozás többsége állandóan nyilatkoznék, nehéz időkben most sem vezethetné e birodalom ügyeit; e nehézség jelen viszonyaink között is előfordulhat. Ha ily összeütközéseknek még lehetségét is ki akarjuk kerülni; ha a monarchia biztosságára szükségesnek tartjuk, hogy annak közdolgai oly egyé-

nek által vezettethessenek, kik ellen a magyar törvényhozás többsége állandóan nyilatkozik, akkor nem elég, ha a felelősség elvének kimondását ellenezzük, hanem meg kellene fosztani törvényhozásunkat adó- s újonczajánlási jogától, vagy egyszerűbben mondva, meg kellene szüntetni alkotmányunkat, mely, ha nem adja is kezünkbe azon hatalmat, hogy bizonyos egyént a ministeri polczra emeljünk, legalább ha vele élni tudunk s akarunk, elég erőt ad arra, hogy senki a magyar törvényhozás positiv s többször kimondott akarata ellen a kormánynak tagja ne maradhasson.

S miért nem élt vissza a magyar törvényhozás ezen kiható befolyásával, melylyel az összes birodalom kormányára bir? Miben fekszik a biztosíték, hogy ezen alkotmányos jogával visszaélni nem is fog? Kizárólag abban, mert a birodalom s hazánk érdekei elválaszthatatlan kapcsolatban állnak; mert tudjuk, hogy minden, mi az összes birodalmat gyengíti, egyszersmind önhelyzetünket veszélyezteti; mert azok közé számítjuk s számítottuk e jogainkat mindig, melyekkel csak a legnagyobb józansággal szabad élnünk, s rendezett parlamenti kormány behozatala által minde biztosítékok csak még erősebbekké válnak. A törvényhozó test az adó megajánlásának jogával kétségkívül nagyobb józansággal élend, mint azon tömegek, melyek utasításaik által fölötte most határoznak, s azon esetben is, ha a törvényhozó test a kormány várakozásának meg nem felelne, az országgyűlés feloszlatása e bajnak biztos orvoslatát foglalja magában, holott most utasítási rendszerünk mellett ily feloszlatás csak az elkeseredést növelheti.

Volt idő, midőn a belháború emléke e hazában még elevenebb vala, és sokan a birodalomtól való elszakadásunkat is kivánatosnak gondolák. A kormány részéről majd nyilt, majd titkos kísérletek tétettek, melyekkel az alkotmány vagy nemzetiségünk megrontása czéloztatott. Ez idők megszűntek. Mi az elsőt illeti: meg vagyok győződve, hogy, talán néhány iskolás gyermeket kivéve, senki sincs, ki birodalmi összeköttetésünk ellen valamit tenni akarna; — a másodikra nézve magam is hiszem, hogy nemzetiségünk megtámadása

a kormány által nem czéloztatik többé. De mind e mellett, ha a viszonyt tekintjük, melyben hazánk a birodalomhoz áll, az bizonyosan nem elégítheti ki kivánatainkat.

Annak tudása, miként hazánknak a birodalomtól való elszakasztásán senki sem dolgozik, a birodalmat erőssé még nem teszi; hogy azzá váljék, Magyarország részéről e negativ hűségnél több kivántatik; szükséges, hogy mi magyarok birodalmi összeköttetésünk fentartására minden áldozatra készek legyünk, hogy nemcsak ellene nem, de mellette lelkesüljünk. S viszont azon meggyőződés sem elégíthet ki bennünket, hogy a kormány alkotmányunk s nemzetiségünk ellen semmit cselekedni nem fog, — mi a kormánytól alkotmányunk s nemzetiségünk védelmét kivánjuk, — mi tőle azt követeljük, hogy valamint, hol az összes birodalom érdekei forognak kérdésben, tőlünk nem közönyösség, hanem tettleges fellépés váratik: úgy a kormány nemzetiségünk kifejlődését ne nézze közönbösen, hanem segítse tettleges közremunkálásával.

Béke idején, minőben, hála Istennek, élünk, hol a birodalomnak nagy erő kifejtésére szüksége nincs, e kölcsönös közönbösség, mely Magyarország s a birodalom között létezik, nem veszélyes. Igaz, e viszony hátráltatja kifejlődésünket, de az állomány fennáll, erősnek látszik, s miután sokan a politika legfőbb feladatának még századunkban is a status quo fentartását hiszik, azok, kik a birodalmat ily állapotban tartják, talán nagy státusférfiaknak fognak neveztetni; de vajon, ha a közbéke felzavartatnék, — minek lehetőségét senki nem fogja tagadni; ha napok jönnének, minőket apáink éltek, hol a birodalom csak minden erejének legnagyobb megfeszítése mellett tarthatja meg jelen állását: vajon a viszony, mely hazánk s a birodalom között létezik, nem hatna-e szükségkép károsan? Ily pillanatokban a birodalmat csak az tarthatná fenn, ha hazánk egész erejére, ha a nemzet minden áldozatra kész lelkesedésére számolhat, s igen félek, hogy ily lelkesedést birodalmi összeköttetésünk mellett alig fogunk találni.

Ha a birodalommal való összeköttetésünk — a dolgot tisztán nemzeti szempontból fogva fel — oly politikus

combinatió, melynek fentartása hazánknak s a birodalomnak egyiránt érdekében fekszik, e meggyőződésnek szükséges következménye, hogy mindent elkövessünk, mi által ez összeköttetés minél erősebbé váljék. A szövetséget, mely hazánk s az örökös tartományok között létezik, puszta tényből oly állapottá kell változtatnunk, mely a birodalom különböző nemzetiségeinek meggyőződésén alapszik; eddig mind a kormány, mind az ellenzék — mely, bármit mondjon akárki, a nemzet érdekeit minden más pártnál melegebben képviseli — sok kérdésre nézve úgy járnak el, mintha épen ellenkező czélt tűztek volna ki magoknak.

Hazánk alkotmánynyal bir; lehetnek a birodalom statusférfiai közül, kik ezt kellemetlennek, sőt károsnak tartják; ez állapot megváltozása azonban nem tőlök függ; a miért annyi vér folyt, mit annyi békekötés s minden királynak koronázási esküje szentesített, arról a nemzet egyesek kényelmeért lemondani nem fog. Hasonlóan állunk nemzetiségünkkel is; az augsburgi *Allgemeine Zeitung* s az ausztriai kormány azon férfiai, kik, mint mondatik, azon lapra befolyással birnak, nagy szerencsétlenségnek tarthatják, hogy Pannoniát nem német faj szállta meg, s a Duna csak költőileg neveztethetik német folyónak; miután azonban hazánk elnémetesítése három századon át nem sikerült, miután szelid s erőszakos eszközök e czél elérésére egyiránt erőtleneknek mutatkoztak, át kell látni mindenkinek, hogy mi a nagy Józsefnek nemzetiségünk szunnyadása korában nem sikerült, azt napjainkban megkisérteni is őrültséggel határos. Ha akár alkotmányunk, akár nemzetiségünk némelyek által bajnak tartatik, nem veszem rossz néven senkinek, csakhogy egyszersmind lássa által azt, miként e baj kikerülhetetlen, s gondoskodjék módokról, mik által annak káros következményeit a lehetőségig enyhítse.

Én erre csak egy módot ismerek, s az egyszerűen abban áll, ha a kormány, miután azon meggyőződésre jutott, hogy nemzetiségünket megsemmisíteni nem lehet, nemzeti kifejlődésünk zászlóját önmaga ragadja kezébe; ha — miután alkotmányunk megrontása szándokában nem fekszik, sőt ily szándékot még be sem vallhat —

magát alkotmányos kormánynak tekinti, s elismerve az alkotmányosság szükséges következményeit, egész erejével azon lesz, hogy alkotmányunk puszta formából valósággá váljék.

Pártokat találunk minden alkotmányos nemzetnél, s a politikai életnek mintegy szükséges következményei közé tartozik, hogy kik a közdolgok vezetésére nézve különböző véleményeket követnek, a társas életben is elváljanak egymástól. Nyilt ellenségeskedés, alattomos rágalom, szóval a véleménytürelmetlenségnek minden nyilatkozata soha nem hibázik egy alkotmányos országban. Nem is a közvélemény hangos kifejezései, melyek majd fáklyás-, majd macska-zenékben nyilatkoznak, érdemlik bámulásunkat. Eddigi helyzetünk rendkívülisége, felfogásom szerint, csak abban fekszik, hogy míg az egyik párt — az ellenzék — nyiltan s férfiasan kitűzi zászlóját; míg minden egyes büszkeségének tartja, ha magát e párthoz számíthatja, még oly helyeken is, hol e párt kisebbségben van; míg azt, ki előbb más párthoz tartozott, ha az ellenzékhez szegődik, senki apostasiával nem vádolja: addig úgynevezett kormánypártunk, mintegy szégyenelve szineit, önérzet nélkül lép föl; addig minden egyes, ki e párthoz tartozik, szivesen az ellenzék szinét vonja magára, s hacsak lehet, politikus elleneinek társaságát keresi; addig, ha az ellenzék egyes férfiai a kormányhoz áttérnek, senki e lépést meggyőződésnek tulajdonítani nem szokta. Mi ezen rendkívüli tünemény oka? Felfogásom szerint, egyedül az, mert

1-ször: A kormány eddig méltán nemzetiségellenies törekvésekkel vádoltatott, min nem csudálkozhatik, ki visszaemlékezik, miként minden, mit nemzetiségünk terjesztésére kivittunk, a kormány ellen, hosszú küzdelmek után vivatott ki;

2-szor: Mert kormányunk az alkotmányos élet formáit elfogadni nem akarta; s nem alkotmányos, vagyis nem felelős kormány, alkotmányos országban, a dolgok természete szerint, soha rokonszenvre nem számolhat. Kik valamely — habár hibás elv mellett küzdenek, több tiszteletre számolhatnak mindig honfitársaik között, mint egy oly párt, mely magának azt tűzte feladásul,

hogy a kormányt, melynek szándékaiba beavatva nincs, mindig pártolni fogja.

Ha a nemzet s kormánya közt létező bizodalmatlanság ezen okai eltávolíttatnak, a kormány és ellenzék, mint más alkotmányos országokban, úgy nálunk is hasonló fegyverekkel küzdend egymással; valamint mi jelenleg büszkeségünknek tartjuk, ha az ellenzékhez számíttatunk, s pedig csak azért, mert elveket képviselünk, s nemzetiségünk s alkotmányosságunk mellett küzdünk: úgy büszkeségének fogja tartani mindenki, ha oly kormány pártolójának mondatik, mely más, de hasonló nyiltsággal bevallott elvek mellett küzd, s a nemzetiségre nézve az ellenzéket buzgalmában követi, s ha kormányunk szándékai — mint én, részemről, hiszem — jók, ily viszonyok között a kormány többségre is számolhat, nem oly többségre, minőt korteskedés által elérhetni, hanem többségre a nemzet müveltebb s erényesebb része között, s való erőt csak ily többség adhat.

E czél csak a felelősség elvének elfogadása által érethetik el; s ha egyes kormányférfiak kényelmét a birodalom érdekeivel nem ugyanazonosítjuk, alig foghatom meg, miként hozathatik fel birodalmi összeköttetésünk nehézségül oly indítvány ellen, mely épen ez összeköttetés megerősítéséhez vezetend.

De hol van példa — így szólnak elleneink, — hogy parlamenti kormány egyetlen oly monarchiában létezett volna, mely hazánkkal hasonló politikai összeköttetésben áll? Mutassanak elleneink egyetlenegy országot, mely hazánkkal hasonló politikai összeköttetésben áll, azaz, mint alkotmányos ország egy nem alkotmányos birodalom kiegészítő részét teszi, s hol parlamenti kormány nincs, s az alkotmány még sem vált merőben illusoriussá: s akkor e nehézséget talán el fogjuk fogadhatni; egyébként állításukkal csak annyit bizonyítanak, hogy hazánk minden más országoktól különböző helyzetet foglal el, s azt mind a hazára, mind az összes monarchiára nézve tagadni úgy sem fogja senki. — Ha azonban helyzetünknek e rendkívüliségét megszüntetni nem tőlünk függ; ha sem alkotmányunkról lemondani nem akarunk, sem az összes birodalmat egy penna-

vonással magyarrá vagy németté nem változtathatjuk által, szükség oly módokról gondoskodni, melyek által a létező abnormitások a lehetőségig kevés kárt okozzanak, s hogy erre a létező formák nem alkalmasak, be fogja látni, ki jelen helyzetünket tekinti.

Nem czélom e munkában fejtegetni, az összes birodalom ügyei mily formák szerint intéztethetnének legczélszerűbben; ha Magyarország egy egészen különvált s alkotmányos, vagyis felelős kormányt nyerne; e kérdés nem tisztán a magyar vagy valamely egyes tartomány szempontjából tekintendő. Annyi bizonyos, hogy:

1-ször: Két ország kormányának tökéletes elkülönözéséből nem következik, hogy birodalmi összeköttetésök gyengüljön, — mit, hogy mást ne említsek, már Svéczia s Norvégia példájából láthatunk.

2-szor, hogy az 1791-iki 10. törvény, melyet alaptörvényeink közé számítunk, azon kitétel alatt, miként hazánk ne más tartományok módjára kormányoztassék, miután a többi tartományok alkotmánynyal nem birnak, csak azt értheti, hogy hazánk alkotmányosan kormányoztassék; ezen alaptörvényünk csak ekkor lesz végrehajtva, ha kormányunk felelőssé tétetik.

3-szor: Ha csakugyan megengedjük, hogy a magyar kormány tökéletes elkülönzése s felelőssé tétele nehézségekkel jár, ezen nehézségek birodalmunk helyzetéből folynak s még akkor sem kerültethetnek ki, ha Magyarország soha felelősséget nem követelne is, miután e kifejlődés korszakában, melyben élünk, bajosan hihető, hogy az alkotmányosság eszméi, melyek Németországban mindinkább terjednek s melyeket maholnap Poroszország is elfogadand, az ausztriai tartományokból örökre kizárva maradjanak.

Ha már azt állítja valaki, hogy a kormányi felelősség hazánkban azért nem alkalmazható, mert birodalmi összeköttetésünkkel nem fér össze: ezen állítás szükséges következménye az volna, hogy míg e birodalmi összeköttetés tart, addig valamint Magyarország, úgy a többi tartományok sem birhatnak alkotmányos, azaz felelős kormánynyal, vagyis hogy birodalmi összeköttetésünk az alkotmányos eszmékkel nem fér össze, s ki lesz oly balgatag vagy merész, hogy ily valamit állí-

hogy a túlnyomóság, melyet megyéink gyakorolnak, csak onnan ered, mert alkotmányos életünknek ezen más tényezői soha sem valának kellő figyelemre méltatva.

Magyarországnak nemcsak megyei szerkezete, hanem törvényhozása is van; s épen törvényhozásunk az, melyben én újjászületésünk egyetlen, de biztos eszközét keresem.

Vannak, kik haladásunk lassúságát látva, ennek okát lelkesedés hiányában keresik. Véleményem szerint hátramaradásunk oka nem ebben fekszik. Nincs nemzet, mely több s nagyobb lelkesedéssel tudna felkarolni egyes tárgyakat, mint mi. Nem a lelkesedés, az egység az, mi e nemzetben hiányzik s ha e hiány pótoltatik, ha mindazon lelkesedés, mely e hazában most száz tárgy között elágazott, e nemzet határtalan reményei s bizodalma egy nagy nemzeti czélnak kivívására irányoztatnak, a magyar bátran tekinthet jövője elébe.

Egység nélkül nincs lelkesedés, mely valami valóban nagynak létrehozásához vezethetne. Valamint a gőz hatalma rejtve volt a világ előtt, míg az összeszorítva bizonyos czélra nem irányoztatott: úgy van az minden erővel, úgy a legnemesebb emberi törekvésekkel is; mert az anyagi, mint szintén az erkölcsi világban, minden erő csak bizonyos határok közt működhetik.

Egység az, mi által nemzetek fennállnak, fejlődnek s nagygyá válnak s míg e hon minden polgárait ennek érzete nem hatja át, míg az egyes polgár, az egyes társulat, egyes törvényhatóság vagy rend személyes érdekeit, sőt hiúságát fogja követni: addig e hazának jövője biztosítva nincs, addig mindazon mozgás és fáradság, melylyel minden egyes emelkedés után törekszik, ingadozást idézhet elő, de csak olyat, mint tenger fölött a szélvészé, nem pedig dagályhoz hasonlót, melyben az egész egyszerre emelkedik s a mellette álló téreket fényes habjaival elborítja.

A kérdés csak az: vajon e hiány miként pótoltassék? Vajon van-e reményünk, van-e jelen helyzetünk mellett valószínűség arra, hogy ily egység Magyarország szétszakadozó részei között valaha létre jöhessen, hogy e

eszközölhető, theoriánk elfogadhatóvá csak akkor válik, ha egyszersmind kijelölhetjük az utat, melyen czélunk felé haladhatunk s megmutatjuk, miként ezen út — hogy a használt hasonlatnál maradjunk — nemcsak nyaktörőnek nem, sőt aránylag könnyűnek s járhatónak fog találtatni.

Ha Magyarország újjászületése nem forradalom, hanem békés reform által czéloztatik — s van-e józan ember e hazában, ki azt máskép akarná?! — minden reformunk iránt előadott vélemény megítélésénél első tekintetet érdemel a kérdés: mennyiben remélhetjük, hogy a tett indítvány a már létező alkotmányos elemek által s úgy vitethetik keresztül, hogy ez által jelen közállodalmi szerkezetünk föl ne bontassék?

E kérdés kétfelé oszlik:

1-ször: Birunk-e alkotmányunkban oly tényezőket, melyeknek munkásságától elveink életbe léptetését várhatjuk s mik ezen tényezők?

2-szor: Mily módon reméljük eszközölhetni, hogy ámbár jelen helyhatósági rendszerünk s azon elvek között, melyeknek alkalmazásától hazánk kifejlődését várjuk, valóságos ellentét létezik: e két ellenkező rendszer között mindazáltal az átmenet fokonként történhessék?

Vagy más szavakkal:

Az 1-ső kérdés: Mik reformunk eszközei?

A 2-ik: Minő azon mód, mely szerint eljárásunkat intézni kívánjuk?

a) A reform eszközei.

Jelen megyerendszerünk a felelősséggel s központosítással nem fér össze; miként remélhetjük tehát, hogy a megyék, mint alkotmányunk egyedül működő tényezői, munkásak legyenek oly rendszer létrehozásában, mely életbe lépve, épen a megyét fosztaná meg fontossága legnagyobb részétől?

Ez a legfontosabb ellenvetés, mely nézeteim ellen a kivihetőség szempontjából tétetett; kik azt felhozák s megczáfolhatlannak hirdetik, csak egyről feledkeztek meg, t. i., hogy alkotmányunkban a megyei szerkezeten kívül még más működő tényezők is találtatnak s

hogy a túlnyomóság, melyet megyéink gyakorolnak, csak onnan ered, mert alkotmányos életünknek ezen más tényezői soha sem valának kellő figyelemre méltatva.

Magyarországnak nemcsak megyei szerkezete, hanem törvényhozása is van; s épen törvényhozásunk az, melyben én újjászületésünk egyetlen, de biztos eszközét keresem.

Vannak, kik haladásunk lassúságát látva, ennek okát lelkesedés hiányában keresik. Véleményem szerint hátramaradásunk oka nem ebben fekszik. Nincs nemzet, mely több s nagyobb lelkesedéssel tudna felkarolni egyes tárgyakat, mint mi. Nem a lelkesedés, az egység az, mi e nemzetben hiányzik s ha e hiány pótoltatik, ha mindazon lelkesedés, mely e hazában most száz tárgy között elágazott, e nemzet határtalan reményei s bizodalma egy nagy nemzeti czélnak kivívására irányoztatnak, a magyar bátran tekinthet jövője elébe.

Egység nélkül nincs lelkesedés, mely valami valóban nagynak létrehozásához vezethetne. Valamint a gőz hatalma rejtve volt a világ előtt, míg az összeszorítva bizonyos czélra nem irányoztatott: úgy van az minden erővel, úgy a legnemesebb emberi törekvésekkel is; mert az anyagi, mint szintén az erkölcsi világban, minden erő csak bizonyos határok közt működhetik.

Egység az, mi által nemzetek fennállnak, fejlődnek s nagygyá válnak s míg e hon minden polgárait ennek érzete nem hatja át, míg az egyes polgár, az egyes társulat, egyes törvényhatóság vagy rend személyes érdekeit, sőt hiúságát fogja követni: addig e hazának jövője biztosítva nincs, addig mindazon mozgás és fáradság, melylyel minden egyes emelkedés után törekszik, ingadozást idézhet elő, de csak olyat, mint tenger fölött a szélvészé, nem pedig dagályhoz hasonlót, melyben az egész egyszerre emelkedik s a mellette álló téreket fényes habjaival elborítja.

A kérdés csak az: vajon e hiány miként pótoltassék? Vajon van-e reményünk, van-e jelen helyzetünk mellett valószínűség arra, hogy ily egység Magyarország szétszakadozó részei között valaha létre jöhessen, hogy e

nemzet egyes osztályai ugyanazon egy czélt tűzzék ki magoknak s egyesült erővel törekedjenek elérése után? Én e részben nyugodtan kimondom meggyőződésemet, hogy míg szabad törvényhozásunk van, addig szétágazásunk megszüntetése csak önmagunktól függ; függ egyedül attól, hogy meggyőződjünk, miként e haza kifejlődését csak törvényhozásától várhatja, de várhatja biztosan mindaddig, míg ezen eszközt, melylyel jelen viszonyaiban bir, más, talán pillanatra czélszerűbbnek ajánlkozó eszközökkel fölcserélni nem fogja, míg reményeit másba nem helyezendi, mint a hol azok valósággal fekszenek: törvényhozói hatalmába.

Vannak pillanatok, midőn egész népeket is egy eszme körül látunk egyesülve. Az elnyomott nép, mely szabadság után vágyódik, a nemzet, mely becsületeért vagy felsőbbségeért küzd, néha egy emberként állnak előttünk, — mintegy általános szenvedély ragad meg ily pillanatokban minden keblet s maga az önzés inkább a közös irányt követve, mint annak ellentállva, keresi kielégítését. E pillanatok azonban ritkák s még ezekben is a lelkesedés legfölebb a czél s általános elvek kijelölésére terjeszkedhetik ki; nem soha az egyes eszközökre, melyek azoknak kivívására szükségesek. Ebből következik, hogy az általános lelkesedésen kívül, melylyel bizonyos tárgyakat felkarolt, minden nemzetnek van még másra is szüksége, ha nagy czélok után törekszik, — t. i. oly valamire, mi által törekvései irányoztassanak, mitől teendő egyes lépéseinek kijelölését várja, mi által az egyébként szétágazó erők egy nagy hatásúvá egyesíttetnek; s e középpontot, mely körül egy egész nemzet élete forog, ugyan hol keressük, ha nem a törvényhozásban? Ki igényelhet annyi bizodalmat, hogy egy egész nép haladása irányzását tőle várja, ha nem a nép szabadon választott képviselői?

Mióta a nép kegye Európa több országában hivatalokat s más kitüntetéseket osztogathat: a hízelgőknek egy új neme támadt, kik tanácstermekben s piaczokon a nép irányában ugyanazon fortélyokkal élnek, melyeket egy századdal előbb hihetőleg valami fejedelem vagy nagy úr, vagy annak legalább komornyika előtt használtak volna. Nincs tökély a világon, melyet kegyes

pártfogójoknak nem tulajdonítanának. A nép szava Isten szava; a nép mindent lát, mindent tud, neki vezetésre szüksége nincs, neki senkiben nem kell bízni, mert öndolgait senki nálánál jobban nem intézheti, s mert minden bizodalom csalódásokhoz vezethet.

Ily okok irányában nincs mit mondanom; ki századunk tapasztalásai után ilyeket használ vagy elhisz, ki a történetekből nem tanulta meg, miként egy nemzet csak lelkesedését követve, három nap alatt nagy tettet vihet véghez, de valóban nagygyá s hatalmassá csak úgy válik, ha magát vezettetni engedi, mert erre hosszú s következetes törekvés szükséges, s a következetesség nagy tömegeknek tulajdona nem lehet; ki még most sem látta által, hogy a politikai jogok egyenlősége képviseleti rendszer nélkül nem képzelhető, s hogy a képviseleti rendszer bizodalom nélkül valódi képtelenség: az vessen egy tekintetet észak felé s lássa ott, mivé válhatik a nemzet, mely senkiben bízni nem tud, mely egyes polgáraiban erényeket föl nem tesz, mely bizodalom által választott képviselőit inkább a hon árulóinak, mint védőinek tekinti. Ki az örök gyanusítást az alkotmányos élet szükséges föltételei közé számítja, az Lengyelország történeteiből talán meg fog győződni, hogy nem rágalmazók-, hanem oly valamire van szüksége minden népnek, miben bízhasson, s főkép oly pillanatokban, midőn kifejlődése forog kérdésben.

Egy alkotmányos nemzet kifejlődésére sőt fennállására szükséges, hogy átlássa, miként közdolgait önmaga nem vezetheti, hogy bármit tegyen, valakit kell keresnie, kiben bízhassék, s ez — még egyszer mondom — csak a törvényhozás lehet. A történetek megmutatták, hogy nemzet, mely nem törvényhozásában keresé kifejlődése főeszközét, soha nagy nem lesz.

Nem tartozom azok közé, kik büszke önhittségben e hon határain túl tekinteni nem akarnak, s a más nemzetek példájára hivatkozást »utánzási viszketeg«-nek nevezik. Fölfogásom szerint, szükség jól ismerni e hazának jelen helyzetét s azon viszonyokat, melyeken keresztül nemzetünk jelen állapotáig fejlődött; de szükség egyszersmind teljes figyelemmel tekinteni más népek állapotát is, hogy valamint történetünk könyvéből e nem-

zet multját ismerni tanultuk, úgy azon népek állapotjából, melyek minket kifejlődésökben megelőztek, jövőnk képét lássuk, mi után fáradnunk s mitől őrizkednünk kell. Fordítsuk figyelmünket a külföldre, s ugyan mily tanúságot adnak a világ történetei? Lengyelországban a nemzetnek politikai jogokkal biró része, minden összetartás nélkül csak egyéni törekvéseitől várá biztosságát, s az egyes nemes veszélyeztetve gondolá szabadságait, ha egyéni »veto«-jával nem léphete föl a törvényhozás ellen, s Lengyelország elveszett. — — Sehol az egyesülési eszmét — a középkor alatt — általánosabban kifejtve nem találjuk, mint Németországban; — a városokban minden egyes mesterség s iparág, a tudományos világban minden egyetem, gymnasium, akadémia, mindannyi erős moralis egyéniségeket képeznek, s ha ez országnak magas értelmi kifejlődését, ha a polczot, melyre e nemzet egyesei szellemi s anyagi kifejlődésre nézve emelkedtek, az egyesülési szellemnek tulajdonítjuk is: vajon közállományi tekintetben Németország képes volt-e kivívni azt, hogy a nemzet, mely a jelennek majdnem minden nagy nemzeteiben sarjadékait láthatja, mely a tudományok- s művészetekben annyi csudát tőn, magához méltó állást foglaljon el? Vajon képes volt-e megakadályoztatni, hogy ugyanazon nemzet, mely elég erős volt Rómát megdönteni, mely elég lelkesedéssel birt kiküzdeni a vallásszabadságot, szétdaraboltságában századokon át megsemmisítve tehetlenül álljon Európa nemzetei között, s XIV. Lajos rablásait tűrni kényteleníttessék? — Hol látunk oly erős, oly kifejlett municipalis életet, mint Olaszországban? S Génua, Velencze, Florencz s annyi nagy történetű kis közállomány romjaiból egyesült-e egy nagy Olaszország? A mult század nagy conflagratiójából fölemelkedett-e előttünk az olasz nemzetiség phoenixe? És mindazon lelkesedés, melyet Francziaországban látunk, lelkesedés a keresztességek alatt, lelkesedés az albigensisek ellen és a dicsőség mellett, s a tudományok és művészetek iránt, s lelkesedés mindég és minden tárgyban, maga a szolgaság iránt — mert hisz e nemzet XIV. Lajos s Napoleon ellenében kétszer mutatta meg, hogy önlealázásán is tud lelkesedni, — ugyan hová vezetett? Nem

oda-e, hogy megfosztva mindazon jogoktól, melyeket a középkorban nagyobb kiterjedésben birt, mint más nemzetek, szabadságát csak véres küzdelmek után szerzé vissza, s visszaszerezve azt, egy tizedig sem tudá megtartani? S vajon a történeteknek ennyi szomorú oktatása után, látva, miként sem egyéni törekvések, sem egyesületi szellem, sem kifejlett municipalis élet, sem maga a legáltalánosabb lelkesedés egyes nemzeteket szabadsághoz vezetni nem tudott, ha szemünket azon egy országra fordítjuk, hol a szabadság legidősebb, s hol annak áldásai rég elfeledteték az áldozatokat, melyekbe kivívása került, s látjuk, hogy e nemzet kifejlődése egyedül szabad törvényhozásának köszönhető, köszönhető annak, hogy az angol nép minden nehéz, minden nagyobb fontosságú pillanatokban törvényhozása körül egyesült, s tőle várá tetteinek irányát, — ha mondom, látjuk mindezt, s öntörténeteinkbe visszamenve meggyőződünk, miként e nemzet is azt, hogy mint nemzet fennáll s magát szabadnak nevezheti, sem municipalis szabadságainak, sem annak, hogy mindig egyes tárgyak körül lelkesedni tudott, hanem egyedül törvényhozása létezésének köszönheti, mely nemzeti egységének s szabadságának emlékét s csiráit hordá magában, — ki kétkedhetik, hogy ez az, miben jövőnk reménye fekszik, hogy ez az, mi körül teljes bizalommal egyesülnünk kell.

Előre látom mindazon ellenvetéseket, melyek ez állítás ellen tétetni fognak. Magyarország törvényhozása nem képviseli a nemzetet, hanem csak egyes osztályait; elrendezése nem olyan, hogy reá a nemzet minden érdekét nyugodtan bízhatná, — így szólnak sokan. De midőn mindezen bajokat teljes kiterjedésökben elismerem: titkolhatjuk e magunk előtt, hogy törvényhozásunknak azon legnagyobb baja, miként általa csak egy osztály képviseltetik, még sokkal nagyobb mértékben létezik törvényhatóságainknál is; s hogy törvényhozásunk hiányainak orvoslására a legjobb mód az, ha a nemzet átlátva, miként egész jövője ennek működésétől függ, egész erejét a törvényhozás körében létező hibák kijavítására fordítja. Hogy e mód biztos és minden kétségen kívül czélhoz vezet, példaként áll ismét előttünk Anglia.

Azt gondolja valaki, az angol parlament azon mindenhatósággal volt mindig felruházva, melyben azt most látjuk? Midőn Erzsébet királynő alatt a parlament a királynő kedve ellen fölírt, tüsténti feloszlatás követte e bátor lépést, sőt a királyné egyszer meginteté az alsó házat, hogy ne avatkozzék közállományi dolgokba. Midőn Wentworth, — mert egy beszédében a királynőről azt mondá, hogy nehéz hibákat követett el — az alsóház parancsára a Towerbe záratott, egy hónapi fogság után a királynő egyszerűen tudtára adatá a parlamentnek, hogy különös kegyénél fogva Wentworthnak szabadságát s követi ülését visszaadni méltóztatott (mint azt Humeban bárki olvashatja); és a parlament nyugodtan elfogadá e királyi kegyességet, mely minden parlament kiváltságait semmivé tevé. Az angol parlament állását I. Károly, sőt az 1640-iki zendülés után II. Károly s II. Jakab alatt mindenki ismeri; s ugyan mit tett az angol nép e viszonyok alatt? Vajon elhagyta-e törvényhozását; vajon azt nyilatkoztatta-e ki, hogy a parlamentet gyöngébbnek tartja, semmint érdekeinek őrzését reá bízhatná, s azért municipalis életének körébe fog visszavonulni, mely Angliában szintén erősen ki vala fejtve, mely szintén nemzeti szabadságának csíráját hordá magában, mint nálunk a megyei szerkezet? Vagy azt gondoljuk, ha az angol nép így cselekszik, ha az előbbi század alatt vagy a mostaninak kezdetén parlamentjének mindenhatósága ellen föllép — mert az nem az egész nemzetet, hanem csak az aristokratiát képviseli, s benne rottenboroughok ülnek — e nemzet mostani állását kivívhatta volna? Az angol nép nem vált el törvényhozóitól, s csak így történhetett, hogy a törvényhozók, érezve a kor szükségeit, önmagukat reformálták; csak így — hogy az egykor gyenge angol parlament, érezve, miként egy egész népre támaszkodhatik, megerősödött; s ez az, mit én hazámnak kívánok, ez az egyedüli út, melyen a nemzet valódi, csak törvényes renden alapuló szabadsághoz juthat.

De hisz ki kételkedik mindezen? — így szólnak talán sokan; — hisz mi erős törvényhozást akarunk, hogy jogainkat a kormány irányában védje; minek ily hosszú bizonyítás? S ha e kérdés csak elméletileg

oda-e, hogy megfosztva mindazon jogoktól, melyeket a középkorban nagyobb kiterjedésben birt, mint más nemzetek, szabadságát csak véres küzdelmek után szerzé vissza, s visszaszerezve azt, egy tizedig sem tudá megtartani? S vajon a történeteknek ennyi szomorú oktatása után látva, miként sem egyéni törekvések, sem egyesületi szellem, sem kifejlett municipalis élet, sem maga a legáltalánosabb lelkesedés egyes nemzeteket szabadsághoz vezetni nem tudott, ha szemünket azon egy országra fordítjuk, hol a szabadság legidősebb, s hol annak áldásai rég elfeledteték az áldozatokat, melyekbe kivívása került, s látjuk, hogy e nemzet kifejlődése egyedül szabad törvényhozásának köszönhető, köszönhető annak, hogy az angol nép minden nehéz, minden nagyobb fontosságú pillanatokban törvényhozása körül egyesült, s tőle várá tetteinek irányát, — ha mondom, látjuk mindezt, s öntörténeteinkbe visszatekintve meggyőződünk, miként e nemzet is azt, hogy mint nemzet fennáll s magát szabadnak nevezheti, sem municipalis szabadságainak, sem annak, hogy mindig egyes tárgyak körül lelkesedni tudott, hanem egyedül törvényhozása létezésének köszönheti, mely nemzeti egyességének s szabadságának emlékét s csiráit hordá magában. — ki kétkedhetik, hogy ez az, miben jövőnk reménye fekszik, hogy ez az, mi körül teljes bizalommal egyesülnünk kell.

Előre látom mindazon ellenvetéseket, melyek ez állítás ellen tétetni fognak. Magyarország törvényhozása nem képviseli a nemzetet, hanem csak egyes osztályait; elrendezése nem olyan, hogy reá a nemzet minden érdekét nyugodtan bízhatná, — így szólnak sokan. De midőn mindezen bajokat teljes kiterjedésökben elismerem: titkolhatjuk e magunk előtt, hogy törvényhozásunknak azon legnagyobb baja, miként általa csak egy osztály képviseltetik, még sokkal nagyobb mértékben létezik törvényhatóságainknál is; s hogy törvényhozásunk hiányainak orvoslására a legjobb mód az, ha a nemzet átlátva, miként egész jövője ennek működésétől függ, egész erejét a törvényhozás körében létező hibák kijavítására fordítja. Hogy e mód biztos és minden kétségen kívül emelkedő vezet, példaként áll ismét előttünk Anglia.

Azt gondolja valaki, az angol parlament azon mindenhatósággal volt mindig felruházva, melyben azt most látjuk? Midőn Erzsébet királynő alatt a parlament a királynő kedve ellen fölírt, tüsténti feloszlatás követte e bátor lépést, sőt a királyné egyszer meginteté az alsó házat, hogy ne avatkozzék közállományi dolgokba. Midőn Wentworth, — mert egy beszédében a királynőről azt mondá, hogy nehéz hibákat követett el — az alsóház parancsára a Towerbe záratott, egy hónapi fogság után a királynő egyszerűen tudtára adatá a parlamentnek, hogy különös kegyénél fogva Wentworthnak szabadságát s követi ülését visszaadni méltóztatott (mint azt Humeban bárki olvashatja); és a parlament nyugodtan elfogadá e királyi kegyességet, mely minden parlament kiváltságait semmivé tevé. Az angol parlament állását I. Károly, sőt az 1640-iki zendülés után II. Károly s II. Jakab alatt mindenki ismeri; s ugyan mit tett az angol nép e viszonyok alatt? Vajon elhagyta-e törvényhozását; vajon azt nyilatkoztatta-e ki, hogy a parlamentet gyöngébbnek tartja, semmint érdekeinek őrzését reá bízhatná, s azért municipalis életének körébe fog visszavonulni, mely Angliában szintén erősen ki vala fejtve, mely szintén nemzeti szabadságának csíráját hordá magában, mint nálunk a megyei szerkezet? Vagy azt gondoljuk, ha az angol nép így cselekszik, ha az előbbi század alatt vagy a mostaninak kezdetén parlamentjének mindenhatósága ellen föllép — mert az nem az egész nemzetet, hanem csak az aristokratiát képviseli, s benne rottenboroughok ülnek — e nemzet mostani állását kivívhatta volna? Az angol nép nem vált el törvényhozóitól, s csak így történhetett, hogy a törvényhozók, érezve a kor szükségeit, önmagukat reformálták; csak így — hogy az egykor gyenge angol parlament, érezve, miként egy egész népre támaszkodhatik, megerősödött; s ez az, mit én hazámnak kivánok, ez az egyedüli út, melyen a nemzet valódi, csak törvényes renden alapuló szabadsághoz juthat.

De hisz ki kételkedik mindezen? — így szólnak talán sokan; — hisz mi erős törvényhozást akarunk, hogy jogainkat a kormány irányában védje; minek ily hosszú bizonyítás? S ha e kérdés csak elméletileg

oda-e, hogy megfosztva mindazon jogoktól, melyeket a középkorban nagyobb kiterjedésben birt, mint más nemzetek, szabadságát csak véres küzdelmek után szerzé vissza, s visszaszerezve azt, egy tizedig sem tudá megtartani? S vajon a történeteknek ennyi szomorú oktatása után, látva, miként sem egyéni törekvések, sem egyesületi szellem, sem kifejlett municipalis élet, sem maga a legáltalánosabb lelkesedés egyes nemzeteket szabadsághoz vezetni nem tudott, ha szemünket azon egy országra fordítjuk, hol a szabadság legidősebb, s hol annak áldásai rég elfeledteték az áldozatokat, melyekbe kivívása került, s látjuk, hogy e nemzet kifejlődése egyedül szabad törvényhozásának köszönhető, köszönhető annak, hogy az angol nép minden nehéz, minden nagyobb fontosságú pillanatokban törvényhozása körül egyesült, s tőle várá tetteinek irányát, — ha mondom, látjuk mindezt, s öntörténeteinkbe visszamenve meggyőződünk, miként e nemzet is azt, hogy mint nemzet fennáll s magát szabadnak nevezheti, sem municipalis szabadságainak, sem annak, hogy mindig egyes tárgyak körül lelkesedni tudott, hanem egyedül törvényhozása létezésének köszönheti, mely nemzeti egységének s szabadságának emlékét s csiráit hordá magában, — ki kétkedhetik, hogy ez az, miben jövőnk reménye fekszik, hogy ez az, mi körül teljes bizalommal egyesülnünk kell.

Előre látom mindazon ellenvetéseket, melyek ez állítás ellen tétetni fognak. Magyarország törvényhozása nem képviseli a nemzetet, hanem csak egyes osztályait; elrendezése nem olyan, hogy reá a nemzet minden érdekét nyugodtan bízhatná, — így szólnak sokan. De midőn mindezen bajokat teljes kiterjedésökben elismerem: titkolhatjuk e magunk előtt, hogy törvényhozásunknak azon legnagyobb baja, miként általa csak egy osztály képviseltetik, még sokkal nagyobb mértékben létezik törvényhatóságainknál is; s hogy törvényhozásunk hiányainak orvoslására a legjobb mód az, ha a nemzet átlátva, miként egész jövője ennek működésétől függ, egész erejét a törvényhozás körében létező hibák kijavítására fordítja. Hogy e mód biztos és minden kétségen kívül czélhoz vezet, példaként áll ismét előttünk Anglia.

Azt gondolja valaki, az angol parlament azon mindenhatósággal volt mindig felruházva, melyben azt most látjuk? Midőn Erzsébet királynő alatt a parlament a királynő kedve ellen fölírt, tüsténti feloszlatás követte e bátor lépést, sőt a királyné egyszer meginteté az alsó házat, hogy ne avatkozzék közállományi dolgokba. Midőn Wentworth, — mert egy beszédében a királynőről azt mondá, hogy nehéz hibákat követett el — az alsóház parancsára a Towerbe záratott, egy hónapi fogság után a királynő egyszerűen tudtára adatá a parlamentnek, hogy különös kegyénél fogva Wentworthnak szabadságát s követi ülését visszaadni méltóztatott (mint azt Humeban bárki olvashatja); és a parlament nyugodtan elfogadá e királyi kegyességet, mely minden parlament kiváltságait semmivé tevé. Az angol parlament állását I. Károly, sőt az 1640-iki zendülés után II. Károly s II. Jakab alatt mindenki ismeri; s ugyan mit tett az angol nép e viszonyok alatt? Vajon elhagyta-e törvényhozását; vajon azt nyilatkoztatta-e ki, hogy a parlamentet gyöngébbnek tartja, semmint érdekeinek őrzését reá bízhatná, s azért municipalis életének körébe fog visszavonulni, mely Angliában szintén erősen ki vala fejtve, mely szintén nemzeti szabadságának csíráját hordá magában, mint nálunk a megyei szerkezet? Vagy azt gondoljuk, ha az angol nép így cselekszik, ha az előbbi század alatt vagy a mostaninak kezdetén parlamentjének mindenhatósága ellen föllép — mert az nem az egész nemzetet, hanem csak az aristokratiát képviseli, s benne rottenboroughok ülnek — e nemzet mostani állását kivívhatta volna? Az angol nép nem vált el törvényhozóitól, s csak így történhetett, hogy a törvényhozók, érezve a kor szükségeit, önmagukat reformálták; csak így — hogy az egykor gyenge angol parlament, érezve, miként egy egész népre támaszkodhatik, megerősödött; s ez az, mit én hazámnak kivánok, ez az egyedüli út, melyen a nemzet valódi, csak törvényes renden alapuló szabadsághoz juthat.

De hisz ki kételkedik mindezen? — így szólnak talán sokan; — hisz mi erős törvényhozást akarunk, hogy jogainkat a kormány irányában védje; minek ily hosszú bizonyítás? S ha e kérdés csak elméletileg

vétetik fel, azoknak, kik így szólnak, talán igazok van. Hisz az országgyűlés nem ad-e sokszor alkalmat, hogy a párt azon főnökeit, kik az alispáni választásnál kimaradtak, követséggel elégítse ki, és nem nyújt-e az utasítás készítésénél a megyei életnek sok élvezetet, melyet egyébként nélkülözne? Ki ne számítaná három évről három évre visszatérő törvényhozásunkat az alkotmány főkellékei közé? De ha ezen elvek gyakorlati alkalmazása kerül szőnyegre, nem látjuk-e, miként azoknak épen ellenkezője követtetik, s honfitársaink nagy része úgy cselekszik, mintha törvényhozásunk lehető elgyengítését tűzte volna feladatául?

Erős törvényhozást akarunk; de lehet e akkor nagyobb képtelenség, mint azon ellensúlyról szólni, melyet megyéinknek a törvényhozás irányában képezni kell, s mely azok által, kik a követi verificatiónak az országgyűlésre való áttételét ellenzék, főokul használtatott? Mintha bizony az összes törvényhozás s egyes törvényhatóság között súly és ellensúlyról szó lehetne; mintha az nem a hon szétdarabolásához vezetné a nemzetet, ha egyes megyének oly jogok tulajdoníttatnak, melyek által országgyűlésünk irányában ellensúlyt képezhet.

Lehet-e nagyobb vakság, mint el nem ismerni, hogy nincs hatalom, mely az összes törvényhozás felett vagy vele coordinálva állna, s miként az országgyűlésnek felső s alsó táblája által kimondott s a felség által szentesített akarata oly valami, minek senki, legyen az egyes, legyen társaság vagy törvényhatóság, ellene nem szegülhet. Hatalmas törvényhozást akarunk s akarjuk azért, hogy jogainkat a kormány irányában védelmezhesse, s hogy e czélt elérhessük, elkerülünk mindent, mi által a törvényhozás hatalma megyéink úgynevezett autonomiáját veszélyeztethetné, mintha a legnagyobb képtelenség nélkül föltehetnők, hogy azon törvényhozás, mely minden egyes megye irányában gyenge, a kormány irányában hatalmas leend, s mindezt csak azért, mert alkotmányunknak állítólag eddig a megyei rendszernél egyéb biztosítéka nem volt, — oly tétel, melynek hamisságáról első pillanatban meggyőződhetik, ki viszonyainkat elfogultság nélkül tekinti.

Alkotmányunk főbiztosítéka nem a megyei rendszerben, hanem a törvényhozásban fekszik, s ki alkotmányos kifejlődésünket nem felületesen tekinti, s figyelmét főkép azon korszakokra fordítja, melyekben alkotmányunk megtámadások ellen megőriztetett, meg fogja vallani, miként ezen eredményt tisztán törvényhozásunknak köszönhetjük. A megyék, mint azt e század folyama alatt is tapasztaltuk, hív őrei alkotmányunknak, s mivel a végrehajtó hatalom nagy része kezökben fekszik, a központi hatalom lépéseinek száz akadályt gördíthetnek elébe, de a sérelem orvoslása csak a törvényhozás által eszközöltetik, s nálunk, mint széles e világon, az alkotmányosság valódi garantiája a törvényhozásnak az adó s hadsereg meghatározására birt jogaiban fekszik. Midőn alkotmányunk e főjogai a kormány által megtámadtattak, nem néhány megye ellentállása 1823ban,- hanem 1825-ben az országgyűlés mentè meg szabadságunkat; s ez annyira világos, hogy említeni is fölöslegesnek tartanám, ha tapasztalásból nem gyanítanám, hogy e tétel valóságáról sokan megfeledkeznek; másképp miként magyarázzuk azoknak eljárását, kik nem akarnak évenkénti országgyűlést; ellenzik a verificatió kérdésének az országgyűlésre való áttételét; ellenzik, hogy törvényhozóink, utasításoktól függetlenül, tisztán meggyőződésöket kövessék s mindezt, mivel a törvényhozás ily rendelkezések által erősödnék ugyan, de a megyék gyengülnének!

IV. FEJEZET.

Mi módon segíthetünk törvényhozásunk jelen hiányain?

A politikában egyes elvek elfogadása nem bir semmi fontossággal, minden az elvek alkalmazásától függ, s ha állításom, miként kifejlődésünk csak a törvényhozás működésétől várható, valónak találtatik, szükség egyszersmind módokról gondoskodni, melyek által törvényhozásunk jelen hiányain segíthessünk. — Törvényhozásunknak legalább részleges rendezése, minden lehető reformnak első föltétele.

Ha azon okokat vizsgáljuk, melyek miatt törvény-

hozásunk, mint a haladás eszköze, eddig várakozásainknak meg nem felelt, két főokot fogunk találni, melyre majdnem minden létező bajok visszavezethetők; az első, hogy a magyar törvényhozás nem képviseli az egész magyar nemzetet, hanem annak csak egyes osztályait, — a második, hogy a magyar törvényhozás nem bir azon függetlenséggel, mely nehéz feladatának kellő betöltésére szükséges.

Nézzük törvényhozásunk ezen hiányait egyenként és lássuk, mik azon eszközök, melyek által rajtok jelen helyzetünkben segíthetünk.

a) Törvényhozásunk nem képviseli a nemzetet, hanem annak csak egyes osztályait.

Országosan elfogadott előitéleteink egyike, hogy a magyar alkotmány vagy épen nem, vagy csak igen csekély mértékben változott, s hogy jelen institutióink mellett nyolczszáz évnek tapasztalása szól. Ez az, mi nézeteinket az országgyűlés elrendezése tárgyában is nem kevéssé zavarja. Valamint ha gótépületnél az ívek ékességei s azon finom szobrászi munka, mely azt egykor diszesité, fenmaradt, s csak az épület alapja s főtámaszai ingadoztak meg, az avatatlannak szeme csalódhatik, de a művész látja, hogy az oly épnek látszó egész dőlni fog, mivel fennállását többé semmi nem biztosítja: — úgy van ez alkotmányunkkal is. Megtartottuk külső formáit; az alap elveszett. Őseink szép hagyományainak fönnállása még csak azon összetartástól függ, melyet minden régi épületnél látunk, de mely, ha valóságos támaszok által nem segíttetik, az idő viharai ellen biztosságot nem nyújt. — Nemességünk látszólag fentartá jogait s kiváltságait; de mióta fölmentetett azon kötelességektől, melyek befolyásának alapjául szolgáltak, s a hon védelmét másoknak engedé át, létének alapját vesztette el; így van ez törvényhozásunkkal is.

Törvényhozásunk jelenleg csak a nép kiváltságos osztályait képviseli; de csalódik, ki azért azt hiszi, hogy ez mindig így vala, s hogy azon századokban, melyekre büszkeséggel tekintünk vissza, a törvényhozás kizárólag ugyanazon privilegiált osztályok kezében volt.

Azon alkotmány, hol, mint nálunk, a középkorban minden nemes, azaz minden valóságos birtokos és minden sz. kir. város törvényhozási befolyással birt, hol, mikor valóságos befolyást s politikai képességet ez osztályokon kívül hasztalan keresnénk, ezen osztályok képviselve valának, nem hasonlíttathatik össze a jelennel, mely szerint, miután nem-nemes polgártársaink mind műveltségre, mind vagyonra, mind politikai képességre nézve tetemesen emelkedtek, mégis minden valódi befolyás csak a nemes osztályok küldötteire szoríttatik; s ki hazánk történeti kifejlődését figyelemmel követi, meg fogja vallani, hogy a jelen s azon mult között, melyre oly szivesen hivatkozunk, törvényhozási tekintetben nem kisebb különbség van, mint egy, a nép minden politikai életre képes osztályait képviselő, s egy tisztán privilegiált osztályok érdekében működő törvényhozás között.

Ez nem maradhat tovább így. — Mint Livius mondja: »Ubi pars virium, ibi et imperii pars est,« s a ki Magyarország emelkedését kivánja, kinek a haza jövője szivén fekszik, ki egyszersmind a szabadságot inkább szereti, hogysem e hon kifejlődésére más, mint törvényes eszközöket akarna elfogadni, át fogja látni, hogy oly törvényhozás, melynek tagjai csak kizárólag egy osztályt képviselnek, s utasításokkal lekötve, a magyar nemesség nemcsak érdekei, de előitéleteinek védelmére is kötelezvék, Magyarországot a haladás pályáján czélhoz nem vezetheti, — s hogy bármennyi nemeslelkűség legyen is a magyar nemességben, bármennyi belátás, szilárd akarat s kitűrés küldötteiben, haladnunk nem lehet, míg törvényhozásunk egy más elemet nem vesz föl magába, mely abból eddig kizáratott, vagy legalább határozataira semmi befolyással nem bir. Nehéz föltenni, hogy azon esetekben, midőn a nemesség érdeke a haza érdekével ellentétben áll, a magyar nemesség többsége önhasznát a közjónak mindig fel fogja áldozni; s ha az egész história ellenében fölteszszük is, hogy ily eset lehet, a nemesség érdekei fel fognak ugyan áldoztatni, de a nélkül, hogy elősegíttetnének egyéb osztályok érdekei, melyek törvényhozásunk által nem képviseltetvén, általa kellőleg nem is ismertetnek.

Törvényhozásunk e legnagyobb hiánya, ha nem is egészen, legalább egy részben orvosolva lenne a városi kérdés czélszerű elintézése által.

Kétségtelen, hogy a városoknak adandó szavazat csak egy lépés a tökéletes képviseleti rendszer felé, s teljesen meg vagyok győződve, hogy a nemzet nem állapodik meg ez intézkedésnél s a szabadságot idővel a városok szűk korlátain túl is ki fogja terjeszteni. De itt nem annyira az a kérdés: mi végczélunk, hanem inkább, hogy mit kiván a jelen pillanat s e tekintetben törvényhozásunk hiányait a jelen körülmények közt, nézetem szerint, a polgári elemnek adandó törvényhozási befolyás is sok részben pótolná.

Vannak, s pedig számosan, kik e részben máskép vélekednek, s főkép miután utolsó törvényhozásunkban a városi kérdés számtalan félreértés következtében megbukott, sokan vagy az általános népképviselet eszméje, vagy más egyes indítványok elfogadásától várják törvényhozásunk természetelleni helyzetének megszüntetését.

Mi az elsőt illeti, megmutattam, hogy ha megyerendszerünk jelen alakjában marad, az általános népképviselet indítványa az utópiák közé tartozik. Megyéink czélszerűbb elrendezése csak országgyűlésünk jobb rendezésének s főkép annak lehet eredménye, ha törvényhozásunknál a megyéken kívül másoknak is befolyás nyujtatik; s így azok, kik a jelen pillanatban népképviseletről szólnak, örök circulus vitiosusban forognak. Indítványuk keresztülvitelére mindenek előtt szükséges volna, hogy megyei szerkezetünk változtassék meg s a megyei szerkezet nem változtathatik meg, mielőtt indítványuk elfogadtatott; — ez úton nem fogunk messze haladni.

Vannak, kik nem-nemes osztályainknak a megyékre s ez úton a törvényhozásra az által akarnak befolyást szerezni, hogy minden nem-nemes község egy vagy két képviselő által a megyei gyűlésben részt vegyen. Hogy e befolyás megyéink nagyobb részében tisztán illusoriussá válnék, — hogy oly rendszer, mely szerint 20,000 emberből álló községeknek annyi szavazat adatnék, mint egy vagy két birtoktalan nemesnek, népképviselet nevét nem

érdemli, sokkal világosabb, semmint hosszas bizonyítást igényelne. Hogy pedig bizonyos osztályok névszerinti képviselése bajainkon nem segíthet, eléggé bizonyítja városi követeink állása a törvényhozásban. A községi követek állása a megyegyűlésen egészen ehhez lenne hasonló.

Hátra van azon indítvány, mely szerint a nemesség kizáró befolyásának ellensúlyául a tisztesb osztálynak (honoratiorok) s minden szabad birtokú nem-nemesnek megyei gyűléseinken egyenes befolyás engedése javaltatik. Ha ez történt, a megyék követei nem nevezhetők többé tisztán a nemesség küldötteinek; s miután mindazon osztályoknak, melyek most a városi követek által képviseltetnek, törvényhozási befolyás adatott, a városok külön képviseletére szükség többé nincs.

Ha föladatunk csak az volna, hogy bizonyos osztályoknak azon csalódás szereztessék, hogy politikai jogokkal élnek, — ez kétségkívül a választási jog ily kiterjesztése által elérethetnék; ha azonban, mint én hiszem, czélunk nem annyira az, hogy bizonyos személyek, mint az, hogy bizonyos érdekek legyenek képviselve törvényhozásunknál: nem látom által, mit nyernénk hasonló intézkedésekkel. Ki, a választási joggal felruházott nemesség számát tekintve, figyelembe veszi, mi kevés nemtelennek adatnék ily úton szavazati jog az egyes megyékben, nem fogja tagadni, mikép a követeket választó megyékben a kereskedési és műipari, szóval minden nem-nemesi érdekek alig lennének inkább képviselve, mint vannak a jelen pillanatban. E czélt csak úgy közelíthetjük meg, ha a törvényhozásba adunk befolyást a polgári elemnek. Városainkban azon osztályok, melyeknek érdekeit képviseltetni óhajtjuk, többségben vannak és azért föltehetjük, hogy a városi követek kitünőleg nem-nemes osztályaink érdekeit képviselendik s nagy részben ezen osztályokból fognak választatni.

Hogy királyi városainknak minél előbb törvényhozási szavazat szereztessék: ez tehát az első legszükségesebb lépés, melyet országgyűlési szerkezetünk hiányainak pótlására tehetünk. Nem tagadhatni azonban, hogy ezen kérdés feloldása is nem csekély nehézségekkel van összekötve, melyeknek egy része ugyan tiszta képzelődésen

alapszik, másika mindazáltal viszonyaink között a városi kérdéssel válhatlan kapcsolatban áll.

Az elsők közé tartoznak azon rögeszmék, melyeket a városi kérdés iránt mind a kormánypártnál, mind az ellenzéknél találunk.

A kormánypárt, s vele conservativeink egész serege, a városokban a túlzásig demokratikus, sőt forradalmi elemet lát, mely előbb-utóbb minden rendnek felbomlását idézendi elő. Nem volt-e minden forradalomnak gyúlpontja mindig a városokban — így szólnak, — a franczia tiers-état, mely egy tizennégyszázados trónt felforgatott, nem állt-e polgárokból? S ki áll jót, hogy szabad királyi városaink, ha nekik törvényhozási befolyást engedünk, hasonló szörnyűségeket nem fognak elkövetni? stb. Vannak emberek, kik a historiából épen csak annyit tanultak, hogy vele azon kevés józan fogalmat, melyet máskép fejeikben találnánk, felzavarhassák. Kik városaink törvényhozási befolyásától ily következéseket várnak, ezek közé tartoznak. Ki részint mezei gazdasággal foglalkozó városainkban csak azért, mivel városoknak neveztetnek, Páris, Lyon, vagy akármely franczia város másait keresi, a politikai műveltségnek épen azon fokán áll, mint ki nemességünket csak azért, mivel az nemességnek neveztetik, aristokratiának hiszi. Csodálatos, mennyire ragaszkodnak politikában sokan a puszta nevekhez! A demokratia veszélyeiről szólunk, melyektől alkotmányunk eddig ment vala, s melyekkel csak ha a polgári osztálynak törvényhozási befolyás adatnék, fenyegettetünk, s eszünkbe sem jut, miként alkotmányunk minden befolyást oly emberek kezébe ad, kiknek többségét, ha nemesleveleik nem volnának, proletariusoknak neveznők; én legalább köztök s a külföld proletariusai között más különbséget nem ismerek, mint azt, hogy e nemeseink, ha szegénységre jutottak is, munkát nem szoktak kívánni. Nemességünk conservativ-elem. A mennyiben oly haladási kérdésekről szólunk, melyeknek eldöntése által a nemesség kiváltságai szenvednének, én teljesen osztom e nézetet; de ha figyelmünket azon kérdésekre fordítjuk, melyek kiváltságos állásával összeütközésben nincsenek, a tapasztalás épen ellenkezőt bizonyít. Csak adómentességéről

s egyéb szabadalmairól ne szóljunk, s látni fogjuk, hogy a párisi nép 1793-ban elvkérdésekre nézve nem volt radicalisabb, mint sok helyen nemességünk; s ki e részben nálunk a városok törvényhozási befolyásától fél, az valóban nem tudja, mit cselekszik; mert épen azon egyetlen óvszert taszítja el magától, mely birtoktalan kortes-tömegeink befolyásának veszélyeitől hazánkat megőrizhetné.

Hasonlóan alaptalan azon előítélet, melyet a királyi városok törvényhozási befolyása ellen az ellenzék között találunk. — Az állás, melyet királyi városaink alkotmányunkban elfoglalnak, több, mint igazságtalan, ez lealázó. Nem tettünk semmit, mi által a polgári osztályban nemzetiségünk iránt érdeket gerjesztheténk; a városi követek puszta nézőkül tekinttettek törvényhozásunknál, s még e jelenlétök is csak arra használtatott, hogy a különbséget, mely köztük s a legkisebb vármegye követe között létezik, velök inkább éreztessük; s mivel városaink jelen helyzetökben a magyar alkotmány iránt kevés rokonszenvet mutatnak, mert a nemesi osztálytól visszataszítva, a kormányhoz ragaszkodnak, azaz, az egyetlen hatalomhoz, melynél eddig még némi pártolást találtak, — azt következtetjük, hogy városaink, természetök szerint, nem képesek a szabadság felfogására, — hogy egy nemzet- s alkotmányellenes elemet képeznek, melynek szabadságunk veszélyeztetése nélkül törvényhozási befolyást nem adhatunk. — Ily okoskodások ellenében nem mondhatnák-e nekünk a városok, mit egykor Sieyès a franczia törvényhozásnak mondott: »Szabadok akartok lenni, s nem tudtok lenni igazságosak.« Ki azon állást, melybe városaink alkotmányunk s nemzetiségünk irányában jőnek, ha alkotmányunk részeseivé tétettek, azoknak eddigi viselete szerint itéli meg, nem cselekszik józanabban, mintha abból, mivel valaki másnak reá nem bízott jószágát féltékenyen nem őrzi, azt következtetné, hogy hasonló közönyösséggel fog viseltetni saját birtoka iránt is; ki pedig azt állítaná, hogy a polgári rend általán véve az alkotmányossághoz nem ragaszkodik, nehezebb vádat emelne az alkotmányosság ellen, mint a világ minden politikai irói, kik valaha az absolutismus mellett szót emeltek. Ha az

alkotmányosság oly valami, minek fentartása a nemzet aránylag legmüveltebb osztályát nem érdekli; ha azok, kik iparral s kereskedéssel foglalkoznak, kiknek a haza kifejlődése személyes érdekökben fekszik, az alkotmányt e kifejlődésre károsnak tartják, valóban megszünt a legnagyobb ok, mely az alkotmányos élet mellett szól, s nem soká fogja magát fentarthatni azon alkotmány, melyhez híven csak a nemesség ragaszkodik.

Hogy a királyi városok követeinek törvényhozási befolyása által egész politikai életünkben s így a pártok egymás közötti állásában is tetemes változások történendenek, ez tagadhatatlan; valószinü, hogy az ellenzék, ha befolyását fenn akarja tartani, egészen más eljárást lesz kénytelen követni, s hogy például az ország anyagi kifejlődését elősegitő kérdések elmellőzése lehetetlenné válik, mihelyt a polgári elemnek befolyás adatott; a ki azonban a városi követekben a kormány vak eszközeitől fél, szintoly agyrémmel bajlódik, mint ki bennök csak az ellenzék frigyeseit látja, s biztosak lehetünk, hogy a tapasztalás meg fogja czáfolni mindkettőnek aggodalmait. A városi követek a dolog természete szerint sem a kormány, sem az ellenzék állandó frigyesei nem lesznek, hanem lesznek nagyobb részben legalább hív képviselői a polgári rend érdekeinek, melyek nagy részint a hon közös érdekeivel azonositvák.

Az egyedüli valóságos nehézség, melyet a városi kérdés megoldásánál találunk, azon összeköttetésben fekszik, melybe, miként megyéinknél, úgy a városokban is, a közigazgatási s törvényhozási dolgok hozattak. Képviselői táblánk egy osztály által választatva, azon érdekeknek, melyekről a törvényhozásnak gondoskodnia kell, csak egy igen csekély részét képviseli, s ép e hiány az, mi a kir. városok törvényhozási befolyását igényli. De, kérdem, ha némelyeknek czélzata szerint, a nélkül, hogy a városok belszerkezetében változások történnének, a városi szavazatoknak alsó táblánkon befolyást engedünk, mit nyertünk? Azon negyvenhét városi tanács, s önmagát kiegészitő választott polgárságnak követe fogja-e képviselni e polgári rendet s annak kereskedési s müipari érdekeit? Azon törvénytudó férfiak, kik most közönségesen a városok által mint követek ország-

gyűléseinkre küldetnek, anyagi érdekeket illető tárgyakban több felvilágosítást fognak-e adhatni, ha negyven vagy ötven városi polgár által, mint ha egy pár ezer nemes által küldetnek? Szóval: a városi követek, ha választásukban a polgári rend, mint eddig, részt nem vesz, fognak-e csak azért, mivel szavazataik számíttatnak, a polgári rend képviselőinek tekintethetni? — Utolsó országgyűlésünk érezve ezt, a városi követeknek adandó szavazatot a városok belszerkezetének ujjárendezésétől föltételezé, s épen e kérdések összekapcsolásából támadtak mindazon nehézségek, melyeken ez ügy végre hajótörést szenvedett.

Ha meggondoljuk azon különbségeket, melyek egyes városaink között nemcsak népességre nézve, hanem minden más tekintetben is léteznek; — ha meggondoljuk, hogy azoknak belszerkezete nagy részint szokásokon alapul s egészen különböző helyzetöknél fogva soha tökéletes egyenlőséggel el nem is rendeztethetik, miután például Debreczennek, egy kis bányavárosnak, s ismét Pestnek különböző belszerkezet szükséges; ha végre meggondoljuk, hogy egyes városokban a polgári czím egyszersmind bizonyos birtokjogokkal összekötött, melyeket azokra, kik velök eddig nem éltek, igazságosan kiterjeszteni nem lehet: nem is bámulhatjuk, hogy követi táblánk s talán a kormány jóakarata mellett is a városi kérdés utolsó országgyűlésünknél feloldhatatlannak találtatott, sőt félnünk kell, hogy ha a városok belrendezése a városok törvényhozási befolyásával ezentúl is kapcsolatban tárgyaltatnék, e kérdés a jövő törvényhozásban is legyőzhetlen akadályokra fogna találni.

E lényeges nehézség csak úgy kerültethetik el, ha — mint azt Csengery Antal barátom a *Pesti Hirlap*ban indítványozá — a városok törvényhozási képviselete a belrendezés kérdésétől elválasztatik. Nem csak azért javalható ez, mivel ily módon a városok törvényhozási befolyásának legfőbb akadályai elháríttatnak, hanem azért is, mert ha az országgyűlési szavazat s a belrendezés kérdései elválasztatnak, minden valószinűség szerint e két kérdés mindenike czélszerűbben fog eldöntetni.

A követek választása nem bízathatik kis számú polgárokra, máskép a városi követ, mint most, úgy a rendezés után is csak egy városi aristokratiának leend képviselője; a közigazgatás vezetésére ellenben nagy számú gyülekezetek nem alkalmasak, s így, hacsak vagy a városok beligazgatását, mint a megyéknél történt, feláldozni, vagy a polgárok nagyobb számát minden befolyástól megfosztani nem akarjuk, szükség, hogy a rendezésnek ezen két ága egészen különböző elvek szerint történjék. S említsem-e a két ellenkező irányt, mely a közigazgatás rendezésében küzd egymással? Nem láttuk-e, hogy a felsőház, s — mert minden hatalomról föl kell tenni, hogy erejét növelni, terjeszteni kivánja, — maga a kormány mindent elkövet, hogy a városok közigazgatását, mely most tőle függ, továbbá is saját kezeiben tartsa központosítva? S e központosításnak, mely nem nyujtja a felelősség alkotmányos garantiáját, lesz-e majd erő ellenállani azokban, kik alkotmányos centralisatiót, parlamenti kormányt nem akarnak, s a városi ügyben is nem annyira a törvényhozás erősítésének kérdését tekintik, mint inkább a tartományi rendek ellenállási erejét törekszenek átültetni a városok községi életébe? Én e csatában, hol ily ellenkező elemek állanak szemközt, nem vállalnám magamra a felelősséget a kimenetelre nézve.

A közigazgatás rendezése, alkotmányos garantiáink jelen helyzetében, midőn a szabadság biztosítékát épen abban keressük, mi miatt jó igazgatás alig képzelhető, sokkal több nehézséggel van összekötve, hogysem tanácsos lenne tőle függeszteni fel a főczélt: a törvényhozás erősitését, míg ellenben a közigazgatás ügye is sokkal nagyobb fontosságú, hogysem a mondott főczél eszközeül óhajtanám használni. Az administratio rendezése egészen külön, egészen saját czél, melyet a rend érdekében annál czélszerűbben lehetend elintézni, a mily arányban erősödik a törvényhozás. Miért ne választanók tehát el a városi rendezés azon részét, mely az országgyűlési követek mikénti választását illeti, annak többi s jelesen a közigazgatást tárgyazó pontjaitól, holott mindenki át fogja látni, hogy

ez által az úgynevezett városi kérdés legnagyobb nehézségei elháríttatnak?

Fontos a városoknak adandó országgyűlési szavazatra nézve csak az, hogy a követek választása rendeztessék el czélszerűen, s e kérdés sokkal könnyebben intéztethetik el különválva, mint ha a városok egész belrendezésének kérdésével kapcsolatba hozatik. Ha ezt teszszük, törvényhozásunk főhiánya, mely abban áll, hogy benne a nemzetnek csak egy osztálya képviseltetik, — teljes meggyőződésem szerint nehézség nélkül orvosoltathatik; s ne féljünk, a népképviselet, melyről most csak ábrándozunk, nem fog elmaradni, mihelyt a nemesség politikai egyedárúságát megszüntethettük.

A második ok, mely miatt törvényhozásunk feladatának meg nem felelhet, mint mondám, abban kereshető, mert:

b) törvényhozásunk nem bir elég függetlenséggel.

Ki országgyűlésünk állását más alkotmányos országok törvényhozásaival összehasonlítja, nem fogja tagadni ezen állításom helyességét. Nemcsak, hogy semmi befolyással nem bir törvényhozásunk a legfontosabb tárgyak elhatározására; nemcsak, hogy törvényeinek mikénti végrehajtása iránt senkit feleletre nem vonhat, s így feladatának tökéletesen soha meg nem felelhet: de mi több, szüntelen függőben tartatik az egyes törvényhatóságok által is. A követek verificatiójának kérdése törvényhozásunk tanácskozásainak köréhez nem tartozik, országgyűlésünk határozatai utasítási rendszerünk mellett nem a követek, hanem az őket küldő törvényhatóságok meggyőződésétől függenek; miként várhassuk ily módon rendezett törvényhozástól az ország dolgainak czélszerű vezetését?

A megyéknek adott követverificatiói és utasításadási jog, mint nálunk minden visszaélés, úgynevezett municipális szerkezetünk fentartásának szükségével védelmeztetik. — Ne engedjétek veszni és elfajulni a helyhatósági életet; azonban hová lesz annak épsége, ha a követverificatiói s utasításadási jogot támadjuk meg? Hiszen e kettő legfontosabb az egészben, e kettő teszi úgyszólván csúcsát az egész szerkezeti pyramisnak, e kettő a dolgok lelke s bibéje. — Így szólalt fel a

megyék ezen jogai mellett a *Budapesti Hiradó*, melynek állításait szóról-szóra azért idézem, mert hisz nézeteim ellenei e lapot kitünő ügyességgel vezetettnek hirdetik. Kik törvényhozásunk ezen abnormitásait ily okokkal védelmezik, engedjék meg, hogy mindenekelőtt figyelmessé tegyem őket, miként megyei rendszerünk főtulajdona, az, mi által e rendszer alkotmányunk biztosítékává válik, nem a megyéknek adott verificatió vagy utasításadási jogban keresendő. Bizonyságul csak a híres 1823-iki esetekre hivatkozom. — Soha, azt hiszik sokan, megyei szerkezetünk egész hasznát, soha azt, mennyi biztosságot nyujt ez alkotmányunknak, annyira nem éreztük. Én ezen szomorú esetekre nézve máskép vélekedem, mint talán mások, s a helyett, hogy törvényhatóságaink akkor kifejtett szilárdságát bámulnám, inkább elszomorodom az akkor tett tapasztaláson, miként a törvénysértés ellenében megyéink között oly kevés találtatott, mely kötelességének eleget tett volna. De mellőzve ezeket, kérdem: ugyan az utasítási vagy követverificatiói jog volt-e az, mi által e megyék 1825-ben a törvénytelenségek további folytatását akadályoztatták? Vajon az, hogy miután tizenegy évig országgyűlés nem tartatott, s így a megyék sem utasításadási, sem verificatiói jogukkal nem éltek, még is erősek voltak a törvénytelenségnek ellentállni: nem bizonyítja-e világosabban, mint bármi más, hogy e két jognak a megyék általi gyakorlata arra, hogy törvényhatósági rendszerünk az alkotmány biztosítékává váljék, korántsem bir annyi fontossággal, mint azt némelyek hirdetik.

De ha e tapasztalástól elvonatkozva megengednők is, hogy a megyék követigazolási s utasítási joga tőlök elvétetvén, megyei szerkezetünk gyengülne: nem felejthetjük el soha, miként azon feladásunkon kívül, hogy helyhatósági életünket veszni ne engedjük, a megyerendszer legbuzgóbb pártolójának is még egy más feladása van, mely abban áll, hogy ne engedjük elveszni törvényhozásunkat, vagy más szavakkal, hogy ne szorítsuk azt oly korlátok közé, melyek között üdvös működése lehetetlen. Ha megengedjük is, hogy a megyéknek adott követutasítási jog szónokokat képez; — ha nem tagadjuk, mikép a hazának szónokokra

nagy szüksége van — ámbár talán nem ártana, ha közdolgainkban a szép szavaknak s szónoki fordulatoknak kevesebb hitelt adnánk: azt talán csak mindenki meg fogja engedni, hogy hazánknak híres rhetorokon kívül még másra is van szüksége, s hogy ezek közé jelesen jó törvények, s annálfogva egy oly törvényhozó test is tartozik, mely ily törvények alkotására képes. Ha tehát a verificatió s utasítások kérdéseiről akarunk szólni, nem elég csak arra figyelmezni, mennyire vesztene szerkezetünk jelen érdekéből, ha teendőinek e két része a törvényhozásra bízatnék, hanem szükség kiterjeszkedni azon szempontra is, mennyiben felelhet meg feladatának a törvényhozás, ha a verificatió s utasítás joga a megyénél hagyatnék? S e részben a megyék ezen jogainak káros hatását, nem tudom, fogja-e valaki tagadhatni.

Nézzük először a

verificatió kérdését.

A követi igazolás mindenütt a követi táblákat illeti. A követigazolás tehát oly kérdés, mely iránt az egész világ minden alkotmányos népe ellenkező véleményben van velünk. Ennélfogva, ha férfiakhoz illő meggondolás által vezéreltetünk legfontosabb érdekeink elhatározásában, csak fontos okok birhatnak bennünket ily esetekben a minden közönségestől eltérő eljárás fentartására. Ha tudjuk, miként valamely intézkedés a világ egyetlen művelt nemzeténél sincs vagy épen ellenkező módon van gyakorlatban, annak czélirányossága iránt okunk van legalább is kétkedőkké lenni. S ugyan mik tehát azon okok, melyek a verificatiónak mostani alakjában fentartása mellett felhozatnak?

Azon egy okon kívül, miszerint a verificatió jelen megyei rendszerünk lényegéhez tartozik, még kettő hozatik fel.

Először: hogy nálunk, hol a választási formákra nézve semmi intézkedés sem létezik a törvényben, a verificatiót a követek táblájára bízni annyit tenne, mint a törvényhozásnak a legnagyobb önkény gyakorlására adni módot és alkalmat.

Másodszor: hogy a verificatió kérdésének az országgyűlésre való áttétele által a pártok küzdelme, mely

eddig a megyei téren forgott, áttétetik az országgyűlési mezőre, s a küldők választási joguktól fosztatnak meg; mert hisz miként választhatnának szabadon, ha tudják, miként csak az országgyűlés ínye szerint választott követ remélhet igazoltatást.

Nem akarom olvasóimat ez okok hosszabb czáfolgatása által sérteni, erősen hivén, hogy nincs közöttök egy is, ki ezen okoskodásokat nem czáfolta volna meg oly hamar, mint azokat végig olvasá. Csak néhány kérdést legyen szabad e részben elleneinkhez intézni. Ugyanis:

Ha választásainkra nézve semmi intézkedés sincsen a törvényben, miként történhetik, hogy bizonyos urak, valahányszor az úgynevezett honoratioroknak a megyék által adandó szavazatjoga kerül szőnyegre, — a honoratiorok szavazatjoga, mondom, kik, mint lucus a non lucendo, talán csak azért neveztetnek így, mivel tőlök a polgári honor megtagadtaték, — mindig az állíttatik, hogy törvényes választási rendszerünk csak törvény által változtathatik meg?

Kérdem továbbá, ha csakugyan sem világos törvény, sem törvényes szokás, mely szerint törvényhozásunk a verificatió kérdésénél eljárhatna, nem létezik, mily adatokból fog kiindulni a megye, midőn valamely választás törvényessége fölött tanácskozik?

Kérdem, vajon nem képzelhető-e, sőt nem többször fordult-e elő eset, hogy egyes megyék tökéletes anarchiába sülyedve, a megyének neve, s törvényességének jelei egyes pártok által bitoroltattak; vajon nem emlékszünk oly pillanatokra, hol pezsgő helyhatósági rendszerünk annyira pezsgett, hogy a fütykösök majoritása a szavazók majoritását tökéletesen elnyomta; s mi történjék ily esetben a verificatióval?

Kérdem végre minden alázatossággal: tekintetbe vevén minden egyes országgyűlési követ nagyszerű hivatását, tekintetbe vevén azon befolyást, melyet, mint a törvényeket alkotó többség egyik tagja az egész nemzet jövőjére gyakorol: nem fekszik-e a törvényhozásnak némi érdekében, hogy e jog ne olyanok által bitoroltassék, kik a megye pecsétjével kiadott megbízó levelekkel, s meglehet egypár száz bunkónak segedelmével jelentek meg, de azért a megye többsége (azaz, most a

megyei nemesség többsége) választottjainak nem tekinthetők?

Fordítsuk figyelmünket most a megyék utasításadási jogára; — ismét törvényhozásunk szempontjából tekintve a kérdést, nemcsak mivel azon káros befolyásról, melyet az utasításadási jog megyéinkre gyakorol, már szóltunk, de mert nevetségesnek is tartjuk, ha oly kérdéseknél, melyek különböző viszonyokra legalább is egyenlő hatást gyakorolnak, épen a fontosabbról feledkezünk meg. Ki az országgyűlési utasításokról beszélve, csak arról szól, mily károsan hathatna azoknak megszüntetése megyéinkre, — körülbelől szintoly józanon cselekszik, mint az, ki egy égő ház előtt, a vizipuskákat közelítni látván, a fölött tanakodnék, mennyire ronthatja a szobába lövött víz a bútorokat.

Utasítási rendszerünk.

Azon urak, kik magokat oly szivesen practikus országférfiaknak nevezgetik, az utasítások kérdésénél kissé ellenkezésbe jőnek önmagokkal, midőn egyrészről utolsó országgyűlésünkkeli elégedetlenségöket jelentik ki s nem győzik emlegetni, miként az országgyűlés, mely alatt az ellenzék folyvást többségben volt, csak tizenhárom törvényt alkothatott; s más felől mégis pártolásaik alá veszik azon institutiót, mely az országgyűlés eredménytelenségének főoka volt. Hisz miután az utasításoknak a törvényhozásra való befolyásáról hazánkon kívül más tapasztalásra nem hivatkozhatunk, úgy látszik, hogy practikus férfiaktól a következetesség azt kivánná, hogy vagy törvényhozásunk eredményeivel elégedjenek meg, vagy ismerjék el utasítási rendszerünk kártékony hatásait, hacsak bebizonyítani nem tudják, miként utolsó törvényhozásunk eredménytelensége annak tulajdonítható, mert az utasítások a követek által meg nem tartattak. Ezt bebizonyítani lehetetlen, sőt minden országgyűlésünk tapasztalása azt mutatja, miként épen azon tárgyak nem végeztetnek be, melyekre legtöbb előkészület történik, s melyekre e szerint legtöbb utasítás adatott; minden üdvös eredmény pedig majdnem kizárólag az országgyűlések utolsó napjainak köszönhető, mikor senki magát

utasítása által szorosan lekötelezve nem érzi. Ki mindezeket fontolóra veszi, meg fogja vallani, hogy eddigi tapasztalásunk az utasítási rendszer mellett csakugyan nem szól.

De tekintsük e kérdést most tisztán elméleti szempontból, s nézzük elvontan mindazon tapasztalásoktól, melyeket e részben egy idő óta tevénk, mily következéseket kell a törvényhozásra nézve szükségkép s észszerüleg várnunk, ha az utasításadási jog oly testületekre bízatik, melyek, mint megyei gyűléseink, bizonytalan számú s képességű egyénekből állanak.

A képviseleti rendszernek üdvös eredményei nem tisztán abban fekszenek, miszerint nagy kiterjedésű köztársaságok számos polgárai csak ezen rendszer mellett gyakorolhatnak egyenlő politikai jogokat; a képviseleti rendszernek nem kisebb érdeme, hogy ámbár igen számosan egészen egyenlő politikai jogokkal élnek, a legfőbb, vagyis a törvényhozási jogok gyakorlata mégis közönségesen olyanokra bízatik, kik arra több képességgel birnak. — Azon testület, mely alkotmányos országban törvényhozási jogokkal ruháztatik fel, a választók nagy többségénél több képességgel s minden esetre sokkal nagyobb készültséggel szokott birni, s innen van, hogy az irány, melyben az ily országok törvényhozásai haladnak, a választások által határoztatik meg; de az egyes törvényes rendelkezések olyanok által tétetnek, kik arra legképesebbek. — Utasítási rendszerünk mellett a képviseleti rendszernek ezen tulajdona elenyészik, világos levén, mikép utasításaink által a valóságos törvényhozó nem az, ki országgyűlésre küldetett, hanem azon tömeg, mely küldöttjének minden lépését elébe szabja; minek ismét világos következménye, hogy törvényhozásunk munkálkodásiban mindazon hibákat fel kell találnunk, melyek ott, hol a törvényhozás tömegekre bízatott, mindenkor előfordultak: a legnagyobb ingadozás, legnagyobb következetlenség, kedvelése mindennemű túlzásnak, elvek körüli vitatkozások s elhanyagolása azon intézkedéseknek, melyek szükségesek valamely elv hasznos alkalmaztathatására.

Hogy valaki utasítási rendszerünket czélirányosnak mondhassa, mindenek előtt szükséges volna bebizonyítni,

miként azon gyülekezetek, melyek az utasításadással megbizatnak, úgy szerkezettek, hogy a törvényalkotási jogot reájok lehet bízni. Egy részről azt mondani, hogy megyei gyűléseink jó törvények alkotására már elrendezésöknél fogva nem képesek, s kivánni, hogy mégis ők jelöljék ki az utat, melyen országgyűlési követök járni tartozik, valódi képtelenség.

Minden törvény, melyet országgyűlésünk hoz, vagy olyan, mely az egész országot, vagy olyan, mely különösen s közelebbről egyes törvényhatóságokat érdekel. — Az elsők azért bizattak a törvényhozásra, mert az egész országot érdeklő tárgyakat szükségkép azon testületre kelle bízni, melyben minden érdek képviselve van, s mely nemcsak az ország egy, hanem annak minden részét legtökéletesebben ismeri; az utóbbiakkal a törvényhozás azért foglalkozik, mert először, noha egyes tárgy különösen egy törvényhatóságot érdekelhet, mégis, ha az csak ennek elhatározására bizatnék, félni lehetne, hogy elrendezésében az összes nemzet érdeke tekintetbe nem vétetnék; másodszor, mert főkép ily tárgyak körül szoktak támadni a megyékben pártküzdelmek, melyek azoknak czélszerű elhatározását lehetlenné teszik. Hol a törvényhozást utasítások kötik, megszünnek mindazon okok, melyek miatt e két nemű kérdések eldöntése reá bizatik; mert ugyan mi marad, mi által az országgyűlés ily viszonyok között az egyes megyénél magasabban áll? Az ország minden viszonyai érdekeinek ismerete? Igen, a törvényhozás ismerni fogja a létező viszonyokat, az egyes követek valószinűleg a tanácskozás alatt fel fogják hozni mindazt, mi egy czélszerű határozat anyagául szolgálhatna; de mit használ ez? — A követ szabad akaratát honn hagyá küldőinél, s a tudomány, melyet magának a tárgyról szerzett, legfölebb arra szolgál, hogy midőn utasítása szerint megyéje szavazatát kimondja, felsóhajtva érezze önmaga annak helytelenségét. S ha a törvényhozók a hazában uralkodó pártok szenvedélyein túlemelkednének is, a hazára ebből üdv nem háramolhatik, ha mindenik a saját törvényhatóságában uralkodó pártok egyoldalú nézeteit magával hozza utasításában. Azon nagy változást, mely alkotmányunkon akkor történt, midőn a

nemesség, a helyett, hogy Rákos mezején személyesen gyűl egybe, először követeket külde, én eddig mindig a legczélirányosabb lépésnek tartám, melyet eldődeink az alkotmányosság ösvényén tettek. Ha utasítási rendszerünkhöz ragaszkodunk, csalódtam. Azon rendszer, mely mellett az összes nemesség a törvényhozásban szintoly részt vesz, mint akkor, csak azon különbséggel, hogy egy hely helyett ötvenkettőn tanácskozik, az előbbinél nem czélirányosabb, sőt ha e rendszerhez ragaszkodunk, a Rákosra visszamenni reánk nézve valóságos haladásnak volna nevezhető. Ha valamennyi nemesek egy helyen összegyűlünk, capacitatió egyes esetekben talán mégis sikerülne.

Igen, de ha ez így lenne is — szólnak az utasítások barátai — lehet-e a nemességet megfosztani azon jogától, melyet a törvényhozásra utasításai által gyakorolt? Le kell-e mondani azon biztosítékról, melyet követeink irányában az utasítás nyújt? Úgy de ha azon módot tekintjük, mi szerint utasításaink készíttetnek, látjuk, miként az összes nemességnek az utasításokra való befolyása, ritka eseteket kivéve, csak puszta jogra szállíttatott le, s a nemesség legfőbb, azaz választási jogának kijátszásához vezet. Ha valamely megyének összes nemessége, teszem kétezer személy, valakit követének választott, választott pedig épen, mert elveit ismerve, választása által ezen elveket képviseltetni kivánà: lehet-e nagyobb képtelenség, mint ha az ily módon választottnak később 10—15 egyén szabja meg utasítását? Lehet-e a választói jogoknak nagyobb kijátszása, mint ha — mi sokszor történik — az utasítást készítő küldöttség ezeket épen azon elvekkel ellenkezésben készíti, melyeknek védelme miatt a követ országgyűlésre küldetett? S mi a garantiát illeti, melyet utasítási rendszerünkben a követek hívtelensége ellen birunk: hol van az? Tud-e nekünk valaki előmutatni törvényt, melynél fogva az országgyűlésnek az utasítások többsége ellen alkotott törvényei erő nélkülieknek nyilváníttatnának? Tud-e mutatni esetet, hol a követ, mivel utasítását megszegé, máskép, mint a közbizodalom elvesztése által büntettetett meg, mely büntetést el nem kerülheté akkor sem, ha évekig

nyilván vallott elveitől eláll, bár soha utasítása nem lett volna is.

Utasítási rendszerünk mellett soha compact s következetes többségre nem számíthatunk. A többségnek, az egyes megyék nem szünő hullámzásai szerint, szüntelen ingadoznia kell, s ennélfogva sem a kormány a törvényhozó test közremunkálására soha biztosan nem számolhat, sem a törvényhozó test többsége ingékonysága miatt a kormányra befolyást nem gyakorolhat. Szóval utasítási rendszerünk által egy törvényhozás helyett ötvenkettővel birunk; minden capacitatió, mind a kormány s nemzet között, mind az egyes követek között lehetlenné tétetik; a legfontosabb törvényhozási kérdések eldöntése oly testületekre bizatik, melyek a bennök résztvevők száma s képességhiánya miatt arra alkalmatlanok; s mindazok között, kik közállományi kérdésekkel foglalkoztak, nem fogunk találni egyetlen csak félig kitünő tekintélyt is, mely nem volna meggyőződve, hogy üdvös törvények alkotása utasítási rendszer mellett lehetetlen.

Marad mindazon állítólag fontos okokból, melyek utasítási rendszerünk mellett felhozatnak, azon egy, melyet kevesebbé hangosan hirdetünk, de mely sokak előtt minden egyebeknél nagyobb fontossággal bir, t. i. hogy az utasítások a követek megvesztegetését megakadályoztatják. Fájdalmas, hogy még azokra nézve is, kiket legfőbb bizalmunkkal ajándékozunk meg, ez ocsmány bűnt a valószinűségek közé számítjuk; de az utasítások mikor akadályoztaták meg a megvesztegetéseket? Lehetne-e annyira félni követeink megvesztegetésétől, ha eddig alkalmazott utasítási rendszerünk hatályosnak mutatkozott volna csak e tekintetben is? Sőt ha közdolgainkban megvesztegetéstől félünk, ki nem látja, hogy annak valószinűsége az utasítások által kétszereztetik? Ha a követ meggyőződése szerint szabadon működik, mihelyt ő becsületes s a megkisértett bűn nála nem sikerült, minden megvesztegetés lehetlenné válik; de ha a követ utasításoktól függ, nem marad-e fenn a megvesztegetésnek lehetősége még azoknál is, kik őt utasításokkal ellátják, s kiknél e czélnak elérése már azért is könnyebb, mert testületek,

főkép olyanok, melyek — mint utasítást készítő választmányaink — bizonytalan személyekből állanak, a közvélemény súlyát soha nem érezhetik úgy, mint az egyes.

Eleget szóltunk újabb időben azon új főispáni rendszerről, mely által a kormány az egyes megyékben többséget akar magának szerezni; de vajon elfeledhetjük-e, hogy az egész rendszer csak utasításaink által válik veszélyessé. Mondatott, miként a főispánoknak hivataluk helyén lakása jövőre azért kivántatik, hogy a főispánok a megyék közigazgatásába több rendet hozzanak be. — Megengedem, hogy a kormányférfiak egy részének az új rendszer behozásánál csakugyan nem volt más szándéka, s hiszem, hogy ha az új főispánok teendői csak közigazgatási tárgyakra szoríttatnának, e czél legalább némi kis részben el is érethetnék. De miután a megyék utasításadási joggal birnak, az új rendszertől ily eredményeket várni nem lehet.

A megye nemcsak administrativ, de politikus testület levén, melynek határozatai a törvényhozásra eldöntő befolyással birnak, a kormány már helyzeténél fogva sem lehet közönbös az egyes megyékben uralkodó politikus szellem iránt; neki azon kell lennie, hogy nézeteinek az egyes megyékben többség szereztessék. A közigazgatási tekintet a politikusnak mindig alá fog rendeltetni; s mi leend ennek valószinű következménye?

Eddig a kormány az egyes megyékben uralkodó többséggel nem sokat gondolt; sok esetben egészen magára hagyta a megyéket s rendkívüli eseteket kivéve, a közgyűlések tanácskozásaira nem is keresett befolyást. A megyei pártok önerejükre hagyatva küzdöttek meg egymással; s mi volt ez állapot eredménye? Nemde az, hogy a közigazgatás a politikus érdekeknek mindig alája rendeltetett? Az alispántól az utolsó szolgabíróig a pártszín s nem az egyének administrativ képessége vétetett tekintetbe minden választásnál, s a megyei többség a helyett, hogy tisztviselői fölött ellenőrködjék, nagyrészint csak arra gondolt, miként palástolja választottjainak hibáit. — Alig lehet valami, a megyében lakókat inkább érdeklő, mint hogy a köz-

igazgatás ügyes és hív tisztviselők által kezeltessék; s mégis a megyéknek adott politikus hatáskör oda vezette a dolgokat, hogy törvényhatóságaink nagy részében a közigazgatás egészen elhanyagoltatott. Mit várhatunk e tekintetben a kormánytól, melyet az egyes megyék közigazgatása kétségen kívül sokkal kevésbbé érdekelhet, mint azon mód, mely szerint utasításaival a törvényhozásra befoly.

Én a kormányban, csupán mivel kormány, vétkes szándékokat nem teszek föl. Képtelenség a kormánynál a bűn, magunknál az erény kizáró tulajdonát keresni; de nem kevésbbé képtelenség az is, ha felteszszük, hogy a kormány azt, mire helyzete által félig kényszeríttetik, csak azért nem teendi, mert mást tehetne, mi ennél sokkal kevésbbé hasznos, de sokkal erényesebb. — A kormány átlátta, hogy miután még törvényhozásunk állása is egészen az egyes megyéktől függ, erélyesen kormányoznia nem lehet, hacsak az egyes megyékben többségre nem számolhat. Mihelyt az ellenzék egész erejét a megyékben központosítá, a kormánynak szintén e térre kelle átmenni, hacsak minden hatalmával a küzdhelyen kívül nem akara maradni; s vajon nem kell-e feltennünk ily viszonyok között, hogy valamint mi megyei tisztviselőink választásánál inkább az egyének pártszinét s politikai befolyását, mint közigazgatási képességöket vettük tekintetbe: úgy a kormány főispánjaink kinevezésénél szint azt teendi; hogy valamint mi párthíveink elkövetett hibáit nemcsak nem üldöztük, sőt a lehetőségig eltakargattuk: úgy a kormány e példánkat követni fogja; s ugyan várhatunk-e ily körülmények között jobb közigazgatást?

Jobb közigazgatási rendszert bizonyosan nem, de annyival inkább várhatjuk azt, hogy utasításink, főkép pótló-utasításink által minden törvényhozási befolyás a főispánok, vagy más szavakkal a kormány kezébe kerül, s egész országgyűlésünk egy nyomorult színmutatványnyá válik, melyben három évről három évre a magyar szabadelvü párt örök kisebbsége játszatik el.

Bennem mindazon dolgok között, melyek e hazában történtek, mióta közdolgokban részt veszek, semmi

annyi aggodalmat nem gerjesztett még, mint a kormánynak a főispáni hivatal iránt tett újabb rendelései. Oka ezen aggodalomnak nem abban fekszik, mert e rendeléseket sérelmeseknek tartom. Aggodalmamnak oka egyedül utasításunkban fekszik, mely által a kormánynak új rendszere törvényhozásunk függetlenségét ronthatja meg.

A kormány többséget akar; ez bevallott s szabadon bevallható szándéka; mert hisz oly kormány, mely a többséggel nem gondol, alkotmányos kormánynak nevét nem érdemli. De nincsenek-e az új rendszer által a kormánynak oly eszközök kezébe adva, melyek által magának többséget szerezhet még akkor is, ha e hon érdeke ellenkezőt kívánna? Én úgy hiszem, hogy igen.

Ha az újabb kinevezések során végig tekintünk, látjuk, miként a megyék nagyobb részében főispáni helyettesek neveztettek, kik hivatalaiknál fogva az országgyűlésen megjelenni nem tartoznak. Tegyük fel már most, hogy valamely megye, mely az ellenzékhez tartozott, színét nem változtatja meg s a jövő országgyűlésre két ellenzéki követet küld s oly utasításokat készít, melyek a kormány nézeteivel ellentétben állnak. A kormány többséget akar. Még egyszer mondom, a kormánynak ezen óhajtása egészen alkotmányszerű; a kormánynak nemcsak szabad, sőt kötelessége felhasználni minden törvényes eszközt, melyek által magának többséget szerezhet; szintúgy, mint az ellenzék ugyanazon határok között mindent el fog követni, hogy önelvei győzzenek. De ugyan a harcz, mely a kormány s ellenzék között támad, egyenlő fegyverekkel vívatik-e? Az ellenzék, midőn két legkitünőbb tagját követnek választá, önmaga fosztá meg magát legerősebb támaszaitól; a főispáni helyettes a megyében marad; — az ellenzék a választásnál s az utasításkészítésnél fölhasználva egész erejét, a főispáni helyettes, a mikor akar, gyűlést tart s az anyautasítást megváltoztatja; az ellenzék ismét összeszedi erejét s az anyautasítást újra megküldi követeinek; de alig ment szét, s új gyűlésen, melyet a helyettes hirdet s kénye szerint akkor oszlathat föl, mikor neki tetszik, más, az előbbihez hasonló pótló-utasítás készíttetik, — s így

tovább, míg vagy az ellenzék az egyenetlen küzdéssel felhágy, vagy ismét egy megyének belső nyugalma s vele a közigazgatás és minden, mi a polgári életet kívánatossá teszi, felbomlott.

Pótló-utasításaink mellett az ellenzék nézetei csak azon megyék követei által fognak képviseltetni, melyeknek főispáni helyettesei hatalmukkal a kormány hasznára nem tudnak vagy nem akarnak élni, s nem hiszem, hogy valaki legyen az ellenzék sorai között, ki helyzetünket nyugodtan megfontolva, ezt tagadná, vagy ezen állásunkat az alkotmányra nézve veszélyesnek nem hinné. — Mit várhatunk oly törvényhozástól, melyre a kormánynak annyi befolyása van, s hol a követek, ha megvesztegetve utasításaik ellen szavaztak, érvényesen határozhatnak; s ha ellenben e követ megvesztegetése nem sikerült, a megvesztegetés az utasítást adó testületnél kísértethetik meg, hogy a követ becsületessége haszontalanná tétessék.

Európa minden alkotmányos törvényhozása között nem találunk olyat, melynél jutalmazott apostasiáknak annyi példáját számolhatnók fel, mint a miénknél; ha e szomorú tünemény okait keressük, legfőbbikét utasítási rendszerünkben fogjuk találni, mely mellett szilárd politikai jellemek kifejlése csaknem lehetetlen.

Azon követ, ki magát esküvéssel kötelezi, hogy meggyőződését küldői utasításának alárendelendi; azon férfi, ki egy országgyűlés alatt ugyanazon egy tárgyra nézve küldőinek megváltozott utasítása szerint két-, sőt néha három- négyféleképen szavaz, ügyes férfiu lehet, ildomos táblabíró, küldőinek hív szolgája, vallásos ember, a mennyiben esküjét megtartá, szóval, lehet minden, csak szilárd politikai jellemű férfi nem, — ez iránt széles e világon mindenki egyet fog velem érteni.

Az utasítási rendszer szükségkép demoralisálja törvényhozóinkat. Az utasítások nemcsak apostaták által szegetnek meg. Kinek törvényhozói dolgainkban legkisebb tapasztalása van, tudja, miként a legtöbb esetben a követ azért mellőzi el utasítását, mert apostasiát küldői követtek el, midőn az előbbivel egészen ellenkező utasítást adtak. Hogy egyes követek így cselekszenek, nemcsak természetes, sőt valóságos szerencse,

melynek jobb törvényeink nagyobb részét köszönhetjük; de nem lealázó-e a követ helyzete ily pillanatokban? Oly országban, hol utasítások nincsenek, a követ, ha az, mit a hon javára szükségesnek gondol, küldőinek akaratával ellentétben áll, szabadon kimondja meggyőződését, s miután szavazatát adta, azon meggyőződéssel adja vissza küldőinek megbízását, hogy ha bizodalmukat elvesztette is, legalább polgári kötelességeit teljesíté. Hány ily példát láttunk Angliában csak az idén is! De mit tegyen a követ nálunk? Küldőinek utasításban kimondott akarata reá nézve kötelező. Nem mondhatja, hogy midőn utasítása meggyőződésével ellentétben áll, annak megszegését kötelességének tartja. Csűrni, csavarni kell tehát utasítását, kétértelmüséget keresni ott, hol kétértelmüség nincs; küldőinek akaratát tudva meghamisítani; néhány órával később törni fel a levelet, melyben új utasítást vár, szóval: csalni s hazudni az egész ország színe előtt; s vajon ez kedvezőleg hat-e követeink erkölcsiségére? Vajon emelheti-e a tekintélyt, melyben állniok kellene?

Míg a követ, utasítását megszegve, a közvéleménnyel egy irányban jár, ily tett nem rosszaltatik, sőt magasztalásra számolhat. Mindamellett, hogy az utasítások szükségeseknek tartatnak, sok esetet hozhatnék föl, hol egyes követek csak azért, mert rossz utasítást megszegni nem akartak, egész népszerüségöket elvesztették; s ugyan bámulhatjuk-e, ha ily rendszer mellett politikai jellemeket nem találunk? Szilárd jellem nem képzelhető erős meggyőződés nélkül, s mi erős meggyőződést nem kereshetünk azokban, kiktől eskü mellett azon ígéretet kívántuk, hogy meggyőződésöket utasításaiknak mindig alárendelendik; mi, egyes egyéniségeket kivéve, józanul nem remélhetjük, hogy azon férfiak, kik követi pályájok alatt tízszer azért éljeneztettek meg, mert utasításaikat megszegték, vagy lezúgattak, mert hozzá hívek voltak, csak mivel a pártérdek úgy kíváná, önérdekeikért nem fogják szintén egyszer megszegni utasításaikat; főkép miután az utasításokhozi ragaszkodásnak semmi sanctiója nincs. Az utasításoknak van sanctiója — így szólnak e rendszer baráti: — a visszahívási jog, a közvélemény hatalma.

Mi az elsőt illeti, meg kell jegyeznem, miként a visszahívási jog az utasításadási joggal korán sincs oly szoros összeköttetésben, mint azt némelyek hirdetik. — Nem birva szabad sajtóval, mi a követvisszahívási jogról le nem mondhatunk, annyival kevésbbé, mivel e jogot, gyakorlatilag legalább, más alkotmányos nemzeteknél is alkalmazva találjuk. Angliában a küldők követöket akarata ellen nem hívhatják vissza; azonban valahányszor a választók nagy része valamely követ iránt bizodalmatlanságát nyilatkoztatja ki, ez majdnem mindig új választásnak veti magát alá. A küldőknek ezen befolyása, valamint Angliában, úgy nálunk, nem az utasítások következése.

A követ választatik, mert küldőinek bizodalmát birja, visszahívatik, mert e bizodalmat elveszti; az, hogy utasítását megszegé, a bizodalom elvesztésének egyik oka lehet, de a visszahívásnak oka csak e bizodalom elvesztésében fekszik; mi már abból is világos, mert a visszahívás nem törvényes ítélet, hanem a választók többségének akarata által mondatik ki.

Ha a megyék visszahívási joga csak utasításadási jogokon alapulna, szükségkép következnek:

1-ször, hogy a megyék oly esetekben, hol követök szavazata által utasítását meg nem szegi, e jogukkal nem élhetnek.

2-szor, hogy a visszahívásról csak bíró ítélhet.

3-szor, hogy minden követ, ki utasítása ellen szavazott, helyét csak akkor tarthatja meg, ha újra választatott, miután előbbi választása az utasítás megszegése által megsemmisült.

Mind a három föltételnek ellent mond gyakorlatunk.

Az elsőre nézve nem szenved kétséget, hogy a követ oly tárgyban adott szavazatáért, melyre nézve utasítása nem volt — ha, például, ez által valamely alkotmányos jogról lemondott, visszahivathatik, sőt hogy visszahívathatik oly tettekért is, melyek a törvényhozással összeköttetésben nincsenek, de melyek által a bizodalomra érdemetlenné tette magát.[1]

[1] Például, ha felőle mondatnék, hogy hamisan játszott, vagy más becstelenítő tett gyanujába keverednék.

A másodikra nézve tudjuk, miként azon gyűlések, melyekben a követek visszahívása történik, nyugodtan ítélő törvényszékek nevét csakugyan nem érdemlik.

A harmadik iránt fölösleges minden szó.

A visszahívási jog egyedül azon eszmén alapszik, hogy ki azért választatott, mert küldőinek bizodalmát bírá, ha azt elveszti, vissza is hivathatik; s valóban, nincs utasításokra szükség, hogy e joggal ezentúl is élhessünk. Mi pedig azon befolyást illeti, melyet a közvélemény a követek fölött gyakorol, átláthatja mindenki, hogy utasítási rendszerünk a közvélemény hatalmát csak gyengítheti.

A közvélemény nem képeztetik olyanok által, kik kizárólag közdolgokkal foglalkozva minden egyes megyének utasítását ismerik s így megitélhetnék, a szavazó követ mennyiben teljesíti küldőinek kivánatát vagy nem. — A közvélemény itéleteinek alapját csak a követ nyilatkozatai s nem ezen nyilatkozatok indokai képezhetik, s innen van, hogy a közvélemény nálunk még hibásabban itél, mint máshol, s ép azért kevesebb hatással is bir. Hány tiszta jellemű követet nem láttam, ki miután saját meggyőződésével ellenkező utasítását kimondá az országgyűlésen, lezúgatott, s a közvélemény által aljas apostasiával vádoltatott; s vajon ily közvélemény, melyet saját érdemünk által megnyernünk nem lehet, s melyet elvesztünk hibánk nélkül, miként birna hatással?

Utasítási rendszerünk a köz férfiú érdemeinek igazságos méltánylását lehetetlenné teszi; s valamint országos férfiaink között a következetességet majdnem lehetetlenné teszi: úgy a nép szemei előtt ez erénynek minden becsét elvevé s annyira lealacsonyítá a politikai becsületről való fogalmainkat, hogy sem az apostatát az érdemlett gyalázat, sem a következetes s elveihez hív férfit kellő magasztalás nem várja; minek példájául csak Deák Ferenczet nevezem, kinek e hazában számtalanok által rossz néven vétetett, hogy az utolsó országgyűlés alatt Zalamegye követségét közös teherviselés elleni utasításával elvállalni nem akarta, noha oly hazában, melynek közszelleme van, az ellenkezőt mindenki a lehetetlenségek közé számította volna.

Bizonyos, miként törvényhozásunk azután sem fog egészen kivánatainknak megfelelni, ha megtörténnek is rajta a változások, melyekről szóltunk. — A királyi városoknak adott szavazatjog nem felejtetheti velünk végczélunkat, mely a népképviselet eszméjének tökéletes létesítése; az utasítások megszüntetése nem palástolhatja el szemeink előtt törvényhozásunk egyéb hiányait, minők például szabad sajtó nem léte s az, hogy országgyűléseink nem e haza fővárosában s nem évenként gyűlnek össze. Bizonyos azonban az is, hogy ha csak ezen hiányok orvosoltatnak is, azaz kir. városainknak a törvényhozásba befolyás adatik s utasításaink megszüntéttetnek: országgyűlésünk, melynek most tehetetlensége fölött panaszkodunk, már ez által is a haladás hatalmas eszközévé válik, s mindezen többi hiányokat önmaga pótolhatja.

Adassék a királyi városoknak ma törvényhozási befolyás, s a törvény előtti egyenlőség elve győzött; szüntessük meg ma az utasításokat, s nem hiszem, hogy találkozzék követ, ki ha ötezer fütykösös küldőre nem hivatkozhatik, a nemesség adómentessége mellett fel merészlene szólalni. Ki veheti ezt kétségbe, vagy ki nem látja, hogy e két kérdés keresztülvitelével honunk ujjászületésének küszöbén állunk?

Mennyire hibás törvényhozásunk belszerkezete, azt, ki csak egy hetet töltött országgyűléseink egyikén, átláthatja, s mégis mindamellett, hogy benne a nemzetnek csak egy osztálya képviseltetik; mindamellett, hogy a képviselők oly utasításokhoz kötvék, melyeknek alkotói képesség által ily fontos foglalatosságra hivatva nincsenek: minden lépést, melyet a haladás ösvényén tettünk, ennyi lánczczal lekötött törvényhozásunknak köszönhetünk. Ha törvényhozásunkat ezektől megszabadítottuk, mi egészen tőlünk függ, — mert hisz ha a városok belrendezési kérdése a törvényhozási szavazat kérdésétől elkülönöztetik, ez ügy bevégzésének semmi nehézségei nincsenek, az utasítások megszüntetése pedig egészen az egyes törvényhatóságok józanságától függ, törvény nem létezvén, mely őket utasításadásra kényszerítené, — ha, mondom, törvényhozásunkat azon állásba helyheztetjük, melyben más alkotmányos népek

törvényhozásai állnak, a legközelebb jövő meg fogja mutatni, miként oly nemzet, mely szabad törvényhozással bir, a kifejlődés leghatalmasabb eszközét nem nélkülözi.

Nézzük most — föltéve, hogy e javaslataink elfogadtatnának, — mily módon gondoljuk a reformot eszközölhetni?

V. FEJEZET.

Mily módon eszközölhető nálunk a reform?

Ne várják olvasóim, hogy lépésről-lépésre leírjam azon utat, melyen jelen állapotunkból egy új organisatióhoz fogunk átmenni. Ha alkotmányunk átalakulását reform s nem forradalom által akarjuk eszközölni, az átmenet csak fokonkénti lehet, s bizonyos, hogy egész szerkezetünk megváltozása csak részletenként történhetik. Mily sorban vettessenek fel az egyes kérdések, mily módon tartom mindenikének eldöntését legczélszerűbbnek, annak meghatározása lehetetlen. Egy nemzet kifejlődésének processusa annyi előre láthatlan körülménytől függ, hogy az író, ki a haladás egymásutánjának előadását tűzte ki czéljául, lehetetlen munkában fárad. Minden, mit az egyes e részben tehet, csak abban áll, hogy előadja azon elveket, melyek szerint eljárni czélszerű, s én még ezen dicsőségre sem számolhatok, miután e részben törvényhozásunk által megelőztettem.

Ha utolsó országgyűlésünk munkálatait figyelemmel tekintjük, két elvet fogunk találni, mely a törvényhozás által különösen nem tűzetett ugyan ki, de mely szerint minden lépése irányoztatott.

Az 1-ső, hogy mindazon tárgyak, melyekre nézve gyökeres javításokat kivánunk, a jelen megyék kezelésére nem bizathatnak.

A 2-ik, hogy megyéink hatóságát megszorítani nem lehet a nélkül, hogy azon tárgyakra nézve, melyek iránt hatáskörük megszoríttatott, a felelősség elve életbe ne léptettessék, s így szabadságunknak új biztosítékok ne szereztessenek.

Utolsó országgyűlésünk minden rendelkezése ezen alapelvekből folyik.

A tervezett börtönrendszer szerint a megyék absolut rendelkezési joga, melylyel e tárgy körül eddig birtak, megszoríttatik, de azon kormányi hatóság, melynek felvigyázata alá a börtönök állíttatnak, a törvényhozásnak felelni tartozik.

Ugyanezt látjuk a közmunkák s közlekedési eszközök, ugyanezt a tervezett hitelintézet rendszabályaiban, s bármennyi magasztaló ömledezést hallánk a tanácskozások között megyei rendszerünkről, tagadni nem fogja senki, hogy valahányszor törvényjavaslat készült, a rendek táblája mindig a fentebbi elvekhez ragaszkodott.

S ez a legczélszerűbb, az egyetlen út, melyet helyzetünkben követnünk lehet s kell, s melyen mostani zavart állapotunkból fokonként s szabadságunk veszélyeztetése nélkül beldolgaink jobb rendezéséhez eljuthatunk. Szükség azonban, hogy az elvek, melyeket követni akarunk, nyilván bevallassanak s haladásunk minden lépését következetesen szerintök irányozzuk.

Utolsó országgyűlésünk nem tette ezt. Hogy megyéink nem alkalmasak oly tárgyak kezelésére, melyeknél mindenek előtt rend kivántatik s a központosítás bizonyos mértékben nálunk is szükséges, ezt bensőleg mindenki elismeré; de e meggyőződést bevallani sokan tanácsosnak nem tarták, s így történt, hogy az utasítást adó megyék, félreértve a magasztalásokat, melyek helyhatósági rendszerünkre pazaroltattak, semmit, mi által a megye hatósága megszoríttatnék, elfogadni nem akartak, s magok a törvényhozók elveik alkalmazásában nem elég következetesen jártak el. Így például, mint már említém, a közmunkák s közlekedési eszközök iránt minden hatalom egy, a törvényhozásnak felelős egyénben központosíttatott; a börtönrendszernél pedig a helytartótanács egy új s felelős osztályának felállítása javaltaték, mi által a felelősség gyakorlatba vétele lehetlenné válnék. Ha ily tévedéseket kerülni akarunk, tisztán s határozottan kell felállítani elveinket, s azok szolgáljanak minden egyes lépésünknél vezérfonalul.

E hazában — legalább ha az eddig követett eljárásból ítélhetünk — kétségen kívül sok van, ki bizonyos elvek kijelölését szükségtelennek, sőt talán károsnak tartja.

Utasítási rendszerünk következménye, hogy nálunk soha valamely párt eljárásának programmját kitűzni nem szokta, s lépésről-lépésre halad, mint épen a pillanat érdeke kivánja, s körülményei engedik. Én ezen eddig követett eljárást károsnak tartom, s mellettem a tapasztalás szól.

Sokáig tökéletes tespedés korszakában éltünk; a kormány, úgy látszott, csak azon feladást tűzte ki magának, hogy a status quo fentartassék; az úgynevezett szabadelvű párt sánczokat vont alkotmányunk körül s a partis primae nonus őrzésével foglalkozott, — s ily viszonyok alatt bizonyosan sem a kormánynak, sem az ellenzéknek programmra szüksége nem volt. A veto által visszautasítani minden fontosabb törvényjavaslatot, ez volt a kormány, — zajt ütni a régi sérelmek fölött, hogy újak ne követtessenek el, ez az ellenzék egész politikája. De az idő megváltozott; a haladás korszakába léptünk át, s mind a kormánynak, mind az ellenzéknek, ha negativ szerepöket folytatni nem akarják, tudniok kell, mit akarnak, sőt nemcsak tudniok, de kimondaniok szándékaikat, ha alkotmányos országban többségre akarunk számolni.

Többször hallám, hogy a kormány azon eljárás iránt, melyet követni akar, tisztában van magával. Isten adja, hogy úgy legyen, s hogy tervei minél előbb nyilvánosakká váljanak; azonban, ha ez igaz, s a kormány csakugyan egy bizonyos irányt választott, az ellenzék atomokra fog szétfoszlani, ha e példát nem követendi, s szintén bizonyos elveket nem jelöl ki magának, melyek körül egyesülni fog. — Ha az utolsó országgyülésre visszatekintünk, úgy hiszem, elég világos képet formálhatunk magunknak az ellenzék jövőjéről, ha az eddigi ösvényen marad tovább is, s a czélt, mely után törekszik, tisztán s határozottan nem mondja ki.

Általános szójárások, minő az, hogy az ellenzék a haladást választá jelszavául, a párt összetartására nem használnak semmit. A haladás oly általános kitétel, melynek csak akkor lesz értelme, ha kijelöltetett a mérték, melyben haladni akarunk; s miután senki sincs e hazában, ki a jelen állapotot egészen fentartani akarná, s így bizonyos tekintetben a haladó párthoz nem

számíttathatnék, az ellenzék csak a haladást választva jelszavául, oly helyzetben áll, mintha semmi jelszót nem tűzött volna ki.

Ép úgy nem tanácsolható, hogy egyes haladási kérdések jelöltessenek ki; nemcsak mivel ez által ily kérdések ellen ellenszenv támasztatik, s így azoknak eldöntése nehezül: de főkép mert a haladási kérdések, természetök szerint, nemcsak az ellenzék, hanem az összes nemzet kérdései.

Minden, mi a haladás ösvényén eddig történt, az ellenzék műve, s ez kétségen kívül a magyar ellenzéknek dicsőségére szolgál, sőt mondhatjuk, az nap, melyen az ellenzék férfiai a haladás kérdései iránt közönbösekké válnak, megszünnék azon moralis hatás, melyet eddig gyakoroltak; de mindamellett tagadni nem lehet, miként a haladási s ellenzéki kérdéseknek összezavarása az ellenzéknek mint pártnak már most is ártott, később pedig okvetlenül annak szétdarabolásához vezetend.

A haladási s ellenzéki kérdések lényegesen különböznek egymástól. Lehet valaki egyes kérdésekre nézve a haladás embere, a nélkül, hogy az alkotmányossághoz ragaszkodjék, lehet más, minden alkotmányos jognak buzgó védője, de egyes haladási kérdésnél túlzásig conservativ. — Ha már a haladási s ellenzéki kérdések összezavartatnak, két dolog között szükségkép egynek kell történni. Vagy olyanok, kik elveik szerint az ellenzékhez tartoznának, tőle visszavonulnak, mert a haladási kérdéseknél vele szavazni nem akarnak; vagy olyanok számíttatnak az ellenzékhez, kik haladási kérdésekben vele szavaznak ugyan, de minden más tekintetben a kormány soraihoz tartoznának. Mind e két esetet tapasztalásból ismerjük, s az ellenzék jelen helyzete ezen hamis állásnak következménye. — Hol, mint nálunk az utolsó időkben, valaki csak azért neveztetik ellenzék emberének, mert az adó vagy aviticitás kérdésében szabadelvűen szavazott, vagy az, ki például a kir. városok vagy a vallás tárgyában az alsó tábla többsége véleményétől eltért, már az ellenzékhez nem számíttatik: ott az ellenzéknek, mint pártnak, compact föllépése sőt fennállása lehetetlenné vált.

Egyes gravaminalis kérdések az ellenzék által egyesítési pontul szintén nem választathatnak; először, mert haladásunk korszakában oly pártnak, mely csak a múlt sebeit kötözgeti s keserű panaszokon kívül mást előadni nem tud, jövője nincs a hazában; másodszor, mert minden sérelem egy országgyűlés alatt vagy orvosoltatik, vagy, mint a szólásszabadsági kérdésnél láttuk, főérdekét elveszti, s így az ellenzék három évről három évre mindig új zászló kitűzésére kényteleníttetik, mi a pártot gyengíti.

Én e hazában csak egy ellenzéki kérdést ismerek, s az a felelősség; míg az kivíva nincs, részemről — de ez csak személyes nézetem, — nem foghatom meg, miként tartozhatik oly ember, ki alkotmányához ragaszkodik, más párthoz, mint az ellenzékhez?

Arra, hogy egy nemzet alkotmánynyal birjon, szükség: 1-ször, hogy független törvényhozása legyen; 2-szor, hogy a végrehajtó hatalom e törvényhozásnak alávettessék, úgy, hogy sem cselekvőleg, sem elhanyagolás által a törvényhozó szándékait meg ne hiusíthassa.

Oly nemzet, melynek alkotmányos életében e kettőnek egyike hiányzik, birhat alkotmányos formákat, de az alkotmány lényegét nélkülözi. S Irland, melynek nincs független törvényhozása, s hazánk, mely nem bir alkotmányos önálló kormánynyal, az alkotmányos népek sorába nem tartoznak; s ki ezen kételkedik, azt sérelmeink hosszú sora meggyőzheti, világos levén, hogy valóságos alkotmánynyal biró hazában a sérelmek ily halmaza a lehetetlenségek közé tartozik.

Ellenzékünk eddig tisztán a sérelmi téren forgott, s ez eljárásnak mi volt következménye? Ha század között egy orvosoltatott, nyertünk e ez által csak annyit is, hogy a vitatkozásokkal elvesztett időt kipótoltnak gondolhattuk? Az ellenzék ezen eljárása fentartá alkotmányunkat, de oly állapotban, hogy annak naponként új sértései követtetnek el. — Nem az egyes sérelmek orvoslása, hanem azon oknak megszüntetése, melyből minden sérelmünk ered: ez az, mit az ellenzék magának feladatul kitűzni tartozik; míg ezt nem fogja tenni, hasonló marad azon emberhez, ki — a német közmondás szerint — a fáktól az erdőt nem látja, s egyetlen

győzelem sem fog tartós eredményhez vezetni, bármi hosszú fáradsággal vívassék ki.

Szétágazunk, szét fogunk ágazni mindig, míg csak egyes sérelmi vagy haladási kérdések körül akarunk egyesülni. De tüzessék ki czélul a kormányi felelősség kivívása, mely mind az alkotmányosság természete-, mind régi törvényeinknél fogva illeti e nemzetet, s melynek nem léte kétségen kívül sérelmeink legnagyobbika; állíttassék fel az összes ellenzék által azon elv: a mennyiben a kormányi felelősség életbe lép, megyéink jelen hatáskörét meg fogjuk szorítani, — s ne féljünk többé szétágazástól.

Az ellenzék minden szinezete között nem lehet egy ember, ki a kormányi felelősségnek, azaz egy valóban magyar alkotmányos kormánynak kivívását czélul elfogadni nem akarná; nem lehet senki, ki az elvet, mely szerint az ellenzék haladni akar, ismerve, minden egyes kérdésnél el nem tudna igazodni. — A jelen pillanatban szabad sajtónk nem léte miatt azon botránynak vagyunk tanui, hogy mi egy megyében az ellenzék egyik kitünő tagja által főkérdésnek neveztetik, azt más megyében más ellenzéki tag közönbösnek hirdeti; hogy míg az ellenzéknek egy része valamely kérdést egy módon kiván eldönteni, addig a másik egészen ellenkező módon szavaz. Ha magok a vezérek között ennyi véleménykülönbség uralkodik, ki tartsa össze a pártot? De tegyük fel, hogy az ellenzék, átlátva, miként felelősségről központosítás nélkül szólni képtelenség s ezért elvül kimondá, hogy a mennyiben a kormányi felelősség kivívatott, jelen megyei hatóságunk korlátozását ellenezni nem fogja, az ellenzéknek ez esetben minden egyes tagja minden egyes kérdésnél tudni fogja az irányt, melyben, hogy pártjához hív maradjon, haladnia kell; s ez az, mire szükségünk van. — Kétségen kívül az ellenzék még nem a nemzet, s abból, hogy az ellenzék közös erővel bizonyos czélok felé törekszik, hazánk gyarapulása még nem következik; de bizonyos az is, hogy azon pillanatban, melyben az ellenzék, mint compact egész, meghatározott elvekkel lép föl, a kormány szint azt kénytelen tenni, s politikai vitatkozásaink czél nélküli tusakodásból rendezett küz-

déssé válandanak, melynek győzelmei legalább, mint eddig, eredmény nélkül nem fognak maradni.

A kormány vagy ellenezni fogja a felelősség elvét, — csak mint lehetőséget teszem ezt fel, mert részemről nem látom által, miként tehetné, hacsak alkotmányos létünket tagadni nem akarja, — s akkor a kormány s ellenzék közötti küzdés azon egyszerű kérdés körül forog: van-e a magyarnak alkotmánya vagy nincs? — Vagy megengedve az elvet, csak annak mikénti alkalmazása iránt fog az ellenzékkel vitatkozni, s akkor a küzdelem, mint más alkotmányos nemzeteknél, egyes kérdések körül forog, melyekben utoljára is csak az győzhet, ki az elfogadott elvhez hív marad. Mindenesetre szabadulni fogunk azon czéltalan gyanusítások- s recriminatióktól, mik jelenleg minden viszonyunkat elkeserítik, s oda vezették közdolgainkat, hogy sem a kormány, sem az ellenzék valóban haladni nem mer, s egész biztosságát nem-tevésben keresi.

Ezen nézetek ellen, melyek a *Pesti Hirlap*ban többször előadattak, két nehézség tétetett:

1-ször, hogy az ajánlott rendszer józanul a közigazgatás minden ágára nem alkalmaztathatik, sőt hogy azt nem igen sokra lehet alkalmazni.

2-szor, hogy habár közigazgatásunk egyes ágaiban a felelősség elve alkalmaztatott, azért kormányi felelősséggel még nem birnánk.

Rövid válaszom e nehézségekre, melyeket a *B. P. Hiradó* szavaival hoztam fel, a következő:

Mi az elsőt illeti, én részemről nem látom át, miért nem lehetne elveimet a közigazgatás minden ágára alkalmazni. Okul az hozatik fel: »Mert minden egyes tárgy miatt nem lehet új hivatalt teremteni.« De ugyan miből gyaníttatik, hogy minden külön tárgyat külön személyre bízni e rendszer főkellékei közé tartozik? Vagy ha, mint a tapasztalás mutatja, igen sok s néha a legkülönbözőbb tárgyak ugyanazon egy nem-felelős egyedre bizathatnak, miért nem történhetnék ez a felelősség mellett is? Teljes meggyőződésem szerint a közigazgatásnak nincs oly ága, melybe a felelősség be nem hozathatnék. Egyedül azért hiszem pedig ezt, mert a felelősség behozatala csak azon tárgyakra nézve jár-

hatna tetemes nehézségekkel, melyekre nézve a magyar közigazgatás a birodalom közigazgatásától különválva nincs; már miután ily tárgyat nem ismerek, miután az 1608-iki kor. 10. czikk törvénykönyvünkből ki nem töröltetett: én, valamint a magyar kormánynak teljes függetlenségét találom kimondva törvényeinkben, úgy a felelősség behozatalát nem tartom lehetetlennek a közigazgatás semmi egyes ágában, s felszólítom elleneimet azon közigazgatási tárgyak kijelölésére, melyeknél, állításuk szerint, a felelősséget behozni nem lehetne.

Mi a második nehézséget illeti, nem fogja kétségbe vonni senki, miként, habár közigazgatásunk egyes tárgyai, például a közlekedési eszközök, börtönök, vagy egyes más dolgok, felelős kormányi egyedekre bizatnának is, azért még parlamenti kormánynyal nem birnánk; de vajon ki is állította valaha az ellenkezőket? Ki mondta, hogy mihelyt közigazgatásunk egyes tárgyainál a felelősség behozatott, megyei rendszerünkről, mely alkotmányunk biztosítéka, le akar mondani? Sőt nem állítottuk-e épen ennek ellenkezőjét, világosan kimondva, miként mi jelen megyei rendszerünket csak azon mértékben s azon tárgyakra nézve akarjuk megszorítani, mely mértékben s tárgyakra nézve törvényeink a felelősség által biztosíttattak? S vajon ha igaz is, hogyha a közlekedési eszközök iránt a felelősség behozatnék, azért még parlamenti kormánynyal birni nem fogunk, — nem épen oly kétségen kívüli-e az is, hogy megyei szerkezetünk, habár a közlekedési eszközök tárgyában semlegességi jogával nem élhetne is, alkotmányunk biztosítéka lenni azért még meg nem szünt, a meddig minden egyéb tárgyra nézve a törvénytelenséget nem-tevés által akadályoztathatja?

Kérdeztetett: hiszszük-e, hogy ily úton lassanként az egész közigazgatást át lehet alakítani? Őszinte feleletünk erre az, hogy ha egyszer az általunk ajánlott rendszer elfogadtatott, mi ezen lassankénti átalakulást nemcsak hiszszük, sőt annak megtörténéséről meg vagyunk győződve, s egyszerűen azért, mert azt a dolgok természete így fogná magával hozni. Egy országban kettős kormány, melyeknek egyike felelős, másika nem, sokáig nem állhat fenn egymás mellett, — oly állapot, mely

mellett a kormány egyes felelős tisztviselői által kiadott parancsai végrehajtatnának, míg más, nem az ilyen hivatalnokok köréhez tartozó rendeletek végrehajtatlanul maradnának, nem tarthatja fel magát. Mindenki, ki a státustudományoknak akár elméletében, akár gyakorlatában csak kissé is járatos, át fogja látni, miként a két különnemű kormány igen kevés idő mulva egymáshoz fog assimiláltatni. S ugyan a felelősség vagy nem felelősség terjedéséhez van-e több valószínüség? — A tizenkilenczedik században élünk.

Elleneink, úgy látszik, átlátták ezt, s annálfogva azon állítással léptek fel, miként, ha minden egyes tárgyat felelős egyén kormányára bizunk is, azért még parlamenti kormányunk nem lesz. Ezen állítás azon tévedésen alapul, mintha a parlamenti kormány más formák mellett, mint Franczia- vagy Angolországban, nem létezhetnék.

A felelősségnek minél sikeresb alkalmazására különböző nemzetek különböző módokat alkalmazának. Némely országban a kormány — vagy hogy annak közönségesebb nevével éljünk, a ministerium, — noha a közigazgatás egyes ágai különböző egyének közt osztatnak fel, mégis minden fontosabb esetben mint egység lép föl, úgy, hogy minden, a törvényeket netalán sértő eset mindig csak mint az összes kormány tette tekintethetik. Ily országokban a ministerium élén elnököt találunk, ki a benne létező egységet mintegy külsőleg képviseli; a felelősség minden fontosabb esetekben, a dolgok természete szerint, mindig az egész kormányt illeti. Ki azonban ebből azt következteti, hogy a parlamenti kormány csak ily viszonyok között létezhetik, az a kormányi felelősség eszméjét a kormányi egység eszméjével zavarja össze s elfelejti, hogy számos kormány létezik — ilyenek például az amerikai szövetséges statusok kormányai mind, — melyekben minden egyes tisztviselőnek felelőssége csak a reá bízott körre szoríttatik, s hogy ezek valóban parlamenti kormányok, tagadni azért senki nem fogja.

Nem akarom megvitatni, mennyire czélszerű a kormánynak ily módoni elrendezése s az egységnek hiánya nem gyengíti-e a kormányt nagyobb mértékben, mint

azt a nemzet közérdeke kívánja, azonban a felelősségre nézve a kormányi hatalom ilyetén felosztása legfelebb azon hatást gyakorolhatja, hogy általa a törvényhozó test irányában nem az összes kormány, hanem csak egyes kormányi személyek állván, a felelősség sikeres használásának mindig kevesebb akadálya leend.

Igaz ugyan, hogy ha a közigazgatás minden ágára behoztuk a felelősséget, csak az iránt biztosítjuk magunkat, hogy törvényeink a közigazgatás egy ágában sem fognak sértetni; mi azonban ezzel beérjük s azon kormány irányában, mely a közigazgatás semmi ágába be nem foly, mely a végrehajtó hatalmat nem kezeli, azaz nem kormányoz, nem is kívánunk különös biztosítékokat.

Alkotmányosságunk, ha reformunk egész processusa alatt ezen elvet vettük vezérfonalul, nem veszélyeztethetik semmi esetre; mert való ugyan, hogy megyei rendszerünk tetemes módosítását tűzve ki célul, alkotmányunk jelen biztosítékáról lemondunk, — de vagy áll az, hogy — mint mondám — a felelősség elve közigazgatásunk minden ágába behozható s akkor alkotmányunk jelen gyönge biztosítékát azon erősebbel cseréltük fel, melyet más nemzetek a parlamenti kormányban találnak; vagy ha a felelősség elve közigazgatásunk egyes fontos ágaiba be nem hozathatnék, ezen ágakra nézve a megyék régi helyzetökben hagyatnak, azaz, a mennyiben felelősséget ki nem vívhatánk, a megyék maradnak alkotmányunk biztosítékai. S ez, felfogásom szerint, az egyedüli út, melyen a reform mezején veszély nélkül előre haladhatunk.

Fogjuk össze röviden a mondottakat.

Ha hazánk helyzetét más alkotmányos nemzetek helyzetével hasonlítjuk össze, első tekintetre három dolog vonja magára figyelmünket, mikre nézve köztünk s a művelt világ minden alkotmányos nemzete között lényeges különbség létezik.

1-ször: Minden politikai jog élvezete kizárólag egy osztályt illet s ezen osztálynak képessége nem jelen műveltségi vagy birtok-viszonyain, hanem kizárólag nemesi czímén alapszik, azaz azon bizonytalan érdemeken, melyeket ez osztály eldődei egykor a hazáért tettek.

2-szor: Közigazgatásunkban hiányzik minden egység és központosítás s a kormány nem bir elég hatalommal, hogy a létező törvények végrehajtásáról kezeskedhetnék,

3-szor: A törvényhozás a kormányt felelet terhére nem vonhatja s alkotmányunk egész biztosítása az egyes megyéknek adott nem-tevési szabadságban (vis inertiae) s a törvényhozás azon jogában kerestetik, mely szerint a sérelmek orvoslását kívánhatja.

Vagy, hogy a köztünk s más művelt nemzetek közt létező különbséget rövidebben mondjam ki:

Magyarországban nincs nemzet;
nincs kormány;
nincs oly törvényhozás, mely egy alkotmányos törvényhozó testület természetes jogaival el volna látva.

Ez az oka, hogy minden tekintetben annyira hátra vagyunk s az újabbkori műveltségnek alig értünk el még küszöbéhez.

Hátramaradásunknak ezen főokai a legszorosabb összeköttetésben vannak egymással.

Mert alkotmányunk hasznait csak a nemesség élvezi: érezzük annak gyengeségét; mert szabadságunk csak a nemesség s nem a nemzet tulajdona: tudjuk, hogy annak egyedül biztos garantiája hiányzik s módokról kelle gondoskodni, melyek által azt lehető megtámadások ellen máskép biztosítsuk. Ez az ok, miért ragaszkodunk annyira megyerendszerünkhöz. Egy nemzet a közigazgatást bátran központosíthatja kormánya kezébe, mert a lehető visszaélések kiigazítására s megbüntetésére erőt érez magában; egy kiváltságokkal élő nemesség biztosságát csak kormánya gyengeségében keresi, neki számtalan alkotmányos sánczok kellenek, mert tudja, hogy máskép a megtámadásnak ellentállni nem bir.

A megyerendszer — mint megmutattam — a törvényhozás gyengítéséhez vezet s minden kormányi felelősséget lehetlenné tesz.

Vagy ha e dolgokat megfordított sorban tekintjük, látjuk, miként ha a kormány nem felelős, megyei rendszerünkről lemondani nem lehet. Ha megyei rendszerünk fennáll, politikai jogaink az összes nemzetre ki nem terjesztethetnek. S miként változtassuk meg

megyerendszerünket, míg minden befolyás azoknak kezében marad, kiknek érdekei e rendszer fennállását kivánják?

Egész politikánk egy örök circulus vitiosusban forog. A kormány hatalmat kiván, melyet, mielőtt a felelősség elve életbe lépett, neki nem adhatunk; az ellenzék felelősségről szól, melyet a kormány, mielőtt hatalma nem növeltetett, magára nem vállalhat; közöttök áll a nép, évről-évre inkább azt tapasztalva, hogy ez úton csak kölcsönös elkeseredésben haladhatunk.

Ideje, hogy e meddő vitatkozásokkal végre felhagyjunk; ideje, hogy a kormány s ellenzék, mely eddig lehetlen követelésekkel lépett fel egymás irányában, állását méltányolva, meggyőződjék, miként a kormány hatalma s törvényhozásunk jogköre csak egyszerre terjesztethetnek ki s miként, ki felelősségről szól s megyerendszerünk fentartásáról álmodik, vagy ellenkezőleg a kormánynak több hatalmat követel s a felelősséget visszautasítja, vagy szavakat vet, melyekből bizonyosan hatalmas phrasisoknál egyebet aratni nem fog.

Hogy bármely vitatkozás, főkép politikában, lehetséges legyen, szükség, hogy legyenek bizonyos pontok, melyekre nézve a vitatkozók egyetértenek; bizonyos axiomák, melyekre a vitatás ki nem terjed.

Én két ily axiomát ismerek.

Az első az, hogy hazánk alkotmányos ország, mely közigazgatási tekintetben a birodalom tartományaitól egészen különvált független egészet képez.

A második az, hogy míg uralkodó családunk él, a birodalommal válhatlan kapcsolatban kell maradnunk, s hogy ennélfogva semmit tennünk vagy akarnunk nem szabad, mi a birodalom integritásával, gyarapodásával ellentétben állna.

Ki e tételeknek akármelyikét elfogadni nem akarja, az alkotmányos téren kívül áll s azért olyan, kivel vitatkozni fölösleges. Eddig egész politikai életünk ezen alapelvei nem méltányoltattak elég figyelemre.

Sokan, kik a kormány nevében léptek fel, ignorálni látszottak alkotmányos állásunkat s mintha nem volnánk e hon polgárai, csak a kormány hatalmának növelését tűzték ki célul. Más részről némelyek nem eléggé méltányolák talán azon viszonyokat, melyek

birodalmi összeköttetésünkből erednek s így lőn, hogy a vitatkozás sok esetben köztünk egészen eredménytelenné vált.

Győzzön meg a kormány minket, hogy csak alkotmányosan akar kormányozni, s győzzük meg a kormányt mi, hogy az összes birodalom érdekei szivünkön fekszenek, mert az összeköttetést, melyben a birodalommal állunk, szilárdítani akarjuk s a köztünk létező keserűség oka elmozdíttatott.

A jelen viszonyok között ez nem lehetséges. Magyarországnak nincs különvált felelős kormánya; s nem alkotmányos kormány irányában egy alkotmányos nemzet miként érezzen bizodalmat, miként központosítsa kezébe egész hatalmát, miként engedje által nem-felelős kezeknek egész közigazgatását?

Míg alkotmányos nemzet maradunk, erős kormány csak a felelősség föltétele alatt lehetséges; s ha kifejlődésünk erős kormány nélkül nem képzelhető, az első, mi haladásunkra szükséges, az, hogy a kormányi felelősséget lehetővé tegyük. Ezen meggyőződés vala az, mi engem e munka irására birt.

Megmutattam első részében, miként a haladás jelen megyerendszerünk mellett lehetetlen s miként e rendszer alkotmányunk biztosítékát képezi ugyan, de olyat, melynél gyengébb s kifejlődésünkre nézve károsabb alig képzelhető.

Bebizonyítottam a másikban, hogy ha közigazgatásunkba központosítást s vele kapcsolatban kormányi felelősséget hoztunk be, sem szabadságunk, sem azon összeköttetés, melyben a monarchiával állunk, s maradni akarunk, nem veszélyeztetik.

Végre kimondám meggyőződésemet, miként alkotmányunk e gyökeres megváltoztatása csak a törvényhozás által eszközöltethetik, és pedig nem egyszerre, hanem fokonként, úgy, hogy az új rendszer közigazgatásunk egyes ágaiba hozatik be.

Ez nemzeti átalakulásunk lassú, de biztos processusa. A czél, melyet magunknak kitűzünk, az, hogy miután valósággal alkotmányos nemzet alkotmányos végrehajtó hatalom nélkül nem képzelhető, mi is más alkotmányos nemzetek módjára parlamenti kormányt vívjunk

ki magunknak. Az eszköz, mely által e czélhoz érhetünk, abban áll, hogy szemünk előtt tartva e czélt, minden egyes újítást úgy eszközöljünk, hogy benne azon tökéletesebb organismusnak, mely után törekszünk, egy hozzá illő, kiegészítő rész készíttessék, azaz hogy minden újabb intézkedéseinket a felelősség alapjára állítsuk, épen annyit engedve eddigi törvényhatósági jogainkból, mennyit a felelősség új garantiája mellett szabadságunk veszélyeztetése nélkül engedhetünk.

E nézetek ellen, melyeket a *Pesti Hirlap*ban töredékesen már előadtam, valamint akkor, úgy most sem fognak hiányzani számos ellenvetések; hihetőleg a hazánkban uralkodó politikai felekezetek mindenike újra fel fog lépni nehézségeivel, melyek elveim alkalmazását, állítólag, lehetetlenné teszik. Az ellenzék, a kormány szerfölötti befolyásától félve, fel fog zúdulni a központosítás ellen, mely hatalmát annyira növelné; a kormánypártnak számos férfiai a merénynek egy nemét látják abban, ha a kormány felelőssége szóba jő.

Mi az elsők aggodalmait illeti: az ellenzéknek azt fogom mondani, miként felfogásom szerint a szabadságot nem az veszélyezteti, ha a kormány nagy hatalommal ruháztatik fel; hisz azon fontos kötelességek teljesítése, melyek a kormányra bizatnak, nagy hatalmat kiván, s ki a kormány szükségét belátja, a gyöngeséget nem számíthatja szükséges kellékei közé. A szabadság veszélye csak a kormány azon hatalmában keresendő, mely törvények által körülirva nincs, melyet nem az alkotmánytól nyer, hanem a szükségtől kényszerítve önmagának vesz.

Nincs veszélyesebb a népek életében, mint ha az állodalomban létező erők az alkotmány által el nem ismertetnek, s ha valamely, akár egyes néposztálynak, akár fennálló hatalomnak nem tulajdoníttatik azon fontosság, melyet az állásánál fogva igényelhet. Alkotmány maga nem változtathatja a dolgok természetét; az erők, melyeket elismerni nem akar, kifejlenek s ellene fordulnak; a pillanat előbb-utóbb eljő, midőn a nemzet valódi állása s alkotmánya közötti ellentét kitünvén, az, a mi gyengébb, t. i. az alkotmány, elvész. Valamint az oly alkotmány, melyben a nép jogai el

nem ismertetnek, nem áll biztos alapon: úgy az, hol a kormány természetes hatáskörében megszorítottak, a kormányt csak arra hívja fel, hogy azon befolyást, melyet a törvény nem enged, törvényes úton kívül vívja ki, hogy magának az alkotmányos helyett tettleges hatalmat szerezzen; s ép ez az, mi a szabadságot veszélybe hozhatja. Vegyünk egy példát.

Ha törvényeink betűit tekintjük, megyéink teljes szabadságú statutarius joggal birnak; s mégis ki nem tudja, hogy a kormány, valahányszor valamely statutum, nézetei szerint, a törvénynyel vagy szokással ellentétben áll, annak végrehajtását akadályoztatá, s hogy a megyéknek ezen joga nem egyébhez, mint egyrészről a megyei függetlenségre nézve igen veszedelmes összeütközésekhez, másrészről számos sérelemhez vezetett. Ki nem tudja, hogy a kormány helytartótanácsa által mind az adó kivetésére, mind a közmunkák elrendezésére nézve felsőbb felügyelést gyakorol már most is, s hogy ezen befolyás, épen mivel rendszeresítve nincs, midőn néha, mint például a börtönök építésénél, egyes törvényhatóságokat szándékaik kivitelében akadályoztat, — még sem szüli azon üdvös hatást, melyet egyébiránt gyakorolhatna. A kormány befolyását közéletünkből nem lehet kizárni; törvényes körét szűkebbre szoríthatjuk, de nem eszközölhetjük, hogy azon számos eszközzel, melyekkel bir, egy új kört ne szerezzen magának; s felfogásom szerint az egyetlen mód, mely által a szabadságot ez oldalról fenyető veszélyeket elháríthatjuk, nem a kormány hatáskörének megszorításában, hanem pontos kijelölésében áll; áll abban, hogy a kormányt felruházzuk mindazokkal, mik kötelességeinek teljesítésére szükségesek; de midőn őt bizonyos körben a lehetőségig erősítettük, egyszersmind kijelöljük a korlátokat, melyeken túl lépnie ne lehessen.

Azoknak, kik a felelősség elvének elfogadásában a kormány bizonyos tekintetbeni lealázását látják, rövid válaszom az: miként a kormány hatalma nem azon, hogy nem felelős, hanem a közbizalmon alapszik, s hogy nem képzelhetünk oly viszonyt, melyben a kormány kevesebb bizalomra számolhatna s azért gyengébb volna, mint épen az, melyben kormányunkat most látjuk.

A kormány eljárásáról a törvényhozásnak számot nem ad, de a mennyiben egy vagy más törvényhatóság magát a kormány eljárása által sértve érzené, ez iránt a törvényhozásnál panaszt tehet s a kormány tettei a törvényhozás által megrovattathatnak. Lehet-e ennél mind a kormányra, mind a nemzetre nézve károsabb hatású viszony? Midőn néha egyes törvényhatóságok képzelt sérelmek miatt is panaszt emelnek s így a törvényhozás idejét elfoglalják, más részről még sem létezik biztosság arra nézve, hogy minden sérelem a törvényhozás tudomására jut; s e fölött a sérelmi tér, melyen a nemzet s kormány közönségesen egymás ellenében áll, szükségkép elkeseríti érintkezéseiket, s ott, hol nagy dolgok kivitelére a legnagyobb egyetértés kívántatnék, csak bizalmatlanság magvát hinti el.

Kit a létező állapot kielégít, ám védelmezze azt minden részletében; elégedjék meg felelősség nélküli kormányával, de melynek befolyása nincs; független törvényhatóságaival, de melyeknek egész hatása hatáskörük iránti küzködésre reducáltatik. — Ki a jelen bajokon segíteni akar, győződjék meg, hogy azon szabadság, melyért lángol, soha erős kormány nélkül fönnállni nem fog; de győződjék meg arról is, hogy azon kormány, melynek hatalmát oly szivesen növelné, csak akkor nyeri meg teljes hatalmát, midőn a törvényhozásra támaszkodhatik, s épen mert a haladás szüksége senki által nem tagadtatik, az gerjeszti bennem a reményt, hogy elveim, melyeket e munkában előadtam, nem fognak pártolás nélkül maradni.

Sok van, mi az eddigi állapotok fentartása mellett szól. Azon ítélet, mely szerint némelyek megyei szerkezetünket az alkotmányos formák legtökéletesbikének tartják; a hiuság, mely a jelen rendszer mellett, hol minden megyében egy-egy kihíresztelt nagy férfiúval találkozunk, annyi kielégítést talál; végre a szokásnak hatalma, mely a sokáig létezett rendetlenséget is kellemessé teszi; — mindezek arra látszanak mutatni, hogy közdolgainak czélszerűbb elrendezésétől még távol vagyunk; van azonban valami, mi mindezen egyes okoknál hatalmasabb: a dolgok hatalma, (la force des choses) s az nem engedi, hogy abnormis helyzetünk

megváltoztatása továbbra halasztassék. E hon kifejlődése sokkal inkább fekszik nemcsak magunk, hanem az összes birodalom érdekében, hogysem puszta előítélet vagy megszokás visszatartóztathatna oly dolgok elfogadásától, melyek nélkül e kifejlődés lehetetlen.

A rögeszme, mely megyei szerkezetünk tökélyei iránt létezik, erősebb, hogysem egyszerre megszünjék, s kétségkívül több kisérlet fog még tétetni, miként lehetne az újabb kor institutióit e középkori maradványnyal egyesíteni; de a tapasztalás be fogja bizonyítani e kisérletek sikeretlenségét; át fogjuk látni, hogy minden institutió, valamint egy bizonyos műveltségi állapotnak eredménye, úgy ismét ellenállhatlan hatást gyakorol a nép műveltségi állapotára, úgy hogy a ki más, mint a létező állapot után vágyódik s mégis meg akarja tartani a létező institutiókat, örökké sikeretlen munkán fárad; meg fogunk győződni, hogy az újabb kor alkotmányos fogalmai nem illenek oly hazára, melyben még a polgári jog is csak mint születési kiváltság élveztethetik, s el fogjuk hagyni az utat, melyen eddig haladtunk, s mely — engedelmet a szóért — engem mindig azokra emlékeztet, miket török szomszédainknál látunk, hol az európai műveltség s török szokások addig vegyíttettek, míg sem nyugoti műveltség, sem moslim erő nem találhatók.

Keleti faj vagyunk, de a nyugoton meghonosodva; mi a nyugot institutióit nem utasíthatjuk el magunktól, s ha azon pártok, melyek e hazában most léteznek, ezt át nem látják, ha főkép az ellenzék a szabadság biztosítását más úton keresi, meg fogja látni, hogy bármit tegyünk s mondjuk, mint mindenütt a világon, úgy nálunk is központosíttatni fognak a közdolgok. Velünk s általunk, ha helyzetünket méltányolni tudjuk, nélkülünk, sőt ellenünk, ha kell.[1] A létező politikai pártok között a győzelem mindig azé lesz, mely a szabadság s rend érdekeit legjobban egyesítendi s a haladást oly módon fogja indítványozni, hogy ez által alkotmányosságunk ne veszélyeztessék.

[1] Kossuth ismeretes mondása máskép alkalmazva.

JEGYZETEK.

Kelet Népe és Pesti Hirlap. Először külön füzetben jelent meg: *Kelet Népe és Pesti Hirlap.* Irta: B. Eötvös József. Pest. Nyomatta Landerer és Heckenast. 1841. — Másodszor itten.

E füzetet Eötvös Kossuth védelmére irta, Széchenyi ellenében. 1841-ben jelent meg a *Kelet Népe*, melyben Széchenyi élesen és hevesen bírálta Kossuth *Pesti Hirlap*-jának irányát, ott megjelent vezérczikkeit s Kossuth egész politikáját is. Elveit ő is vallja, de aggodalommal tekinti az ész és szív összecserélését s a modor és taktika megfontolatlanságát. Széchenyi szerint a publicistának és politikusnak az ész szava, a tapasztalat és biztos számadatok után kell igazodnia, mig Kossuth a szív politikáját űzi, mely bizonytalan mederbe tér s elhatalmasodva nem ismer határt. A mellett Kossuth eszméinek hirdetésében nem lát kellő taktikát és helyes modort, melyeket pedig épen oly fontosaknak tart, mint magukat az eszméket. Nem az a kérdés már, hogy haladjunk, hiszen a nemzet föleszmélt, de hogy miként haladjunk s melyek utaink a kifejlődés felé. (Széchenyi könyvéről l. Gyulai Pál: *Gróf Széchenyi István mint iró. Emlékbeszédek.* II. kiadás. I. kötet 395—397 l.) Széchenyi érezte, hogy közte és Kossuth közt törésre került a dolog, a nemzetnek választania kell kettejök politikája közt; látta azt is, hogy Kossuth zavarnak, forradalomnak vezeti a nemzetet s ő fölemelte óvó szavát, bár tudta, hogy népszerűségét, befolyását veszélyezteti, a mire pedig, épen a nemzet érdekében, szüksége van. A hazafiui aggodalom kiélezte tollát s könyve heves, izgatott vádbeszéd Kossuth ellen, a kivel szemben aggodalmai a méltatlanságig ragadják. A könyv pár hónap alatt második kiadást ért, kézről-kézre járt s egész irodalmat teremtett. Kossuth maga nem hirlapjában felelt, hanem önálló kötetben. Czime: *Felelet gróf Széchenyi Istvánnak, Kossuth Lajostól.* Gúnyt gúnynyal, kiméletlenséget kiméletlenséggel ver vissza. Hibáztatja Széchenyi erős elkülönzését a sziv és ész közt a politikában, hiszen a gróf maga is nem a szivre akar-e hatni a *Kelet Népé*vel? Örvend, hogy Széchenyi csak a modort és taktikát kifogásolja a *Pesti Hirlap* politikájában. De ki hiheti, hogy a puszta modor veszélyeztesse az elveket, sőt a nemzet életét? Ha Széchenyinek

készen volt megfontolt terve az elvek logikai egymásutánját illetőleg, kár volt közzé nem tennie. A *Pesti Hirlap* taktikája bizonyára elüt Széchenyiétől, mert nem kér áldozatokat a kiváltságosoktól s nem inti béketűrésre az elnyomottakat, hanem az igazság nevében követeli számukra az emberi jogokat. (L. bővebben: Baráth Ferencz: *Kossuth Lajos mint szónok és iró.* Beöthy Zsolt: *Képes irodalomtörténeté*-ben, I. kiadás, II. kötet 607 s köv. lap.) Kossuth egész szenvedélyes politikája s izzó dialekticája lüktet e könyvben, mely jeles szónoki alkotás ugyan, de nem éri fel Széchenyi lélekből fakadó kétségbeesését, rhapszodikus előadásának eleven erejét, eredeti stiljének közvetlenségét, szivig ható őszinteségét.

Az összerobbanásból Kossuthé lett a diadal. A kik csak ez ügyben fölemelték szavukat, mind tulzottaknak találták Széchenyi aggodalmait s igaztalanoknak vádjait. Gróf Dessewffy Aurél egy czikksorozattal (*Világ*, 1841. évfolyam, ujabban *Gróf Dessewffy Aurél összes művei*, sajtó alá rendezte, életrajzzal és jegyzetekkel kisérte Ferenczy József, Budapest, 1887. Méhner Vilmosnál 24—48. l.) elegyedik a harczba. Fáy András egy röpiratot adott ki (*Kelet népe nyugaton*, Budán, 1841.). Megszólalt Vörösmarty is, a ki különben ritkán nyilatkozott politikai kérdésekben; most mégis terjedelmes ismertetést irt a *Kelet népéről* az *Athenaeum*-ba. (*Széchenyi Kelet népéről.* 1841. II. félév, 39—45. számok. *Vörösmarty összes munkái.* Teljes kiadás. Rendezte és jegyzetekkel kisérte Gyulai Pál. VII. köt. 277—348.) Hazay Gábor álnév alatt. Mély tisztelettel szól Széchenyiről, csodálattal idézi magasztos elveit, epochalis könyvnek mondja a *Kelet népét*, de a *Pesti Hirlap*-ra mért itéletét igaztalannak találja. Ha rossz a lap, állithatni mellette vagy ellene másikat; különben Széchenyi tanácsai nyomán már javulni is kezd; s ha olyan maradt volna is, minő volt, nem a nemzetet, csak önmagát buktatta volna meg, a mi így is kár leendett. „Ki kell mondanom végezetül azon hitemet — irja, — hogy e könyv, mely a legterhesebb vádat tulságos, de tiszteletreméltó aggodalomból mondta ki, s mellette annyi jót, üdvöst, tanulságost: gr. Széchenyi népszerüségét értékben bizonyosan nevelni fogja. Mindazok, kik eddig munkájáról szóltak, tisztelettel bántak személyével s igen megromlottnak kellene a közönségnek lenni, ha szabad szólási szeretete mellett gyülöléssel viseltetnék az iránt, ki elvei s politikai hitvallásától el nem tántorodva, véleményét most úgy, mint a vészesebb időkben, szabadon és tartózkodás nélkül mondotta ki. S ne feledjük el, ha ő hibásan vádolt volna is, nekünk őt e hibában követnünk nem szabad, kövessük őt inkább, ha birjuk, abban, miben feddhetetlen: örökké munkás, s minden áldozatra kész hazafiságában". E birálat nagy feltünést keltett — Vörösmartynak egyik legjobban kidolgozott birálata, — de maga Széchenyi sem tudhatta meg soha, ki rejtőzik Hazay Gábor álneve alatt.

A legelevenebb s legtöbbet érő védelmet Eötvös nyujtotta Kossuthnak s talán a legigazabbat is. Szerencsésen olvadnak össze nála a kegyelet és meggyőződés, az óvatosság és bizalom, a Széchenyi iránti méltányosság s tisztelet a Kossuth elvei igaz-

ságának erős érzésével, a hazafi megfontolása a haladás lángoló szeretetével, midőn a kitüzött elvek határozott keresztülvitelét védi, a viszonyok kétes alakulásai közt habozó, alkalomra váró aggodalmaskodással szemben. Az idő, mint egész politikájára, e könyvre nézve is Széchenyinek szolgáltatott igazságot és itt tünik fel legélesebben egész pályáján az a kinos ellentét, mely annyi félreértésnek volt szülője, s melyet egyik életrajzirójának sikerült ily egyszerüen kifejezni: „A politika szempontjából neki volt igaza, a logika szempontjából ellenfeleinek". (Falk Miksa: *Széchenyi István gróf és kora.* Forditották A. I. és V. A. Pest, 1868. 136 l.)

Reform. E könyv némi joggal csatlakozik Eötvös előbbi munkájához, a mennyiben a *Pesti Hirlap*ban megjelent egyes különálló vezérczikkekből van összeolvasztva. Midőn 1844 julius elején Kossuth kezéből Szalay vette át a *Pesti Hirlap* szerkesztését, e lap a centralisták közlönye lett, a kik erős központi kormányt kivántak, mely felelősséggel tartozik a népképviselet alapján álló állandó országgyülésnek. Heten voltak centralisták: Eötvös, Szalay László, Trefort Ágoston, Csengery Antal, Lukács Móricz, s a vidékről velök tartottak Madách Imre és Szontagh Pál. Tréfásan Magyarország hét bölcsének hívták őket. A legmunkásabb Eötvös volt közöttük. Egymásután jelentek meg vezérczikkei, megannyi rendszeres tudományos fejtegetés, ellentétben a régi *Pesti Hirlap* gyújtó vezérczikkeivel. Az egész ellenzék egyetértett abban, hogy hazánk társadalmi és jogviszonyaira szégyenletesen el van maradva, s reformokra van szüksége. Eötvös figyelmes vizsgálat alá vette hazánk állapotát, s úgy találta, hogy hazájában nincs nemzet, nincs kormány, nincs parlament, melyet alkotmányos törvényhozásnak lehetne tartani. Reformról szó sem lehet addig, míg fennáll a megyerendszer, e minden bajnak okozója, minden haladás akadálya, a nemesi kiváltságok őre, a kormánynak csak a vis inertiae révén gátja, s utasitási jogával megrontója az országgyülésnek. Úgy találta, hogy minden haladás és kifejlődés első feltétele a rend, ehhez pedig egység szükséges a közdolgok igazgatásában, s erő a rendfentartó hatóság kezében, vagyis központosítás és erős kormány, melynek a megyék csak eszközei lennének. Ezek voltak azon eszmék, melyeket Eötvös a *Pesti Hirlap* 1844—45. évi folyamában e lap vezérczikkeiben hirdetett. A czikkek figyelmet ébresztettek, rokonszenvet nem, sőt támadásai a megyerendszer ellen csaknem elkeseredést szültek, mert a közvélemény épen a megyerendszert tekintette a nemzetiség és szabadság védbástyájának a kormánynyal szemben. S a centralisták épen a megyéket támadták, — bár doctrinair szempontból és hazafias szándékkal — melyekre, mint a forradalom és ellenszegülés fészkeire, a kormány is rossz szemmel nézett. A dolog úgy tünt fel, mintha a centralisták a kormánynyal egy követ fújtak volna, a mi ellenszenvet szított ellenök. Avatatlanok csak a központi kormány erősítésének helyeslését vették ki e czikkekből, a mi megütődést keltett s nem igen értették meg, hogy más, nemzeti kormányról van szó. A lap népszerüsége szemmelláthatólag hanyatlott, olvasóközönsége csökkent, s magának az ellenzéknek egy

része is visszahúzódott tőle. Az egész úgy tünt föl, hogy a lap csak a centralisták elveinek nyit teret, s az ellenzék más része nem jut szóhoz, mert a kormány nem adott engedélyt Kossuthnak uj hirlap indítására. A centralisták maguk maradtak az uj lap mellett, melynek szerkesztését 1845-ben Csengery vette át, a ki az ellenzék vezéreinek, köztük Batthyány Lajosnak kértére 1846 január elsején kijelentette a közönségnek, hogy lapja — a dolgozótársak megegyezésével — mellőzni fogja a központosítás elméleti tárgyalását.

A szerkesztő a következő czikkel nyitotta meg a lap új folyamát:

Pest, január 1-én 1846.

Másfél éve, hogy a *Pesti Hirlap*, legtöbb elveinkre nézve a réginek szellemében, általunk vezettetik, s e másfél év alatt mindenkor megtartók a szinezetet, melyet a körülmények felfogása nyomott lapjainkra. Az eszméket, melyek a közelebb mult országgyülésen felmerültek, rectificálni, szorosabb öszhangzásba, rendszerbe hozni, volt fő törekvésünk.

Nálunk is bomladozni indult a hűbéri szerkezet, a nép városi eleme elismerést követelve lépett föl, s midőn e követelés kielégítését sürgetők, igazolására, a historiai igényeken túl, fölmutattuk a civilisatió mai értelmében vett status képét, melyben az osztályok ez egyszerü szóban: nép — olvadnak össze.

A mult törvényhozás megkezdé a codificatio munkáját is, s mi fölmutatók a tatarozás üdvtelenségét. És midőn a nemzet belügyeit, a háztartási költségek iránti gondoskodással, rendezni óhajtá: hivatkozánk az alkotmányok fejlődésének, a statusok átalakulásának közös történeteire.

Ily irányban működtünk a lefolyt másfél év alatt. Idejét látván általános, magasabb szempontból fogni fel átalakulásunk megkezdett munkáját s a szőnyegre hozott reformkérdéseket, — egy egész rendszert állitánk olvasóink elébe. Ez eljárást igazolva hiszszük a mult országgyülés eseményei által. A mult országgyülés a reformkérdések által lőn nevezetes, melyek ott felmerültek. Mi ez országgyülés folytatása óhajtánk lenni; s ez értelemben történt, hogy előtöm a szerkesztésben, különben tisztelt barátom, Szalay László, fölkiálta: elmult az 1843/44 országgyülés, készüljünk az országgyüléshez. E körülményekben fekszik oka, miért hogy inkább látszatánk sokak előtt reform embereinek, mint ellenzéknek, habár rajtunk sem mult, minden alkalommal, hol lehete és kellett, szót emelni alkotmányos jogaink ótalmára is. Hasonlóan, mint kifejezők egykoron, a katonákhoz, kik az iráš szerint, egyik kezökkel épitvén, másikban fegyvert tartának a védelemre. Hogy is ne? Hiszen természetes, hogy annál féltékenyebben ótalmazzuk szabadságunk mostani garantiáit, minél inkább meg valánk győződve azok elégtelen és gyönge voltáról.

Midőn azonban e féltékenység, fenálló alkotmányos jogaink megőrzése körül, bennünket is az ellenzéki párthoz csatolt, mellőzve a fennelőadottakat, mikre nézve az ellenzék másik része velünk különben egyetérte, s miket nem is annyira igazolásul, mint számadásul eddigi eljárásunk egész rendszerére nézve, tar-

tánk szükségeseknek előadni, — az egyéni vélemény csekély eltérésein kívül, egy lényegesb különbség volt közöttünk, miszerint t. i.

Mig az ellenzék másik része, a régi *Pesti Hirlap* elvei szerint, szinte nem titkolva s nem takargatva a megyerendszer jelen hiányait, a rendszert magát lényegében oly becses institutiónak tartá, melyet Európa bármely alkotmányos institutiójaért nem hajlandó cserébe adni; sőt inkább azt, népképviseleti alapokra fektetve s hiányaiban épen a népképviselet által kijavitva, oly becses kincs gyanánt megörökítendőnek tanácsolá, mely a szabadságot s politikai joggyakorlatot a nép mindennapi életével összeköti:

A közben mi, ellenkezőleg, nem tagadva a megyerendszer viszonlagos becsét, azt tehát mindaddig, mig a nyugot-európai alkotmányos élet formáival jobban összhangzó institutiókat szereznünk sikerülend, igenis, fentartandónak vallva, a rendszert magát korunkban már az alkotmányos élet garantirozására elégtelennek, a nemzet erejének kifejtésére pedig alkalmatlannak tartók, minélfogva oda igyekvénk a nemzet figyelmét fordítani, hogy amaz institutióban birt garantiáját bővebb, erősebb s a kor kivánatinak jobban megfelelő biztositékokkal törekedjék fölcserélni, melyek a nemzet akaratát összpontosítják s az ország kormányát ezen összpontosított nemzeti akarat felelős kifolyásává tegyék.

S mi ezt sürgetni már idején láttuk, a fokozatos haladás útján óhajtván a közigazgatás egyes ágait, előadott nézeteink szerint, rendezni; a sors azonban kijátszá számításainkat. Intézkedéseket tapasztalánk, melyek aggodalmakra adtak okot; eseményeket, melyek parancsolák szorosabban, határozottabban csatlakoznunk az ellenzék többi részéhez, s mikép más alkotmányos országokban vannak időszakok, melyekben a rokon pártelemek, magasabb nézetből, egybeolvadnak: ily időszaknak tartjuk mi a jelent, ily állapotban látjuk hazánkat. Legyen elég utalnunk csupán a Királyhágó alatti küzdelmekre közelebbről, s az eseményekre innen a magyar tengerpartokon. De különben a szokatlan mozgalmak is, melyek az ellentáborban mutatkoznak, összetartásra intik az ellenzéket.

Ily viszonyok között óvakodnunk kell, nehogy modorharczczá fajuljanak fejtegetéseink, s nehogy a teendők sorozatáról folyjon még akkor is a vita, magának az ellenzéknek kebelében, midőn ez iránt tisztában kell lennünk mindnyájunknak, kik a haladás zászlói alatt küzdünk, ha ezentúl is többségben akarunk lenni. S ezt akarnunk kell, nem azért, mivel a végrehajtó hatalom a többségnek kifolyása — hiszen ez nálunk nincsen igy, — hanem annálfogva, mivel csak ha többségben leszünk, nem fognak oly törvények initiáltatni s átvitetni, mikről mondani lehetend Szemerével, hogy csalatkozunk, nem a part halad előre, hanem a csónakban mi megyünk hátra. Ily viszonyok közt, mondom, midőn azt kell tapasztalnunk, hogy az ellenzéknek e lapon kívül még mindig nincs más organuma: a közjó érdekében szükségessé vált, hogy addig, míg az imint érintett viszonyok nem módosulnak, a központosítás kérdésének általános tárgyalását, az ellenzék ez organumában, elhalaszszuk.

Nem azt kivánjuk ez alatt érteni, mintha lemondanánk eddigi elveinkről; mi most is csak ez elvek szerint látjuk lehetségesnek hazánk kifejlődését. Mit teszünk, változtatása csupán eljárásunk módjának, melyet a körülmények s épen azon hazának szeretete parancsol reánk, melynek szerencsés átalakulását reméljük, mert óhajtjuk. De szükségessé vált az ország integritása s mostani alkotmányos garantiáink védelme tekintetéből együtt tartani az ellenzék minden töredékeinek; szükségessé a reform ügye érdekében is, hogy azon kérdések, melyekre nézve az ellenzék soraiban nem volt s nincsen szakadás, s melyek természetöknél fogva olyasok, hogy körülöttök mindnyájan gyülekezhetünk, közös erővel tárgyaltassanak; azaz szükségessé vált mindenek előtt az erők központosítása.

És ez lesz azon központosítás, melynek zászlóját a beköszöntött új évben kitüzzük. *Csengery Antal.*

Eötvös tehát fölhagyott czikkeivel, de nem a támadással a megyerendszer ellen. Kiadta *A falu jegyzőjét*, a megyerendszer e sötét rajzát. Azonkívül összegyüjtötte vezérczikkeit, — épen Csengery Antal segítségével, a ki kénytelen volt azok folytatását lapjában abbahagyni — s átdolgozva, nagyrészt bővítve, itt-ott rövidítve, szoros rendszerbe foglalva kiadta 1846-ban Lipcsében, hogy a censurát elkerülje. (*Reform.* Irta b. Eötvös József Lipcse, 1846. Koehler K. J.) Jeligéje: „Igazi javítást nem mindig lehet a fennállónak csupán csak módositásával eszközleni, mert a fennálló néha olyas, mi tökéletes ellentétben áll azzal, mi eléretni czéloztatik, s ehhez képest ily esetben a réginek gyökerestöli megsemmisítése és az újnak gyökeres felállítása szükséges.“ Gróf Széchenyi István: *Balatoni gőzhajózás* I. 11.

Mennyiben használta föl vezérczikkeit, mint olvasztotta őket rendszeres művé, s mennyit irt ujonnan könyve kibővitésére, arról pontos képet nyujt ez összeállitás:

A *Reform* itteni kiadása	a *Pesti Hirlap* vezérczikke
104. l. 5. sor—107. l. 13. sor	1844 jul. 4. 366. sz. *Központositás és helyhatósági rendszer I.* B. Eötvös József aláirással.
110. l. 26. sor—114. l. 17. sor	1845 jan. 9. 420. sz. *Centralisatió s valóságos municipalis rendszer.* E. jegygyel.
114. l. 25. sor—116. l. 17. sorig	1844 jul. 11. 369. sz. *Központositás és helyhatósági rendszer II.*
138. l. 35. sor—140. l. 14. s.	1845 szept. 19. 541. szám. *A verificatió s utasitásadási jognak hatása, megyei szerkezetünk szempontjából tekintve.* E.
148. l.—158. l.-ig	1845 szept. 9. 535. sz. *Mi teszi megyei rendszerünket az alkotmány biztositékává?* E. A könyvben nagyon kibővitve. (Lásd hátrább.)

167. l. alulról 1—176. l. 22. soráig	1845 márcz. 27. 442. sz. *Per quam regulam nem jog a magyar nemesség adómentessége? I.* E.
176. l. 23. sor—181. l. 33. soráig	1845 ápr. 3. 445. sz. *U. a. II.* E.
181. l. 35. sor—187. l. 28. soráig	1845 ápr. 4. 446. sz. *U. a. III.* E.
192. l. 3. sor—192. l. 15. sorig	1845 márcz. 6. 436. sz. *Felelet a „Jelenkor"-nak.* B. Eötvös József.
198. l. 29. sor—201. l. 16. sorig	1845 máj. 1. 461. sz. *Népképviselet és annak akadályai I.* E.
201. l. 17. sor—203. l. alulról 3. sorig	1845 máj. 2. 462. sz. *U. a. II.* E.
204. l. 19. sor—209. l. 6. sorig	1845 máj. 4. 463. sz. *U. a. III.* E.
231. l.	1845 szept. 21. 542. sz. *Mi után törekedjünk?* E. Nagyon átdolgozva.
236. l. Pulszky nézete elleni polemia	1845 jun. 5. 480., jun. 6. 481., jun. 8. 482. sz. *Szabadság az ó- és ujkor fogalma szerint.* I. II. III. E. (L. a hirlapi czikkek közt.)
256. l. 11. sor—258. l. 1. sor derekáig	1845 szept. 23. 543. sz. *Valljon lehető-e nálunk a parlamenti kormány?* E.
260. l. 2. sor—260. l. végeig	1845 szept. 21. 542. sz. *Mi után kell törekednünk?* E.
261. l. 8. sor—262. l. alulról 4. sor derekáig	1845 szept. 25. 544. sz. *Valljon lehető-e nálunk a parlamenti kormány?* E.
266. l. 23. sor—268. l. 31. soráig	1845 szept. 25. 544. sz. *U. a.* E.
284. l. 12. sor—285. l. végeig	1844 szept. 5. 384. sz. *Városi ügy.* E.
294. l. alulról 10 sor—299. l. 7. sorig	1845 szept. 12. 537. sz. *Verificatió kérdése s utasitásadási jog.* E.
299. l. 8. sor—301. l. 2. sorig	1845 jan. 23. 424. sz. *Utasitások.* E.
301. l. 3. sor—301. l. 18. sorig	1845 szept. 12. 537. sz. *Verificatio kérdése s utasitásadási jog.* E.

E táblázaton kívül lásd a hirlapi czikkek közt: *Mi teszi megyei rendszerünket az alkotmány biztositékává? — Pesti Hirlap,* 1845 szept. 9. 535. szám, és *Mit szükség erősitenünk, törvényhozásunkat-e, vagy megyei rendszerünket? — Pesti Hirlap,* 1845 szept. 11. 536. szám, melyeket egészen átdolgozott a *Reform* megfelelő két fejezetében: I. Rész. III. fejezet és II. Rész III. fejezet.

A könyv 1868-ban második kiadást ért, a mire egy parlamenti incidens szolgáltatott okot. Eger városa bizalmi nyilatkozatot intézett Kossuth Lajoshoz a váczi választókhoz irt levele alkalmából, melyben az uralkodó és hazánk önállóságának összeférhetlenségét bizonyitgatta. Az eset nagy port vert fel; világos volt, hogy a város törvényhatósága túllépte hatáskörét, s őt meg nem illető

jogokba elegyedett. A kormány megbízta Heves-megyét, hogy semmisítse meg a város végzését, de a megye a város mellé állott, s védelmébe vette törvénytelen eljárását. Igy a kormány kénytelen volt királyi biztost nevezni ki, a kinek eljárásáért magára vállalta a felelősséget. Ennek leutaztát 1867 okt. 30-án jelentette be a belügyminister a képviselőháznak. Az ellenzék felzúdult ez eljárás miatt, s Almásy Sándor okt. 31-én azt javasolta, hogy a kormány eljárásáért vád alá helyeztessék, míg Tisza Kálmán helyteleníttetni kívánta a kormány eljárását. Eötvös lelkes szavakban védte a megyei szervezetet, az alkotmány garantiájának s alkotmányos kifejlődésünk főtényezőjének nevezte, de veszélyeztetve látta függetlenségét és épségét, ha túllépi hatáskörét, s oly ügyekbe ártja magát, melyekbe csak a rend s a parlamenti kormányforma megsértésével avatkozhatik. A vita sokáig huzódott, s nov. 2-án újra felszólalt Eötvös. Bónis Sámuel és Perczel Mór ugyanis szemére lobbantották, hogy mint régi centralista, hogyan válhatott a megye-rendszer ostromlójából annak lelkes barátjává. Eötvös ingerülten válaszolt, védte álláspontját, s hangoztatta, hogy felfogása nem változott. S ott nyomban kijelentette, hogy *Reform*ját ujra ki fogja nyomatni, s szétosztja képviselőtársai között. (l. ötödik beszédét a hevesi ügyben. *Pol. besz.* II. 111—13. l.).

Az ülés után egyenesen Ráth Mórhoz ment, élesen kikelt támadói ingerkedése miatt, kik ellenmondást keresnek pályáján, holott a megyéről ma egy felfogás van, az, melyet ő hirdetett először, s kérte Ráthot, nyomassa ki ujra könyvét.

Igy jelent meg az másodszor, 1868 januárjában, ezen bevezető sorokkal:

A Heves megye ügyében adott ministeri felvilágosítás felett, a képviselőházban folyt tárgyalások alkalmával, több képviselő-társaim azon nézetet fejezték ki, hogy beszédemben kimondott meggyőződésem, „miként én alkotmányos szabadságunknak biztosítását és egész kifejlődésünket nem a központosítási elvnek túlzásig vitt alkalmazásától — miként azt Francziaországban láttuk, — hanem attól várom, hogy az önkormányzat elvét politikai életünk minden fokozatain következetesen keresztülvigyük, és hogy ennélfogva megyei szerkezetünket nem tartom olyannak, melyet meg kell szüntetnünk, hanem olyannak, melyet módosítanunk kell", — hogy ezen elveim nem egyeznek meg azokkal, melyeket ugyanezen tárgyról akkor állítottam fel, mikor néhány barátimmal a parlamentaris kormányt s a felelősség által feltételezett központosítást tűzvén ki politikai törekvéseim czéljaként, e miatt megyei rendszerünk ellenségének neveztettem.

Nem tartozom ugyan azok közé, kik a politikai következetességet abban keresik, hogy egyszer kimondott nézeteikhez mereven ragaszkodjanak, sőt valamint arra törekedtem mindig, hogy nézeteimet a tényekkel összehasonlítva, azokat rectificáljam, úgy kötelességemnek fogom mindég ismerni, hogy valahányszor ezen úton meggyőződésem valamely kérdésre nézve változott, azt teljes nyiltsággal kimondjam. — Miután azonban tisztelt barátaim ez esetben csalódtak, s úgy valék meggyőződve, hogy az, mit megyei szerke-

zetünk fontosságáról s azon módosításokról, melyek szükségesek, hogy ezen intézvényünk a parlamentaris kormány gyakorlati alkalmazásával összeférjen, évek előtt mondottam, semmiben sem különbözik attól, mit ezen kérdésről most állítok, ellentmondottam ezen állításnak, s e részbeni következetességem bebizonyítására 1846-ban kijött *Reform* czimü munkámra hivatkozva, felkértem tisztelt barátaimat, hogy ha majd a munka — melyet számukra újra lenyomatok — kezeik között lesz, ők maguk itéljenek a kérdés felett: vajon változtak-e s mennyiben nézeteim?

Ez azon indok, mely egy oly irat második kiadásának magyarázatául s mentségeül szolgálhat, mely több mint húsz év előtt megjelenve, akkor a politika napi kérdéseivel foglalkozott s évek óta még a szerző kezében sem fordult meg. Be kelle váltanom képviselőtársaimnak tett igéretemet, s kiket közülök csak a személyes kérdés érdekel, azokat csak arra kérem, hogy e könyvet a 24-ik laptól a 26-ikig olvassák el; ha pedig vannak egyesek, kik azt végig olvassák, azok, ha nem is a könyv által, melynek — mert javítására magamat feljogosítva nem érzem — helyenként még irálya is elavult, ha nem is a könyv, de azon emlékek által, melyek olvasás között bennök támadnak, talán kielégítve fogják érezni magukat. Hisz épen az, hogy minden, mi e lapokon a jogegyenlőség, a parlamentáris kormány, s hazánk alkotmányos önállásáról elmondatik, jelenleg oly feleslegessé vált, bizonyítja legjobban, hogy azon küzdelmek s fáradozások, melyek között életünk elfolyt, nem voltak eredménytelenek.

Pesten, deczember 24-én, 1867.

A *Reform*ról az egykorú lapokban jelentős birálatot nem találni.

Meg kell emlitenünk, hogy a szöveg alatti jegyzetek Eötvöstől valók, kivéve a 114. és 326. lap alján levő megjegyzéseket; ezeket a kiadó irta oda.

KIADÁSOK: Először megjelent 1846-ban, Lipcsében, Koehlernél.
Másodszor 1868-ban, Pesten, Ráth Mórnál.
Harmadszor itt jelenik meg.

FORDÍTÁS: Az első kiadással egy időben megjelent németül: *Die Reform in Ungarn.* Aus d. ung. übers. von Dr. H... Leipzig, 1846. K. Fr. Koehler.